This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

Fr.2030.13

Harvard College Library

FROM THE

LUCY OSGOOD LEGACY.

"To purchase such books as shall be most needed for the College Library, so as best to promote the objects of the College."

Received 9 Jan. 1892.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MIDDELALDERENS

courts of love

ELSKOVSHOFFER.

LITERATURHISTORISK-KRITISK UNDERSØGELSE

AF

E. TROJEL.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS C. A. REITZEL.

1888.

Digitized by Google

6557.18
Fn. 2030.13

HARVARD COLLEGE
JAN 9 1892
LIBRARY.

Lucy Osgood Fund.

Det filosofiske Fakultet ved Kjøbenhavns Universitet har kjendt denne Afhandling værdig til at forsvares offentlig for den filosofiske Doktorgrad.

Kjøbenhavn d. 27de Marts 1888.

Ludv. F. A. Wimmer,
Dec. fac. phil.

Kjøbenhavn. — Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

Digitized by Google

Indhold.

	Side:
Indledning.	
Første Del	1— 71.
Første Kapitel:	
Udtalelser om Elskovshofferne hos Skribenter mellem 1575 og 1800	1— 25.
Andet Kapitel:	
Kritik af Resultaterne	25— 71.
1. Nostradamus	25— 35.
2. Provençalske Biografier og Tensoner	35— 44.
3. Martial d'Auvergne	44— 51.
4. Syttende og attende Aarhundrede	51— 57.
5. Les puys d'amour	57— 63.
6. Les jeux sous l'ormel	63— 69.
Anden Del	72—207.
Første Kapitel:	
Nittende Aarhundrede	72— 89.
Andet Kapitel:	
Andreas Capellanus	90—170.
1. Liber de arte amandi et de reprobatione amoris	90— 96.
2. Andreas's Levetid	96—113.
3. Er Andreas Capellanus bleven efterlignet, eller har han efterlignet?	114—141.
4. De judiciis amoris	141—170.
Tredje Kapitel:	
Elskovsdomme af Forsamlinger	170—188.
Fjerde Kapitel:	
Voldgiftskjendelser, Elskovsdomme af en enkelt	189—198.
Femte Kapitel:	
Slutning	198—207.
Stamtavler	209—219.
Register	219—227.

Digitized by Google

Digitized by Google

Indledning.

Samler man de Meninger, der ere fremsatte om Elskovshofferne, vil man forbauses over deres store Forskjellighed. Nogle mene, at de aldrig have været til, at de tilhøre Digtningens Verden, andre ere overbeviste om, at de have udfoldet en betydelig Virksomhed. Det var, siges der, glimrende Forsamlinger i Middelalderen af de fornemste og af Troubadourer i Provence; Damerne førte Sceptret, efter deres Dom maatte alle rette sig, naar de med uimodstaaelig Ynde bestemte, hvad der var Ret og hvad Uret i Kjærlighedens Rige, thi disse Forsamlingers Opgave var netop at løse de vanskeligste og spidsfindigste Spørgsmaal, som tænkes kunde, angaaende Kjærligheden. Andre mene derimod, at Provence var ikke deres Hjem, det var i Nordfrankrig, de forekom; andre sige, at de uddelte Belønninger til den, der havde skrevet det bedste Digt, andre igjen, at Elskovshoffer vare en Art Tribunaler, sammensatte af Damer, hvortil utilfredse Elskende kunde henvende sig med deres Klager, og som i det hele udøvede en Slags Censormyndighed i Kjærligheds-anliggender; og atter andre, at dette er en Misforstaaelse, at det, der er antaget for Elskovshoffer, var kun selskabelige Sammenkomster, hvor Damerne øvede deres Vid paa indviklede Spørgsmaal om Elskov. Hvad angaar Tidspunktet for deres Virksomhed, henlægges de sædvanlig til Troubadourernes Tid; dog mene nogle, at de kunne forfølges tilbage indtil 10de Aarhundrede, andre, at de først vare Skik i 14de Aarhundrede. Elskovshofferne findes paa Dansk kun omtalte lejlighedsvis og kun meget faa Steder. Som de vigtigste kunne følgende nævnes: Cantùs Verdenshistorie, bearbejdet paa Dansk, hvor deres Tilværelse anses for en afgjort Sag. De opfattes som Domstole for Elskende og for Spørgsmaal om høvisk Opførsel og gode Sæder. I en Afhandling i „Historisk

Digitized by Google

Arkiv", oversat efter Alwin Schultz's „*Höfisches Leben zur Zeit der Minnesinger*", benægtes deres Existens bestemt. Endelig have Digtere med Poesiens Frihed benyttet Forestillingen om disse Domstole, saaledes Andreas Munch i Digtet „*Kongedatterens Brudefærd*" og Ernst v. d. Recke i „*Bertran de Born*".

Alwin Schultz repræsenterer den mest yderliggaaende Opfattelse. Den støtter sig til den af Friederich Diez fremsatte Mening, der dog til Dels knap gaar saa vidt. Cantùs Fremstilling er lige saa forældet som urigtig, i forrige Aarhundrede kunde den have vundet Bifald. Den Anskuelse har de fleste Tilhængere, at det, der er udgivet for Elskovshoffer, har været selskabelige Sammenkomster, hvor man vel dømte om Kjærlighed, men kun i tænkte, ikke i virkelige Forhold. En Fremstilling heraf findes ikke paa Dansk. Den betydeligste Talsmand for denne Anskuelse er Gaston Paris.

Det skal her først vises, hvorledes Bestræbelserne i forrige Aarhundrede for at løse Spørgsmaalet kun bragte Forvirring, idet hver ny Fremstilling blot lagde Gisninger og ubevislige Paastande til Resultater af samme Slags. Gjennem en Redegjørelse for Literaturen i 19de Aarhundrede om Elskovshofferne og en Undersøgelse af de fremsatte Beviser og af andre, der hidtil ikke ere benyttede, vil det derefter blive forsøgt at bestemme, hvad man kan vide om Elskovshofferne, om en Skik af den Art, som betegnes ved dette Navn, har existeret i Middelalderen.

Navnet „Elskovshof" kunde maaske forekomme mindre betegnende. Det er anvendt som den Benævnelse, hvorunder Sagen bedst kjendes paa Dansk. „Kjærlighedshof", „Kjærlighedsret" og „Elskovsdomstol" ere de andre Navne, der have været benyttede. Muligvis komme de to sidste Tanken nærmere, men deres Brug vanskeliggjøres ved uheldige Egenskaber, for det førstes Vedkommende den tvetydige Sammensætning med Ordet Ret, for det sidstes den ubekvemme Form.

Digitized by Google

Første Del.

Første Kapitel.

Udtalelser om Elskovshofferne hos Skribenter mellem 1575 og 1800.

Den første Forfatter, der omtaler Elskovshoffer, er Jehan de Nostradamus eller de Nostredame, Advokat ved Parlamentet i Aix i det 16de Aarhundrede. Denne Mand, der saaledes indtog en anset Stilling, nærede en vis Interesse for Provences forsvundne Storhed navnlig i literær Retning. Han maa selv have ejet et eller flere Haandskrifter med Digte af Troubadourer, og han har ogsaa forsøgt at læse andre og uddrage Oplysninger deraf om Digterne. Hvad han saaledes havde samlet, udgav han 1575 i en lille Bog[1]), der indeholder Levnetsbeskrivelser af mange Troubadourer, for største Delen meget mærkværdige og æventyrlige. Fantasien synes at have været stærkt udviklet hos Nostradamus, Grundighed eller Samvittighed har han derimod saa at sige ikke kjendt.

I Indledningen giver han en Fremstilling af de forskjellige Digtarter, som Troubadourerne have benyttet, deriblandt ogsaa af Tensonen, der var en versificeret Disput mellem to Digtere; ved et saadant Digts Slutning nævne de stridende Parter ofte en, to eller tre Personer, hvem de bede at afgjøre Sagen. Det var hyppig Kjærligheden, der afgav Stoffet for Disputen, som sædvanligvis udmærkede sig ved den største Spidsfindighed.

[1]) *Les vies des plus célèbres et anciens poëtes provensaux, qui ont floury du temps des comtes de Provence.* Lyon 1875. 8°. — Citaterne ere tagne fra Raynouard og Diez, desuden fra Caesar de Nostradamus, sammenlignet med Crescimbenis Oversættelse. Jehan de Nostradamus's Bog har jeg ikke kunnet faa.

Digitized by Google

Nostradamus har ikke ganske denne Forklaring af Tensonerne; han siger ikke, at Digterne selv sørge for Dommere ved at udnævne saadanne, men fortæller, at, naar de ikke kunde blive enige, henvendte de sig til en Domstol, om man saa tør sige, som han kalder *la cour d'amour.* Hans ofte citerede Ord derom ere følgende: *Les tensons estoyent disputes d'amours, qui se foisoyent entre les chevaliers et dames poëtes entreparlans ensemble de quelque belle et subtille question d'amours, et où ils ne s'en pouvoyent accorder, ils les envoyoyent pour en avoir la diffinition aux dames illustres presidentes, qui tenoyent Cour d'Amour ouverte et planiere à Signe et à Pierrefeu où à Romanin, ou à autres, et là dessus en faisoyent arrests, qu'on nommoit Lous arrests d'Amours*[1]).

Der tilføjes intet, som kunde forklare, hvad det er, som betegnes ved Navnet *cour d'amour*; det er ligesom om det paa hans Tid maatte kunne forstaas uden videre af hans Læsere, hvad han mente. De Steder, hvor Damerne skulde have holdt disse Forsamlinger, tilhørte Provence: Signe og Pierrefeu i Omegnen af Toulon, Romanin i Nærheden af St. Remy. Der menes med disse Betegnelser kun to Elskovshoffer, idet de to første Navne, som det viser sig andre Steder i Bogen, høre til et Elskovshof. Med Ordene «*ou à autres*» gjøres en Indrømmelse med Hensyn til de Tensoner, hvor man ikke finder disse Navne eller de Damers Navne, som han siden omtaler som Deltagere i Elskovshofferne; dette er nemlig ikke det eneste Sted, hvor han faar Lejlighed til at beskjæftige sig med dem: foruden flere Steder, hvor de blot nævnes med et Ord[2]), findes en udførligere Omtale af dem sex Steder nemlig i Jaufre Rudels Levnetsbeskrivelse, Raimon de Miravals, Perceval Dorias, Bertran d'Alamanons (eller rigtigere de Lamanon) og Marcabruns Biografier og i Historien om Laurette og Phanette. De to sidste Steder bringe tillige Navnet paa to andre Elskovshoffer.

Jaufre Rudels romantiske Kjærlighedshistorie giver ham

---

[1]) *l. c.* p. 15.

[2]) Saaledes i 8de Biografi (om *Guilhem Adhemar*), i 52de (*Raimon Feraut*).

Digitized by Google

Anledning til at fremstille Indholdet af en Tenson mellem to Digtere ved Navn Guiraut og Peyronnet (rigtigere Peironet). Striden drejer sig om, hvorvidt Øjnene eller Hjærtet bidrager mest til at bevare en Elskers Kjærlighed. Da de ikke selv kunde komme til nogen Slutning, vendte de sig med dette vigtige Spørgsmaal til et Elskovshof: *Finalement, voyant que ceste question estoit haulte et difficile, ilz l'envoyerent aux dames illustres, tenans Cour d'Amour à Pierrefeu et à Signe, qu'estoit cour planiere et ouverte, pleine d'immortelles louanges, aornée de nobles dames et de chevaliers du pays, pour avoir determinaison d'icelle question. Les dames qui presidoient à la cour d'amour de ce temps estoyent celles-ci: Stephanette Dame des Baulx fille du Comte de Provence, Adelazie Vicomtesse d'Avignon, Alaette Dame d'Ongle, Hermyssende Dame de Posquieres, Bertrande Dame d'Ourgon, Mabille Dame d'Yeres, la Comtesse de Die, Rostangue Dame de Pierrefeu, Bertrande Dame de Signe et Jausserande de Claustral*[1]).

Det næste Par Digtere, der søge til Elskovshoffet, ere Raimon de Miraval og Bertran de Lamanon. Den første har stillet den sidste det Spørgsmaal, om Provençaler eller Lombarder ere de bedste: *quelle des nations est la plus noble et la plus excellente, ou la Provensalle ou la Lombarde?* Provençalerne faa Æren for at staa højest i Digtekunsten: *ceste question fut envoyée aux dames de la Cour d'Amour residentes à Pierrefeu et à Signe, pour en avoir la diffinition, par arrest de laquelle la gloire fut attribuée aux poëtes provensaux*[2]).

Endnu engang forelægges en Tenson disse Damer til Afgjørelse, ja der appelleres endogsaa fra dem som lavere Instans til en højeste, Elskovshoffet paa Slottet Romanin. I Perceval Dorias Biografi omtales nemlig en anden Doria, Simon, som ogsaa var Troubadour. Denne spurgte Lanfranc Cigala om følgende: *Qui est plus digne d'estre aymé, ou celluy qui donne liberalement, ou celluy qui donne maugré soy pour estre dict liberal*[3]). De disputere altsaa herom og: *pour en avoir la*

[1]) *l. c.* p. 26.
[2]) *l. c.* p. 60.
[3]) *l. c.* p. 131.

Digitized by Google

diffinition, ils envoyerent ceste question aux dames de la Cour de Pierrefeu et de Signe, et ne se contentants de leur arrest recoururent tous deux à la souveraine Cour d'amour des dames de Romanin en laquelle presidoyent certain nombre de dames illustres du pays, entre lesquelles: Phanette des Gantelmes Dame de Romanin, la Marquise de Malespine, la Marquise de Saluces, Clarette Dame des Baulx, Laurette de Saint Laurens, Cecile Rascassi Dame de Charomb, Hugonne de Sabran, fille du comte de Forcalquier, Helayne Dame de Montpahon, Ysabelle des Borrillons Dame d'Aix, Ursine des Ursieres Dame de Montpellier, Alaette de Meollon Dame de Curban, Elix Dame de Meirargues & plusieurs autres grandes & nobles Dames, dont on n'a peu recouurer les iugements ny les arrests [1]).

Om Bertran de Lamanon (d'Alamanon), af hvilket Navn Nostradamus kjender tre, hvoraf i det mindste to Digtere, medens andre kun kjende en [2]), fortælles det, at han var forelsket i Phanette de Gantelmes fra Romanin, som holdt Elskovshof paa dette Slot: *Ce troubadour fut amoureux de Phanette ou Estephanette de Romanin, dame dudict lieu, de la mayson des Gantelmes, qui tenoit de son temps cour d'amour ouverte et planiere en son chasteau de Romanin, prez la ville de Saint Remy en Provence, tante de Laurette d'Avignon, de la mayson de Sado, tant celebree par le poëte Petrarque* [2]).

Der nævnes, som før sagt, endnu to Elskovshoffer, begge i Avignon. Troubadouren Marcabruns Moder forestod det ene af dem: *Marchebrusc Gentilhomme de Poitou vint habiter en Provence avec sa mère, la plus brave et belle courtisane veuë de long temps en Provence; yssuë de la mayson des Chabots, tres noble et tres ancienne race de Poictiers, laquelle restoit docte et savante aux bonnes lettres, et la plus fameuse poëte en nostre langue Provensalle, et ès autres langues vulgaires,*

---

1) Jehan de N., *l. c.* og Caesar de Nostradamus: *L'histoire de Prouence*, p. 257.

2) Diez: *Leben und Werke der Troubadours*, p. 467—471₂ (p. 578—581₁); Chabaneau: *Biographies des Troubadours*, Toulouse 1885, 4°, p. 133.

3) Citat efter Raynouard: *Choix des poésies originales des troubadours*, II, p. XCIV.

Digitized by Google

autant qu'on eust peu desirer, tenoit cour d'amour ouverte en Avignon, où se trouvoyent tous les poëtes, gentilshommes et gentilsfemmes du pays pour ouyr les diffinitions des questions et tensons d'amour, qui y estoient proposees et envoyees par les seigneurs et dames de toutes les marches et contrees de l'environ[1]). Det oplyses endvidere, at denne Dame og hendes Søn levede i Avignon 1346. Ogsaa Sønnen faar sin Ros: «*Elle eut ce seul fils Marchebrusc non moins excellent Poëte que sa mère, si doux & facile en ses rithmes, qu'elles sembloient rendre une harmonie naturelle en les recitant*[2]).

Det andet Elskovshof i Avignon forestod den samme Phanette de Gantelmes, som før er nævnt som den, der holdt Elskovshof paa Romanin. Hendes Virksomhed i Avignon henlægges til Aar 1341 og følgende Aar. Foruden Phanette og Laurette, hendes Niece, nævnes her atter en Del Damer som Deltagere: *Elles etoient accompagnees de Jeanne Dame des Baulx, Huguette de Forcalquier Dame de Trets, Briande d'Agoult, Comtesse de la Lune, Mabille de Villeneufue Dame de Vence, Beatrix d'Agoult Dame de Sault, Ysoarde de Roquefeuil Dame d'Ansoïs, Anne Vicomtesse de Tallard, Blanche de Flassans surnommee Blanche-fleur, Magdelaine de Sallon Dame dudit lieu, Rixende de Puyverd Dame de Trans, & de plusieurs autres Dames illustres, & fort excellentes de Prouence, qui de ce temps fleurissoient en Auignon, que la cour Romaine y faisoit sejour*[3]). Laurette var bleven opdragen af sin Tante, begge vare Digterinder:

Toutes deux romansoyent promptement en toute sorte de rithme provensalle, suyvant ce qu'en a escrit le monge des Isles d'Or, les œuvres desquelles rendent ample temoignage de leur doctrine, ... il est vray (dict le monge) que Phanette, comme très-excellente en la poésie, avoit une fureur ou inspiration divine, laquelle fureur estoit estimée un vrai don de Dieu; elles estoyent accompagnées de plusieurs . . . . dames illustres et généreuses de Provence qui fleurissoyent de ce temps en Avignon, lorsque la cour Romaine y residoit, qui

[1]) Jehan de Nostrad., *l. c.* p. 208, cit. efter Diez: *Ueb. die Minnehöfe.*
[2]) Caesar de Nostrad., *l. c.* p. 365.
[3]) ib. p. 364.

Digitized by Google

s'adonnoyent à l'estude des lettres tenans cour d'amour ouverte et y diffinissoyent les questions d'amour qui estoyent proposées et envoyées[1]).

Man faar at vide, at disse Damers Ry og Digte vare kjendte baade i Frankrig, Italien, Spanien og flere andre Lande, og at mange Digtere, og her anføres en Del Navne, der saa godt som alle ere ganske ubekjendte, skrev tykke Bind fulde af Digte til deres Ære. Mange blev ganske betagne af Kjærlighed til dem:

Guillen et Pierre Balbz et Loys de Lascaris, comtes de Vintimille, de Tende et de la Brigue, personnages de grand renom, estans venus de ce temps en Avignon visiter Innocent VI du nom, pape, furent ouyr les diffinitions et sentences d'amour prononcees par ces dames; lesquelz esmerveillez et ravis de leurs beaultés et savoir furent surpris de leur amour[1]).

I denne sidste Fortælling findes Navnet le monge des Isles d'Or, Munken fra Guldøerne. Denne Munk nævner Nostradamus hyppig som en af de vigtigste blandt de Forfattere fra gamle Dage, hvem han skylder saa mange gode Oplysninger. Han skulde have levet i det 14de Aarhundrede; *les Isles d'Or* ere de Øer, som nu kaldes *les îles d'Hyères* i Nærheden af Toulon. I Klosteret beskjæftigede han sig med at samle baade Levnetsbeskrivelser og Digte fra de tidligere Digteres Tid, til Dels, siger Nostradamus, efter en gammel Samling, der skrev sig fra 12te Aarhundrede. Ligeledes havde en anden Munk fra samme Aarhundrede, som han kalder Munken fra Montmajour, indlagt sig Fortjenester i lignende Retning; han var selv Digter og kaldtes paa Grund af sine bidende Satirer *lou flagel dels trobadours.* I det følgende Aarhundrede nævner han endnu en Hjemmelsmand, en Munk ved Navn Hugues de Saint-Cezari, der ordnede sine Forgængeres Skrifter paa en bedre Maade og gav dem mange Tilføjelser efter andre Samlinger, hvis Forfatteres Benævnelser eller Navne ogsaa anføres. Til Bevis for sin Paalidelighed taler Nostradamus dernæst om to store Haandskrifter med Digte af Troubadourer og Levnetsbeskrivelser, som han har

---

[1]) Jehan de Nostrad., p. 218 (cit. efter Diez og Raynouard).

Digitized by Google

haft Lejlighed til at se og læse i Greven af Saults Bibliothek, og han beskriver dem ganske, som han beskriver de Copier af Hugues de Saint-Cezaris Haandskrift, som mange Adelsmænd efter hans Sigende lod udføre. Disse tre Munkes gamle Haandskrifter, som han selv ejede, med alle de skjønne Oplysninger, der satte ham i Stand til at skrive sin Bog, havde han den Sorg at miste i de urolige Aar under Kampene mellem Huguenotter og Katholiker.

Med saa mange Bevisligheder for sin Troværdighed begyndte denne Bog sin Løbebane. Maaske nok Fortællingerne have forekommet en eller anden noget romantiske og æventyrlige, men de hørte jo ogsaa til en saa fjærn og underlig Tid, og Forfatteren havde som en grundig Mand søgt dem i Kildeskrifter af en saa ærværdig Alder, at Mistanke ikke var mulig; de gamle Skribenter havde været samtidige af mange af de i deres Skrifter omtalte Digtere, thi efter Nostradamus endte den provençalske Poesi først med det 14de Aarhundrede. Et saa lærd Værk kunde kun være til Pryd og Glæde for det Land, hvor det var fremkommet, og at der hos nogle italienske Forfattere[1]), som ved Lejlighed havde fortalt om enkelte af Provences Digtere, fandtes Beretninger af et andet Indhold, var vel uden Betydning lige overfor en saadan Dokumentering af sine Ord, som Nostradamus var i Stand til at opvise. Naar derfor nogen i den følgende Tid ønskede Oplysninger om den provençalske Digtekunst, tyede han til Nostradamus.

Saa meget mere kunde man føle sig tryg ved Benyttelsen af dennes Bog, som den hel og holden blev optagen i et anseligt Værk over Provences Historie[2]), udgivet af Astrologen Michel de Nostradamus's Søn C æ s a r d e N o s t r a d a m u s, en Brodersøn af Jehan. Digterne ere her nævnte paa den Tid, som de synes at tilhøre efter Biografierne hos Jehan de Nostradamus; i øvrigt er alt uforandret. Forfatteren siger rigtignok[3]), at han har forbedret sin Farbroders Arbejde, men

---

[1]) Mario Equicola: *Libro di natura d'Amore* 1526; Velutello: Kommentar til Petrarca 1525.

[2]) *L'Histoire et Chronique de Prouence* de Caesar de Nostradamus Gentilhomme Prouençal. Lyon 1614, fol.

[3]) *l. c.* p. 584 A.

Forbedringerne ere faa og indskrænke sig til Sproget; Indholdet berøre de aldrig.

Paa mere selvstændige Studier af de gamle Digtere synes en lille Bog af Pierre Caseneuve[1]) at støtte sig; men hvad Elskovshoffer angaar, benyttede han kun sin Viden til at skaffe Exempler tilveje for de hos Nostradamus omtalte, hvis Tilværelse han ikke betvivlede. Han var den første, der forsøgte at ordne og klare dennes ikke meget tydelige Beretninger; vi skulle snart se, hvorledes han følges af flere lige til vor Tid, der søge ved deres egne Hypotheser at skabe et Billede af Elskovshofferne paa Grundlag af Nostradamus uden først at undersøge dette Grundlags Beskaffenhed. Tidt udstyres saadanne Forklaringer med et vist Skin af Virkelighed, saa at man næppe ved, om man blot har med Forfatterens Fantasi at gjøre, eller om han et eller andet Sted har fundet Oplysninger, som ellers ikke kjendes. Saaledes ogsaa Caseneuve: *Parce que ces Princes et ces grands Seigneurs, quelque inclination qu'ils eussent à la Poësie, et de quelque affection qu'ils fussent portez à l'entretien des Cours d'amour, estoient souvent contraints d'interrompre la douceur de ces exercices, pour suivre les durs employs, que leur donnoient les guerres, tantôt civiles, tantôt étrangeres, ils en laissoient d'ordinaire le soin aux Dames. Aussi lisons-nous que les plus illustres et les plus vertueuses tenoient de ce temps-là Cour d'amour et y présidoient. Et pour y rendre le jugement avec plus d'équité et de justice s'adonnoient à la Poësie et en apprenoient l'art avec un soin si exact que bien souvent elles égalloient les grâces et les douceurs des Poëtes les plus excellens comme peuvent témoigner les vers de la Comtesse Claire d'Anduse et d'autres Dames, que j'ay leus parmy ceux des anciens Poëtes Provençaux*[2]). Det ses heraf, at han ligesom Nostradamus

---

[1]) Caseneuve: *Origine des jeux floraux de Toulouse, à Toulouse 1659.* Det har ikke været mig muligt at faa denne Bog at se; vore Bibliotheker eje den ikke, og den findes ikke antikvarisk. Citaterne ere tagne fra Eichhorn: *Geschichte der Kultur und Literatur des neueren Europas,* Göttingen 1796, I. Bd. S. 84—90. — Aarstallet angives forskjellig 1629, 1639, 1659.

[2]) Caseneuve, p. 42, Eichhorn, *l. c.* S. 104, k.

Digitized by Google

tænkte sig disse Forsamlinger som Foreninger til Poesiens Pleje, ja han giver dem endogsaa et mere literært Udseende, det var ham vel af Vigtighed at faa dem til at stemme overens med Toulouses *jeux floraux* fra en langt senere Tid. For at vise, hvorledes han i Tensonerne søgte andre Beviser end de hos Nostradamus nævnte og fandt dem, selv om der ikke i Digtet taltes om noget Elskovshof eller om nogen af de mange Damer, som skulde have været Deltagere i dem, kan følgende anføres: *Les plus ordinaires jugements des Cours d'amour se faisoient sur les ouvrages de Poëtes qui débattoient quelque belle question d'armes ou d'amour, en sorte de Dialogue qu'ils appelloient Partimen ou Tenson; et sur la fin on remettoit la décision et le jugement à deux Dames; comme font Prevost et Savaric en un Partimen que j'ay vu d'eux, sur la fin duquel ils tombent d'accord de faire vuider leur differend à ces trois Dames, Guillemette de Benause, Marie de Ventadour, et Madame de Montferran. Quelques fois ils prenoient pour juges une Dame et un Seigneur, comme j'ay veu en un Partimen de Bertrand et de Sordeil qui remettent la décision de leur dispute à la comtesse de Rhodes et à un Seigneur nommé Jean de Valaric, ou bien quelques fois ils prenoient pour Juge un grand Seigneur qui tout seul décidoit leur dispute, comme j'ay remarqué dans un autre Partimen de Sordeil et de Montagnagol qui prennent le Comte de Provence pour leur Juge*[1]). Ja han fandt endogsaa uafhængig af Nostradamus et Elskovshof, nemlig i Narbonne præsideret af Ermengarde, Vicomtesse af Narbonne 1142 (1134)—1192; i den provençalske Biografi af Troubadouren Peire Rogier stod der at læse om denne: *E venc s'en a Narbona en la cort de madomna Ermengarda*[2]). Det er et godt Exempel paa den Lyst, der ogsaa senere ofte viser sig, til øjeblikkelig at ane et Elskovshof, saa snart Ordet *cour* eller *cort* findes i en Text.

---

[1]) Caseneuve, p. 45, Eichhorn, *l. c.* S. 88. — Hos E. staar *Partincen* i Stedet for *Partimen.*

[2]) Chabaneau: *Les Biogr. des Tr.* p. 54; *Die Biographien der Troubadours, in provenzalischer Sprache.* Herausgegeben von Mahn. Zweite Auflage, Berlin 1878, p. 9; Appel: *Das Leben und die Lieder des Trobadors Peire Rogier.*

Digitized by Google

Følgende tre Forfattere, Pasquier[1]), Bouche[2]) og Gaufridi[3]), benytte Nostradamus saa godt som uden Forandring til kortfattede Bemærkninger om Elskovshoffer og Troubadourer. Den første har ikke Navnet *cour d'amour*, men anvender Ordet *cour* alene. Bouche omtaler med nedsættende Ord Cæsar de Nostradamus og roser Jehan for hans Studier af gamle Dokumenter. Gaufridi søger at pynte lidt paa, hvad der var overleveret, det begynder at antage en fastere Skikkelse: *Quelques Dames du Païs avoient établi des conferences à certains jours. Signe & Pierre-feu étoient les lieux destinez à ces conferences sous les regnes des premiers Berengers. La simplicité du siecle leur fit donner le nom de Cour d'amour* etc.[4]). Og lidt efter fortæller han om Slottet Romanin: *Là on recevoit dans les conferences, tout ce qu'il y avoit des gens d'esprit & de qualité*[4]). Denne Lyst til at forbedre og lade sin egen Fantasi raade Bod paa det mangelfulde i Overleveringen viser sig i en ganske mærkelig Grad hos en Samtidig af Gaufridi, ved hvem Elskovshoffernes Historie modtog betydelige Udvidelser, der senere have nydt ikke mindre Tiltro end Nostradamus's Beretninger. Denne Mands Navn var Pierre de Chasteuil-Gallaup (el. Gallaup de Chasteuil[5]). Det var en Skjønaand, Ven af Lafontaine, Boileau og Frøken de Scudery. Han var ogsaa selv Digter: efter Maestrichts Erobring 1673 digtede han en Ode paa Provençalsk til Forherligelse af Kongens Sejr, og denne Ode blev skattet lige saa højt som de smukkeste af Horats's Oder. Siden efter levede han i sin Fødeby Aix. Da Kongens Sønnesønner skulde komme til denne By, blev det overdraget ham at sørge for Oprejsning af Æreporte eller Triumfbuer, hvilket senere 1701

---

1) Pasquier: *Recherches de la France*, Paris 1607, fol. Liv. VII, Ch. 4 (p. 603).

2) Bouche: *L'histoire de Provence*, t. I—II. Aix 1664, fol. Om Elskovshoffer, II, p. 142.

3) Gaufridi: *Histoire de Provence*, t. I—II. Aix 1694, fol.

4) *l. c.* I, 104.

5) Moréri: *Grand Dictionnaire historique.* Paris 1759. Denne Forfatter og hans Virksomhed er ogsaa omtalt af Chabaneau i hans Artikel: *Sur quelques manuscrits perdus ou égarés* i *Rev. des langues rom.* IX, XII, XIV.

Digitized by Google

gav Anledning til det Skrift, som her skal omtales. For øvrigt beskjæftigede han sig med Studiet af Troubadourernes Historie og fortsatte den lige til sin egen Tid; men dette Værk blev ikke fuldendt og ikke udgivet og synes nu forsvundet. Han døde 1727.

Det kunde synes overflødigt at omtale noget, som man paa Forhaand betegner som Fantasier. Det er imidlertid bleven opfattet som historiske Kjendsgjerninger, det vigtigste af Indholdet gik over i Moréris historiske Lexikon, og det har spillet en næsten lige saa stor Rolle som Nostradamus selv lige til den seneste Tid. Det bliver altsaa nødvendigt at tage Hensyn dertil.

Efter at have fortalt[1]) om Troubadourpoesiens Ælde, han lader den nemlig gaa tilbage til 10de Aarhundrede, og om dens Udvikling navnlig i 12te Aarhundrede, kommer han til de Digtarter, som benyttedes; Tensonerne bringe ham til at omtale Elskovshofferne: *Le genre de poésie où ils faisoient paroître le plus d'esprit, furent les tençons. Là ils agitoient des questions d'amour, & les disputes galantes des chevaliers & des dames: ils y introduisoient, en forme de dialogues, deux ou trois poëtes, l'un desquels proposoit la question, les autres rapportoient les raisons des uns & des autres. Par exemple, dans une tençon de Savari de Mauléon, l'un des plus grands seigneurs de Poitou, au commencement du XIII siècle, de Gaucelin ou Anselme Faidit, & Hugues de la Bachelerie, ces deux derniers natifs du bourg d'Userte au diocèse de Limoges,*

[1]) (Uden Forfatterens Navn) *Discours sur les arcs triomphaux dressés en la ville d'Aix à l'heureuse arrivée de Monseigneur le duc de Bourgogne & de Monseigneur le duc de Berry, à Aix,* 1701; fol. — Citatet efter Moréri. Artiklen Troubadours. — Chasteuils Bog har jeg ikke kunnet faa. — Artiklen hos Moréri er undertegnet Gallaup de Chasteuil. Den stemmer i det hele overens med de Citater af Chasteuils Bog, der anføres af Chabaneau i *Rev. des langues rom.* IX, p. 70 ff. Bogens Text er af og til afkortet i Lexikonet, men Ordlyden er den samme. Han har maaske selv leveret denne Artikel til Lexikonet, der udkom flere Gange efter Udgivelsen af hans Bog (1704, 1707, 1712, 1718, se Fortalen til Udg. 1759). Dog angives ogsaa Bogens Titel hos Moréri.

Digitized by Google

& qui tous trois étoient à la cour de Provence, le premier propose quelle faveur étoit la plus grande entre trois amans, dont l'un avoit reçu un regard favorable de sa dame, l'autre auquel elle avoit serré la main, & le troisième à qui cette belle avoit pressé le pied. Ces poëtes après avoir rapporté toutes les raisons qu'ils avoient pour soutenir leurs causes, convenoient de les faire juger par les grands seigneurs & les dames de la cour des comtes de Provence, qu'ils choisissoient eux-mêmes pour juges, ausquels ils remettoient la décision de leurs différends. Insensiblement les dames se rendirent si habilles en cette matière, qu'elles étoient consultées de toutes parts pour la décision de ces démêlés; ainsi les trois poëtes dont nous avons apporté l'exemple, choisirent la dame de Bon-Prix & la dame Guillemette de Bel-Avoir pour décider leur difficulté.

L'assemblée pour prononcer ces jugements se faisoit ordinairement en la ville d'Aix: on nomma cette assemblée le parlement d'amour, & ses décisions furent nommés arrêts. Les principales dames qui composèrent le premier parlement dans le commencement du XII siècle furent Etiennette dame des Baux o. s. v. Her følge de samme Navne, som findes hos Nostradamus ved det første Elskovshof, han nævner (Se ovfr. S. 3), men her tilføjes ved Damerne af Pierrefeu og Signe: *ces deux dernières jeunes veuves, dans les châteaux desquelles on s'assembloit pendant l'automne.* Da ogsaa mange fornemme Herrer vare Deltagere, anfører han en Del Digternavne fra de forskjelligste Tider og nogle andre Herrer desuden. Som det vil erindres, nævner Nostradamus ingen mandlig Deltager ved Navn.

For at bringe Mening i Nostradamus's Fortælling om, hvorledes der blev appelleret fra dette Elskovshof, der hører til 12te Aarhundrede, til et andet, der maa henføres til 14de Aarhundrede, maa man antage, at det første er bleven fortsat med nyt Personale, efter at de to unge Enker forlængst havde maattet følge deres Mænd. Det er naturligvis Chasteuils Mening: *le parlement conserva une espèce d'autorité jusque dans le XIV siècle, que Phanette de Gantelmes, dame de Romani, tante de la belle Laure, érigea un autre tribunal, qui s'assem-*

Digitized by Google

bloit l'hyver à Avignon, &, dans la belle saison à Romani. Herefter følge de fleste af de Navne, som hos Nostradamus høre til Elskovshoffet i Avignon; men da denne jo ogsaa havde en Del, der hørte til Phanettes andet Elskovshof (Se ovfr. S. 5), blev det nødvendigt at udelade dem ganske; der kunde ikke være et Personale til Sommer- og et til Vinterbrug. Derimod kunde nogle af Navnene passende føjes til de andre: *auxquelles se joignirent sous le pontificat de Benoît XII, qui mourut en 1342, les marquises de Malespine, de Salusses, & Hugone, fille du comte de Forcalquier*[1]). Nu fortælles om den appellerede Dom; det viser sig, at den Tenson, hvori Striden udfægtedes, blev digtet om Sommeren: *La tençon ayant été envoyée au parlement d'Aix, tenant alors les grands jours à Signe, il y eut appel du jugement au parlement d'Avignon, étant a Romani, qui jugea de nouveau la question. Le pape Innocent VI, qui siégea à Avignon depuis 1352 jusqu'en 1362, protégea le parlement d'amour de cette ville-là.* Paverne beskyttede denne Institution; det siger Nostradamus rigtignok ikke, men hvad kan man ikke faa ud af en Text, naar man rigtig forstaar at læse den!

Historien om Marcabruns Moder forbigaas heller ikke. Han synes at antage, at dennes Elskovshof varede længere end det sidst nævnte, og det er værd at lægge Mærke til, at ved denne Lejlighed faar Nostradamus atter en lille Tilsætning, idet han lader ham sige, at dette Elskovshof laa i Strid med det andet, og ligeledes, at efter 1382 hørte man ikke mere Tale om Elskovshoffer eller Troubadourer; men Nostradamus taler kun om de sidste[2]).

Hos denne Forfatter er ogsaa første Gang Kong René den godes Navn sat i Forbindelse med Elskovshofferne: *Il est vrai que dans le XV siècle René, dit le Bon, roi de Naples, étant comte de Provence depuis l'an 1454 jusqu'en 1480, fit tout ce qu'il put pour rétablir & la cour d'amour & la poésie; mais il n'en put jamais venir à bout. Il nomma pour cela un*

---

[1]) Smlgn. ovfr. S. 4 og 5.

[2]) *Alors défaillirent les Mécènes, & défaillirent aussi les poëtes.* J. de Nostradamus i Fortalen.

Digitized by Google

prince d'amour, auquel il donna des officiers pour connoître de toutes les matières, sur lesquelles ces parlemens avoient autrefois étendu leur jurisdiction: il établit pour l'entretien des officiers de ce prince qui étoit annuel, ainsi que l'étoient ceux du parlement d'amour, un droit vulgairement appelé pelotte o. s. v. Bestillingen *prince d'amour* blev senere afskaffet,.men, siger han, *la ville d'Aix, où ce prince paroissoit toujours en cérémonie le jour de la Fête-Dieu, en mémoire de la première érection du parlement d'amour, qui y avoit tenu ses premières séances, fait subsister cette principauté par un lieutenant de ce prince, qu'elle crée tous les ans, & qui à la procession de la fête, fait une partie des choses que faisoit ce prince.*

Men her findes endnu en Ting, som første Gang viser sig her, og som ogsaa har haft ikke liden Betydning senere. Denne Forfatter har nemlig opdaget ikke mindre end 51 Domme, der skrev sig fra det Elskovshof, som han egenmægtig havde forflyttet til Aix. Derom udtaler han sig paa følgende Maade:

Martial d'Auvergne, procureur au parlement de Paris, qui écrivoit en 1480, fit la compilation de LI arrêts rendus par le parlement d'amour; & quoique Varillas assure dans la préface de son histoire de Charles VIII, qu'il n'avoit fait cet ouvrage que pour égayer son esprit, & que dans ses arrêts qui furent alors traduits en diverses langues, il se joue du duc de Bourbon, pour divertir la comtesse de Beaujeu, il est certain pourtant que ces arrêts ont été pris la plupart dans les ouvrages des Troubadours. Il y décrit ce parlement; parle du prince d'amour (charge annuelle, que le roi Richard, le roi Alfonse d'Aragon, le dauphin d'Auvergne & le comte de Provence remplissoient alternativement, et à leur défaut les plus grands seigneurs de la province), des présidents & des présidentes, des conseillers-clercs & laïcs, des conseillères, d'un avocat général, d'un procureur général, d'une avocate générale, des greffiers, des secrétaires & des huissiers de l'un & de l'autre sexe. Comme Martial d'Auvergne étoit d'un temps voisin de la cessation de ce parlement & d'un pays qui avoit donné beaucoup de Troubadours à la Provence, entr' autres

Digitized by Google

Giraud de Borneil, qui fut nommé le Maëstre dals Trobadors & qui vivoit un siècle avant lui; on présume que c'est des ouvrages de ce poëte qu'il avoit pris une partie de ces arrêts.

Endelig kunde det endnu bemærkes, at i dette Arbejde paastaas det, at Italienerne have søgt at efterligne Elskovshofferne, og der fortælles om Festligheder, der fandt Sted 1644 i Anledning af en polsk Prins's Ankomst til Italien. Det er ikke ganske klart, hvori Efterligningen har bestaaet; det Sted, hvor disse Fester omtales, er af følgende Indhold[1]): *La cour d'amour a été souvent renouvellée dans les fêtes galantes qui ont été données par les Italiens, & particulièrement .... à l'occasion du voyage que fit le prince Alexandre-Charles de Pologne, en l'année 1644, dans laquelle le marquis Cornelio Bentivoglio fut le soutenant, sous le nom de Tianne de Memphis. Il y parut plusieurs cartels, sous le nom des plus célèbres Troubadours, dont l'un répondit à Tianne de Memphis, que la nouvelle de ce qui est contenu en son cartel avoit été portée à la cour du grand Raymond Berenger, comte de Provence, où la galanterie & la valeur, Mars & Amour, font leur ordinaire demeure, & où réside la cour du Parlement d'amour, remplie des plus belles & des plus sages dames de l'Univers, par la bouche desquelles l'amour prononce ses jugemens & ses oracles.*

Hvor meget urigtigt, hvor mange løse Paastande fremsatte som Kjendsgjerninger med den største Dristighed, hvor mange letfærdige Fantasier Forfatteren af de ovenfor citerede Stykker har paa sin Samvittighed, vil senere blive omtalt. Her skal det kort fremhæves, hvad der er føjet til de tidligere Beretninger.

Foruden de Exempler, Nostradamus havde givet paa Tensoner, der vare bleven forelagte et Elskovshof, nævnes her et nyt, og skjønt det Digt, der er Tale om, skal bringes for Elskovshoffet, vælge Digterne selv deres Dommere. Disse findes blandt de fornemme Herrer og Damer ved Greven af Provences Hof. Desuagtet synes der dog at existere en For-

---

[1]) Chasteuil, p. 40—41. Citeret efter Rolland: *Recherches sur les prérogatives des Dames* etc. p. 68—69.

Digitized by Google

samling, og vi faa nu at vide, at denne laa paa Landet om Sommeren, men om Vinteren flyttede til Aix. Elskovshofferne paa Romanin og i Avignon gjøres til et. Forbindelsen mellem *la Fête-Dieu* i Aix og Elskovshofferne nævnes første Gang her, og Martial d'Auvergnes Navn forekommer ogsaa her for første Gang i Sammenhæng med Elskovshoffer. Endelig fortælles her om en Præsident for Domstolen, og hvilke høje Herrer der vare saa venlige at beklæde denne Post.

Ligesom sine Forgængere betragter han Tensonerne som Grundvold for Elskovshofferne, men naar han udtrykkelig nævner Martial d'Auvergne og udgiver det for sikkert, at hans Bogs Indhold netop er taget hos de Troubadourer, der skulde have talt om Elskovshoffer, maa man næsten antage, at han ogsaa har tænkt, at der dømtes om andet end rent opdigtede Spørgsmaal eller om Anliggender, der hørte under Galanteri og Kurmageri, thi Martial gjør sig som oftest Umage for at bibringe sin Læser den Tro, at der er Tale hos ham om virkelige Elskende og virkelige Sager, der behandles meget vidtløftig. I ethvert Fald har denne Henvisning til Martial d'Auvergne haft vigtige Følger, som det vil ses i det følgende.

I sit Værk om den italienske Digtekunst[1]) havde Crescimbeni optaget Troubadourernes Historie, det vil sige en Oversættelse af Nostradamus's Bog[2]). Oversættelsen afviger ikke fra Originalen, men i en Del Anmærkninger dertil udtales ofte Tvivl med Hensyn til dens mange forunderlige Historier. Hvad Elskovshofferne angaar, var Fortællingen om dem hverken umulig eller synderlig fantastisk og har heller ikke vakt Oversætterens Mistanke; saa meget mindre, som han selv kunde anføre Exempler paa Domme, der passende kunde hidrøre fra en saadan Domstol. Til Beretningen om Simon Doria og Lanfranc Cigala, der appellerede til Elskovshoffet paa Romanin, føjer han først en kort Bemærkning om, at «un Marziale d'Arvergna» har skrevet en Bog «*degli Arresti della corte d'Amore*», men dernæst meddeler han, at meget kan læses af samme Slags i et italiensk Haandskrift,

---

[1]) *L'Istoria della volgar Poesia.* Vol. I—VI. Venezia 1730—31. 4°.

[2]) Vol. II, part. I *(Commentarij intorno alla Storia della volgar Poesia).*

Digitized by Google

som tilhørte en Florentiner Niccolo Bargiacchi: *il qual codice, che è intitolato Libro d'Amore, l'ha veduto per noi il dottissimo Abate Anton Maria Salvini; ed è quello appunto, che vien citato dal Vocabolario della nostra Academia della Crusca, e apparisce scritto per mano di Michele Arrigucci a di 10 di Dicembre l'anno 1408, dal quale ha cavato alcune sentenze, o arresti*[1]). Han anfører derpaa 9 Domme, som i Haandskriftet tillægges en Grevinde af Champagne, Grevinde Mingarda af Narbonne og en Grevinde af Flandern[2]). At den anden af disse maatte være Ermengarde af Narbonne kunde ikke betvivles, og det viste sig altsaa, at hun havde været Deltager i et Elskovshof, hvad Crescimbeni ogsaa bemærker i sine Anmærkninger til Peire Rogiers Biografi[3]), uden for øvrigt at lade sig skuffe af den ovenfor omtalte Misforstaaelse fra Caseneuves Side af de meget simple og let forstaaelige Ord i den provençalske Text.

Da det imidlertid ikke var til at opklare, hvem der oprindelig havde været Forfatter af Haandskriftet, og heller ikke, fra hvilken Tid det skrev sig, blev dette mærkelige Fund uden Indflydelse[4]). Dog har det vist i Forening med Martials Domme bidraget til at udbrede den Forestilling, der fra først af ikke knyttes til Elskovshofferne, at ogsaa virkelige Vanskeligheder, opstaaede mellem elskende Personer, blev bilagte eller dømte ved disse Domstole; det er ikke mere blot Digte, der tænkes som Gjenstand for deres Dom.

Dette viser sig strax i følgende meget kortfattede Omtale af dem: *Ces disputes* [les tensons] *étoient envoyées à une société de Dames, autant illustres par leur naissance que par leur sçavoir, qui résidoient ordinairement à Romanin, ou à Pierrefeu, qui donnoient leur décision sur les différentes matières que l'amour peut fournir. Elles rendoient leurs jugements sur les jalousies, et sur les brouilleries des amans: c'est pour*

---

1) Vol. II, 89.
2) *ib.* p. 89—92.
3) *ib.* p. 135, VIII. (Biogr. 60).
4) Da den originale latinske Text vil blive meddelt paa sit Sted, har jeg anset det for overflødigt at anføre den ital. Overs. her.

Digitized by Google

cela qu'on appelloit cette société la cour d'Amour[1]). Hvem kjender ikke strax Nostradamus i den første Halvdel heraf? Men Slutningen er noget for ham fremmed, som sikkert skyldes Indførelsen af Martial d'Auvergne i Sagen og muligvis de Meddelelser, der fandtes hos Crescimbeni.

Ogsaa den lærde La Curne de Ste. Palaye fandt Lejlighed til nogle Bemærkninger i sin Afhandling om Riddervæsenet[2]). Hvad der siges deri, er imidlertid meget forvirret og ubestemt, ja der fremsættes Ting, der ere aldeles urigtige, uden nogensomhelst Hjemmel. Han gaar ogsaa ud fra Tensonerne og fortsætter med følgende forvirrede Ord: *Un juge de la dispute qui répondoit à ce qu'on appelloit prince d'amour, ou prince du Puy dans les cours d'amour, juridictions établies dans quelques contrées pour connoître de ces importantes matiéres, un juge, dis-je, prononçoit des Sentences presque toujours équivoques, obscures & souvent énigmatiques, auxquelles les parties se soumettoient avec une respectueuse docilité*[3]). Her er ikke mere Tale om Nostradamus; øjensynlig identificeres *cours d'amour* og *puys d'amour* med hinanden, en Tanke som ogsaa andre senere optog, men som ikke kan billiges, hvad der skal blive paavist nedenfor; Bemærkningen om Dommene er ganske greben ud af Luften[4]). Til Trods for disse Fejltagelser maa man dog takke Ste. Palaye for, at en virkelig Undersøgelse begynder, og at Nostradamus's Anseelse bringes til at vakle. Uheldigvis tænkte endnu ingen paa at forkaste Chasteuils Opdigtelser.

I den nævnte Afhandling findes det ogsaa omtalt, at Kardinal Richelieu havde ladet Spørgsmaal om Kjærlighed af

---

[1]) *Histoire du théâtre françois depuis son origine jusqu'à présent, à Paris* 1745 (1735—1759). Udgiverne François og Claude Parfaict.

[2]) *Mémoires sur l'ancienne chevalerie* i *Mémoires de l'Académie des Belles-Lettres*, t. XX (1753). Ogsaa udgivet i to Dele, 1759.

[3]) *l. c.* p. 685.

[4]) Ogsaa han tænkte vist dengang endnu paa Martial d'Auvergne; af Domme om Tensoners Indhold existerer der to (Se ndfr.). — En Tysker, Klüber, oversatte 1787 Ste. Palayes Afhandling (*Das Ritterwesen des Mittelalters*) og føjede til, hvad han formaaede, efter Chasteuil og andre. Han synes at antage le dauphin d'Auvergne for Kronprinsen, Dauphin, oplyser, at Elskovshoffer vare almindelige efter Ludvig den hellige, og at Joinville nævner dem (!).

Digitized by Google

lignende Art som Tensonernes behandle og omdebattere; og at Smagen for den Slags Spidsfindigheder var gaaet i Arv til hans Tid fra Elskovshoffernes Tid. Denne Bemærkning ville vi snart se benyttet til Forsøg paa at bevise en Tradition om Elskovshofferne.

Ligesom hos Ste. Palaye *les puys d'amour* og *les cours d'amour* sammenstilles, saaledes hos Fontenelle[1]) *les jeux sous l'orme* og *les cours d'amour: Il y avoit en Provence la fameuse cour d'Amour, & la Picardie rivale de Provence, avoit aussi ses Plaids & Gieux sous l'Ormel. Ces Gieux & la cour d'Amour étoient des assemblées de Gentilshommes & de Dames qui s'exerçoient à la courtoisie & gentillesse, & décidoient avec de certaines formes et avec autorité les questions galantes qui étoient portées à leur Tribunal*[2]). Ogsaa her nævnes Martial d'Auvergnes Samling af Domme som «*le Recueil de ces jugemens galans, ou du moins faits à leur imitation*».

Der var nu altsaa fundet to Slags Forsamlinger i Landene Nord for Loire, som af lærde Mænd ansaas for omtrent det samme som Elskovshoffer. Der tillægges dem alle tre visse Former for Sagernes Behandling, en Forestilling, der har sit Udgangspunkt fra Martial d'Auvergne, thi der var jo ellers intet oplyst om disse Domstoles Indretning; men hos Martial foretages Sagerne efter de samme Regler, som brugtes ved Parlamentet i Paris paa hans Tid.

Medens Elskovshofferne saaledes udvidedes til Nordfrankrig, begyndte deres Existens for Sydfrankrigs Vedkommende at trues paa en betænkelig Maade. Allerede i Noterne til Crescimbenis *Istoria della volgar Poesia* var der ofte bleven udtalt Tvivl om Rigtigheden af mange Beretninger hos Nostradamus om Troubadourerne. Flere andre forkastede i første Halvdel af 18de Aarhundrede Nostradamus's Fortællinger[3]). La Curne de Ste. Palaye havde gjort Optegnelser om disse Digtere og oversat de som oftest kortfattede Biografier af de fleste af dem, som findes i Haandskrifter. Disse Optegnelser samlede

[1]) *Oeuvres*, Paris 1758, t. III *(Histoire du théâtre de Paris)*.
[2]) *l. c.* p. 13.
[3]) Chabaneau: *Rev. des langues rom.* XIV, 78—84.

Digitized by Google

Millot til et Værk om Troubadourerne[1]), hvori naturligvis ogsaa Elskovshofferne maatte blive Gjenstand for Omtale. Idet han støttede sig til Ste. Palayes store Belæsthed, vovede Millot at fremsætte den Paastand, at de ikke havde existeret i Sydfrankrig paa Troubadourernes Tid: *Des assemblées nombreuses excitoient la veine de nos poëtes et on distribuoit des prix à ceux, qu'on en jugeoit les plus dignes. Cet usage conduisit probablement à l'institution des cours d'amour, qui proposèrent de pareilles questions et qui en devinrent les juges. Aucun Troubadour n'a parlé de ces tribunaux de galanterie, quoique leurs pièces soient pleines d'allusions aux usages de leur temps*[2]). Ved at omtale Ermengarde af Narbonne kommer han tilbage hertil med lignende Bemærkninger. Men efter 13de Aarhundredes Slutning kunde de altsaa have taget deres Begyndelse.

Fire Aar efter udkom atter en Bog, hvori Provences Digtere omtales. Det var Abbed Papons Provences Historie[3]). Han agter at bevise, at Elskovshoffer ikke havde været til og erklærer meget fornuftig, at Folk tale om dem uden at vide noget om dem; han beviser imidlertid intet, gjør ikke engang noget Forsøg derpaa, tvært imod: tilsidst nævner han dog et Exempel, der skal vise, at de omtales hos Troubadourerne, en af disse taler om Elskovshoffet paa Slottet Pierrefeu, siger han. Mulig beror denne Modsigelse derpaa, at man ikke mere blot tænkte sig dem som literære Selskaber, men som Domstole for uenige Elskende, og at det er denne Forestilling, han har villet afskaffe. De to Steder, hvor de omtales, læses følgende: *On croit, sur la foi de Nostradamus, que les dames de Provence, dans les tems de Chevalerie, tenoient la cour d'amour dans le château des Signes: c'est une fable que nous détruirons dans l'Histoire, où l'on verra ce que c'étoit que ces cours d'amour*[4]). Det andet Sted tales om Tensoner og de Emner, som bragtes paa Bane i dem; derpaa tilføjes: *On appelloit cours d'amour les assemblées où on les décidoit .... c'est*

---

[1]) *Histoire littéraire des Troubadours* par la Curne de Sainte-Palaye et l'abbé Millot, t. I—III. Paris 1774. 8°.

[2]) *l. c.* I, 12.

[3]) *Histoire de Provence*, t. I—II, à Paris 1778. 4°.

[4]) *l. c.* I, 368.

l'explication la plus raisonnable, qu'on puisse donner à ces cours fameuses, dont on entend parler, sans les connoître, et sur lesquelles on ne trouve aucun monument. Un troubadour parle de la cour d'amour de Pierre-feu[1]). Det er intet nyt, der er sagt her; vi ere blot komne tilbage til Nostradamus, han havde jo heller ikke sagt andet end, at Elskovshofferne afgjorde de Spørgsmaal, som Troubadourerne behandlede i Tensoner. Den Troubadour, hvis Omtale af et Elskovshof Papon har bemærket, er netop den samme, som Nostradamus ogsaa nævner (Se ovfr. S. 3).

Det vil erindres, at nogle Forfattere havde ment at finde en lignende Institution i Nordfrankrig. Le Grand d'Aussy var en Mand med betydeligt Kjendskab til den nordfranske Literatur i Middelalderen; man kunde da vente, naar han vilde tale om Elskovshofferne, at faa noget at vide om deres Virksomhed i denne Del af Landet. Det blev dog ikke Tilfældet; men da adskilligt, der sidenefter tidt benyttes, sikkert for en Del skyldes ham, bliver det nødvendigt at give et kort Uddrag af hans Bemærkninger. Det er i Fortalen til hans Oversættelse og Indholdsangivelse af en Del Fortællinger fra Middelalderen[2]), at han ved at tale om Stridsdigtene, *tensons* eller *jeux partis*, ogsaa meddeler sine Betragtninger over Elskovshoffer. Han tænker sig, at det samme Spørgsmaal kunde faa forskjellig Besvarelse af forskjellige Digtere, som efter hinanden optog det til Behandling, og at der derfor tilsidst maatte findes et Middel til at ende den Slags Disputer. Derfor dannedes altsaa Elskovshoffer, som først bestod af Adelsmænd og Digtere, men disse maatte snart vige Pladsen for Damerne. Det ses let, at dette sidste er en lignende Tankegang som Caseneuves, den har heller ikke bedre Støtte end hans Forklaring. Men i det følgende fremkomme to nye Oplysninger: *J'aurai occasion ailleurs d'entrer dans quelques détails sur les cours-d'amour. Je me contenterai de remarquer ici qu'il est parlé de ces établissements dans nos fabliaux, et qu'il n'en est pas dit un seul mot dans les poésies des troubadours. D'où ré-*

---

1) *l. c.* II, 219.

2) *Fabliaux ou Contes.* Troisième édition, t. I—V. Paris 1829 (første Udg. 1779, anden 1781).

sulte une observation importante qui peint les mœurs des deux moitiés de la France: c'est que les tensons ou jeux-partis, c'est à dire les chansons de controverse amoureuse, furent imaginés par la galanterie troubadouresque, et que les cours-d'amour sont dues à la galanterie françoise[1]. Men da de blev overførte til Sydfrankrig vandt de meget større Yndest der, forsikrer han; i Nordfrankrig havde de aldrig meget at betyde; først under Karl den sjette fik de nogen Anseelse paa Grund af Dronningens Iver derfor.

Disse to Ting ere ikke det eneste nye, Le Grand fortæller om dem. I sine Anmærkninger til Digtet *Florance et Blancheflor* udtaler han sig med større Vidtløftighed[2]. De holdtes i Maj Maaned paa aaben Mark under et Elmetræ og derfor kaldtes de «*Gieux (jeux) sous l'ormel*». At de opnaaede større Glans i Sydfrankrig beroede, foruden paa Provençalernes større Formalisme, ogsaa paa den Omstændighed, at Paverne beskyttede dem: *Les pontifes eux-mêmes protégèrent ces tribunaux. On rapporte que les comtes de Vintimille et de Tende* o. s. v. Her følger Nostradamus's Fortælling (se ovfr. S. 6) i Chasteuils Bearbejdelse, fra hvem ogsaa Bemærkningen om Paverne skriver sig.

Flere andre Gisninger blive ogsaa gjorte til Virkelighed: *Les cours-d'amour étendirent avec le temps leur juridiction. Elles connurent de toutes les tracasseries des amants et de tout ce qui concernoit la galanterie. Elles ajournoient les coupables à comparoître, et ces guerriers féroces .... vinrent ici se soumettre sans murmure à des juges sans aveu, desquels ils n'avoient rien à redouter. Ceux-ci pesoient les fautes; ils imposoient une peine proportionnée, ordonnoient la rupture ou prescrivoient la forme de réconciliation, et leurs sentences, qu'on nommoit arrêts d'amour, et qui long-temps firent en France un code de lois, étoient tellement révérés que personne n'eût osé en appeler. Enfin ce qui achève de nous peindre la vénération que le respect pour les dames attachoit à ces risibles tribunaux, c'est que de grands princes et des souverains (Alphonse, roi d'Aragon, Richard Ier dit Cœur-de-Lion, roi*

---

[1]) *l. c.* I, 18.
[2]) *ib.* p. 319 ff.

Digitized by Google

d'Angleterre) ne dedaignèrent pas les présider, et que le fameux empereur Frédéric-Barberousse en forma un dans ses états, à l'imitation de ceux de France.

Sous le règne de notre malheureux Charles VI, on en établit à la cour, auxquels on donna tous les officiers qu'avoient les cours souveraines o. s. v. Her citeres *Histoire de France par Villaret*, og endelig henvises til 7de Bind af *Mémoires de l'Academie des Belles-Lettres*, hvor et Manuskript, indeholdende efter Sigende et Elskovshofs Personale, er aftrykt. — Den gode Modtagelse, som Martial d'Auvergnes Bog fik i det 16de Aarhundredes Begyndelse, forklarer han, beroede netop paa den Interesse, Folk havde faaet for Domme af den Slags, som Elskovshofferne havde givet sig af med, og som Martial havde efterlignet.

Foruden disse Bidrag til Spørgsmaalets Besvarelse havde Le Grand oven i Kjøbet den Fortjeneste at have fremdraget Fortællingen om Florance og Blancheflor, hvor to unge Damer strides om, hvis Elsker man bør sætte højest: den ene elskes af en Klerk, den anden af en Ridder. De begive sig til Kjærlighedsgudens Hof «*la cort au Dieu d'amours*», der samler sine Baroner ɔ: høje Lensmænd for at fælde Dom i Sagen. Disse vise sig at være Fugle, som skjændes om Spørgsmaalet uden just at motivere deres Meninger. Endelig paatage to af dem sig at afgjøre Sagen ved en Tvekamp, hvis Udfald viser, at Klerken er den bedste. Florance, der elsker Ridderen, bliver saa fortvivlet derover, at hun dør.

Efter alle disse spredte Udtalelser følte en Forfatter sig opfordret til at samle, hvad man kunde sige om Elskovshoffer. Han kalder sig Rolland, hans hele Navn var Barthélémy-Gabriel Rolland d'Erceville. Hans Bog[1]) blev kun en højst uensartet og uordentlig Materialesamling, behandlet uden Kritik. Foruden om Elskovshoffer handler den om alle mulige andre Ting. Den Kilde, han hyppigst citerer som Hjemmel for, hvad han fremsætter om Elskovshoffer, er *Discours sur*

---

[1]) *Recherches sur les prérogatives des Dames chez les Gaulois, sur les Cours d'Amour* etc. par M. le président Rolland, de l'académie d'Amiens, à Paris, 1787. 8°.

Digitized by Google

les arcs triomphaux; det Citat af denne anonyme Bog, som findes hos Moréri med Angivelse af Forfatterens Navn, synes han ikke at antage for at være hentet derfra, han omtaler det nemlig som et selvstændigt Arbejde[1]). Nostradamus anføres, en Del nyere Forfattere ogsaa (fra 17de Aarhundrede især), vel for at bevise en Slags Tradition om Elskovshoffer, hvis Tilstedeværelse i Digte fra 15de og 16de Aarhundrede, han mener, man let kan overbevise sig om, de omtale nemlig *le Parlement d'amour*. Hvad der efterhaanden var føjet til Nostradamus's Udtalelser, findes her for største Delen. Trods den gjennemgaaende Mangel paa Kritik er han dog flere Steder gaaet meget fornuftig til Værks, ligesom han ikke udgiver sin Fantasis Værker for Sandhed. Han forkaster Fortællingen om Elskovshoffer paa Karl den sjettes Tid[2]). Derimod lader han Martial d'Auvergne have uddraget sine Domme af Troubadourernes Digte, skjønt han iøvrigt mener, at nogen Samling af Domme fra disses Tid ikke kan paavises. I de talrige Noter, hvormed Bogen er forsynet, paaviser han endelig det interessanteste Exempel paa en Dom af denne Art «blandt alle dem, han kjender i Troubadourernes Værker og Martials Samling»[3]). Det er en Fortælling om, hvorledes Troubadouren Guillaume de Cabestaing (Guilhem de Cabestanh) maatte møde for et Elskovshof. Sagen foretages som ved en virkelig Ret, en af Damerne er hans Defensor, en er Dommer, nogle ere Betjente. Fortællingen findes i den Række af Uddrag af Ridderromaner, som udkom i Frankrig i Slutningen af forrige Aarhundrede[4]).

Endnu kan bemærkes, at den Antydning, som findes hos Ste. Palaye, af et Elskovshof paa Richelieus Tid, omtales mere uforbeholdent hos Rolland. Det var en Forsamling, som Kardinalen holdt paa Ruel. Frøken de Scudery optraadte som Generalprokurør, og Maria af Gonzaga indtog Forsædet; mange andre Damer, deriblandt Marias Søster Anna, vare tilstede. Dommen gik ud paa, at en ægte Elsker bør tænke

---

1) *l. c.* p. 36.
2) *ib.* p. 46—49 og 162—66.
3) *ib.* p. 131—35.
4) *Bibliothèque des Romans*, septembre 1782, p. 38—80.

Digitized by Google

mere paa sin Kjærlighed end paa de Følelser, han vækker hos den Elskede. Rolland føjer til, at det synes dog ikke at have været Tanken at holde Elskovshof, thi Ordet *còur d'amour* findes ikke i Beretningen derom[1]).

Fra Slutningen af Aarhundredet er ogsaa Eichhorns Kultur- og Literaturhistorie[2]). Han har fulgt Nostradamus og Caseneuve i sin Fremstilling af Elskovshofferne; ham selv derimod skyldes de Elskovshoffer, han tillægger Greven af Poitiers og Savari de Mauléon. Da Nostradamus fortæller om alle de Digtere, som han lader opholde sig hos disse to Herrer, er dette ved en uklar Forestilling bleven opfattet som Elskovshoffer, skjønt der intet findes derom hos Nostradamus. Paa samme Maade blev Beretningen hos Mario Equicola om de mange Digtere, der opholdt sig i Provence, saa længe der blev holdt Hof der, til en Fortælling om et Elskovshof[3]).

Andet Kapitel.

Kritik af Resultaterne.

1. Nostradamus.

Naar man ser tilbage paa den Række Citater, der ere anførte i det foregaaende, viser det sig tydelig, at alle disse Forfattere have et fælles Udgangspunkt: Nostradamus. Middelbart eller umiddelbart hente de allesammen deres Forestilling om Elskovshoffer fra ham; kun to danne Undtagelser, Ste. Palaye og Millot, der for Troubadourernes Tid benægte Rigtigheden af hans Fortællinger derom. Ogsaa de, der søge

---

[1]) Rolland, *l. c.* p. 63—64. Hans Kilde er *Mémoires d'Anne de Gonzagues, princesse Palatine,* Londres 1786, p. 41—45.

[2]) *l. c.* I, 84—90.

[3]) *Libro di natura d'Amore,* p. 183 (Udg. 1536). Han fortæller om alle de Adelsmænd, der opholdt sig ved Raimon Berengars Hof, hvormed han mener Raimon Ber. V; blandt dem indfandt mange Digtere sig og fremsagde deres Digte: *tanto durarno questi gentili spiriti, quanto la corte fu in Prouenza.*

Digitized by Google

af den gamle Literatur at fremdrage Beviser for Elskovshoffers Tilværelse, søge dem dog med Tanken opfyldt af hans Fremstilling, han er den første, hos hvem de findes nævnte, en ældre Hjemmelsmand anføres ikke af nogen. — En anden Omstændighed, som er værd at lægge Mærke til, er denne: Fra Begyndelsen af tænker ingen sig dem paa anden Maade end Nostradamus: de vare Forsamlinger, der havde indrettet sig som en Slags Domstol for de Forhandlinger, der førtes i Tensonerne, det vil sige, at de afgjorde Disputer, som Digtere til Fornøjelse for sig selv og især for andre førte paa Vers. Naturligvis kunde disse have en Foranledning i Virkelighedens Verden og ikke udelukkende skyldes spekulative Hoveder, men de fremtræde aldrig som virkelige Sager eller Processer, førte paa egne eller andres Vegne. Hvis der i det 16de og 17de Aarhundrede fandtes nogen Tradition om Elskovshoffer, maatte den være i Overensstemmelse hermed. Der pyntes lidt paa dette Stof, men ingen har nogen anden gjennem Tiden overleveret Opfattelse at gjøre gjældende eller tillader sig nogen Afvigelse fra Nostradamus, der kunde pege hen til en anden Kilde. I det 18de Aarhundrede indtræder efterhaanden en Forandring; Elskovshoffernes Virksomheds Kreds udvides, som Le Grand siger, de faa at gjøre med forelskede Folks Trætter, de stævne dem, der have forbrudt sig mod Kjærligheden. Det stammer ikke fra en Tradition, da en saadan ikke existerede i de foregaaende Aarhundreder; man maa altsaa kunne finde den Kilde, hvorfra det kommer. Lige til Le Grand er der imidlertid ingen, der bringer et eneste Sted for Dagen, hentet fra Middelalderens Literatur, hvor nogen Hentydning findes til Elskovshoffer af en saadan Art, som de hos Le Grand beskrevne. Denne Forestillings Oprindelse maa altsaa søges et andet Sted, og man fejler næppe ved at henpege til Martial d'Auvergne som Kilden. Denne Forbindelse mellem Elskovshofferne og Martial maa Chasteuil-Gallaup bære Ansvaret for, efter hans Afhandling er Martial et nødvendigt Tilbehør, saa snart der tales om Elskovshoffer.

Det heles Hjørnesten bliver Nostradamus ikke desto mindre, thi begge Forestillinger trivedes meget godt ved Siden af hinanden. I Frankrig fremkom, som det tidligere er sagt, ingen

Digitized by Google

Indvendinger mod hans Fortællinger om Elskovshoffer før efter Midten af det 18de Aarhundrede, men skjønt Millot just ikke sparede ham, blev han dog ved at nyde en vis Tiltro, endogsaa Historieskrivere mente, at man dog maatte tro ham, naar han beraabte sig paa gamle Haandskrifter[1]). Først Diez[2]) forkastede aldeles hans Digterbiografiers Benyttelse, saa længe man intet vidste om de Kildeskrifter, hvori han efter sin egen Angivelse skulde have fundet alle sine højst æventyrlige Historier, der ikke kunne andet end vække den stærkeste Mistanke til hans Paalidelighed. De samme Betragtninger maatte da ogsaa gjælde Elskovshofferne. Fauriel gik knap saa vidt, han siger i denne Anledning: *Nostradamus est un étrange historien, qui brouille et fausse tout ce qu'il touche, mais sans le vouloir, sans s'en douter, comme par instinct. Il n'a donc point forgé ces nobles et galantes traditions de sa terre natale, qu'il accueille avec un enthousiasme parfois un peu grotesque: elles avaient certainement existé, ces cours d'amour, qui lui fournissent l'occasion de répéter les plus beaux noms de la Provence; mais il faut savoir à quelle époque elles ont existé* etc.[3]). Det er dog ikke værd mere at tage saa lempelig paa ham, end sige at ødsle en Titel som «*historien*» paa ham. Lad os høre, hvad Paul Meyer mener om ham: *Diez pensait cependant que tout n'était pas à rejeter «mais», dit-il, «entre tant d'invraisemblances et d'évidentes erreurs, comment démêler le vrai?» Nous verrons tout à l'heure qu'il est maintenant possible d'arriver sur ce point à des résultats positifs et non plus seulement négatifs, mais qu'en dernière analyse ce qui peut être accepté de Nostre-Dame se réduit à un petit nombre de noms propres qu'il faut, au préalable, dépouiller de tous les renseignements biographiques joints par l'auteur*[4]).

---

[1]) *Histoire littéraire d'Italie par* Ginguené, Paris 1811—1824, t. I, 303.

[2]) F. Diez: *Leben und Werke der Troubadours.* Zwickau 1826. *Anmerkung über die Quellen der Lebensgeschichten.*

[3]) *Histoire littéraire de la France,* XXI, 328.

[4]) *Bibliothèque de l'École des Chartes, VIe série,* V, Paris 1869, p. 254 (*Les derniers Troubadours de la Provence* i *Bibl. de l'Éc. des Ch. VIe série,* V (1869) og t. XXXI (1870). Ogsaa udg. som Særtryk).

Digitized by Google

Omtrent paa samme Tid, som det Arbejde af Paul Meyer udkom, hvori de Undersøgelser om Nostradamus findes, som ovenstaaende Citat sigter til, havde en anden Lærd, Tyskeren Karl Bartsch, ogsaa beskjæftiget sig med Nostradamus og var kommen til lignende Resultater[1]). Blandt de Kilder, som Nostradamus angiver, nævnes saa godt som kun tre i Bogen selv, de andre findes i en Fortegnelse over Kilderne, som han har føjet til for at vise sin Belæsthed og Troværdighed. De tre, hvis Historie han meddeler, og hvis Vidnesbyrd han stadig paaberaaber sig, ere Munken fra Montmajour, Munken fra Guldøerne og Hugues de Saint-Cezari, ligeledes en Munk. Allerede Diez havde bemærket[2]), at den første maatte være den bekjendte Troubadour, som kaldes Munken fra Montaudon, da de fleste af de nedsættende Ytringer om andre Troubadourer, som Nostradamus tillægger sin Munk, findes i det satiriske Digt[3]), hvori Munken fra Montaudon behandler sin Samtids og den foregaaende Tids Digtere. Baade Paul Meyer og Bartsch vise ved Sammenligning af dette Digt og Munkens bidske Ord hos Nostradamus, hvorledes disse ere laante fra Digtet, hvortil er føjet Vers af et lignende Digt af en anden bekjendt Troubadour, Peire d'Alvergne[4]). De andre Ting, som Nostradamus's Munk har sagt, have for største Delen et meget mistænkeligt Udseende og kunne i ethvert Fald ikke tillægges ham med Rette, naar de ikke findes hos den Troubadour, hvis Navn Nostradamus har forvansket. Det, der virkelig er taget fra Munken fra Montaudon, er ofte misforstaaet paa den groveste Maade og viser, som saa meget andet hos Nostradamus, hvor ringe hans Kjendskab var til det Sprog, som han gav sig Mine af at forstaa. Mange andre Steder er det ikke hans Uvidenhed, der spiller ham et Puds, men han forandrer aldeles vilkaarlig efter sin Fantasis Tilskyndelser. At flytte denne Troubadour fra Slutningen af 12te Aarhundrede

---

[1]) *Jahrbuch für romanische und englische Sprache und Literatur*, XIII, Leipzig 1874.

[2]) *l. c.*

[3]) Bartsch: *Grundriss der provenzalischen Literatur*, Elberfeld 1872. *Verzeichniss der Dichter*, 305, 16.

[4]) *ib.* 323, 11. Se ogsaa Diez *l. c.* p. 65—66$_2$ (75—76$_1$).

Digitized by Google

til første Halvdel af 14de Aarhundrede var kun Smaating for Nostradamus. Som Exempler paa den uhyre Forvirring i hans Fortællinger og aldeles vilkaarlige Opdigtelse af Navne, Tildragelser og Titler, skal her blot anføres, at han lader Richard Løvehjærte opholde sig i sin Ungdom hos Grev Raimon Berengar den femte af Provence[1], der begyndte sin Regering i en meget ung Alder 1209; han lader ham ægte dennes Datter Eleonore og deltage i Ludvig den helliges Korstog. Og den Troubadour, som Haandskrifterne kalde «Greven af Poitiers» uden at nævne ham ved Navn, bliver hos Nostradamus til Philip den lange, som han gjør til Ludvig den 8des Broder[2]), medens som bekjendt «Greven af Poitiers» er Vilhelm den 7de (9de) af Poitou i Begyndelsen af 12te Aarhundrede, Farfader til Eleonore af Poitou, som var gift med Ludvig den 8des Bedstefader, og Ludvig den 8de var Tipoldefader til Philip den lange, der levede to Aarhundreder omtrent efter Vilhelm. Naar saa bekjendte Personer ikke behandles bedre, kan man let slutte sig til, hvorledes Forfatteren omgaas med Kronologien for de mindre fremragendes Vedkommende. De to andre Munke, af hvilke den ene til Døls havde benyttet meget gamle Optegnelser efter Nostradamus's Sigende, ere lige saa uægte som den første. Bartsch viser, at Hugues de Saint-Cezari er den samme som Troubadouren Uc de San Circ, der levede i Begyndelsen af 13de Aarhundrede, og fra hvem nogle af de biografiske Oplysninger om Troubadourer, som findes i Haandskrifterne, hidrøre; han nævner sig selv som Forfatter i flere af dem. Nostradamus gjør nu sin Hugues de Saint-Cezari til Forfatter af disse Biografier, og forsyner denne Munks Levnet med forskjellige Fakta, der høre til Troubadourens Levnet; og da saa dette skal fortælles, er han nødt til at finde paa noget ganske ubekjendt[3]). Den anden, Munken fra Guldøerne, der saa tidt med en vis Ærbødighed er bleven nævnt som Nostradamus's vigtigste Kilde, der havde benyttet Haandskrifter fra 12te Aarhundrede, kan vel ikke identificeres

---

[1]) Nostradamus, *l. c.* Biogr. XLI. Bartsch, *Jahrb.*, XIII, S. 48.
[2]) *ib.* Biogr. LIX. Bartsch, *l. c.* S. 60.
[3]) Bartsch, *l. c.* S. 16 og S. 36—37.

Digitized by Google

med nogen Troubadour; men det, der er fortalt om ham, ligner i mange Henseender saa paafaldende den Historie, der er sat sammen om Hugues de Saint-Cezari, at man næppe kan betvivle, at det er Nostradamus's eget Arbejde[1]. Han har ikke taget sig tilstrækkelig i Agt, hvad der heller ikke altid lykkes ham i Digternes Biografier, hvor han ofte gjentager sig selv og røber sine Tilsætninger ved de taabeligste Historier. De andre «Kilder» anføres kun hist og her og synes opdigtede[2] blot for at bringe Afvexling og vel ogsaa for at vidne om Forfatterens Lærdom. For at det ikke skulde forundre nogen, at han var den eneste, der kjendte til alle disse Kildeskrifter, som ikke omtales af andre, sørgede han for at lade dem forsvinde ved Fortællingen om, at de vare bleven stjaalne fra ham (se ovfr. S. 7). Det synes nu temmelig sikkert, at et af disse forsvundne Skrifter er fundet. Det er et Haandskrift med Troubadoursange, der nu findes i Paris[3]. En tidligere Ejer, hvis Skrift er det 16de Aarhundredes, har gjort forskjellige Tilføjelser; denne Skrift har Paul Meyer sammenlignet med Skriften i en lille Bog med Optegnelser om Provences Historie og Troubadourerne, der til Dels findes gjentagne i Nostradamus's Biografier og i hans Brodersøns Værk om Provences Historie (og denne havde netop benyttet Optegnelser, som hans Onkel havde gjort). Disse Optegnelser antages næsten med Vished for at være skrevne af Nostradamus, og Skriften er den samme baade i dem og Manuskriptet. I dette findes desuden nogle Digte paa Provençalsk, der ere indførte i Haandskriftet efter de ægte, som om de selv stammede fra Middelalderen. De ligne ganske de ligesaa uægte Produkter, som træffes hist og her i Nostradamus's Biografier og af ham tillægges forskjellige Digtere. Endelig

---

1) *ib.* S. 16.

2) «*Das Quellenverzeichniss, ... welches durch und durch erlogen ist*». Bartsch, *l. c.* S. 52. Slgn. Meyer, VIe sér., t. V, p. 264.

3) Le Chansonnier Giraud, Bibl. nat. Manuscr. français 12774. Meyer *l. c.* — En Udgave af Nostradamus's Biografier og andre Smaaskrifter af ham tillige med Oplysninger om de Haandskrifter, han har brugt, er for længere Tid siden lovet af Chabaneau, men har paa Grund af uventede Hindringer ikke endnu kunnet udkomme.

Digitized by Google

har Nostradamus kjendt Navne paa Digtere, der kun findes i dette ene Haandskrift[1]. Et andet Haandskrift, der synes forsvundet, men til Dels findes i en Afskrift, er ogsaa bleven nævnt som et af dem, Nostradamus maa have kjendt[2]. Det er dog ikke Tilfældet[3].

Hvilken overvældende Mængde Forvanskninger af de i Haandskriftet overleverede Biografier han har tilladt sig, har Bartsch vist i sin Afhandling. De utroligste Tilsætninger, de taabeligste Fantasier vrimler det af; der er ikke den Fortælling hos ham, der ikke er gjennemvævet med løgnagtige Opdigtelser, i de fleste er Digterens Navn det eneste rigtige og det knap nok. Da han nemlig søgte paa alle mulige Maader at tilegne Grevskabet Provence saa mange Digtere som muligt, ere deres Fødesteders Navne forandrede, og de selv gjorte til Medlemmer af adelige Slægter, som de ikke havde noget at gjøre med. At skaffe Provence den Ære at have fostret de flest mulige Digtere synes at have været hans Formaal, men det kan ikke være dette Ønske alene, der har bragt ham til at begaa saa mange Falsknerier. Grov Uvidenhed i Forbindelse med Lyst til at gjøre sig til af sin Viden har ogsaa spillet en Rolle; naar Stoffet var for magert, maatte der bødes paa det, og selv om det var romantisk og æventyrligt nok, har det dog ikke været ham muligt at give Slip paa sin Lyst til at lave Historier, der for øvrigt ere meget tarvelige.

Hans Fortællinger om Elskovshofferne dele Skæbne med det øvrige. Der anføres hos ham tre Exempler paa Tensoner, som skulle være bleven bedømte ved Elskovshoffer. Disse Tensoner har han ikke opdigtet, to af dem findes endnu i Haandskrifterne, og det er altsaa muligt for os at undersøge, hvorvidt hans Beretning er falsk eller sand. I Jaufre Rudels Levnetsbeskrivelse omtaler Nostradamus en Tenson mellem to ellers ubekjendte Digtere Giraut eller Guiraut og Peironet (se ovfr. S. 3). De kunde ikke komme til Enighed og henvendte

---

[1]) Meyer, *l. c.* p. 661, 253—264 og t. XXXI, p. 458—462.
[2]) Mspt. 2814 i Bibl. Riccardiana. Cfr. Meyer *l. c.* t. XXXI, p. 459—462 og Bartsch *l. c.* S. 143—144.
[3]) Chabaneau i *Revue des langues rom.*, IX, 22.

Digitized by Google

sig da til Elskovshoffet paa Pierrefeu og Signe. Saa vidt Nostradamus; hvad Sagens Udfald blev, fortæller han ikke[1]). Betragter man nu denne Tenson[2]), viser det sig, at den har sin dobbelte *Tornada*, det vil sige de Linier, hvori Digterne udbede sig andre Personers Skjøn om Sagen, hvem af dem der har Ret og hvem Uret. Guiraut sender sin Sag «til Pierrefeu, hvor den Skjønne holder Hof til Belæring», og Peironet vælger paa sin Side Slottet Signe, «thi der bor hun, der holder Ungdommens Begejstring i Ære, og hun kan afgjøre, hvilken af de to Anskuelser der er den bedste»:

Guiraut: A Peirafuoc tramet mon partimen
Hon la bella fai cort d'enseinhamen,
Car beutat a triat son gay cors jent;
Lo milhor tenc per bon, que qu'ela'n dya.
Peironet: Et ieu volrai per mi al jugamen
L'onrat castell de Sinha el valen,
Car lay estay silh que manten joven
E sabra dir cal razon mays valria[3]).

Dette er en Tornada ganske af samme Art som alle andre. Hver Digter nævner 1 Person, her hver 1 Dame, som han tiltror Kløgt nok til at kunne løse Spørgsmaalet paa en tilfredsstillende Maade. Der findes ingen Hentydning til, at det er en Domstol, de henvende sig til, eller at der skal underforstaas flere Personer, skjønt der kun nævnes to, med mindre man vil antage det for tilladeligt, fordi de to Damer præsiderede for Domstolen. Der er heller intet, der berettiger til den Formodning, at de to Slotte i dette Tilfælde skulle betragtes som sammenhørende, som Sæde for en Domstol.

---

1) Slgn. P. Meyer, *l. c.* VIe sér., t. V, p. 474—479, hvem Oplysningerne skyldes om Nostradamus's Fremgangsmaade ved Benyttelsen af denne og de andre Tensoner.

2) Bartsch. *Gr.* 249, 2. Den er udgivet efter to af de fire Haandskrifter, hvori den findes. I Udgaven efter Vatikanerhaandskriftet 5232 (*Archiv für das St. d. n. Sprachen*, 34, S. 186) mangler dens Tornada. — Det er egentlig en *partimen*, en Tenson, hvori den ene Part giver den anden Valget mellem to Anskuelser, som han fremsætter.

3) P. Meyer *l. c.* p. 480.

Digitized by Google

Udtrykket *fai cort d'enseinhamen* er trods sin Dunkelhed ikke det samme som *ten cort d'amor*. Det kan ikke nægtes, at der er lagt noget ind i Ordene, som ikke findes i dem. Digtet har han fra det Haandskrift, der har været i hans Besiddelse. Men den Mistanke, som saaledes er vakt, forøges ved det næste Exempel, Tensonen mellem Raimon de Miraval og Bertran d'Avignon [1]), der skulle have søgt til det samme Elskovshof. Den er opbevaret i fem Haandskrifter [2]), men i intet af dem har den nogen Tornada; Nostradamus har altsaa benyttet den anden Tensons Tornada. Simon Doria og Lanfranc Cigala vendte sig først til det omtalte Elskovshof, efter Nostradamus's Fortælling, men fandt sig ikke tilfredsstillede ved dettes Dom, hvorpaa de appellerede Sagen til en højeste Instans, Elskovshoffet paa Romanin. Deres Tenson findes desværre ikke mere; i en Indholdsfortegnelse til det forsvundne Haandskrift [3]) nævnes to Tensoner mellem Simon Doria og Lanfranc Cigala, som vi ikke kjende. Muligvis kunde den have været lige saa oplysende for Romanin som den første for Pierrefeu.

Først blandt de Damer, hvoraf Elskovshoffet paa Pierrefeu bestod, nævnes Stephanette de Baulx, Datter af Greven af Provence. Den Greve af Provence, der havde en Datter Stephanette eller Etiennette de Baulx, var Gilbert af Provence i Begyndelsen af 12te Aarhundrede. Hans Datter, der var gift med Raimon de Baulx, levede endnu 1150 [4]). Lanfranc Cigala nævnes 1243 som Dommer i Genua, 1248 som Konsul [5]).

---

[1]) Bartsch: *Gr.*, 406, 16. Slgn. *Jahrbuch für rom. u. engl. Literatur*, XIII, S. 32 og *Zeitschrift für roman. Philologie*, IX, S. 139, hvor det vises, at Tensonens Bertran maa være Bertran Folco d'Avignon og ikke Bertran de Lamanon.

[2]) Eller fire, da de to ere af samme Oprindelse. Se Bartsch: *Gr.*, § 24.

[3]) Bartsch i *Jahrb.*, XIII, S. 64, *Gr.*, 436; *Zeitschr. für rom. Phil.*, VII, 210 og X, 596.

[4]) Vaissete: *Histoire du Languedoc*, Paris 1730—1745, fol., t. II, 468. Ebert (*Hermes*, 1821, p. 73) har antaget, at dette Elskovshof bestod endnu 1221, da Hermyssende de Posquières skulde være bleven gift. Ved en Trykfejl staar hos Vaissete (t. II, Preuves, p. 419) 1221 for 1121.

[5]) Diez: *L. u. W.*, S. 458_2 (S. 568_1).

Digitized by Google

Denne Domstol havde altsaa en Alder af halvandet Aarhundrede eller mere og har ikke efterladt sig noget Spor. Tensonen mellem Guiraut og Peironet er det eneste Sted, saa vidt mig bekjendt, hvor Pierrefeu og Signe nævnes. Lanfranc Cigala appellerer til Elskovshoffet paa Romanin, der præsideres af Phanette de Gantelmes, der endnu efter 1352 gjorde flere fornemme Folk forelskede i sig, da de kom til det Elskovshof, som hun paa den Tid holdt i Avignon (se ovfr. S. 6 og 13). Tilmed var hun efter Nostradamus's egen Fortælling død 1348[1]). Laura, Petrarcas Elskede, der nævnes i Forbindelse med dette Elskovshof og omtales som Digterinde, bliver aldrig hos Petrarca omtalt i denne Egenskab. Havde hun virkelig kunnet digte, vilde han næppe have glemt at prise hende derfor. Troubadouren Marcabrun, hvis Levetid Nostradamus ansætter til Midten af 14de Aarhundrede, var en Samtidig af Jaufre Rudel, hvem han selv omtaler som en af sine Bekjendte; det Digt, hvori denne Omtale findes, maa være fra Tiden mellem 1147 og 1150[2]). Den provencalske Biografi nævner ham også meget rigtig som «en af de ældste Troubadourer». Efter denne var hans Moder en fattig Kone fra Gascogne, Maria Bruna[3]). Hun ophøjes af Nostradamus til adelig Dame og berømt Digterinde; den stridbare Marcabrun, hvis hvasse Tunge frygtedes overalt[4]), frembragte, efter Nostradamus, Vers «saa yndige og velklingende, at de vare som en naturlig Harmoni»[5]). Damernes Navne har han intetsteds fundet samlede. Han har selv sammenstillet dem, en Del opfundne, som ogsaa findes i hans Historier, en Del virkelige, men nogle fra en, nogle fra en anden Tid.

Der bliver saaledes intet tilbage af Nostradamus's Beretninger om Elskovshofferne. Var der noget sandt deri, maatte det dog vise sig paa en eller anden Maade, men det modsatte er Tilfældet: jo mere man undersøger dem, desto flere Mod-

---

1) Slgn. Diez: *Ueber die Minnehöfe*, S. 49.
2) Stimming: *Der Troubadour Jaufre Rudel*, Kiel 1873, S. 9.
3) Chabaneau: *Les Biogr. des Tr.*, p. 9; Mahn: *Die Biogr. der Troub.* S. 2.
4) *E fo mout cridat et auzit pel mont e doptatz per sa lenga.*
5) Slgn. Diez: *L. u. W.*, S. 42_2 (S. 48_1).

Digitized by Google

sigelser og Umuligheder opdager man. Bartsch betragter da ogsaa alt, hvad der angaar Elskovshofferne hos Nostradamus, som opfundet af ham selv[1]), og Paul Meyer slutter sin Afhandling med følgende Ord: *Après cela, il faut que l'histoire de la littérature provençale soit débarrassée de ce faussaire imbécile*[2]).

2. Provençalske Biografier og Tensoner.

Skjønt vi maa forkaste Nostradamus's Vidnesbyrd i Overensstemmelse med de to omtalte Afhandlinger, bliver der dog et Punkt tilbage, som ikke er taget under Overvejelse i nogen af dem. Kunde han ikke have kjendt en Tradition om Elskovshoffer, som han i sin Bog havde behandlet paa sin vante Maade og udsmykket for at gjøre den og sig interessantere? Kunde der ikke, om end alle Enkeltheder hos ham ere opdigtede, dog bagved dem skjule sig en Forestilling i al Almindelighed om, at saadanne Domstole havde været til? Kunde han ikke i det Materiale, som han har benyttet, have fundet Antydninger, der for os kunde have en ganske anden Værdi end hans Tilsætninger? Der er kun liden Sandsynlighed for begge Dele. En Tradition vilde man vel nok have fundet Spor af ogsaa andre Steder end hos Nostradamus, og hvis han selv havde faaet sine Ideer fra noget andet end de Exempler, han anfører, vilde han næppe have undladt at gjøre Brug deraf. Vi ville imidlertid undersøge de Dele af den provençalske Digtekunst og dens Digteres Historie, der have været Grundlag for hans Fremstilling, det vil da ogsaa vise sig, om en Tradition kunde være udgaaet derfra.

Det er de provençalske Biografier og Tensoner, som Nostradamus benytter ved sin Omtale af Elskovshofferne. Disse fremstilles af ham som en Art Samfund eller Forening, hvis Opgave det var at bedømme de vanskelige Spørgsmaal om Kjærlighed og, som det synes, ogsaa om andre Ting, som Digtere stillede til hinanden i den Hensigt at føre deres Strid

---

[1]) Om Elskovshoffet paa Pierrefeu: *Allein das ist offenbarer Zusatz, wie alles, was sich auf die Liebeshöfe bezieht, l. c.* p. 22.

[2]) *l. c.* p. 664.

Digitized by Google

derom paa Vers. Disse Foreninger eller Bedømmelseskomiteer bestod mest af Damer og det skal vel antages, at de have været samlede til bestemte Tider, dog siges herom intet. Adgang til dem var fri for alle (*«ouverte»*).

I Biografierne findes intet, der kunde henføres hertil. De tre Tensoner, som Nostradamus benytter, ere ikke omtalte deri, og vel forekommer Ordet *cortz* mange Gange, hvor der tales om Stormændenes Hoffer, som Digterne besøgte, men *cortz d'amor* nævnes intet Sted, Navnene Pierrefeu, Signe og Romanin lige saa lidt. Tensoner omtales mange Steder, men hvad Stridens Udfald blev, eller om nogen dømte i Sagen, er ikke optegnet. En Grevinde af Die er hos Nostradamus Medlem af et Elskovshof[1]); en Biografi, der for øvrigt er meget kortfattet, handler om en Grevinde af Die, der var Digterinde, men den anden Værdighed tillægges hende ikke[2]). Det maa altsaa være Tensonerne, der skulde kunne give Oplysninger. I disse Digte findes, som tidligere bemærket, ofte ved Slutningen en Henvendelse af Parterne til en, to eller tre Personer, der anmodes om at bedømme Sagen. Dette er dog ingenlunde altid Tilfældet, der er mange flere Tensoner, hvor ingen Dommer nævnes, end de ere, hvor andres Dom er paakaldt. Af de 125 Tensoner, der ere udgivne, ere over 80 uden Dommere, 40 med Dommere. Disse sidste ere fordelte paa følgende Maade: 15 tilfalde Damer, af disse har en enkelt tre Damer, 9 to, 5 en; i 7 er der nævnt en Mand og en Kvinde. De andre tilfalde Mænd. Netop den Omstændighed, at der udvælges Dommere, synes at tale imod, at Tensonerne skulde have været forelagte til Bedømmelse for et Elskovshof. Hvorledes skulde det forklares, at enkelte udpeges af den samlede Domstols Personale? Hvis man vilde antage, at det er de præsiderendes Navne, faar man Nostradamus selv til Modstander, thi ingen af de Damer, der forestaa hans Elskovsdomstole, er nævnt i nogen Tenson undtagen de to Damer til

---

[1]) *l. c.* p. 47. Der har maaske existeret en anden Grevinde af Die (slgn. A. Thomas: *Francesco da Barberino*, p. 117), men N. sigter i sin Fortælling til et Digt af den i den provençalske Biografi omtalte. Slgn. Bartsch, *l. c.* p. 30.

[2]) Chabaneau: *Biogr.*, p. 47; Mahn: *Biogr.*, S. 3.

Digitized by Google

Pierrefeu og Signe, som han selv har forsynet med Navne, da disse manglede i Tensonen. Der er kun to Domme tilbage, der afslutte en Tenson. De ere begge afsagte af en Mand, og ere begge i rhythmisk Form[1]), hvad de vel skylde deres Opbevarelse; som oftest var Afgjørelsen naturligvis fremsat paa Prosa. For Resten er vist denne Anmodning til andre om at sige deres Mening tidt kun en Høflighed; da der for det meste udnævnes to, bliver Afgjørelsen noget vanskelig[2]), men, at der i flere Tilfælde har fundet en Bedømmelse Sted, eller at Henstillingen i ethvert Fald ofte er gjort for at fremkalde en Afgjørelse, kan heller ikke betvivles. Saaledes kan det næppe være en blot og bar Høflighed i en Tenson mellem Guilhem de la Tor og Sordel, hvor den sidste Tornada ender med, at «Na Conja bør afsige Dommen sammen med N'Alazaïs, og saa maa vi alle være hende taknemlige derfor»[3]); rimeligvis heller ikke i den Tenson, der er tilbage mellem Simon Doria og Lanfranc Cigala; den sidste siger nemlig om den af ham valgte Dame Na Flor, at hvis hun er enig med ham, bryder han sig kun lidt om, hvis den anden valgte Dommer, Troubadouren Jacme Grill, holder med hans Modstander[4]). Et Sted siges det endogsaa af den, der har det sidste Ord i Tensonen, at han forkaster ikke den Dame, som den anden har foreslaaet, men han vil tilføje en, han ønsker nemlig, at Grevinden skal deltage i Dommen, «thi

---

1) Diez: *Poesie*, S. 108₂ (191₁). De to Exempler findes: Mahn: *Werke*, IV, 250 og Bartsch: *Chrestomathie prov.*, p. 74.

2) Meyer, *l. c.* p. 477, not. 1.

3) Bartsch: *Gr.*, 236, 12:

Car totz hom pros sabelis
de na Conja es grazis
Guillem son ualen pretz car,
cab n'Alazaïs deia far
lo iutgamen e complir,
e tuit lo deuem grazir.
(Mahn: *Ged.* 661).

4) *Simon ab mi si deu tener*
Al mieu parer
Na flors esil nes acordantz,
Nom chal sen iacmes tem (l. *ten*) *ab uos.*
(*Archiv f. das Stud. der neueren Spr.*, 34, 381).

Digitized by Google

de ville da lettere blive enige»[1]). I en *partimen* mellem Sordel og Bertran de Lamanon foreslaar den første en Ridder Johan de Valaric til Dommer «for at han kan bringe Dommen til Frankrig»[2]).

Den Dom, som Nostradamus's Elskovshof fælder i Spørgsmaalet Provençalere contra Lombarder, er hans eget Værk. Det er saa meget tydeligere, som den ikke passer til det, der er Udgangspunktet i Striden, nemlig hvem der maa antages at staa højest af de to Nationer i Krigsdygtighed, Gjæstfrihed og Gavmildhed[3]). Det er da en forunderlig Dom i den Sag at give de provençalske Digtere Æren, da der slet ikke er Spørgsmaal om dem. Han har faaet sin Ide fra den næstsidste Strofe, hvor Raimon nævner Troubadourerne og deres Kunst som noget, Provence kan rose sig af i Modsætning til Lombardiet[4]). De andre to Tensoner faa ingen Afgjørelse hos ham.

Hvad Betegnelsen *cortz d'amor* angaar, findes den lige saa lidt i Tensonerne som i Biografierne. I den *partimen*, der har tjent Nostradamus saa godt, læses, som det vil erindres, Ordene: *hon la bella fai cort d'enseinhamen*; desuden siger Guiraut, der stiller Spørgsmaalet, ved Slutningen af det første Vers til sin Modstander: *Vos venserai, sol la cort lial sia*, hvad der oversættes paa følgende Maade: «Jeg skal overvinde Eder, naar blot Retten er ærlig». Diez mente med Hensyn til det første Udtryk, at Betydningen af Ordet *cortz* er altfor ubestemt, baade Selskab og Ret, det sidste baade om flere og

---

[1]) *Mais la comtessa ab tot faich benestan*
Voill que i sia, que miels s'acordaran.
(Raynouard: *Choix des poés. orig. des troub.*, IV, 30).

[2]) Bartsch: *Gr.*, 437, 10. — Sidste Linie:
per quielh tramet lo iutgamen en fransa.
(M. *Ged.*, 1236).

[3]) *Digatz cal ant plus pretz cabal,*
Li lombart o li prouensal,
Cals razonatz ni tenetz per plus pros
Per mieils faire gerra conduich ni dos.
(M. *Ged.*, 1087).

[4]) *Bertran de tot auetz gran tort,*
Que lai a trobadors prezans
Que sabont far e uers e chans
etc. (*ib.*)

Digitized by Google

enkelte, til at noget med Sikkerhed kan udledes af disse Ord; han fandt ogsaa nogen Betænkelighed ved Verbet *faire* i denne Forbindelse i Stedet for *tener*[1]. Paul Meyer oversætter dog ligefrem: «*où la belle fait (= tient) cour d'enseignement*»[2]. Men hvad menes med dette Udtryk? Der kan næppe være tænkt paa Betydningen «Ret, Domstol», derimod nok paa «Hof», og *cort d'enseinhamen* vilde da betyde: Hof til Belæring, det vil sige, til Undervisning i Anstand og Dannelse, som er en Betydning, Ordet *enseinhamen* ofte har. Det hele kunde altsaa forklares paa følgende Maade: «Hvor den skjønne holder Hof og øver sin dannende Indflydelse». Det er en Høflighed; saadanne Udtalelser brugtes i Digtenes Tornada, der var en Slags Dedication. Damernes Evner til at bibringe deres Omgivelser større Anstand og Ridderlighed fremhæves ofte i Udtryk, der nærme sig til dette; de benævnes «Skole, hvor man kan lære alt godt»[3], «Skole i ridderligt Væsen og Høviskhed»[4], «hun (Digterens Dame) kan holde Skole i fint Væsen»[5], og det kommer af, at de tidt ere som to Damer, en anden Digter traf paa, «en Kilde, hvoraf man i Spandevis kan øse Høviskhed og Ære»[6].

---

[1]) *Ueber die Minnehöfe*, S. 18—19.

[2]) *l. c.* p. 475.

[3]) *Pucele estoit de grant renon*
Et escole de bien aprendre.
(Raoul de Houdenc: *Méraugis de Portlesguez*, p. 6).

[4]) *Ecole noumée et proisie*
De valour et de courtoisie.
(Baudouin de Condé: *Li prisons d'Amour*, v. 2920—2921. *Dits et Contes de Baudouin de Condé et de son fils Jean de Condé*, p. p. Aug. Scheler, Bruxelles, 1866—1867, t. I, p. 370).

[5]) *Elle fait tout si gracieusement,*
Que nul n'y sçait trouver amendement.
Escolle peut tenir de courtoisie.
(*Les poésies du duc Charles d'Orléans*, p. p. Aimé Champollion-Figeac, Paris 1842, p. 24, X, Str. 2).

[6]) *En elles trestous biens abonde;*
Eles sont et rius et fontaine
En cui on puet a sele plaine
Cortoisie et honor puisier.
(Jacques de Baisieux: *Les Fiez d'Amours.* Scheler: *Trouvères belges*, p. 184).

Digitized by Google

Ordene «*sol la cort lial sia*» synes ikke egentlig at give nogen Mening, naar *la cort* skal betyde Retten. Hvilken Ret tænkes der paa? eller er det Hoffet? i begge Tilfælde maatte man altsaa antage, at flere end de to Damer skulde dømme. Der skal sikkert læses *l'acort*: Bilæggelsen af Striden, Afgjørelsen. Paa samme Maade siges andre Steder, at «Dommen skal være ærlig», hvor der er Tale om Spørgsmaal af samme Art[1]).

To andre Tensoner ere bleven fremdragne og satte i Forbindelse med Elskovshofferne, den ene af Caseneuve (se ovfr. S. 9), den anden af Chasteuil-Gallaup (se ovfr. S. 11—12). Begge omtales i de provençalske Biografier, der handle om Savaric de Mauléon, en mægtig Adelsmand fra Poitou, der snart paa fransk, snart paa engelsk Side deltog med stor Iver i Kampene mellem de franske Konger og Johan uden Land og dennes Søn. Savaric elskede en anset Dame i Gas-

---

[1]) Aimeric de Peguillan sender sit Digt til Troubadouren Sordel:

qem fassa iuiament noel
leial aisi com es usaz
qeu sia desencolpatz.
(M. *Ged.*, 1189; Bartsch: *Gr.*, 10, 44.)

Ogsaa i den Tenson (Bartsch: *Gr.*, 145, 1), hvis Tornada nævnes hos Diez (*l. c.* p. 18) for at vise, at *cortz* kan betyde Dom, fældet af en enkelt, bør der rettes paa samme Maade:

C'a mo senhor En Ebles sia l'acortz

acortz bruges om Afgjørelsen af en Sag ved en Dom, jævnsides med *jutjamen* hos Raimon Vidal:

Vos remanretz anueg et yeu
Al bo mati aurai mo sen
E mon acort perqu'ieu breumen
Vos deslieurarai vostr'afar.
(Diez, *l. c.* p. 118.)

La Curne de Ste. Palaye: *Dictionnaire de l'anc. lang. fr.* nævner ogsaa denne Betydning og anfører et Sted af Cleomadès:

Gran debat avoit au jugier
En la fin fu li acors fais,
A ce que il seroit desfais.

I en *jeu parti* mellem Bretel og Prieus de Boulogne (*Bibl. de l'Ec. des Ch., IVe série,* V, 352) hedder det til Slutning:

Sire, prendons Grieuler
Par (l. Por) acort à ceste fois etc.

Smlgn. *por acordar* om det samme Hverv i *Archives des missions scient., IIe sér.*, V, 233.

Digitized by Google

cogne, Grevinde Guilhelma de Benaugues. Da han længe havde gjort hende sin Opvartning uden at opnaa andet end tomme Løfter, søgte han en anden Dames Venskab og vandt det. Et Stævnemøde blev berammet. Men da Grevinde Guilhelma hørte det, lovede hun, for atter at drage Savaric til sig, alt hvad han ønskede, og bad ham komme til sig i den Anledning, idet hun dertil fastsatte den samme Dag, som han havde aftalt med den anden Dame. Ved hans Hof opholdt sig just da Fogeden fra Limoges, en Mand der forstod sig paa at gjøre Vers ligesom Savaric. De forhandlede da i en Tenson det Spørgsmaal, om en Elsker i et Tilfælde som det indtrufne skulde holde sig til sin første Kjærlighed eller vælge den nye. Savaric kæmper for det første, hans Modstander for det andet. Tilsidst blive de enige om at henstille Sagen til tre Damers Afgjørelse: Guilhelma de Benaugues, Maria de Ventadorn og Damen af Montferrand, thi, som Savaric siger, «de ere saa kyndige i Kjærligheden, at jeg giver deres Mening mit Bifald»[1]). To Tensoner[2]), som ogsaa nævnes af Caseneuve, ere ikke bleven omtalte af andre og have saaledes ingen Betydning. Naturligvis er der lige saa lidt Spor af noget Elskovshof i dem som i de første. Den Tenson, som Chasteuil-Gallaup skænker en udførlig Omtale, har hos ham faaet forskjellige Tilsætninger, som kun hidrøre fra ham selv. Indholdet er rigtig fremstillet, men de tre Deltagere i Tensonen hørte ikke til Hoffet i Provence, de to, Gaucelm Faidit og Uc de la Bacalaria, vare omvandrende Digtere, og Savarics Besiddelser vare vel for fjærne til, at han skulde have noget at gjøre med Hoffet i Provence, hans Lensherre var den engelske Konge. Det insinueres dernæst, at de Damer, som opfordres til at dømme, ligeledes hørte til Hoffet i Provence. Kun de to nævnes af Chasteuil, med Tilnavne, som kunde passe i en Roman af Frøken de Scudery. I Tensonen hedde de:

---

[1]) Bartsch: *Gr.*, 384, 1. — Sidste Linie:
Prebost, damor sabon tan,
Quieu autrey so quen diran.
(M. *Ged.* 1131.)

[2]) Bartsch: *Gr.*, 437, 10 og 225, 14.

«mos Gardacors»[1]), Na Maria og Na Guilhelma de Benaugues; det første og det sidste Navn have ved deres Form givet Anledning til hans latterlige Forvanskninger. I Digtet selv er der ikke Tale om noget Elskovshof, heller ikke i Biografien, der omtaler den. Paafaldende er det, at i begge disse Tilfælde er selve den Dame, som har været Aarsag i Striden, sat til at dømme i sin egen Sag. I den sidste drejer det sig nemlig ogsaa om Guilhelma de Benaugues[2]).

Det er Nostradamus's Historier, der have bragt de to Forfattere til i disse to Tensoner at se mere, end der er at finde; navnlig synes hans Exempel at have været smittende for den sidste. Men det er deres egne Studier, der have gjort dem opmærksomme paa de formentlige Exempler paa Elskovshoffernes Virksomhed, thi hos Nostradamus ere de ikke benyttede, skjønt han fortæller om Savaric[3]), for øvrigt lutter Opdigtelser.

Der er saaledes intet at finde i Tensonerne, der kunde endogsaa blot fjærnt tale til Gunst for Nostradamus. Mod en Tradition taler den Omstændighed, at de, der især have indladt sig paa Fremstillinger af Elskovshofferne i det første Aarhundrede efter Nostradamus, kun pege hen til ham. De have intet at anføre om dem undtagen, hvad der kan tages i hans Bog. For de Smaatings Vedkommende, som Caseneuve føjer til, beraaber han sig paa sin Læsning af Troubadourernes Digte, og for saa vidt det angaar Elskovshoffer, har han kun betragtet Tensonerne gjennem Nostradamus's Briller. En Definition fra Middelalderen af Tensonen findes i Lovbogen for Akademiet i Toulouse, *las Leys d'amors*, fuldendt 1356 af Guillem Molinier, Akademiets Kansler. Den defineres paa samme Maade, som det er gjort i denne Afhandling (se ovfr. S. 1), og her blive Dommerne ikke udeladte som hos Nostradamus; idet Strofernes Tal omtales, føjes dertil «desuden to Tornadas, i hvilke de skulle udvælge en

---

[1]) «Mit Hjærtes Ejerinde».

[2]) Det er denne Tenson, som er bleven benyttet af Munck i *Kongedatterens Brudefærd*, henlagt til en senere Tid. Savaric døde 1233 (Chabaneau: *Biogr.*, p. 47), og den norske Kongedatter kom til Spanien 1258.

[3]) *Biogr.* XXIX.

Digitized by Google

Dommer, som kan afgjøre deres Strid eller Tenson»[1]). Dommeren skal fremsætte sin Mening paa Vers. Men der staar intet om, at det er Damernes Domstol, man skal henvende sig til, og at deres Dom skal sættes paa Vers.

Et eneste Sted findes en Beretning, der tyder — ikke paa Elskovshoffer, der skulde dømme om Ret eller Uret i Tensonernes indviklede Disputer, men paa en Bedømmelse og Udmærkelse af Digte efter deres Værd. Det er den Fortælling i *Cento novelle antiche*, som omtales af Diez[2]), der anser den for at stamme fra en provençalsk Kilde. Deri siges det, at, da Grev Raimons Søn blev slaaet til Ridder, blev der holdt en storartet Fest i Puy Notre-Dame i Provence[3]), hvortil alle Adelsmænd blev indbudte. Hvem der nu formaaede at digte, de gjorde det og satte Melodi til, og fire vare ansatte til Dommere, som skulde prise de Sange, der vare vellykkede, og opfordre dem, hvis Digte vare mindre gode, til at gjøre dem bedre. Men som det ses, er der ingen Tale hverken om Damer eller Tensoner. Det synes dog ikke kun at have været en midlertidig Foranstaltning, thi Guiraut de Calansons Digt «*Lo menor terz d'amor*» blev forelagt for Dommerne ved Festen i Puy, som Guiraut Riquier, der kommenterede det, fortæller (Mahn: Werke der Troub., IV, 199)[4]); da Guiraut de Calanson digtede efter 1200, men Festen allerede nævnes før dette Aar, maa den have bestaaet i længere Tid. I den Biografi, der handler om Munken fra Montaudon[5]), nævnes øjensynlig den samme Fest, og det fortælles, at Munken en Tid var dens Formand, indtil den opløstes. Men at være Formand for den bestod, som det kan ses i den før omtalte Fortælling, i at

---

[1]) *am doas tornadas, en lasquals devo jutge eligir, lequals difinisca lor plag e lor tenso.* Bartsch: *Chrestomathie prov.*, p. 374.

[2]) *Poësie der Troub.*, S. 23₂ (S. 27—28₁). *Novella* 64. (*Novellino* udg. 1525 af Gualteruzzi). — Chabaneau: *Biogr.*, p. 44—45 og p. 62. — P. Meyer: *Chanson de la croisade albigeoise*, II, p. 399.

[3]) Dermed menes *Puy-en-Velai* (Chabaneau, *l. c.* p. 45).

[4]) P. Meyer, *l. c.*

[5]) Chabaneau: *Biogr.*, p. 61; Mahn: *Biogr.*, S. 36. — Munken fra Montaudon før 1200 (Diez: *L. u. W.*, Chabaneau). Det kan altsaa ikke være rigtigt, at han var dens Formand, til den opløstes.

Digitized by Google

sørge for de tilstedeværendes Underhold og ikke i at bedømme Digte. Desuden synes det at have været en ridderlig Fest, ikke just en poetisk Underholdning, saa at det maa antages, at Bedømmelsen af Digtene har været en Foranstaltning til at forøge Festens Glans. At Grevens Søn fik Ridderslaget ved denne Lejlighed, antyder ogsaa, at Ridderspillet var det overvejende[1]).

Naar altsaa alt, hvad Nostradamus har berettet om Elskovshoffer, er falsk, maa man dog spørge: Hvor er da det Navn *les cours d'amour* kommet fra? Hvorledés kunde han bruge dette Navn uden Forklaring, som om Sagen var hans Samtid velbekjendt, naar der ikke hos Skribenter efter hans Tid er Spor af nogen Tradition, og han selv er den første, der taler om Elskovshoffer?

3. Martial de Paris, dit d'Auvergne.

Martial de Paris, sædvanlig kaldt Martial d'Auvergne, levede paa Ludvig den 11tes og Karl den 8des Tid. Han var i Slutningen af Aarhundredet Advokat ved Parlamentet i Paris og synes at have nydt en vis Anseelse i denne Egenskab, men desuden havde han vakt Opmærksomhed ved en Samling Digte: *Les vigilles de la mort de Charles VII.* Et andet Værk af ham skulde opnaa en meget større Berømmelse; det er skrevet paa Prosa og bærer Titlen: *Les cinquante et ung arrestz d'amours.* Man ved ikke, naar det er udgivet, muligvis endnu i 15de Aarhundrede, de ældste Udgaver, der kjendes, have intet Aarstal. En lærd Jurist, Benoît le Court, forsynede det i 16de Aarhundrede med en juridisk Kommentar, og de talrige Udgaver, navnlig i 16de Aarhundrede, men dog ogsaa i 17de, ja endogsaa en i Begyndelsen af 18de Aarhundrede, vise, i hvor høj Grad det blev skattet[2]).

---

[1]) P. Meyer oplyser (*l. c.*), at Bertran de Borns Sønner Bertran og Itier blev ogsaa slaaede til Riddere ved en Fest i Puy.

[2]) Brunet nævner 2 Udgaver uden Aarstal, som skulle være ældre end 1520; den ældste Udgave med Aarstal er fra 1525, den næste fra 1528. Første Udgave med Kommentar fra 1533; de senere fra 1538, 1544, 1546, 1555, 1566, 1587, 1611, 1627, 1731.

Digitized by Google

Som Titlen antyder, indeholder Bogen Domme fældede i Sager mellem Elskende. For at man kan vide, hvor Forfatteren har Dommene fra, findes der foran disse en Indledning paa Vers, hvor han forklarer, at i Slutningen af September hændte det sig, at han kom ind i Amors Parlaments store Sal, just som de sidste Domme skulde forkyndes. Han beskriver dernæst Rettens Udseende, Medlemmerne, hvoriblandt der maa være Damer, da han taler om *les déesses*[1]). Dette Sted, der ikke er ganske afgjørende, er i øvrigt ikke det eneste, der viser, at han har tænkt sig Damer som Deltagere: en af Sagerne bringes *«par deuant les Dames du conseil d'Amours en la chambre de plaisance»*[2]). De andre Sager blive alle forelagte for Mænd, Dommere ofte med højst besynderlige Navne saasom le Preuost de dueil, le Baillif de Joye, le Marquis des fleurs et violettes d'Amours, le senechal des Églantiers, le Preuost d'Aulbespine, le Viguier d'Amours en la province de Beaulté. Disse ere lavere Instanser; Sagerne appelleres, og det hele gaar ganske juridisk til, i Overensstemmelse med Fremgangsmaaden ved Parlamentet i Paris. Parterne nævnes ikke ved Navn, de kaldes blot en Elsker, en ung Dame o. s. v.

Den første Sag forelægges saaledes for le Preuost de dueil af en meget indtagende Dame, som beklager sig over en Elsker, der har tvunget hende til at føje ham i hans Vilje ved at give sig Mine af at ville dræbe sig selv. Siden efter har han rost sig af at have opnaaet hendes Gunst. Hun andrager paa, at han skal gjøre Afbigt i bare Skjorte med et brændende fire Punds Voxlys i Haanden, hvorhos han skal idømmes en Bøde paa 4000 frcs. Hendes Sagfører, Amors Advokat, fordrer desuden, at han skal forvises fra Amors Rige og ikke maa lade sig se mellem hæderlige Folk, hans Gods skal konfiskeres og tilfalde Amor. Han skal trækkes afsted paa en

---

[1])
Apres y auoit les déesses
En moult grand triumphe & honneur:
Toutes legistes & clargesses,
Qui sçauoient le decret par cueur.
(fol. 8 i Udg. 1544.)

[2]) Tolvte Dom (fol. 69 b ff.).

Digitized by Google

Sluffe og piskes med friske Pilegrene og Stikkelsbærris o. s. v. Sagen appelleres af Elskeren, da Dommeren i det væsentlige følger den af Modparten foreslaaede Straf; men den Højesteret, den indankes for, *la court d'Amours*, skærper Dommen. — Ved den anden Dom dømmes en Dame, der har bibragt sin Elsker en Rift med en Knappenaal, til at væde Saaret med Spyt, til det læges. Den Sag, som Damerne dømme, handler om et ungt Elskerpar, der have tilsvoret hinanden evig Kjærlighed, hvorfor Elskeren tror sig berettiget til mange Fordringer som, at Damen ikke maa hilse paa nogen eller tale med nogen, naar han ikke er til Stede, ikke blive vred, naar han driller hende o. s. v. Denne indvender blandt andet, at efter den Ret, der overholdes i Elskov, kan man ikke hindre en Kvinde i at sladre eller le, naar hun vil. Damerne give Damen Ret, den øverste Domstol Elskeren. — Et andet Sted bliver en Kammerpige, der har aabenbaret sin Frues Kjærlighedsæventyr for Manden, dømt til at staa i Gabestokken og at holde sig fjærnt fra godt Selskab, hvis hun ikke vil blive hængt[1]). — Det forbydes Elskere at give deres Damer Lommetørklæder, da det vilde se ud, som om Damen mistænktes for at have Snue[2]). Ogsaa denne Sag appelleres til den højeste Ret ligesom de andre. — To Børn anklage Døden, som ved at tage en smuk Dame ogsaa har dræbt hendes Elsker, hvis Arvinger de ere. Døden forsvarer sig saa godt, den kan, og mener sig ikke forpligtet til at møde for Amors Ret, hvad der dog ikke tages til Følge[3]). Det er indlysende af disse Exempler, at vi ikke have med virkelige Domme eller en virkelig Domstol at gjøre. De umulige og overdrevne Domme vise, at det kun er Digt. Hvorledes skulde en Domstol af den Art, og som idømte saadanne Straffe, have kunnet existere uden at støde an mod Statens Love og oven i Kjøbet uden at efterlade andre Spor end denne Samling Domme? Forfatteren har vistnok heller ikke tænkt sig, at hans Bog skulde antages for en virkelig Samling Domme; hvis det havde været hans

---

[1]) Nittende Dom (fol. 96 b ff.).
[2]) Syv og tyvende Dom (fol. 131 a ff.).
[3]) Fire og tredivte Dom (fol. 155 b ff.).

Digitized by Google

Hensigt, vilde han have fjærnet saadanne Sager som den, hvori Døden optræder. Heller ikke den lærde Kommentator har opfattet den eller sin Kommentar som andet end Spøg, hvad hans Slutningsbemærkning viser: *Jam satis juvenes lusimus, parce bone lector et æqui bonique facias nostros primos labores.* Af en senere Forfatter, Varillas, antages den ogsaa for Fantasi, for en Satire rettet mod Galanteri og Elskovshandler paa Martials Tid[1]). Diez mener ligeledes, at Hensigten har været at fremkalde Misbilligelse af forskjellige upassende Forhold, der faa deres Straf ved den opdigtede Domstol[2]). Hvad nu end Hensigten har været, saa er det tydeligt for enhver, der kjender noget til Troubadourernes Tensoner, at Martials Domme hverken ere Kjendelser, der høre til disse Digte, og heller ikke ere Efterligninger af saadanne. Der er ikke nogensomhelst Lighed med Riddertidens Opfattelse af Kjærligheden, man savner aldeles den i Digtene stadig tilbagevendende Tanke om Kjærligheden som Drivfjeder til alt godt, en Tanke som ikke mangler Idealitet og breder et formildende Skjær over meget, der ellers har et mindre hyggeligt Udseende. Hos Martial er alt smaaligt og vulgært, draget ned i en lavere Sfære[3]) øjensynlig for at frembringe et latterligt Indtryk. Endelig kunne disse Domme ikke være tagne fra Tensoner af den Grund, at i Tensonerne indeholdes ingen virkelige Retssager, hvorimod Martial netop stræber at frembringe et Virkeligheds Indtryk ved at anvende de Former, der hørte til den bestaaende Rettergang.

Den Samling af Domme, som Nostradamus tillægger Elskovshofferne, giver han Navnet: *Lous arrests d'Amour* (se ovfr. S. 2). Da man ingen Mistanke nærede til ham, var det

---

[1]) *Histoire de Charles VIII*, la Haye 1691, 8°, préface. Han bemærker, at dens Satire især var rettet mod Hertugen af Bourbon, men han giver ingen Grunde til denne Formodning.

[2]) *Ueber die Minnehöfe*, S. 106.

[3]) Der findes unægtelig ogsaa Produkter mellem Tensoner og *jeux partis*, der vidne om stor Raahed, men, medens Martial bestræber sig for at komme Virkeligheden nær, stræbte den tidlige Middelalders Digtere i den modsatte Retning; de fremstille deres Emne som et Tankeexperiment; det fantastiske Præg giver det større Noblesse.

Digitized by Google

en almindelig Antagelse, at denne Samling havde existeret, og at Martial havde, om ikke just kopieret den, saa dog efterlignet dens Domme (se ovfr. S. 14, 16, 18, 19), og altsaa i Lighed med dens Navn kaldt sin Bog: *Les cinquante et ung arrestz d'amours.* Det er maaske ikke usandsynligt, at Forholdet er det omvendte, at den sidste har frembragt den første, eller rettere sagt, da denne sikkert aldrig har været til, Martials Bog har givet Nostradamus, ikke blot Titlen til den foregivne Samling Domme, men i Forening med Tensonerne Ideen til Elskovshofferne og deres Navn.

Det tør vel anses for givet, at han ikke har haft nogen Tradition at støtte sig til. Mangelen af en saadan hos dem, der efter ham have skrevet om Elskovshoffer, er tilstrækkeligt Bevis. Han har i Tensonerne truffet Ordet *cort* den ene Gang, som ovenfor blev omtalt, han kan under sin overfladiske Læsning af andre Digtere og af Biografierne have truffet det samme Ord mange Gange, vel at mærke aldrig med Betydningen *cour d'amour*, ja, han kunde mulig have set Forbindelsen *la cortz del ver dieu d'amor*[1]), som undertiden forekommer i Digte, altid, som selve Ordene vise det, i allegorisk Betydning og altid uden nogen Sammenhæng med Tensonerne. Det er just ikke sandsynligt, at han har kjendt saadanne Steder og dog ladet være at benytte dem; men selv om man vil antage, at han har set disse Ord, maa han være gaaet ud fra en Forestilling om deres Betydning, som han ikke har kunnet tage fra dem selv, da intet Menneske vilde kunne falde paa at tillægge dem den, naar ikke en andetstedsfra hentet Tanke bragte ham til at se kjærkomne Exempler i dem. Desuden vilde ethvert ærligt Forsøg paa at opfatte dem i deres Sammenhæng strax fjærne den Slags Fantasier.

Denne ydre Paavirkning, sin første Ide, har han vist fra Martial. Da han kjendte lidt til Tensonerne og vidste, at to stridende Parter i dem hver forfægtede sin Anskuelse, og at der skulde dømmes i Sagen, har han ment i Martials Domme at træffe en Samling af disse Sagers Afgjørelser til Trods for

---

[1]) Et enkelt Sted endogsaa *la cortz d'amor* (Bartsch: *Gr.* 461, 102); disse Steder ville senere blive omtalte.

Digitized by Google

den ringe Lighed. Det var jo ogsaa senere, i det 18de Aarhundrede, den almindelige Mening. Domstolen hos Martial kaldes vel i Indledningen *le Parlement d'Amours*, men ellers benyttes Ordet *cour* og et Par Steder findes endogsaa *la court d'Amours*[1]). Man maa derhos lægge Mærke til, at det var en meget læst Bog i det 16de Aarhundrede, saa at man ikke var ubekjendt med Tanken om elskende Par, der forklage hinanden for en Domstol, og Ordet *cour d'amour* kan have været brugt derom lige saa godt som *parlement d'amour*, da *cour* dog var det almindelige Ord for en Ret. Den her fremsatte Formodning, der hidtil ikke er gjort gjældende, støttes i høj Grad af følgende Iagttagelser. Efter at Nostradamus har fortalt om de to Troubadourer, der appellerede fra et lavere Elskovshof til et højere, tilføjer han, at han ikke har kunnet finde dettes Dom. Dette er i og for sig meget naturligt, da der kun findes saa yderst faa, to i det hele, af Domme angaaende Tensoner. Naar han imidlertid siger, at han har søgt forgjæves, ligger det nær at antage, at han har søgt efter den i den Bog, som indeholdt Domme i Processer om Kjærlighed, *les Arrestz d'amours*. Denne Mistanke vinder i Styrke ved et Par Bemærkninger hos Caesar de Nostradamus, som nemlig i Stedet for denne Slutning af Sagen sætter følgende til efter Optællingen af Damernes Navne: *et plusieurs autres grandes & nobles Dames, dont on n'a peu recouurer les iugements ny les arrests, quoy qu'il me souvienne de les auoir veux imprimez & commentes bien doctement*[2]), en Bemærkning som yderligere oplyses ved den Tilføjelse, han gjør til det Navn, som Jehan de Nostradamus tillægger Dommenes Samling. I Stedet for blot at sige, at man kaldte disse Domme *Lous arrests d'Amours* (se S. 2), giver han dette Udsagn en mere bestemt Form: *dont furent faits les Arrests d'amours, liure ancien, vieil & fort docte, que i'ay autrefois tenu*[3]). Det kan næppe betvivles, at der herved tænkes paa Martials Bog.

En Omstændighed kunde endnu tilføjes, der synes at vise.

---

[1]) Første, anden, syv og tyvende Dom.
[2]) *l. c.* p. 257.
[3]) *ib.* p. 583—84.

Digitized by Google

at Nostradamus fra først af ikke har tænkt paa at lade sine Damer være Medlemmer af en Domstol, og først senere har gjort denne Opfindelse, tillagt den Navnet *cour d'amour* og søgt at redde Sandsynligheden ved at omtale flere Tensoner som Gjenstand for deres Bedømmelse. Det er Paul Meyer, der henleder Opmærksomheden derpaa. I de Optegnelser, som antages for at være skrevne af Nostradamus (se ovfr. S. 30), findes ogsaa Laurette og Phanette omtalte. De roses for deres digteriske Begavelse, i de mest ansete Digteres Nærværelse indlod de sig ofte i lange Disputer om Poesien, og med dem fulgte Huguette de Forcalquier o. s. v. Der anføres her flere af de Navne, som i hans Bog tilhøre Damerne ved Elskovshoffet i Avignon, nogle dog ikke paa samme Maade, men desuden ogsaa nogle andre, som ikke findes i Bogen. Om Elskovshoffer tales der ikke, heller ikke om Romanin, undtagen for saa vidt som Phanette er «*Dame de Romanyn, qui depuys a esté nommée la Phade ou fée de Romanyn*». De fleste af dem opholdt sig i Avignon, forsikrer han, paa den Tid, da det romerske Hof residerede der[1]).

Det kunde maaske synes, at Spørgsmaalet blot er flyttet, og at det nu drejer sig om, hvor Martial d'Auvergne havde faaet sin Ide fra. Der behøves ikke lange Undersøgelser for at besvare det. Han havde den ikke fra Troubadourerne, som han vel næppe kjendte. Derimod strækker sig gjennem Middelalderens Literatur, særlig i Nordfrankrig, vistnok allerede fra 12te Aarhundrede en Række Digte, indeholdende Fremstillinger af Guden Amors Hof og Slot, hvor han holder Ret og lader sine Baroner, de mægtigste Vasaller, dømme i Sager, der handle om Kjærlighed[2]). Disse Baroner ere undertiden Fugle (se S. 23), hyppig

---

[1]) Slgn. P. Meyer, *l. c.* t. XXXI, p. 460.

[2]) F. Ex. 12te Aarh. latinsk Digt *Phyllis et Flora*; 13de Aarh. *Florance et Blancheflor, De Venus la déesse d'Amor, La cour d'Amour*; 14de Aarh. *Li plais des chanoinesses et des grises nonains*. — Beslægtede Forestillinger findes i *Li fablel dou Dieu d'Amours*, *Roman de la Rose*, et Digt af Karl af Orleans, hvor Digteren kommer til Amors Bolig (I hos Champollion-Figeac); de forskjellige Digte, der fremkaldtes ved *La Belle Dame sans mercy* af Alain Chartier, lade ikke Amor dømme, men vise dog den samme Tendens. «*Il faudrait aller jusqu'aux Arrêts d'amour pour avoir l'aboutissement de cette tendance*» (Gaston Paris i *Romania*, XVI (1887), 411, 3).

Digitized by Google

ogsaa personificerede Egenskaber. Ogsaa i *Roman de la Rose* samler Guden sine Vasaller til et Raad, *parlement*. Denne Slags Fremstillinger fortsattes i 14de og 15de Aarhundrede, og fra dem stammer paa en meget naturlig Maade den Tanke hos Martial at drage denne Kjærlighedens Rettergang ned paa Jorden og, sandsynligvis for at frembringe en pikant Virkning, iklæde den de Former, som vare ham selv og alle andre velbekjendte fra Parlamentet i Paris og andre Domstole.

4. Syttende og attende Aarhundrede.

Der er ikke meget at sige om dem, der i 17de Aarhundrede gjorde Elskovshofferne til Gjenstand for Omtale; gjennem de temmelig uskyldige Tilsætninger, der blot ere fremkaldte af Ønsket om en klarere Fremstilling, kjendes let Nostradamus som eneste Kilde. Caseneuves Hypotheser om Elskovshoffernes Overgang fra Sværdsiden til Spindesiden have intet andet Grundlag end hans egne Tanker, han viser os intet Exempel paa et Elskovshof sammensat af Riddere. Det tidligere (S. 9) anførte Sted af Peire Rogiers Biografi, hvori han troede at se et Elskovshof nævnt, fortæller blot, at Peire kom til Hoffet i Narbonne; at nogen kan misforstaa det, er ikke let at fatte[1]).

I 18de Aarhundrede hersker en livligere Bevægelse i Spørgsmaalet, til Dels grundet paa et begyndende Studium af Middelalderens Literatur. En Del nyt bringes frem, hvilken Betydning der kan tillægges det, skal ses i følgende.

Nostradamus er stadig det Grundlag, hvorpaa der bygges. Hertil gjøres adskillige Tilføjelser, der for største Delen have deres Rod i Forfatternes Fantasi. De findes navnlig hos Chasteuil-Gallaup, hvis Evner synes at have været af lignende Art som Nostradamus's[2]). Disse urimelige, man fristes til at

[1]) Denne fejlagtige Udtydning er fra Caseneuve gaaet over i *Histoire du Languedoc* (1730—1745), III, 89 og til *Art de vérifier les dates.* Dette omtales hos Diez (*Ueber die Minnehöfe*, S. 74), hvor det ogsaa vises, at Gesualdos Kommentar til Petrarca, der af Raynouard er bleven nævnt i denne Sammenhæng, blot har en meget rigtig Oversættelse af Biografiens Ord.

[2]) Hans Upaalidelighed omtales af Chabaneau i *Rev. des lang. rom.*, XII, 45 og XIV, 72 og 84; *Biogr.*, p. 96.

Digitized by Google

sige løgnagtige, Tilsætninger ere følgende: Alt hvad der siges om Greverne af Provences Hof, som om det var et stort Elskovshof, eller i det hele taget havde noget at gjøre med disse. Foranledningen findes hos Nostradamus, der omtaler Berengarernes Tid som en heldig Tid for Troubadourerne. Forflyttelsen af det ene Elskovshof til Aix. Hertil havde han ingen anden Grund end den, at han deri saa en Ære for sin By; medmindre det beroede paa, at Aix havde været Hovedstad under Berengarerne, saa at det altsaa var en Følge af den første Opdigtelse; Navnet *parlement d'amour* kan have sin Grund i, at der var Parlament i Aix, men findes for øvrigt hos Martial. Fortællingen om Elskovshoffernes Ophold paa Landet om Sommeren, i Byen om Vinteren, og om at Damerne af Pierrefeu og Signe vare Enker; Fantasier uden mindste Anledning. At Pave Innocens beskyttede Elskovshoffet i Avignon er en behændig Forandring af Texten hos Nostradamus, ligeledes, at Elskovshofferne ophørte med Aar 1382.

Ham selv ene og alene skyldes den Opdagelse, at Kong René søgte at gjenoprette Elskovshofferne og indsatte en *prince d'amour* og flere Underordnede, der skulde dømme om saadanne Ting, der i gamle Dage blev dømte af hine. Her er det Navnet *prince d'amour*, der har hidført Forbindelsen; thi *la Fête-Dieu* i Aix, til hvis Udvidelse ved René der sigtes, havde ellers intet, der kunde lede Tanken hen paa Elskovshofferne, men der indsattes en Slags Embedsmand, en Formand for Festoptogene, som kaldtes *prinee d'amour*, men intet havde at gjøre med at dømme[1]). Her tilføjes imidlertid, at denne *prince d'amour* fungerede et Aar ad Gangen ligesom

[1]) *La Fête-Dieu* beskrives i *Oeuvres complètes du roi René* par le comte de Quatrebarbes, Angers 1846, p. 178—190. Der er i disse Festforestillinger og Optog ikke det mindste literære, ikke Tale om Bedømmelse af Digte, Kjærlighed eller lignende Ting. Ogsaa flere andre Byer havde en *prince d'amour* til Formand for deres Festligheder, for Exempel Lille ved *la Fête des Fous*, hvor han ogsaa kaldtes *prince des Fous* (Dinaux: *Sociétés badines*, *bachiques*, *chantantes et littéraires*, Paris 1867, I, 336). Den taabelige Paastand om, at denne Formand for Festerne i Aix skulde stamme fra Elskovshofferne, gjentages i den nævnte Udg. af Kong Renés Værker, p. 179.

Digitized by Google

de, der vare ansatte ved Elskovshoffet, at det festlige Optog ved den nævnte Fest var til Minde om dettes Oprettelse, og at fyrstelige Personer havde beklædt Stillingen som *prince d'amour*. Intet af dette har nogetsomhelst at støtte sig til. De sidstes Navne har han fundet i Tensoner og deraf strax udfundet, at de maa have haft noget at bestille med Elskovshoffet, og mindre end *prince* kunde de da næppe have været. Alt dette er bleven grebet med Iver af mange Eftersnakkere. Og ikke mindre Virkning har Nævnelsen af Martial d'Auvergne haft. Jo flere der skrive om Elskovshoffer, desto større blive de Laan, som gjøres hos denne: Chasteuil-Gallaup nævner ham som Udgiver af Elskovshoffets Domme uden at tale videre om Sagernes Beskaffenhed; i *Histoire du théâtre françois* ere «*les jalousies et les brouilleries des amants*» komne til som Gjenstand for Dommene. Hos Ste. Palaye omtales Dommene som tvetydige, dunkle og gaadefulde; Fontenelle ved Besked om Fremgangsmaaden ved Elskovshofferne: der dømtes «*avec de certaines formes*»; han nævner ogsaa Martial som Samler af deres Domme. Endelig udbreder Le Grand sig vidtløftigere om Sagernes og Fremgangsmaadens Art. Hvis man ikke vil antage det ogsaa hos ham for rene Fantasier, maa man indrømme, at det kun kan skyldes Paavirkning fra Martial; thi skjønt han siger, at der tales om Elskovshoffer i de gamle fortællende Digte, anfører han kun det ene Digt om Florance og Blancheflor, hvor der hverken er Tale om Riddere eller Stævninger, Pengebøder, Skilsmisse eller nogetsomhelst af den Slags, og hvis han har tænkt paa andre Digte af lignende Art som det nævnte, vilde han heller ikke derfra kunne hente Exempler, der passede til hans Ytringer om Elskovshoffer. Derimod stemme disse særdeles vel med Martials Bog, naar dens Domme gjøres til Domme fra Middelalderen eller Efterligninger deraf, hvad Le Grand netop antog dem for at være.

Ingen af alle disse Forfattere havde fremlagt noget Bevis for, hvad de havde sagt, undtagen den sidste. Det Digt, hvortil han knyttede sine Bemærkninger, *Le Jugement d'amour* eller *De Florance et de Blancheflor*, er, som det kan ses af dets tidligere anførte Indhold (se ovfr. S. 23), ikke noget Exempel paa et Elskovshof. Stridens Gjenstand, om Ridderen eller

Klerken skal foretrækkes som Elsker, kunde passe godt for en Tenson, kunde altsaa have været bedømt af et af Nostradamus's Elskovshoffer, men dermed er ogsaa Ligheden udtømt, Fuglene ere ikke Damer, og Afgjørelsen af Sagen ved en Tvekamp vilde heller ikke passe for disse. At det Sted, hvor Dommen skal fældes, betegnes som *la cour d'Amour* eller *la cort au Dieu d'amors*[1]), er meget forstaaeligt, da det netop er Kjærlighedsgudens Hof og Ret, som de to unge Damer søge til. Dette Digt, som adskillige andre, hvor Kjærlighedens Gud optræder dømmende, viser sig snarere som en Efterligning af Kongernes eller regerende Fyrsters Retter, der sammensattes af deres højeste Lensmænd, ligesom Amor i disse Digte samler sine Vasaller til Dom. Den eneste Dame, der optræder som Dommer i et af dem, er Venus[2]), men ikke engang Le Grand har fundet, at hun kunde repræsentere et Elskovshof.

Medens Nostradamus paa denne Tid var kommen i Miskredit (se ovfr. S. 19), synes derimod *Discours sur les arcs triomphaux* at have nydt stor Tillid. En Fortælling, som denne uden Forandring havde taget fra Nostradamus, har hos Le Grand faaet den samme Omdannelse, som Fortællingen om Berengarernes Interesse for Digtekunsten havde faaet hos Chasteuil. Begge fortælle, at Greven af Provence 1162 gjorde Kejser Frederik et Besøg i Milano og ved denne Lejlighed lod en Mængde provençalske Digtere, som han havde med sig i sit Følge, foredrage deres Digte for Kejseren, der blev saa begejstret derover, at han selv lavede et Digt paa Provençalsk[3]).

---

[1]) v. 140 (Méon: *Recueil de Fabliaux et Contes*, Paris 1808, I, p. 354—365). Det er værd at lægge Mærke til, at i et andet Digt af samme Indhold, *Hueline et Eglantine* (Méon: *Nouveau recueil de Fabliaux et Contes*, Paris 1823, I, p. 353—363) foreslaar den ene:

Alon encor querre seignor
Qui nos jugent à grant enor.
(v. 194—195.)

[2]) Jean de Condé: *Li plais des chanoinesses et des grises nonains* (*Dits et contes de Baudouin de Condé et de son fils Jean de Condé*, p. p. Scheler, III, 1—48).

[3]) Nostradamus: *Vies* etc., *Biogr.* II. — Ogsaa omtalt, *Vaissete*, II, 496 og Milà y Fontanals: *De los Trovadores en España*, Barcelona 1861, 8°, p. 65.

Digitized by Google

Dette har Le Grand forstaaet, som om Kejseren indrettede et Elskovshof i sine Lande. Ingen ved ellers noget at berette derom.

I Aaret 1727 var et Manuskript bleven fundet, hvis Indhold Marquis de Paulmy senere offentliggjorde under Titlen: *Notice d'un manuscrit de la Cour amoureuse*[1]). Det er en Fortegnelse over c. 500 Personer, hvoriblandt ingen Kvinder. Da der i Fortegnelsen forekommer Navne paa Personer, der levede paa Karl den sjettes Tid, maa det altsaa antages, at en Forening med de i Manuskriptet nævnte Medlemmer og Navnet *cour amoureuse* har bestaaet i denne Konges Tid. Dens Formaal nævnes ikke i Haandskriftet, og nogen Slutning kan ikke drages deraf. Det er tværtimod meget gaadefuldt. De første Blade mangle, de følgende indeholde mange fornemme adelige Familiers Navne fra det nordlige Frankrig og Flandern. Angivelsen af den Stilling, de indtog i Foreningen, mangler. To Overjægermestere og 188 Arkivarer ere de følgende. Derefter nævnes en Række Dommere i første Instans fra mange forskjellige Byer i Nordfrankrig, raadgivende Medlemmer, Skatmestre, Assessorer, Sekretærer, fire Opsynsmænd ved «Elskovshaverne» forskjellige Steder i Landet, i Bretagne, Senlis o. s. v., tilsidst 10 Jægere. Haandskriftet indeholder desuden de adelige Personers Skjoldemærker. Det er ogsaa bleven omtalt af andre[2]), og man har derefter villet vide, at under Karl den sjette blev der indrettet et Elskovshof, og Dronning Isabeau nævnes som den, der maa bære Skylden for Oprettelsen af en saa frivol Anstalt. Men hvad vidste man egentlig derom? Intet. Det ser snarere ud som en Fortegnelse over Folk, der skulde deltage i et Optog ved en Fest, end som Medlemmer af et Elskovshof. I ethvert Fald er det ikke et Elskovshof som de, hvorom der her har været Tale, siden Damerne mangle, «*marque évidente de dégénération*», hedder det et Sted[3]), men man maatte dog vel først vide, hvorfra

[1]) *Mémoires de l'Académie des Belles-Lettres,* VII, 287—290.
[2]) *Histoire de France* p. Villaret, XII, 97.
[3]) *Bulletins de l'Acad. royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles,* VII, 1840, p. 339.

Digitized by Google

Tingen nedstammer, inden man kan tale om Vanslægten. En anden kalder det *«association voluptueuse»* [1]) med lige saa liden Grund [2]).

Hos Rolland findes af nyt Fortællingen om Guilhem de Cabestanh og om det Elskovshof, som Richelieu skulde have holdt, desuden Henvisning til Digte fra 15de og 16de Aarhundrede, hvoriblandt særlig fremhæves et Digt af Karl af Orleans. Den førstnævnte Fortælling røber sig som uægte paa flere Maader. Der er i de ellers ret udførlige og meget romantiske Biografier om G. de Cabestanh ingen Antydning af nogen Begivenhed af den Slags i hans Liv. Fortællingens hele Tone tilhører 18de Aarhundrede. Forfatteren nævner et gammelt Haandskrift som sin Kilde, men der har aldrig vist sig nogen haandskriftlig Fortælling af det Indhold, og hvor dette Haandskrift findes eller fandtes, aabenbarer han ikke [3]).

Om den Forsamling, hvor Richelieu lod en Del Damer afgjøre et meget subtilt Spørgsmaal, der angik Kjærlighed, tales der i en Bog, der udgav sig for at være Prinsesse Anna af Gonzagas Memoirer, men hvis Forfatter er Sénac de Meilhan, født næsten 100 Aar efter Prinsessens Død. Der kan saaledes heller ikke skjænkes denne Beretning nogen Tiltro. Men selv om den var sand, vilde den dog intet betyde. Blot den Omstændighed, at de tilstedeværende Damer fungere med Titler tagne fra de virkelige Retters Personale, peger ganske anderledes tydelig paa Martial d'Auvergne som Forbillede end paa Elskovshofferne [4]).

---

[1]) Villaret, *l. c.*

[2]) Nogle Oplysninger om et andet Manuskript med en Fortegnelse over Personer fra Karl den sjettes Tid, der vare Deltagere i en Forening, som kaldes *cour d'amour*, ville blive omtalte nedenfor.

[3]) Aretin: *Aussprüche der Minnegerichte,* S. 34; Diez: *Ueber die Minnehöfe,* S. 107.

[4]) Et Exempel paa Rollands Logik er følgende: Efter at have gjort den Bemærkning, at Richelieu og hans Damer sandsynligvis ikke havde tænkt paa at holde Elskovshof, da Ordene *cour d'amour* ikke bruges derom i Memoirerne, tilføjer han i en Note, at selv om disse Memoirer ere uægte og fra 18de Aarhundrede, beviser det blot, at en Tradition om Elskovshoffer har strakt sig lige til dette Aarhundrede (Slgn. Rolland, p. 64 og 174).

Digitized by Google

At der tales om *parlement d'amour* efter Roman de la Rose er ikke noget mærkeligt; selv om «*parlement*» tages i en anden Betydning end der, kan det umulig føres tilbage til *les cours d'amour*. Navnet selv viser, hvorfra det stammer. Ogsaa de Digte af Karl af Orleans, som ere bleven fremhævede, som om der i dem taltes om et Elskovshof, ere rent allegoriske Digte, hvori det fremstilles, dels hvorledes Digteren kommer til Cupidos Hof og lærer ti Bud af ham og tages i hans Tjeneste, dels hvorledes han siden faar Lov at forlade denne efter indgiven Ansøgning. Her bruges netop Ordene: *Amour tenoit son parlement.*

Hvad angaar den Anekdote, som findes hos Chasteuil og gjentages efter ham af Rolland, om nogle Festligheder i Italien, hvor der blev gjort Forsøg paa at gjenoplive Elskovshofferne, saa anføres ingen Hjemmelsmand. Det er derfor ikke muligt at tage noget Hensyn dertil, især overfor en Forfatter som Chasteuil.

5. Les puys d'amour.

Medens det ikke er muligt at finde noget literært eller poetisk Samfund i Sydfrankrig, der bedømte og belønnede Digte [1]), er det en let Sag at paavise deres Tilstedeværelse i Nordfrankrig. Et saadant Samfund kaldtes *puy*, vel fordi Dommerne indtog en højere Plads enten paa en naturlig eller kunstig Forhøjning. Til denne almindelige Betegnelse knyttedes ofte Ordene *d'amour*, hvorved det ikke antydes, at dette Samfund skulde være en Domstol for Kjærlighedsanliggender, men derimod, at Gjenstanden for dets Dom var Digte om Kjærlighed, paa hvilke dette Ord ogsaa anvendtes [2]); Formanden kaldtes *prince du puy*, det Digt, der ved Bedømmelsen holdtes for det bedste, benævnedes *couronné*, dets Forfatter *roi*.

Flere Byer nævnes som Sæde for denne Slags Foreninger,

---

[1]) De faa, utydelige Spor af en saadan Institution ere omtalte ovfr. S. 43—44.

[2]) Slgn. Ronconi i *Il Propugnatore*, XIV, parte I, 49; Navne som *Leys d'amors* o. l.

Digitized by Google

navnlig **Arras**, **Valenciennes**, **Douai**, **Lille**, **Cambrai** og **Caen**. Oprindelig var det vistnok en Fest for den hellige Jomfru, der havde givet Anledning til deres Oprettelse; de kaldes derfor ogsaa *puy Notre-Dame* eller *Notre-Dame du puy* f. Ex. i Caen[1]) og Valenciennes. Men Sangerne sattes ogsaa paa en særlig Maade i Forbindelse med denne Fest ved et gammelt Sagn om et helligt Lys, som den hellige Jomfru under en Pest i Arras skjænkede to Sangere, og som skaffede de syge Helbredelse[2]). Dog fortaltes ogsaa andre Grunde til Festens Oprettelse, f. Ex. i Caen, hvor der kun foredroges Sange til den hellige Jomfrus Ære. Det hørte med til Festen, at et Digt blev fremsagt eller sunget til Ære for den hellige Jomfru, og det maa være bleven Skik at dømme mellem flere for at vælge det bedste og give det Prisen. Hvorledes det er gaaet til, at profane Sange nogle Steder have faaet Overvægten over de gudelige, lader sig ikke oplyse, men det er tydeligt nok, at i Arras havde i 13de Aarhundrede Sangene til den jordiske Elskede meget større Betydning end Lovprisningen af Himmeldronningen. Arras synes paa den Tid at have vundet størst Berømmelse for sin *puy d'amour*; tilfældigvis vare mange Trouvèrer fra denne By og dens Omegn, og heri kan man vel søge Grunden til dens Ry. Til hvilken Tid dette Samfunds Oprindelse kan sættes, er tvivlsomt; af en os ubekjendt Grund synes det en Tid at have været ophævet eller have holdt op med sine Møder, i det mindste udtaler en Trouvère, **Vilain d'Arras** (Midten af 13de Aarh.) sin Glæde over at se *le puy* gjenoprettet, som hvis Maal han nævner at holde Digtekunst om Kjærligheden, Glæde og Begejstring højt:

Beau m'est del Puy que je voi restoré:
Por sostenir amour, joie et jovent
Fu establis, et de jolieté
En ce le voil essauchier boinement etc.[3]).

---

[1]) I Caen var det egentlige Navn: *Le puy de la conception de la Vierge* (De la Rue: *Essais hist. sur les bardes* etc., Caen 1834, II, 172).
[2]) *Dits et contes de Baudouin de Condé* etc. p. p. Scheler, III, 250.
[3]) Louis Passy, i *Bibl. de l'Éc. des Ch.* IVe série, V, p. 492. Dinaux: *Trouvères, jongleurs et ménestrels du nord de la France et du midi de la Belgique* t. III (*Trouvères artésiens* 1843), 11 og 466.

Digitized by Google

En anden Digter, Jacquemars de Giélée, taler paa lignende Maade henimod Slutningen af Aarhundredet om *le puy* i Lille [1]). I Valenciennes existerede *le puy Notre-Dame* i 1229 [2]). Senere fandtes en lignende Fest i Douai [3]) og flere andre Steder i Nordfrankrig [4]). Festen i Caen omtales allerede af Wace [5]). Det er dog især *le puy d'Arras*, der har Betydning for Literaturhistorien; om den samlede en hel Skare Trouvèrer sig i Midten af 13de Aarhundrede. Øjensynlig har det været anset for en stor Udmærkelse at vinde Prisen med sin Sang; Mindet om denne Hæder er bevaret i Haandskrifterne, hvor en Del Sange bære Overskriften *couronné*. Digterne have sat Pris paa at opnaa den; en taler om den Lykke, det vilde være for ham, om hans Sang blev belønnet:

S'au Pui d'amours fut retenus mos chans,
Conquis auroie une eureuse soldée [6]).

En anden, Jean de Renti, udtaler sin Ærgrelse og Skuffelse over at være gaaet glip deraf og lover sig selv aldrig mere at forsøge sin Lykke der:

Jamais au Pui ne diroie chançon [7]).

Den hyppige Omtale i Digtene af *le puy* [8]) viser ogsaa, hvor stor Betydning man tillagde denne Indretning, som bestod i flere Aarhundreder [9]).

Hvorledes disse Fester vare indrettede, hvorledes Digtenes Bedømmelse foretoges, og i hvilket Forhold den stod til den øvrige Del af Festen, er ikke oplyst. Der var en Formand,

---

1) Dinaux, t. II (*Trouvères de la Flandre et du Tournaisis*), p. 244.
2) Dinaux, t. I (*Trouvères cambrésiens*), p. 9 og 10.
3) 1330. Dinaux, *l. c.*
4) *Romania*, XVI, 419.
5) *La Conception de la Vierge* (De la Rue, *l. c.*). — Passy, *l. c.* p. 49.
6) Dinaux, t. III, 479.
7) *ib.* p. 301.
8) Dinaux, t. II, 305; III, 12, 13, 301, 343, 377, 469, 479; Scheler, *Trouv. belges*, p. 102, 104; Passy, *l. c.*, p. 212, 491.
9) *Le Champion des Dames* af Martin le Franc, *fol.* e 3 b (Udg. Lyon, 1485); cfr. *Romania*, *l. c.*

Digitized by Google

som kaldtes *prince du puy*, vel ogsaa *prince d'amour*[1]); denne Formand, som i Midten af 13de Aarhundrede i Arras var Trouvèren Jehan Bretel, har sandsynligvis i Forbindelse med nogle andre haft det Hverv at dømme om de indleverede Sange, der vel blev foredragne for Forsamlingen i dens Helhed, men det kan ikke anses for sandsynligt, at denne har skullet dømme; dertil vare Tilhørerne for talrige. Det synes ogsaa at fremgaa af nogle Sange, at Dommerne vare et Udvalg; det er næppe den hele Forsamling, som Andrieu Douce tænker paa, naar han siger, at hans Sang skal til Arras at lade sig høre: «Der ere de fine Kjendere, som vel forstaa at vælge den bedste af vore Sange»:

Chançon, va t'en tout sans loisir
Au pui d'Arras te fai oïr
A ceulz qui sevent chans fournir;
La sont li bon entendeour
Qui jugeront bien la meillour
De nos chançons etc.[2]).

En anden sender sin Sang til «det ædle Samfund ved *le puy*, det bedste af alle, han kjender»:

A la noble compaignie
Del Pui fais present
De ma chançon, car ne sai millour gent[3]).

Det er let at bestemme, af hvilken Art de Digte vare, som blev Gjenstand for Bedømmelsen. Det viser sig nemlig ved Betragtning af de Sange, som ere hædrede med Benævnelsen *couronné*, at det er Digte, som handle om Kjærligheden; de henvendes sædvanlig til en elsket Dame, Kjærligheden prises, Digteren sukker dybt over sin Dames Kølighed, men ender dog ofte sin Sang med Forsikringer om, at han des-

---

1) Hos Martin le Franc (*l. c.*) findes begge Benævnelser, i ældre Tider kun den første.
2) Dinaux, t. III, 76.
3) Passy, *l. c.* p. 491.

Digitized by Google

uagtet langt hellere hele sin Levetid vil stræbe at voxe i det gode ved Hjælp af Tanken om sin Dame end opnaa hvadsomhelst af nogen anden. Det er f. Ex. Jehan Bretels Mening:

Au pui d'Arras, canchon, va tesmoignier
Que pour ma dame aim mieus amendiier
Tout mon vivant que joie recouvrer
D'autres toutes: si me soit el[e] amie![1])

Det tilstedeværende Publikum var vistnok meget blandet, og der er ingen Grund til at kalde Festen for *cour brillante*[2]); ligesom Flertallet af de nordfranske Digtere vare af borgerlig Herkomst, saaledes har ogsaa den poetiske Fest haft et borgerligt Præg, selve Formanden, Jehan Bretel, var en Borger fra Arras. Adelige Damer og stolte Riddere har der vel ogsaa været blandt Tilhørerne, men ikke nok til at forandre Festens Udseende[3]). Ogsaa senere vare disse Fester fortrinsvis borgerlige; i Rouen f. Ex. nævnes i 16de Aarhundrede en *prince du puy*, der var Kjøbmand i Staden[4]).

Det er ikke uden Interesse at sammenligne den hyppige Omtale af *le puy d'amour* hos Trouvèrerne med den saa godt som fuldstændige Mangel paa Hentydninger til noget lignende hos Troubadourerne. Man føler sig end mere overbevist om, at en tilsvarende Anstalt med en saa stor Betydning ikke har været til i Sydfrankrig, før *les jeux floraux* blev oprettede i Toulouse i 14de Aarhundrede. For saa vidt som nu, vel mest paa Foranledning af Ordet *amour, les puys d'amour* ere blevne ansete for det samme som *les cours d'amour*, er det foregaaende egentlig tilstrækkeligt til at vise, at denne Sammenstilling beroer paa en Fejltagelse. Følgende Bemærkninger

---

[1]) *Bibl. de l'Éc. des Ch.*, XLI, 212.

[2]) Dinaux, t. III, p. 422, har denne Betegnelse.

[3]) Passy (*l. c.* p. 501) forsøger at opstille en Liste over de Digtere, der kunne have været Deltagere i Festen, han bemærker dertil: *Enfin cette liste révèle et fixe le caractère éminemment bourgeois du Puy d'amour .... il est constant que le fonds permanent et assidu .... était composé de gens d'église ou de boutique, de marchands, de clercs et de trouvères.*

[4]) Dinaux: *Les Sociétés badines, bachiques* etc., t. II, p. 377.

Digitized by Google

ville tjene til at fremhæve Forskjellen. Den Virksomhed, der fordredes af en saadan *puy d'amour*, gik ud paa at bedømme Digtes større eller mindre Fortjeneste i æsthetisk Henseende[1]), Indholdet var for saa vidt ligegyldigt, Tidens Retning medførte, at det drejede sig om Kjærlighed[2]). Men det var ikke Spørgsmaal om vanskelige Forhold i Kjærlighedens Rige, som Retten anmodedes om at afgjøre, og Dommerne vare Mænd, Kvinder nævnes i ethvert Fald ikke, ikke engang, hvor der tales om Tilhørerne i Almindelighed[3]). Stridsdigte, *jeux partis*, synes ikke at være bleven foredragne, der tales ikke heller om *jeux partis couronnés*. Rigtignok tiltales Formanden for *le puy* i særdeles mange *jeux partis*, men deraf kan vel i det højeste den Slutning drages, at Digterne efter at den højtidelige Bedømmelse var forbi, morede sig selv og andre ved den Slags Spøg[4]). Snarere fandt det maaske Sted ved det Gilde, der rimeligvis endte Festlighederne.

Stridsdigtet kaldtes i Nordfrankrig *jeu parti*. Det var lige saa yndet som i Sydfrankrig, Form og Indhold ganske af samme Art. Ogsaa her nævnes en eller to, en enkelt Gang tre Personer, i Slutningen af Digtet, som de, hvis Afgjørelse af Striden ønskes. Skjønt der hyppigere udnævnes Dommere

---

[1]) Slgn. det anførte Digt af Andrieu Douce (S. 60).

[2]) Det er bleven antaget, at Digterne skulde behandle et opgivet Emne (Dinaux, III, p. 343).

[3]) I et Digt af Mahieu de Gand findes følgende Ord:

> *Bretel, ma chançon envoïe*
> *Vos ai, por ce que soit oïe*
> *Au pui devant la gent jolie*
> etc.
> (Scheler: *Trouv. belges*, p. 132).

Passy (*l. c.* p. 493, not. 3) antager, at Ordene *la gent jolie* sigte til Kvinderne blandt Tilhørerne. Men *la gent jolie* er ikke »det smukke Kjøn«; *joli* har sin oprindelige og meget hyppige Betydning: glad, fornøjet, saaledes som Folk ere ved en Fest.

[4]) Passy, *l. c.* p. 494. — De la Rue (t. I, 226) har en Meddelelse om, at de Sange, der indeholdes i Oxforder Haandskriftet, alle ere kronede Sange, altsaa de 36 *jeux partis* ogsaa. Hverken Paul Meyer (*Archives des missions scient.*, IIe sér., t. V) eller de Villemarqué (*ib.* I^e^ sér., t. V) omtale dette. Paul Meyer meddeler Haandskriftets Indholdsfortegnelse fuldstændig.

Digitized by Google

end i Tensonerne, er Antallet af de Digte, hvor Damer anmodes om at dømme, mindre end blandt disse. Af 140 *jeux partis*[1]) ere 52 uden Dommere. I 4 af de øvrige er det Damer alene, der skulle dømme, i 6 1 Dame og 1 Herre, i de øvrige Mænd. Om at henvende sig til en Forsamling tales der aldrig, Navnet *cour d'amour* forekommer ikke, heller ikke engang, som sagt, *puy d'amour*. I en eneste *Envoi* henvende Digterne sig til «Damerne» uden at nævne nogen bestemt[2]). Der tænkes vel derved paa de Damer, der vare til Stede, da Digtet blev foredraget. Der er ingen Grund til at antage dem for en Forening med en bestemt Organisation. I Nordfrankrig er ikke en eneste Dom i et Stridsdigt opbevaret, medmindre man vil regne Jean de Condés Digt: *De l'amant hardi et de l'amant cremeteus* for en *jeu parti*. Han fortæller, at to Damer, som han møder, bede ham at afgjøre deres Strid, om den dristige eller den frygtsomme Bejler elsker sin Dame højest; de sige deres Grunde, og han udtaler sin Dom i fire Vers: Den, der frygter for at aabenbare sin Kjærlighed for sin Dame, elsker stærkest[3]).

6. Les jeux sous l'ormel.

Hos nogle Forfattere omtaltes *les jeux sous l'ormel* som Nordfrankrigs *cours d'amour*. Foranledningen dertil maa søges i Fauchet's Forklaring: «*Ces plaids ou ieux souz l'ormel estoyent une assemblée de dames & gentilshommes, où se tenoit comme un parlement de courtoisie & gentillesse pour y vuider plusieurs différences. Il y en auoit d'autres en autres provinces, selon qu'il se trouuoit des seigneurs & dames de gentil esprit*[4]). Denne Forklaring kunde synes at svare omtrent til

---

[1]) Af 184 ere 41 ikke udgivne. Over 90 findes hos Passy i hans meget læseværdige Afhandling. Dog er deres Text sædvanligvis ikke meddelt, derimod deres Indhold og *Envoi*.

[2]) *Archiv für das Stud. der neueren Spr.* 41, 370—371, *jeu parti* mell. Raoul og Thierry.

[3]) Scheler: *Trouvères belges, nouvelle série*, Louvain 1879, p. 297—303.

[4]) *Les Oeuvres* de Claude Fauchet, Paris 1610, 4°, p. 578. — I det foregaaende har Fauchet anført et Sted af Romanen *Guillaume de Dole*

Digitized by Google

den fra Nostradamus tagne Forestilling om et Elskovshofs Natur. Naar man betragter den nøjere, ses det dog, at netop det væsentlige Punkt mangler, at det skulde være en Domstol med et juridisk Tilsnit; Navnet mangler ligeledes. Men der synes ogsaa ved *jeux sous l'ormel* at forstaas andet, Lege Dans og lignende Adspredelser. Dette var vel de Lege, som oprindelig gik for sig «under Elmen»; dertil har da Morskab af anden Slags knyttet sig: Samtaler og Disputer om alle Slags Ting, oftest vel om Kjærlighed, det mest yndede Thema. Man kunde tænke sig, at Tensoner og *jeux partis* have spillet en Rolle ved disse Lejligheder; de *plaids* og *différences*, som forefaldt, vare vel netop Spidsfindigheder af den Art, da det var Folk med gode Hoveder, der vare til Stede ved disse Lege. Ved en saadan Lejlighed kunde denne Spillen med Kløgt og Vid uden egentligt Indhold have haft sin Betydning ved Vexelvirkningen med de lyttende Tilhørere, der have glædet sig ved at følge de disputerende paa de vanskelige Veje, de beredte hinanden, og have ægget deres Kappelyst ved at give den af dem deres Bifald, som sindrig forstod at redde sig, naar der ikke syntes at være nogen Udvej mere til at byde Modstanderen Spidsen.

I Romaner og Fortællinger bliver det tidt sagt, at Riddere og Damer samledes, ikke just under en Elm, men i Slottets Sale og til gjensidig Fornøjelse talte om Kjærlighed eller fortalte Historier eller disputerede om et og andet; saaledes i Begyndelsen af Løveridderen:

La corz fu a Carduel an Gales.
Après mangier parmi les sales
Li chevalier s'atropelerent
La ou dames les apelerent

(Begynd. af 13de Aarh.), hvor denne Morskab omtales. Det er det ældste Digt, hvori den nævnes (P. Paris i *Hist. litt.*, XXIII, p. 618), for øvrigt ganske kortfattet; den synes derefter at have været Leg og Dans. — Er det ikke blot det ældste, men ogsaa det eneste Sted? Der nævnes vel Dans og Lystighed under aaben Himmel andre Steder, men uden noget Navn. I *Joufrois* (herausg. v. Hofman und Muncker, Halle 1880, v. 835—848) foregaar det under et Pæretræ.

Digitized by Google

Et dameiseles et puceles;
Li un racontoient noveles,
Li autre parloient d'amors[1]).

I *le Lay dou Lecheor* er der Tale om de Disputer, *plet*, som Ridderne holde med hinanden, og om Kjærligheden som Gjenstand for Samtalen:

Jadis a saint Pantelion,
Ce nos racontent li Breton,
Soloient granz genz asembler
Por la feste au saint honorer,
Les plus nobles et les plus beles
Du pais, dames et puceles,
Qui dont estoient el pais
. . . .
La estoient tenu li plet
Et la érent conté li fet
Des amors et des drueries
Et des nobles chevaleries
. . . .
. . . .
Molt oi ces chevaliers parler
De tournoier et de joster,
D'aventures, de drueries
Et de requerre lor amies:
D'icelui ne tiénent nul plet
Por qui li grant bien sont tuit fet[2]).

Naturligvis behøver man ikke at tænke sig disse Disputer paa Vers. Stridsdigtenes Indhold kunde godt oversættes paa Prosa, og der var vel ikke altid Digtere ved Haanden, de betakkede sig maaske ogsaa for at improvisere Tensoner. Et godt Exempel paa denne Slags Samtaler og Disputer i et Selskab giver Begyndelsen af det lange Digt *Les Fiez d'amours*

[1]) *Christian von Troyes sämtliche erhaltene Werke*, herausg. v. W. Foerster, B. II, *Yvain*, Halle 1887, 8°, v. 7—13.
[2]) *Romania*, VII, p. 65—66 (v. 1—7, 15—18, 65—70).

Digitized by Google

af Jacques de Baisieux[1]). Han fortæller, at han havde begivet sig paa Vandring for at søge Stof til et Digt og kom til et Sted, hvor han forefandt mange fine og dydige Folk; der var Damer af højere og lavere Rang, Riddere, lærde Folk og unge Piger. De talte sammen om Kjærlighed og udæskede hinanden til at svare paa ganske ny opfundne Spørgsmaal derom:

Jakes de Baisiu mainte terre
Cherchie a por matere querre
De quoi peuïst faire biaz dis,
. . . .
K'en tel lieu l'a Diex assené,
U trouveit a maint cuer sené
Et moult très bonne compangnie,
Ki iert en honesté bagnie,
En cortoisie et en largece
En gentilece et en proëche.
Dames i out et damoiseles,
Chevaliers et clers et puceles,
Et en parlant se desduisoient
D'amurs, et lor cuers estruisoient
A la desputison d'amur.
L'uns faisoit à l'autre clamur
De questions d'amurs noveles.

Der var der til Stede to unge Damer, som overgik de andre i Vid. Disse bad de tilstedeværende at sige dem deres Mening om det, som de vilde spørge dem om. Og dette var, hvad Amors Len er, og hvilket Omraade det har:

Entre eles out .ij. damoiseles
De qui un pou vos parlerai,
Et toutes les autres lairai;
. . . .
Ces douz puceles de bon aire,

---

[1]) Scheler: *Trouv. belges*, p. 183—204 (v. 1—3, 13—25, 26—28, 38—40, 51—55, 62—71, 73—75).

Digitized by Google

Eles et chil qui là estoient,
Ensemble d'amors desputoient.

. . . .

Tantost ces .ij. sages puceles
Kisent as autres damoiseles,
Et as chevaliers ensiment,
Ke lor fesisent jugement
Tel qu'eles lor demanderoient.

. . . .

Erranment les vi entremettre
De demander k'est fiez d'amur
Et ke loing s'estent.

Ingen formaar at besvare Spørgsmaalet, og Digteren bliver derfor anmodet om at svare og afgive Dom i Sagen. Han mener rigtignok, at han ikke er kommen for at sættes til Dommer i et saadant Anliggende, men ikke desto mindre giver han dog efter:

Là clamur
N'ot nesune, car tot se teurent,
Et .i. pou en penser demeurent,
Puis disent que nus n'i sera;
«Jakes promiers nos en dira
Ce qu'il en croit». Et je respont:
«Ce que j'en sai, vos en despont
Ensiment ke je l'ai apris,

. . . .

Mais grant chose aveis demandé;
Si ne m'aveis mie mandé
Por jugement d'amur à rendre».

Det turde maaske ogsaa antages, at naar den samme Forfatter ender sin Fortælling: *Des trois chevaliers et del chainse*[1]) med en Anmodning til unge Mænd og Piger, adelige Damer og Riddere om at dømme om, hvorvidt Damen i Fortællingen har vovet mere for Ridderen end han for hende, er der ikke

---

[1]) Dinaux: *Trouv.* etc., t. III, 384; Scheler: *Trouv. belges*, p. 174; Méon: *Nouveau recueil de Fabliaux et Contes*, Paris 1823, I, 103.

Digitized by Google

Tale om et Elskovshof, som en Forfatter tænker[1]), men i det højeste om et Selskab af den nævnte Art:

Or prie Jakes de Basiu
As bacelers et as puceles,
As dames et as damoisieles
Et as chevaliers ensiment,
K'il fachent loial jugement
Liqueis d'iaz fist plus grant emprise:
U chil qui sa vie avoit mise
En aventure aimant sa dame
U cele ki honte ne blame
Ne cremi tant ke lui irer;
Por s'amor s'ala atirer
Del chainse, si c'ai dit deseure;
Jugiés droit, k'Amurs vos honeure.

Hvorledes en saadan Disput tilfældig kunde opstaa, og de tilstedeværende opfordres til at afgjøre Striden ved deres Dom, kan ses hos Amanieu de Sescas i hans Anstandslære (Slutningen af 13de Aarhundrede), hvor han raader den unge Dame for at blive en paatrængende Bejler kvit at begynde en Disput med ham om en eller anden Ting, f. Ex. i hvilket Land de smukkeste Damer findes, og derpaa opfordre nogle i Selskabet til at bedømme denne Sag:

E si fort vos enueja
son solatz eus fa nueja,
demandatz li novelas:
«*cals donas son pus belas*
o Gascas o Englezas
. . . .»
si apelatz ab vos
dels autres companhos
queus jutjen dreg o tort
de vostre desacort[2]).

---

1) Dinaux, *l. c.*
2) *Essenhamen de la donzela*; Bartsch: *Chr. pr.*, p. 329—330.

Digitized by Google

Hermed kunde ogsaa sammenlignes den Maade, hvorpaa nogle unge Herrer og Damer underholde sig i Boccaccios *Filocolo* ved at udnævne en Dronning, hvem de forelægge alle Slags vanskelige Spørgsmaal angaaende Kjærlighed, fremsatte som Fortællinger. Hun afgiver da sit Skjøn derom; den, der har fremsat Spørgsmaalet, forsøger nogle Indvendinger, som atter blive besvarede, hvorefter den næste i Rækken begynder en ny Fortælling. Dette er ogsaa bleven kaldt for Elskovshof[1]), saa meget mere som Spørgsmaalene ligne mange af dem, der ere benyttede i Tensoner; men der er den afgjørende Forskjel, at Elskovshofferne hos Nostradamus tænkes som en fast Institution med en bestemt Organisation og Appel fra det ene til det andet, men det ser man ikke noget til ved disse ganske tilfældige Sammenkomster. I det sidste Tilfælde er der ogsaa kun en, som dømmer. De svare da ikke til den eneste Forklaring paa Elskovshoffer, der findes, nemlig den hos Nostradamus. Vil man se Elskovshoffer i disse Lege, da maa man indrømme, at man har opgivet den oprindelige Forestilling derom for at danne sig en til eget Brug, idet man tillægger noget, der intetsteds i Middelalderen og intetsteds hos Boccaccio kaldes *cour d'amour*, et Navn, som ikke tilkommer det[2]).

Det 18de Aarhundredes Bestræbelser for at bringe Lys i Spørgsmaalet om Elskovshofferne førte kun til Forvirring. Var

---

[1]) Landau: *Boccaccio, sein Leben und seine Werke*, S. 37—38.

[2]) Benævnelsen *corte d'amore* forekommer hos Boccaccio nogle faa Steder, saaledes i *Il Corbaccio* (eller *Laberinto d'Amore*) (*Op. volg.* di Giov. Boccaccio, Firenze 1828, V, p. 173). Det er et sørgeligt Sted, som Forf. ser i en Drøm, hvorhen efter deres Død de komme, der have levet for den sanselige Kjærlighed. — I Ste.-Palayes *Dictionnaire de l'anc. lang. fr.* ved Ordet *cour* findes følgende Bemærkning: *Court d'amour étoit une société de galanterie ainsi nommée* og Henvisning til en Bog *Nature d'amour*, fol. 16. Dette er den franske Overs. af Mario Equicolas Bog *Di natura d'Amore* (oversat af Tourangeau, Lyon 1597), hvor fol. 21 (ikke fol. 16) det nævnte Sted findes, et Citat af Franc. da Barberinos *Documenti d'Amore*, hvor Guden Amors Hof omtales med tilhørende personificerede Egenskaber.

Digitized by Google

man bleven ved den første Opfinders Meddelelser, havde det hele været klarere. Nu var saa meget bleven draget ind under Benævnelsen, at Slutningen blev en Bog som Rollands, hjælpeløst fortabt i den Uklarhed, som den skulde beherske. Det var unyttige Bestræbelser; man søgte Beviser for noget, der aldrig havde været til, thi Nostradamus's Fremstilling af faste Domstole for Tensonerne er opfunden af ham selv, rimeligvis endogsaa Navnet. Man anvendte dette Navn og den dertil knyttede Forestilling paa Ting, der vare vidt forskjellige derfra og forenede hermed en Tanke, der fra først af aldeles ikke var bleven fremsat: at Elskovshofferne ikke blot dømte om Tensonerne, men ogsaa om virkelige Uenigheder mellem Elskende. Dette var noget ganske fremmed baade for *cours d'amour, puys d'amour* og *jeux sous l'ormel.* Da det blev bemærket, at Sydfrankrigs Digtere ikke havde talt om *cours d'amour*, men at de andre to Navne fandtes hos nordfranske Digtere, flyttedes Elskovshoffernes Oprindelse fra Syd til Nord. For at forherlige dem sattes Kongers og Kejseres Navne i Forbindelse med dem. Det er kun lidt, hvad der er tilbage af alt dette: Alt, hvad der er grundlagt paa Nostradamus's Fremstilling, maa forkastes, baade hans egen og andres rodløse Opfindelser; *puys d'amour* og *jeux sous l'ormel* føres tilbage til deres oprindelige Grænser; af de faa Steder i Literaturen, der vare bragte tilveje som Bevis, bliver intet tilbage, dels fordi de med Urette anvendtes som Bevis, dels fordi de skyldte selve Talen om Elskovshofferne deres Oprindelse. Kun Beretningen om et Elskovshof paa Karl den sjettes Tid blev uforklaret uden dog at have nogen egentlig Betydning, da det ikke er til den Tid, man henlægger Elskovshofferne.

Det kunde synes, som om Sagen hermed var til Ende; men en liden Ting, som hidtil var bleven temmelig upaaagtet, skulde snart voxe op og antage en Udstrækning og Betydning, som ingen havde tænkt paa. Crescimbeni havde efter et gammelt italiensk Haandskrift meddelt nogle Domme, som han antog for at hidrøre fra Elskovshoffer; men da der ikke nævntes nogen Forfatter, og det Haandskrift, hvor-

Digitized by Google

fra de vare tagne, var fra 15de Aarhundrede, var det ikke muligt at benytte dem, som Rolland bemærker, den eneste, der omtaler Citatet hos Crescimbeni. Det er Opdagelsen af en original latinsk Text til disse Domme og dens Anvendelse, der i denne Sag bliver Skjælnemærket mellem det 18de og 19de Aarhundrede, og som snart skal fremkalde en hel Forandring i Opfattelsen af Spørgsmaalet.

Digitized by Google

Anden Del.

Første Kapitel.

Nittende Aarhundrede.

Et Overgangsled mellem den ældre og den nyere Tid danner v. Aretins Afhandling om Elskovshofferne[1]). Den første Del deraf er en Gjentagelse af det, der fandtes hos Rolland om dette Emne; Forvirringen er ikke mindre end hos Rolland, snarere forøget ved Tilføjelsen af, hvad tyske Forfattere havde sagt derom. Den anden Halvdel derimod indeholdt latinsk og tysk Text til de af Crescimbeni fundne Elskovsdomme, flere andre desuden og en dermed sammenhørende Fortælling om Kjærlighedens Love, endelig et Optryk af den italienske Text hos Crescimbeni. Den latinske Text havde han taget fra et Haandskrift fra Aar 1451, som findes i München; den tyske Oversættelse var besørget af Hartlieb og udgivet af ham 1482; for den italienske Texts Vedkommende var Aarstallet 1408 nævnt hos Crescimbeni efter *Vocabolario della Crusca.* Da det latinske Haandskrift, tydeligt nok, var Afskrift, kunde v. Aretin ikke afgjøre, om den latinske eller italienske Text var den ældste. Denne Usikkerhed svækkede det nye Bevismiddels Betydning, som saaledes kun forøgede Rækken af usikre Beviser for Elskovshofferne med et af samme Slags.

Først da Raynouard i Bibliothèque royale i Paris fandt et ældre Haandskrift af det samme Værk og anvendte sin

[1]) *Aussprüche der Minnegerichte. Aus alten Handschriften herausgegeben und mit einer historischen Abhandlung über die Minnegerichte des Mittelalters begleitet* von Christophor Freyherrn von Aretin. München 1803. — Chr. v. Aretin: *Beiträge zur Geschichte und Literatur.* Stück 5, Novbr. 1803, S. 67.

Digitized by Google

Skarpsindighed og Indsigt paa Bestemmelsen af dets Tid og de i det omtalte Personer, blev det tydeligt, at dette Skrift havde en meget større Betydning end nogetsomhelst af, hvad der tidligere var anset for brugbare Beviser. Han bemærker det selv: uden det vilde han ligesom sine Forgængere kun have været i Stand til at fremsætte løse Gisninger; men det har givet ham et sikkert Bevis for, at Elskovshofferne bestod allerede mellem 1150 og 1200, baade i Sydfrankrig og Nordfrankrig[1]).

Dette Værk kaldtes i Haandskriftet *Liber de arte amandi et de reprobatione amoris editus et compillatus a magistro Andrea Francorum aulæ regiæ capellano*; to trykte Udgaver give det andre Navne, den ældste *Tractatus amoris,* den anden *Erotica.* Efter Fabricius[2]) angav Raynouard dets Tid til c. 1170. Det var ikke en Bog om Elskovshoffer; Raynouard bemærker det meget rigtig. Forfatteren angiver det som sin Hensigt, efter sin Ven Gualterius's Opfordring, at skrive en Lære om Kjærlighed for ham. Det er til Støtte for sine Udtalelser herom, at han anfører de omtalte Domme, som tillægges forskjellige, til Dels navngivne, højtstaaende Damer, ikke i Forening, ved hver Dom nævnes en enkelt, kun et Sted en Forsamling. Ved to af Dommene tager en af de nævnte flere andre med paa Raad.

Som Maal for sin Afhandling sætter Raynouard at foretage en Undersøgelse om Elskovshoffernes Existens, om deres Sammensætning og Fremgangsmaade, og endelig om de Sager, de behandlede.

I Modsætning til Millot, der havde stillet sig meget tvivlende med Hensyn til Elskovshofferne, søgte Raynouard at vise ved Hjælp af det fundne Haandskrift, at Nostradamus havde haft Ret. Han benyttede derfor alt, hvad der findes hos Nostradamus om Elskovshoffer og antog, ligesom denne fortæller, at de havde hørt op i det 14de Aarhundrede. Det fundne Haandskrift viste, at de vare til c. 1150, men det maatte altsaa kunne antages, at de havde en tidligere Begynd-

---

[1]) *Des cours d'amour* i *Choix des poésies originales des troubadours,* II, p. LXXIX—CXXIV.

[2]) Fabricii *Bibliotheca mediæ et infimæ latinitatis.* 1754.

Digitized by Google

else; for dette mente Raynouard at finde Støtte i en Fortælling i denne *Ars amandi* om en Ridder paa Kong Artus's Tid, der drog ud paa Æventyr og fandt Kjærlighedens Love. Disse Love opregnes, og de anvendes flere Steder i Bogen og i Dommene. Fortællingen tydede altsaa paa, at man dengang tillagde Lovene en høj Alder.

At de dømmende vare Damer, fremgik af *Ars amandi*, hvor der ikke nævnedes nogen Mand som medvirkende[1]). Ogsaa Nostradamus anførte kun Damers Navne, skjønt han ved sin første Omtale af Elskovshofferne betegner dem som sammensatte af Damer og Riddere. De af Kapellanen Andreas nævnte Damer: regina Almona eller Almoria, M. comitissa Campaniæ, comitissa Flandrensis og Mingarda Narbonensis, bestemtes som Dronning Alienor eller Eleonore, den bekjendte Eleonore af Poitou, Datter af Grev Vilhelm den 8de (10de) af Poitou, gift 1137 med Ludvig den 7de af Frankrig, og, efter at være skilt fra ham, gift 1152 med Hertug Henrik Plantagenet af Normandiet, der faa Aar efter blev Englands Konge; Grevinde Marie af Champagne, Ludvig den 7des Datter med Alienor, gift med Henrik den 1ste af Champagne; Grevinde Sibylle af Flandern, Datter af Foulque af Anjou, gift 1134 med Grev Thierry af Elsasz, som var bleven Greve af Flandern nogle Aar før; endelig var Mingarda, tydeligt nok, Ermengarde, Vicomtesse af Narbonne 1142. Den Forsamling af Damer, af hvem en Dom anføres, kunde ikke bestemmes nøjere; Raynouard oversætter de latinske Ord: *curia dominarum in Vasconia* ved *la cour des dames en Gascogne*[2]).

Om Fremgangsmaaden var der ikke meget at sige; man kunde kun naa til Slutninger, der syntes at have en vis Sandsynlighed: *Quant à la manière, dont on procédait devant ces tribunaux, il paraît que parfois les parties comparaissaient et plaidaient leurs causes, et que souvent les cours prononçaient*

---

[1]) Raynouard forudsætter uden videre Omtale, at der i alle Dommene tænkes paa en Forsamling af Damer, der dømmer.

[2]) Det er uheldigt, at det latinske Sprog ikke ejede nogen Artikel. Da det passede bedst for Raynouard, oversatte han dette Udtryk bestemt, men intet forbyder at oversætte det ubestemt: en Forsamling.

Digitized by Google

sur les questions exposées dans les suppliques, ou débattues dans les tensons. Desuden mener han at kunne antage efter nogle Udtryk i den Dom, som Damerne i Gascogne fældede, at Elskovshofferne gav Bestemmelser, der skulde gjælde for alle; og at den i en eller anden Sag afgivne Dom betragtedes som Rettesnor for lignende Tilfælde, fremgik af en af Dommene, hvor «*regina*» paaberaaber sig en Dom af Grevinden af Champagne.

Den tidligere omtalte Tenson, hvoraf Nostradamus havde benyttet sig til at frembringe Elskovshoffet paa Pierrefeu og Signe, anføres ogsaa som Bevis for dettes Tilværelse hos Raynouard; han fandt desuden Ordet *cort*[1]) i en anden Tenson; endvidere et Digt af en ubekjendt, hvori besvaredes en Opfordring fra Troubadouren Guilhem de Berguedan om at dømme i en Sag mellem ham og en Dame, som han elsker. Denne Mand, siger Raynouard, afgiver sin Dom «efter sit Raads Mening», hvori han altsaa mener at se en Antydning af et Elskovshof[2]). For at vise Sagernes Art meddeles adskillige af det nye Haandskrifts Sager og Domme, ligesom ogsaa Reglerne i Kjærlighedens Lovbog.

Efter nogle Ytringer[3]) i Raynouards Afhandling er det indlysende, at han ved Elskovshoffer navnlig tænkte sig en Art Domstole af Kvinder, til hvem elskende Personer henvendte sig, naar de havde noget at beklage sig over hos hinanden. Men da han gik ud fra Nostradamus's Beretning, maatte han

---

[1]) Bartsch: *Gr.*, 167, 47. Dette Sted forandredes ved en heldig Rettelse af Diez, hvorved *la cort* bliver til Verbet *acordar* i Præsens med apostroferet Pronomen, *l'acort*:

... perqu'ieu voill e-m platz,
Qu'el Dalfin sia'l plaitz pausatz,
Qu'el jutje e l'acort en patz.
(Diez: *Ueber die Minnehöfe*, S. 17).

[2])
per qu'eu ai pres conselh
qu'a lauzor aparelh
abdui comunalmen etc.
(Bartsch i *Jahrb. f. rom. u. eng. Lit.*, VI, 239); *ai pres c.* jeg har taget det Raad ɔ: den Beslutning. Ogsaa Diez omtaler Stedet, *l. c.* p. 42.

[3]) *ces tribunaux plus sévères que redoutables* (*l. c.* p. LXXIX); det ovfr. anførte Sted; Slutningen o. fl. St.

Digitized by Google

ogsaa betragte dem som Domstole for Tensoner. Det første skal dog øjensynlig betragtes som det egentlige, og fra Raynouard af har det været et omstridt Punkt, hvorvidt der har existeret Domstole af den omtalte Art. Det er først ved ham, at denne Del af Spørgsmaalet har faaet nogen egentlig Betydning.

Til Trods for den Klarhed og videnskabelige Methode, der udmærker denne Afhandling i Sammenligning med de foregaaende, var der dog flere Steder fremsat saa besynderlige Paastande[1]) og saa faa Beviser bragte tilveje for at støtte Resultatet, at Modsigelse ikke kunde udeblive. Alene den Omstændighed, at en saa mistænkelig Forfatter som Nostradamus var benyttet som Udgangspunkt, ja som Bevis, uden noget Forbehold, maatte forekomme letsindigt. Endogsaa hos en af Sagens Venner finde vi derfor følgende Udtalelse om Raynouards Fremgangsmaade: *Il a l'air de ne pas s'être douté des difficultés ni de la singularité de son sujet: aussi l'aborde-t-il avec une confiance et une bonhomie étonnantes en pareil cas*[2]).

De to herefter følgende Afhandlinger ere dog ingenlunde polemiske. Den første skal blot nævnes for Fuldstændigheds Skyld. Den udkom anonym i Leipzig 1821[3]) og skulde være et Forsøg paa at samle, hvad der paa den Tid kunde siges om Spørgsmaalet. Den bragte intet nyt, rettede intet hos sine Forgængere. Nogle bibliografiske Oplysninger om de trykte Udgaver af *Ars amandi* og en Fremstilling af dennes Indhold havde en vis Betydning. Ogsaa de to Oversættelser blev omtalte udførligere[4]).

---

[1]) F. Ex. den Paastand m. H. t. Dommerne i Tensonerne, at, naar bestemte Dommere ere nævnede, maa det være sket, fordi der ikke var noget Elskovshof i Nærheden (*l. c.* p. XCVI). — I Anledning af Nostradamus's Fortælling om Lanfranc Cigala og Simon Doria erklærer han: *Voilà encore un jugement dont nous ignorons le contenu, mais de l'existence duquel il n'est pas permis de douter* (*ib.* p. CXXI).

[2]) Fauriel i *Hist. litt.*, XXI, p. 328.

[3]) *Die Minnehöfe des Mittelalters und ihre Entscheidungen.* Leipzig 1821. 8°. Forfatteren hed Andreas Spangenberg, ifølge Grässe, *Trésor.*

[4]) Ved Omtalen af den italienske Oversættelse findes Navnet Tornabuoni baade i denne Afhandling (S. 197) og hos Aretin (S. 50) sat i Forbindelse med denne Text, efter Sigende ifølge *Vocabolario della Crusca,* hvor dette Navn dog ikke findes (t. VI, p. 30).

Digitized by Google

Den anden Afhandling var langt betydeligere og selvstændigere. Den var forfattet af Ebert og fremkom samme Aar i Tidsskriftet Hermes[1]). Denne Lærde havde henvendt sin Opmærksomhed paa Tiden mellem Nostradamus og Troubadourerne for mulig at finde en Tradition om Elskovshoffer i den Tids Skrifter. Han havde dog kun fundet rent allegoriske Fremstillinger af Kjærligheden, og naar Ordene *cour d'amour* forekom, mentes dermed Kjærlighedsgudens Hof og ingen Elskovsdomstol. Heller ikke i Krøniker havde han fundet nogen Omtale af noget Elskovshof. Beskyldningerne mod Nostradamus for Anakronisme søgte han at imødegaa for Elskovshoffernes Vedkommende. Han saa i disse en smuk og god Institution, stiftet i det Øjemed at hæve Moralen, en Anskuelse som han delte med Raynouard, og som tidt gjentages senere af franske Forfattere, medens det foregaaende Aarhundrede snarere betragtede dem som en latterlig Barnagtighed eller som noget, der viste Tidsalderens Fordærvelse. Ebert fremsatte nogle Indvendinger mod den Alder, som Raynouard tillagde *Ars amandi*; han var tilbøjelig til at drage den meget længere frem i Tiden, til Begyndelsen af 15de Aarhundrede.

Men Raynouards Theori fandt en farlig Modstander i Friederich Diez[2]). Saa betydelig har hans lille Skrifts Indflydelse været, at hans Opfattelse, skjønt et vigtigt Punkt deri har vist sig ganske uholdbart, endnu er den almindelige i Tyskland. Den Opgave, han stillede sig, var at vise, at saadanne Elskovshoffer, der skulde have dømt i virkelige, ikke opdigtede, Trætter mellem Elskende, aldrig havde været til; den anden Side af Sagen, om de nemlig havde gjort Digte til Gjenstand for deres Dom, var af ulige ringere Betydning. Nostradamus kom saaledes til at staa udenfor Spørgsmaalet og fik kun en kort Omtale, hvorhos Diez henledede Opmærksomheden paa det farlige i at støtte sig til hans Vidnesbyrd, saa længe intet endnu var oplyst om hans Kilder, da der allerede var paavist saa mange Fejl i hans Fortællinger af Ste.-Palaye

---

[1]) *Hermes*, 1821, Stück IV.

[2]) *Ueber die Minnehöfe (Beiträge zur Kenntnisz der romantischen Poesie.* Von Friederich Diez. Erstes Heft, Berlin 1825, 8°).

Digitized by Google

(i Millots *Histoire littéraire des Troubadours*) og af Tiraboschi. Hvad Diez altsaa forstod ved Ordet Elskovshof, forklarede han med følgende Ord: *Ich erkläre daher, dasz ich unter Minnehof einen Verein verstehe, zur Schlichtung von Liebeshändeln bestimmt, gleichviel, ob zugleich poetische Angelegenheiten darin verhandelt wurden oder nicht*[1]). De faa Steder af den provençalske Literatur, som Raynouard havde fremsat som en Slags Beviser, underkastede han en nøjere Undersøgelse, navnlig den saa ofte omtalte Tenson mellem Guiraut og Peironet, der havde tjent Raynouard til Udgangspunkt ligesom Nostradamus. Han fandt ikke Udtrykkene af den Art, at de kunde anvendes om et Elskovshof med det Formaal, som hans Undersøgelse gjaldt[2]). Nogle andre Steder i Digte af forskjellige Troubadourer, hvor Udtryk som «Elskovs Ret», «Kjærlighedsgudens Hof» og lignende forekom (de eneste Digte, hvori Diez havde truffet Ord, der syntes at minde om *cour d'amour*), havde øjensynlig kun en allegorisk Betydning[3]). I et Digt af Bertolome Zorzi blev en Strid mellem to Elskende forelagt Kjærlighedens Guddom til Bedømmelse[4]). Men deraf at drage nogen Slutning med Hensyn til lignende Sagers Bedømmelse ved et Elskovshof var ikke muligt, denne Fantasi var dog altfor langt borte derfra. I to andre Digte, som dernæst anføres, syntes det, som om man var rykket Sagen meget nærmere. I dem begge drejer det sig om en Sag, der angaar Kjærlighed, om hvis Afgjørelse de stridende Parter anmode, rigtignok ikke et Elskovshof bestaaende af mange Damer, men en enkelt Mand. Digtene ere fra 12te Aarhundredes sidste Tredjedel og 13de Aarhundredes Begyndelse, det første et Digt af en ubekjendt, Svar paa en Opfordring fra Guilhem de Berguedan, en Adelsmand paa den nævnte Tid, der ogsaa optraadte som Digter (slgn. ovfr. S. 75), det

[1]) *l. c.* p. 3.

[2]) *ib.* p. 17—19.

[3]) *Segon lo dreg que tenon l'amador* (Raynouard: *Choix*, IV, 29); *segon jutjamen d'amor* (*ib.* p. 31); *el dreg d'amor* og *sa cort* (Bartsch: *Chr.*, 86); *la cort del ver dieu d'amor* (Mahn: *Ged.*, 134). Diez, *l. c.* p. 19-21.

[4]) *Der Troubadour Bertolome Zorzi.* Herausg. von E. Levy, Halle 1883, Nr. 10; Mahn: *Ged.*, 556; *Parnasse occit.* p. p. Rochegude, p. 210; Diez, *l. c.* p. 23—26 og 109—114.

Digitized by Google

andet en Novelle af Raimon Vidal. Der manglede ikke disse Digte andet for at kunne bruges som Beviser for Elskovshofferne end netop selve Elskovshoffet; i denne Mangel saa Diez derfor et Bevis mod Sagen. Han omtaler dernæst den nordfranske Poesi og *les puys d'amour* (se ovfr. S. 57—63), Digtet om Florance og Blancheflor (se S. 23 og 53—54), hvori han, som man kan vide, intet Bevis ser.

Overfor Bogen: *De arte amandi* eller *Tractatus amoris* stillede Diez sig meget tvivlende. Da han ikke fandt den omtalt noget Sted, og de første Oversættelser og Bearbejdelser vare fra Begyndelsen af 15de Aarhundrede, antog han, at Bogen selv ikke kunde være ældre end 14de Aarhundrede. Dette gav saaledes dens Oplysninger en tvivlsom Værdi, naar det drejede sig om Personer og Forhold, fra hvilke Forfatteren var skilt ved næsten to Aarhundreder. Denne Usikkerhed forekom ham at forøges ved, at der mange Steder i Bogen var blandet æventyrlige Historier mellem det, der skulde gjælde for virkeligt. Hertil kom, at der nogle Gange i Bogen findes Henvisninger til den selv i Udtryk, der synes at betegne den som en anden Bog, som om det Sted, hvor Henvisningerne findes, ikke hørte til det Værk, som paa disse Steder kaldes «*doctrina Andreæ capellani*». En af Dommene, hvori netop en saadan Henvisning findes, ansaa han af den Grund for opdigtet; og var en af dem det, kunde det med Sandsynlighed ogsaa antages om de andre.

Skjønt han altsaa antog Bogen for Fantasi, mente han dog, at den ikke var uden historisk Værd, «*denn man kann die darin vorkommenden Minnegerichte ohne Bedenken für eine Sitte der Zeit des Verfassers, d. h. des vierzehnten Jahrhunderts erklären, da er sie durch das ganze Werk als bekannt voraussetzt und andernfalls etwas seinen Zeitgenossen Unverständliches gesagt haben würde*» [1]). Men at anse dem for Domstole i Ordets egentlige Betydning holder han for utilstedeligt. Disse *judicia* eller *curiæ dominarum* vare næppe andet end Selskaber, indbudne ved en eller anden Lejlighed, hvor man snarere til Underholdning end for Alvor anstillede

---

[1]) *l. c.* p. 88; gjentaget p. 90.

Digitized by Google

Forhandlinger over visse Spørgsmaal angaaende Kjærlighed, som forelagdes Selskabet. De Forsamlinger, der omtaltes hos Andreas, vare ganske formløse og kunde altsaa ikke betragtes som Domstole. Saadanne juridiske Udtryk som Stævning, Appel, Retsgyldighed o. l. maatte man ikke tænke sig i Forbindelse dermed, der var ikke Spor deraf hos Andreas.

I Slutningen omtaler Diez det ovenfor nævnte Manuskript til la *Court amoureuse* (se ovfr. S. 55—65), to Digte af Karl af Orleans (se ovfr. S. 56—57) og flere andre Digte, der alle (til Dels efter Ebert) henregnes til Allegorien[1]), et Digt af Alain Chartier, hvori han af tre Damer, Katherine, Marie, Jehanne, stævnes til at forsvare sig i Anledning af sit Digt, *la Belle Dame sans mercy*, samt Martial d'Auvergne, hvis Domme allerede Raynouard og Ebert havde erklæret for Fantasier. Tilsidst nævnes den ogsaa ovenfor omtalte Roman om Guilhem de Cabestanh men forkastes som sandsynligvis uægte. Han slutter med at betegne Tanken om Elskovshoffer som opstaaet ved de før nævnte Domme af enkelte Mænd og ved selskabelige Sammenkomster, hvor der taltes om Elskov.

En Afhandling af Reiffenberg[2]) beskjæftiger sig mest med Manuskriptet til *la Court amoureuse*. Han meddeler Indholdet af et andet Manuskript af samme Slags, hvori ogsaa Foreningens Love skulle findes, daterede Aar 1400. Den kaldes ligefrem *la cour d'amour*, og det ses af den Bestilling, som 24 af Medlemmerne havde, at det var en literær Forening i Lighed med *puys d'amour* og *jeux floraux*. Her findes første Gang Navnet *cour d'amour* om en jordisk Forsamling, men her er ingen Kvinder, der ere Medlemmer, og ikke Tale om Elskere.

Diez antog at have bevist, at Elskovshoffer ikke havde været til. Claude Fauriel, af hvem vi dernæst finde dem nævnte[3]), ansaa deres Tilværelse for temmelig utvivlsom, endogsaa de sydfranske, som Nostradamus berettede om; dog

---

[1]) Ogsaa tyske allegoriske Digte af samme Slags nævnes, ligeledes det Chaucer tillagte Digt *court of Love*.

[2]) *Bulletin de l'Académie royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles*, 1840, Nr. 5, p. 335—348.

[3]) *Histoire litt.*, XXI (1847), 320—332.

Digitized by Google

mente han, at disse kun vare literære Samfund og ikke optraadte før det 14de Aarhundrede. Da hans Afhandling drejede sig om Andreas Capellanus, berørte den kun lejlighedsvis Elskovshofferne og bragte intet nyt i denne Henseende. Han synes ikke at have kjendt Diez's Bog[1]). Men hvad Andreas angaar, findes her den vigtige Oplysning, at Hieremias fra Padua[2]), der levede i Slutningen af 13de Aarhundrede, nævner Andreas Capellanus og hans Bog i sin Fortegnelse over Forfattere[3]) og kalder ham Kapellan hos Pave Innocens den fjerde; herved viser altsaa Diez's Hypothese om Andreas's Levetid sig uholdbar. Selv om han ikke var Kapellan hos Innocens, der var Pave fra 1243—1254, har han dog levet før Hieremias; Fauriel antog 13de Aarhundredes Begyndelse for den Tid, han sandsynligvis tilhørte.

Baade før og efter Fauriel falde forskjellige Udtalelser af Arthur Dinaux om Elskovshofferne i hans Værk om Nordfrankrigs og Belgiens Trouvèrer[4]). Han vidste intet derom, skjønt han dristig taler om dem. Rolland nævner han som en, der havde bevaret vigtige Oplysninger om den Sag, taler om Karl den sjettes Elskovshof (han kalder ham Karl den 7de) og om alle de fornemme og lærde Mænd, der hørte til det[5]). Han antager, at Nordfrankrigs Elskovshoffer have efterladt mindre tydelige Spor end Sydfrankrigs, «*parce que leurs arrêts badins n'ont pas été réunis dans un corps de droit dameret*»[6]). Hvad forstaar han derved? Have nogen Elskovshoffer efterladt Spor, er det netop Nordfrankrigs. Kort efter tiltræder han

---

[1]) Denne var i øvrigt bleven oversat paa Fransk 1842 af Roisin (*Essai sur les cours d'amour par Fr. Diez*, traduit par Roisin) uden Forandringer fra Forf.'s Side.

[2]) Jeremias el. Hieremias Judex, ogsaa kaldet Montagnonus el. de Montanione, var Dommer i Padua og skal være død 1300 (Jöcher: *Allgemeines Gelehrten Lexicon*).

[3]) *Epitome sapientiæ.* Venetiis 1505, 4°. Jeg har ikke kunnet faa denne Bog at se.

[4]) *Trouvères, jongleurs et ménestrels du nord de la France et du midi de la Belgique*, t. I—IV. Paris 1837—1863.

[5]) *l. c.* t. I (*Trouvères cambrésiens*), p. 14 og p. 27.

[6]) *l. c.* t. II (*Trouvères de la Flandre et du Tournaisis.* Paris 1839), p. 46.

Digitized by Google

Diez's Forklaring af Elskovshofferne (se ovfr. S. 78), men sammenblander snart derpaa *cours d'amour*, *puys d'amour* og *jeux sous l'ormel*[1]). Han forsikrer, at de existerede i Flandern og Hennegau flere Aarhundreder, og at Andreas Capellanus omtaler en Grevinde af Flandern i 12te Aarhundrede, som havde fældet talrige Domme i et Elskovshof[2]). Flere andre Steder[3]) søger han at vise sin Uvidenhed.

Ganske anderledes forstandig er en kortfattet Omtale af Elskovshofferne hos Weinhold[4]). Han holder sig væsentlig til Diez; dog antager han deres Tilværelse i Nordfrankrig i 13de Aarhundrede for sikker, ligesom ogsaa, at deres Indflydelse har fremkaldt lignende Institutioner i Rhinegnen. Men han mener, at deres Betydning der ikke har været stor, trods al Flid har han kun opdaget et Exempel, et Brudstykke af et Digt fra 13de Aarhundrede[5]), hvori en Dame forelægger sin Tvivl med Hensyn til sin Optræden lige overfor sin Elskede for et Elskovshof og faar en Dom, hvorefter hun mener at burde rette sig.

Der bringes ikke noget nyt, der kunde bevise noget, i en Artikel af Vallet de Viriville[6]). Han forsøger at vise, at Elskovshoffer, der gjorde de Anskuelser til sine, som findes udtalte hos Andreas Capellanus, ikke have kunnet existere; de vilde komme i Strid med Kirken, hvis de vilde gjennemføre dem. Da der kun er paavist Exempler hentede fra Romaner, men ikke nogen alvorlig Omtale af Elskovshoffer, i en Krønike eller et Dokument, anser han det for sandsynligt, at med den Betydning, som Raynouard søgte at hævde for dem, have de aldrig existeret[7]). Endelig antager han, at der er bleven tillagt Kvinder en særlig Indsigt i Følelsesliv og Galanteri, hvorfor de ere bleven ansete for de bedste Dommere i saadanne sub-

---

1) *ib.* p. 46—50.

2) *ib.* p. 48. De talrige Domme ere to (!), og der tales ikke om noget Elskovshof hos Andreas.

3) *ib.* p. 367; t. III (*Trouv. artésiens*, 1843), p. 285, 371, 392; t. IV (*Trouv. brabançons* etc., 1863), p. XVIII.

4) *Die deutschen Frauen im Mittelalter*, Wien 1851, S. 183—184.

5) Dette vigtige Digt vil blive omtalt senere.

6) *Revue de Paris*, 1853, *juillet-août*.

7) *l. c.* p. 371.

Digitized by Google

tile Spørgsmaal, som Digterne afhandlede i deres Stridsdigte[1]). Deraf opstod da Forsamlinger af Kvinder, der dømte om denne Slags Sager, og som man kaldte *cours des dames* (*curiæ dominarum* hos Andreas) og vel ogsaa *cours d'amour*. Men foruden Digterne, der forelagde deres Stridigheder for disse Dommere, kunde det hænde, at virkelige forelskede under en literær Form bragte deres Følelser og Sorger for en saadan Domstol.

Et lignende Forsøg paa at bortforklare dem gjorde Paulin Paris[2]), der fremsatte den Formodning, at selskabelige Sammenkomster, hvor Tensoner vare bleven foredragne, efterhaanden senere hen i Tiden, da de ikke mere fandt Sted, vare bleven forstørrede og forandrede gjennem Traditionen og opfattede som virkelige Domstole, der idømte Straffe og Bøder. De Beviser paa saadanne Sager, som fremsættes, siger han, ere kun Spørgsmaal af den Art, som Tensonerne behandlede, hvortil hverken hørte Domstol eller Anklagede eller Skyldige.

I Cantùs Verdenshistorie (den danske Bearbejdelse, Bd. V, S. 681—83) findes i en broget Forvirring Martial d'Auvergne, Tensoner, Andreas Capellanus, lidt, der er taget fra Ste.-Palaye, og noget, som det synes, fra Historien om Guilhem Cabestanh, der blev stævnet for et Elskovshof. Ved tilbørlig Sammenblanding fremkommer, som det kan tænkes, et højst mærkværdigt Resultat, som Forfatteren kroner ved at gjøre Andreas til Biskop i Spanien og fortælle, at Elskovslovene blev «samlede op paa den navnkundige Kong Arthurs Gravhøj». (Slgn. nedenfor, andet Kap., tredje Afsn.)

Louis Passy[3]) benægter ligefrem Elskovshoffers Tilværelse som Domstole for uenige Elskende. Han mener, at, hvis noget har været kaldt *cour d'amour*, har det kun været en selskabelig Tidsfordriv, blot til Fornøjelse; mulig det kun er en Drømmers Hjærnefoster, en Moralphilosophs utopiske Tanker om Kjærligheden.

Antony Meray[4]) er en ivrig Talsmand for Elskovs-

---

[1]) Det er tidligere vist, med hvor liden Ret det kan siges, at fortrinsvis Kvinder dømte om Disputerne mellem Digterne.

[2]) *Hist. litt.*, XXIII (1856), p. 791—792.

[3]) *Bibl. de l'Éc. des Ch.*, IVe sér., V, p. 494.

[4]) *La Vie au temps des cours d'amour.* Paris 1876, 8°.

Digitized by Google

hofferne, en varm Beundrer af Middelalderens Skjønne, men hans Begejstring fører ham stadig for vidt og bringer ham til at opstille Paastande, der ere aldeles ubevislige. Hans Bog er livlig skreven og behagelig at læse men ikke til at stole paa; han har noget af en Nostradamus's Natur i sig, hans Fantasi tager Magten fra hans Kritik. Hvad der findes hos Nostradamus, har Meray uden videre taget for gyldigt; han synes ikke at have kjendt hverken Paul Meyers eller Bartsch's Undersøgelser om Nostradamus (se ovfr. S. 27—29), Millot har ikke vakt hans Mistillid til denne. Han gjør endogsaa selv Tilsætninger til hans Opdigtelser: Ermengarde af Narbonne antages saaledes for at høre med blandt de hos Nostradamus nævnte præsiderende Damer[1]), skjønt hendes Navn ikke findes iblandt dem, og skjønt der heller ikke er Tale om noget Elskovshof i Nostradamus's Fortælling om Peire Rogier, hvor hun nævnes. Ligeledes fortælles, som om Forfatteren vidste det, at Elskovshoffet i Avignon benyttede Lovene hos Andreas Capellanus[2]). Ogsaa denne faar sine Forøgelser som, naar det hedder sig om den samme Ermengarde, at hun har afsagt fem af Dommene hos Andreas «med de Damers Bistand, som hun kaldte til sig som Raadgivere»[3]); Andreas nævner ingen raadgivende Damer. Chasteuil-Gallaup bliver heller ikke forsmaaet; vi gjenfinde her de fornemme Fyrster, der vare saa naadige at indtage Forsædet som *prince d'amour*[4]) og Le Grands Fortælling om Frederik Barbarossa, der oprettede et Elskovshof; her hedder det rent ud, at det var i Tyskland, og at Jordbunden ikke var gunstig for denne fremmede Plante. Da Meray omtaler den Forsamling af Damer i Gascogne, som Andreas tillægger en af Dommene, opstiller han den Hypothese, at det kunde være «det Elskovshof, som Grevinden af Provence, Raimon Berengar den 5tes Hustru havde oprettet»[5]). Dette er ogsaa

---

[1]) *l. c.* p. 109.
[2]) *ib.* p. 117.
[3]) *ib.* p. 146.
[4]) *ib.* p. 208.
[5]) *ib.* p. 147; det er sagt af Forfatteren, paa den foregaaende Side og p. 109, at dette Elskovshof i Gascogne var til fra Begyndelsen af 12te Aarhundrede, ganske vist uden noget Bevis.

Digitized by Google

taget fra Chasteuil, der, som det vil erindres, henlagde et af Nostradamus's Elskovshoffer til «Greverne af Provences Hof» (se ovfr. S. 12). Ikke engang Nostradamus taler om Grevinden af Provence i Forbindelse med Elskovshofferne; men selv om alt forholdt sig rigtig i denne Henseende, hvorledes kan da Meray, der antager, at Andreas levede og skrev sin Bog c. 1170, lade ham anføre en Dom af et Elskovshof, der tidligst kunde være bleven indrettet 1209, det Aar, da Beatrice af Savoien blev Grevinde af Provence? Nostradamus selv bliver gjort til en af sine Forfædre ved at nævnes som «*ancêtre du célèbre prophète*» [1]), hvis Broder han var. Der skaffes ingen Beviser tilveje, der kunde tjene Elskovshoffernes Sag. Rigtignok fortæller han, at Krønikeskriverne sige om Grev Philip af Flandern, at han gjorde sig forhadt af Elskovshoffernes indtagende Personale [2]) ved at lade en Ridder henrette, som han, ikke uden Grund, beskyldte for at være Grevindens Elsker. Krønikerne fortælle ganske rigtig denne Begivenhed udførlig ved Aar 1175 og omtale Grevens Strænghed ved denne Lejlighed; en af dem synes at beklage Ridderens sørgelige Død, men Damer eller Elskovshoffer taler ingen af dem om [3]). Man

---

[1]) *ib.* p. 154; det er en Ubetydelighed, men hvorfor skrive den Slags Ting uden mindste Nødvendighed? Det er let at overbevise sig om, naar man vil vide det, ved at se efter i Cæsar de Nostradamus's *Hist. de Provence,* p. 584.

[2]) *ib.* p. 143.

[3]) Meray anfører aldrig sine Kilder. Historien findes i *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, t. XIII, p. 163 (i Benedicti Petroburgensis Abbatis *Vita Henrici II Angliæ Regis*) og p. 198 (i Radulfi de Diceto *Imagines Historiarum*); desuden hos Roger de Hoveden (*Annals of Roger de Hoveden*, translated by Henry T. Riley, London 1853, t. I, p. 402). Efter Benedictus's ansete Krønike (Tiden fra 1170—1192) lyder den paa følgende Maade:

Interim erat in Flandria quidam Miles, nomine Walterus de Fontanis, qui velut Lucifer inter minora sydera, sic inter commilitones suos nobili prosapia ortus, luce probitatis & scientiæ enituit. Hunc vero, cum nota esset ejus probitas, ipsa comitissa Flandriæ in amasium sibi adoptavit; adoptatum autem in sua recepit. Quod cum prædictus comes Flandriæ comperisset, prohibuit ei semel, secundo et tertio, ne domum suam intraret; sed ut mos est humanæ fragilitatis semper niti in vetitum,. ipse hujusmodi monita parvipendebat. Unde contigit, quod, cum prædictus Comes et Comitissa

Digitized by Google

kunde let fremdrage mange andre saadanne Tilsætninger og Unøjagtigheder. Til Bestemmelse af Andreas's Levetid har Meray bragt en Del formentlige Beviser tilveje, som skulle omtales senere. Dette Forsøg blev uden Følger paa Grund af

---

sua essent apud Sanctum-Omerum & Comes simulasset se inde recessurum, Comitissa nuncium quemdam, secreti sui conscium, clam destinavit ad prædictum Walterum de Fontanis amasium suum, significans ei Comitem inde recessisse; & præcepit ut ipse sine mora ad eam veniret. Ille itaque mandatis Comitissæ parere cupiens, festinanter ad eam venit, & in thalamo Comitissæ ab ea familiariter receptus est. Quod cum nuntiatum esset Comiti, ex insperato supervenit: & invento illo in thalamo, præcepit ut caperetur, & captus deduceretur ad eum. Cumque coram eo venisset, & in medio stetisset, interrogavit eum Comes quid quæsivit in thalamo suo, imponens ei quod propter dedecus suum illuc venisset. Ille vero tendens in inficias, in quantum potuit contradicebat; & ut magis ei crederetur, obtulit se paratum esse innocentiam suam quo libuerit modo purgare, quod propter dedecus suum illuc non venisset, sed quia Comitissa pro eo miserat. Comes vero ad omnia verba hæc non respexit, nec purgationem aliquam ab eo inde recipere voluit; sed in furore iræ suæ præcepit, ut ipse fustibus cæsus interficeretur. Circuierunt ergo eum carnifices, & ligatis pedibus & manibus, cum gladiis & fustibus eum cæciderunt, & semi-mortuum suspenderunt illum per pedes, inclinato capite deorsum, in quodam vilissimo cloacali foramine; & sic cloacali fœtore extinctus miserrime vitam finivit. Tum vero Aelisinus & filii ipsius, cum Jakelino de Avenis, & reliqui parentes ejus, munitis castellis suis, insurrexerunt in Comitem, & sic iter Comitis Jerosolymitanæ profectionis diu impediverunt. Til Trods for Ulighederne maa det vistnok antages, at denne Begivenhed er den samme som den, der fortælles hos Francesco da Barberino og af ham tillægges Troubadouren Raimon de Miraval (se A. Thomas: *Francesco da Barberino et la littérature provençale en Italie au moyen âge*, p. 116 og 181). Der hedder det sig nemlig, at Greven af Flandern lod en af sine Riddere ved Navn Raembaud henrette, fordi han havde sukket i Grevindens Nærværelse. Raimon de Miraval levede i Slutningen af 12te Aarh. og kan saaledes have kjendt den ovfr. omtalte Begivenhed. Chabaneau omtaler ogsaa Francescos Beretning (*Rev. des lang. rom.*, IX, 98—99) og beklager, ligesom Thomas, at man ikke ved, hvortil den skal henføres, om noget virkeligt ligger til Grund derfor. Han anfører derefter to provençalske Digte, af Guilhem de S. Didier og Sordel, der synes at sigte til det samme. Guilhem de S. Didier, der ogsaa levede i Slutningen af 12te Aarhundrede, kalder Grevinden Elis (Mahn, Werke, II, p. 56), og den Grevinde, som Ulykken hændte, hed Elisabeth af Vermandois.

Digitized by Google

sin Mangel paa Kritik: Alwin Schultz hævder Diez's Mening som urokket ved Merays Stormløb[1]).

Man maa dog ikke tro, at Meray staar ene med sine Anskuelser. I en ellers god lille Bog af Ad. Fabre[2]) omtales Elskovshofferne ganske kort[3]). Alt, hvad Le Grand d'Aussy havde faaet sat sammen derom (se ovfr. S. 21—23), kommer her tilbage som utvivlsomme Sandheder, og Elskovshofferne paa Romanin og i Avignon kaldes atter til Live.

Det vigtigste Indlæg i Sagen siden Diez's Bog skyldes Gaston Paris[4]). Skjønt denne fremragende Lærde kun lejlighedsvis kom ind paa Spørgsmaalet om Elskovshofferne under Behandlingen af et andet Emne, var det dog at vente, at han vilde bringe nye Synspunkter frem. Uden at beskjæftige sig med de gamle uholdbare Paastande, holder han sig blot til Andreas Capellanus og beviser, i hvor høj Grad Diez var faret vild ved at antage, at Andreas havde levet i 14de Aarhundrede. En vigtig Opdagelse af en anden Videnskabsmand var herved af største Betydning for Gaston Paris. Allerede i 1869 havde Thor Sundby paavist et Citat, taget fra Andreas Capellanus, i *Ars loquendi et tacendi,* skreven af Albertano da Brescia 1245, ligesom ogsaa et andet Sted hos samme Forfatter i hans Afhandling *De vita honesta*, hvor Andreas's Bog er nævnt under Betegnelsen Gualterius[5]). Endnu et Citat hos samme i sidstnævnte Afhandling omtaler Gaston Paris. Han kunde altsaa sige med Sikkerhed, at Andreas havde været til før 1245, og antager derfor, at han maa have levet i det 13de Aarhundredes Begyndelse, da der vel maatte hengaa et vist Tidsrum, forinden en Bog, der var forfattet i Nordfrankrig, kunde blive bekjendt i Italien og citeres under et andet Navn end Forfatterens. At Bogen i Frankrig gik under Navnet Gautier vises ved nogle Vers af Nicole de Margival fra

---

1) *Höfisches Leben zur Zeit der Minnesinger*, Leipzig 1879—1880, I, p. 475.

2) *Les Clercs du Palais*, Vienne 1882.

3) *l. c.* p. 39—41.

4) *Romania*, XII (1883), p. 524—534.

5) *Brunetto Latinos Levnet og Skrifter* af Thor Sundby, Kjøbenhavn 1869, S. 172, 182 og CIV.

Digitized by Google

Aarhundredets Slutning[1]), hvor en Oversættelse af den nævnes. Ogsaa denne Oversættelse har Gaston Paris funden i Bibliothèque de l'Arsenal, den er dateret 8de November 1290[2]).

Gaston Paris antager Elskovshoffer for at have existeret og Dommene hos Andreas for at være deres Værk, dog tænker han sig ikke Damerne som Dommere i virkelige Sager, men ser deri kun en Morskab for dem. Tre af Damernes Navne fortolker han paa samme Maade som Raynouard, et paa en anden Maade, og en ganske ny Formodning fremsættes, som vi senere skulle se. Den Forklaring af Elskovshoffernes Væsen, som han giver, er ikke væsentlig forskjellig fra den, Diez gav af de Elskovshoffer, som han henlagde til 14de Aarhundrede, men som netop var de, der omtales af Andreas (se ovfr. S. 79—80) ikke fra 14de men fra 12te Aarhundrede. G. Paris udtaler sin Opfattelse i følgende Ord: *Nul doute qu'un des amusements favoris des réunions que présidaient ces belles et peu sévères princesses n'ait été la solution de questions galantes et l'établissement d'un code et d'une jurisprudence d'amour. Que ce ne fussent pas des «cours d'amour» au sens où les modernes ont lourdement pris ce mot, il est, je pense, inutile de le démontrer aujourd'hui* etc.

Chabaneau synes at anse ikke blot Nostradamus's Elskovshoffer for opdigtede, men maaske ogsaa hvad der siges hos Andreas Capellanus[3]).

Hvad angaar den endnu herskende Mening i Tyskland, kan den med Sandsynlighed antages for udtalt i en Afhandling om Stridsdigtene af Knobloch[4]). Efter at have nævnt Andreas Capellanus's Bog som den vigtigste Støtte for dem, der have hyldet den Mening, at der virkelig har været Domstole til for Kjærlighedsanliggender, og at de bestod af Kvinder, fortsætter han: *Die Unhaltbarkeit dieser Ansicht ist von Diez in seiner epochemachenden Schrift «über die Minnehöfe»*

---

[1]) Nicole de Margival: *Le Dit de la Panthère d'Amors* p. p. Todd. Paris 1883 (Soc. des anc. textes, 16) v. 1707—1718.

[2]) *Romania*, XIII (1884), p. 403 (Bibl. de l'Ars. 3122).

[3]) *Revue des langues rom.*, XI, p. 102 (1884).

[4]) *Die Streitgedichte im Provenzalischen und Altfranzösischen*, Breslau 1886.

Digitized by Google

nachgewiesen worden. Nur in einem Punkte hat er, wie G. Paris gezeigt hat, sich geirrt, nämlich in Bezug auf das Alter des in Rede stehenden Werkes des Capellanus. Es ist nicht, wie Diez wollte, ins 14. Jh. zu setzen, sondern in den Anfang des 13. Jh.

Diez hat bewiesen, dass der grösste Teil des Inhalts des Traktates des Andreas auf Fiktionen beruht, und dass nur die Ansichten über gewisse Punkte der Liebe den Anschauungen der damaligen Zeit wirklich entsprechen[1].

Der fremsættes ikke af denne Forfatter nogen anden Forklaring af hans Mening om, hvorledes Dommene hos Andreas ere bleven til, men det er vel at antage, at han er af den Mening, han tillægger Diez; den er ikke ganske overensstemmende med Diez's Resultat (se ovfr. S. 79—80)[2].

Disse Domme hos Andreas Capellanus betragtes stadig alle paa en Maade, eller naar det siges om en Del af dem, at de ikke ere andet end Svar paa Spørgsmaal af den Art, der bruges i Tensonerne, synes det, som om det dermed er bragt til at gjælde om dem alle. Er det ogsaa tilladeligt? Og hvad skal man tro, om et Digt som det hos Weinhold omtalte? (Se ovfr. S. 82).

---

1) *l. c.* p. 73.

2) Det synes ikke at være tilstrækkelig bemærket, at, naar Diez antog, at Andreas's Omtale af dømmende Forsamlinger af Kvinder sigtede til en Skik paa Forfatterens Tid, efter Diez's Mening 14de Aarhundrede, maatte han vel have antaget det samme, hvis han havde kjendt Andreas's virkelige Levetid. Det kan heller ikke siges, at Diez har bevist noget med Hensyn til Bogens Upaalidelighed. Hvem kan vide desuden, om ikke hans Resultat var bleven et andet, hvis han havde kjendt dens Alder.

Digitized by Google

Andet Kapitel.

Andreas Capellanus.

1. Liber de arte amandi et de reprobatione amoris.

Der findes omtrent en halv Snes Haandskrifter af den oprindelige latinske Text til Andreas Capellanus's Bog, i Frankrig, Italien, Tyskland, Østerrig og maaske i Belgien. Det mest bekjendte er et Haandskrift fra 14de Aarhundrede i Paris, som baade Raynouard, Diez og Gaston Paris have benyttet. Det bestaar af to Dele, den første delt i to Bøger; ved Begyndelsen staar følgende Overskrift: *Incipit liber de arte honeste amandi et de reprobatione inhonesti amoris, editus et compilatus a Magistro Andrea Francorum aulæ regiæ Capellano, ad Galterium amicum suum, cupientem in amoris exercitu militare*[1]. I nogle Haandskrifter er Forfatterens Navn ikke nævnet, i andre hverken Titel eller Forfatter[2]. Den er udgivet to Gange; den første Udgave, uden Angivelse af Aarstal, er maaske fra 15de Aarhundrede; der er kun meget faa Exemplarer, Titelen lyder anderledes end i Haandskriftet: *Tractatus amoris et de amoris remedio Andree capellani pape Innocentii quarti ad Gualterum Incipit feliciter et habet quator partes*[3]. Den anden Udgave er fra 1610, nogle Exemplarer ogsaa fra 1614, besørget af en vis Dethmar Müller. Heller ikke her er Titelen den samme: *Erotica seu Amatoria Andreæ capellani regii, vetustissimi scriptoris ad venerandum suum amicum Gvvalterum scripta, nunquam ante hac edita, sed sæpius a multis desiderata; nunc tandem fide diversorum M. S S. codicum in publicum emissa a Dethmaro Mulhero, Dorpmundæ,*

---

[1]) *Catalogus Cdd. mspt. bibl. Regiæ*, Parisiis 1739—44, t. IV, 491; Raynouard, *l. c.* p. LXXX (*Bibl. Nation.*, *fonds latin* Nr. 8758).

[2]) Forfatterens Navn er ikke nævnt i Haandskrifterne i Wien, München og Montpellier. Der er ingen Titel i Haandskr. i Florenz.

[3]) Første Gang omtalt i Menckenii *Miscellanea Lipsiensia nova*, Lipsiæ 1751, t. VIII, part. I, p. 454 ff. — Derefter uden Tilføjelser hos Freitag: *Nachrichten von seltenen und merkwürdigen Büchern*, Gotha 1778. — Se ogsaa Ebert: *Bibliographisches Lexicon*, Nr. 605; Brunet: *Manuel.*

Digitized by Google

typis Westhovianis, anno Vna Caste et Vere aManDa (i andre Exemplarer *Tremoniæ* 1614)[1]. Den er bleven oversat paa Fransk, Italiensk og Tysk. To franske Oversættelser ere fra Slutningen af 13de Aarhundrede, begge opdagede for kort Tid siden; den ene er paa Prosa, den anden paa Vers. Den første er skreven i en fransk-italiensk Dialekt af en vis Enanchet. I det Haandskrift deraf, som Mussafia har fundet i Wien, angives ved Slutningen 1287 som det Aar, da det blev skrevet; om det er Afskrift eller selv er Original, er ikke afgjort[2]. Det er ikke en Oversættelse af hele Andreas's Bog, kun visse Dele ere benyttede, ofte temmelig frit; Dommene og de Fortællinger, hvormed Andreas har prydet sit Værk, mangle. En Del Betragtninger og Fortællinger, som ere fremmede for Andreas, ere sammenarbejdede med det fra hans Bog tagne Stof. — Den anden er en Oversættelse af det hele Skrift. Oversætteren, der kalder sig Drouart La Vache, har endt sit Arbejde 1290. Der skal ikke være føjet noget til Originalen, og Oversættelsen forekom G. Paris ved et flygtigt Gjennemsyn temmelig ringe[3].

En italiensk Oversættelse har været kjendt siden Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Den er anonym. Crescimbeni benyttede en Afskrift fra 1408 (se ovfr. S. 17). Der findes i øvrigt andre, saaledes i Bibliotheca Laurentiana i et Haandskrift fra 14de Aarhundrede[4], Mussafia har benyttet et Exemplar i Bibliotheca Riccardiana[5]. Fauriel har en Meddelelse om, at Bogen blev oversat paa Italiensk i 14de Aarhundrede, men at denne Oversættelse ikke findes mere. Oversætteren skulde ifølge en Tradition (?) være «*un certain juge de Brescia, nommé Albertano*»[6]. Hvis derved skal forstaas den som For-

---

[1]) Ebert, Nr. 603. *Fabricii Bibliotheca*, I, p. 238.

[2]) *Sitzungsberichte der phil.-histor. Classe der Akad. der Wissenschaften*, Wien 1862, XXXIX, p. 547. Wolff i *Denkschriften der Akad. der Wissensch.*, XIII, Wien 1864, p. 186 ff.

[3]) *Romania*, XIII, 403.

[4]) Bandini: *Bibl. Medicea Laurentiana*, t. V, p. 154 (plut. XLI, cod. XXXVI).

[5]) Mussafia, *l. c.*

[6]) *Hist. litt.*, XXI, p. 321.

Digitized by Google

fatter bekjendte Albertano da Brescia, maatte Oversættelsen altsaa være fra det 13de Aarhundrede.

Hverken de franske eller italienske Oversættelser ere udgivne[1]). Derimod gives der en Udgave af en italiensk Bearbejdelse fra 16de Aarhundrede af en Del af Andreas's Skrift. Oversætteren tillægger Boccaccio den latinske Original[2]). Af Dommene ere kun ni oversatte, til Dels forandrede; Damerne nævnes ikke, det er Amor selv, som dømmer.

Den første hidtil paaviste Overførelse af Andreas's Bog paa Tysk er fra 1404. Det er ikke en Oversættelse, men en Benyttelse af visse Dele af Bogen, fornemmelig de Love om Kjærlighed, som kaldes *regulæ amoris*; dog synes ogsaa andre Dele af den at have været Bearbejderen bekjendte, saaledes et Stykke om Breve og Bud mellem Elskende. *Regulæ amoris* ere oversatte paa Prosa, men indflettede i et Digt, der fortæller, hvorledes Digteren, Eberhard Cerlne (Eberhard Kellner) fra Minden, kom til Kjærlighedens Dronning og maatte erobre disse Love i Kamp ved en Kong Sydrus's Hof[3]).

Den tyske Oversættelse af hele Bogen er trykt to Gange: i Augsburg 1482 og i Strassburg 1484. Den er besørget af den bajerske Læge Hartlieb og bærer Titelen *Das Buch Ouidii von der Liebe.* Han har ikke kjendt Forfatterens Navn, men ogsaa han nævner en Albertanus som den, der har skrevet Bogen. I Fortalen læses følgende: *wie eyn meyster Albertanus genannt diez Buch gesammt und gemachet einem*

---

[1]) En udførlig Indholdsangivelse af Oversættelsen fra 1287 er given af Wolff *l. c.* — Foruden de 8 Domme, som Crescimbeni udgav, er ifølge *Vocabolario della Crusca*, t. VI, p. 30, et andet Stykke af den ital. Overs. at læse i *Prose Fiorentine*, Firenze 1548, p. 41: *un capitolo tratto di questo Trattato d'Amore con questa intitolazione: Gualtieri d'Amore nel Libro del Cavalier Brethone.* (Bogen hedder egentlig: *Prose antiche di Dante, Petrarca e Boccaccio, e di molti altri nobili e virtuosi ingegni, Firenze appresso il Doni* 1547).

[2]) *Dialogo d'amore di M. Giovanni Boccaccio. Interlocutori il signor Alcibiade & Filaterio giouane.* Tradotto di Latino in Volgare da M. Angelo Ambrosini. Opera molto diletteuole. In Venetia MDCXI.

[3]) Nogle Stykker af Digtet findes i Von Hagen und Büsching: *Litterarischer Grundrisz zur Geschichte der Deutschen Poesie von der ältesten Zeit bis in das sechzehnte Jahrhundert*, Berlin 1812, S. 437—441. De samme ere citerede af Spangenberg.

Digitized by Google

Briten genannt Gwaltherus[1]). Man kunde efter disse Udtryk komme paa den Formodning, at Hartlieb oversatte efter en italiensk Oversættelse. Det er dog ikke Tilfældet; han siger selv, at han har oversat fra Latin. Hvorledes det nu end forholder sig med denne Albertanus, saa kommer han ikke den latinske Text ved. Alle de Haandskrifter, der nævne en Forfatter, og begge de trykte Udgaver ere enige om at betragte *Andreas Capellanus regius* som Forfatteren. At han var Kapellan ved den franske Konges Hof, findes i den ovenfor anførte Overskrift; et Sted i selve Texten læses: *Andreæ aulæ regiæ Capellani doctrina*, hvorved han, unægtelig paa en besynderlig Maade, henviser til selve den Bog, hvori Henvisningen findes[2]). Pave Innocens omtales ikke i noget af Haandskrifterne.

Denne Andreas henvender sig i Indledningen til en Ven, hvem han tiltaler som *Gualteri venerande amice.* Det er efter dennes Anmodning, at han skriver sin Bog[3]), hvis første Del, i to Bøger, er en Lærebog i Kjærlighed, den sidste Del indeholder derimod et hidsigt Angreb paa Kvinderne og Kjærligheden. Den første Dels to Bøger handle om at vinde Kjærligheden og om at bevare den[4]).

Dette Indhold angives strax i Begyndelsen og følges temmelig nøje: *Est igitur primo videre, quid sit amor, et unde dicatur, quis sit effectus amoris, inter quos possit esse amor, qualiter amor acquiratur, retineatur, augmentetur, minuatur, finiatur, et de notitia mutui amoris, et quid unus amantium agere debeat altero fidem fallente*[5]). Det første, delt i nogle Underafdelinger, naar fra fol. A 1b til A 3b, de to næste fra A 3b til A 4b, det fjerde fra A 4b til A 5a; *qualiter amor acquiratur* naar fra A 5a til M 1b, hvor anden Bog begynder med

---

1) Spangenberg, *l. c.* p. 206.

2) fol. G 8a. Et andet Sted viser tydelig, at Forfatteren hedder Andreas. Det er fol. N 2a, hvor han betegner sig selv, den der optræder som Lærer i Bogen, med dette Navn. (Citaterne ere efter Udgaven fra 1610).

3) *Cogit me multum assidua tuæ dilectionis instantia, Gualteri venerande amice, ut* etc., fol. A 1a.

4) I den trykte Udgave (1610) er der ingen Adskillelse mellem de to Bøger i første Del.

5) fol. A 1b.

Digitized by Google

Afsnittet: *qualiter amoris status debeat conservari (= qualiter amor retineatur)*, som naar til M 3 a, *qual. am. augmentetur* til M 4 a, *minuatur* til M 5 a, *finiatur* til M 6 a, *de notitia mutui amoris* til M 7 b. Det i Fortegnelsen sidst nævnte Afsnit er delt i 14 Spørgsmaal *(quæstiones)* og Besvarelser, hvortil det meget omtalte Afsnit om Dommene *(judicia amoris)*, 20[1]) Sager afgjorte af de tidligere nævnte Damer, føjes uden Overgang; disse Sager benævnes *quæstiones*[2]) ligesom de foregaaende Spørgsmaal, som Forfatteren selv opstiller, og maa efter deres Indhold anses for et Tillæg til det sidste Afsnit, ligesom et derpaa følgende mindre Stykke: *quas res deceat coamantes a coamantibus accipere,* der ogsaa ender med nogle Regler for Kjærlighedens Bevarelse. Uden at være angivet i Indholdsfortegnelsen og uden nødvendig at høre til anden Bog følger derpaa, fra fol. O 5 b til Bogens Slutning P 4 b, en Fortælling om, hvorledes Elskovslovene blev fundne, og en Liste over disse, 31 i Tal[3]). — Anden Del, om det forkastelige ved Elskov, optager de følgende Blade fol. P 4 b til R 7 a.

Dette Værk danner saaledes en Helhed, hvorigjennem Forfatterens Plan let kan følges; det sammenholdes desuden ved den stadige Henvendelse til Gualterius. De Haandskrifter, der ere undersøgte[4]), vise sig ogsaa i alt væsentligt med Hensyn til Bogens Orden og Indhold overensstemmende med den trykte Udgave. Mangler[5]) og mindre Uligheder findes der naturligvis; visse Steder og Bemærkninger kunne give Anledning til Tvivl i Enkeltheder[6]), men i det hele maa det dog være

---

[1]) I den trykte Udgave har den første intet Nummer, saa at der tilsyneladende kun er 19 Domme.

[2]) Flere Haandskrifter have dog ikke denne Benævnelse.

[3]) En af Reglerne, den 22de, mangler i den trykte Udgave, der saaledes kun har 30.

[4]) Haandskrifterne i Paris og i Wien, begge fra 14de Aarhundrede. Heller ikke Haandskr. i Florenz (14de Aarh.) og München (15de Aarh.), der dog ikke kjendes fuldstændig, synes at afvige.

[5]) Saaledes mangle i nogle Haandskrifter nogle af Dommene. I Haandskr. i München mangle Nr. 11, 18 og 19 (10, 17 og 18 Udg. 1610), i Haandskr. i Florenz de samme. Slutningen af Nr. 12 (11) er forskjellig i Oversættelserne og nogle af Haandskrifterne.

[6]) Foruden det nævnte Sted fol. G 8 a, hvor Forfatteren citerer sin egen Bog som en anden, forekommer to Steder det samme, nemlig fol. E 7 b,

Digitized by Google

en Mands Arbejde. De Anskuelser, der fremsættes, og Maaden, hvorpaa de anvendes og diskuteres ere overalt de samme, det hele Værk bærer en bestemt Tidsalders Præg, det 12te Aarhundredes. Det er ikke en Efterligning af Ovids *Ars amatoria*, end mindre en Oversættelse, som flere andre fra 12te og 13de Aarhundrede, det er en Fremstilling i Prosa af, hvad man gjenfinder spredt i Kjærlighedssange og Stridsdigte, i Romaner og Fortællinger fra den Tid.

En Egenhed for denne *Ars amandi* er en Række Samtaler, der skulle vise, hvorledes Ordene kunne falde, naar en Mand vil bede en Kvinde om hendes Kjærlighed. I den Anledning fremhæves først Forskjellen mellem Mennesker: en er ikke adelig, en er af Adel, en af den højeste Adel, og man kan ikke anvende den samme Tiltale og Optræden overfor dem alle[1]). Der gives da først Exempler paa, hvorledes en uadelig Mand maa tiltale dels en Dame af hans egen Stand, dels en adelig Dame og en Dame af den højeste Stand[2]); derpaa optræder en Adelsmand i Samtale først med en ikke adelig Dame, og derefter med en adelig[3]); endelig en Mand af den højeste Adel med en Dame af hver af de tre Stillinger[4]). Den højeste af Stand er den gejstlige[5]); ogsaa for dennes Adfærd ved en saadan Lejlighed gives Regler[6]). Første Bog slutter med

hvor Kjærlighedens Gud henviser til den og i den 12te (11te) Dom fol. O 1 b. Det første og det sidste Sted, hvor Bogen benævnes *Capellani doctrina* henvise til den første Del af Bogen før Samtalerne; fol. E 7 b peger hen til Fortællingen om Elskovslovene. Stykket H 5 b til L 3 b er paafaldende ved en overraskende Mangel paa Sammenhæng flere Steder. Mulig kunde nogle Omflytninger raade Bod paa noget, men ganske sikkert maa adskilligt her være uægte; saaledes tales der om Gejstlige til Dels med de samme Ord i to Stykker, hvoraf et maa anses for ægte, da Indledningen nævnes, men det andet, der gaar foran dette, kan næppe ogsaa være ægte.

1) A 6 b.

2) *Plebejus—Plebejæ* fol. A 7 a—B 4 b; *Pl.—Nobili* fol. B 4 b—C 2 b; *Pl.—Nobiliori* fol. C 3 b—D 1 a.

3) *Nobilis—Plebejæ* fol. D 1 a—D 5 b; *Nob.—Nobili* fol. D 5 b—F 1 a.

4) *Nobilior—Pl.* fol. F 1 a—F 7 a; *N.—Nobili* fol. F 7 a—H 2 b; *N.—N.* H 3 a—I 1 a.

5) *Nobilissimus* fol. A 7 a.

6) fol. I 6 a—fol. K 6 b. Den oprindelige Tanke, at det er en Gejstlig, der taler med Damen, synes dog forsvunden efter K 2 a. Derimod fastholdes den det andet Sted, fol. L 2 a—L 4 a.

Digitized by Google

nogle smaa Afhandlinger: *De amore monacharum; de amore per pecuniam acquisito; cujus rei petitio ad amorem pertineat*; *de amore agricolarum* og *de amore meretricum*[1]).

Skjønt Forfatteren viser sig særdeles vel bevandret i Kjærlighedens Videnskab og søger paa bedste Maade at gjøre sin Kundskab nyttig for sin Ven Gualterius, udtaler han dog strax i Indledningen til første Del sin Sorg over at se Vennen betræde Kjærlighedens farefulde Vej og sin Foragt for Kjærligheden[2]). Saaledes forstaas det, at efter de mange indgaaende Oplysninger og Vink om, hvorledes en Elskers Adfærd bør være, følger den mest indtrængende Opfordring til ikke at benytte disse Raad, som Forfatteren kun har givet for ikke at beskyldes for Ligegyldighed overfor sin Ven. Dette danner Indledningen til anden Del, der saaledes viser sig som en Fortsættelse af samme Værk[3]) til Trods for den Modsætning, hvori den staar til det. Den indeholder elleve Grunde til at afsky Kjærligheden og en Fremstilling af mange uheldige Egenskaber og Laster, som Forfatteren tillægger Kvinderne.

2. Andreas's Levetid.

Den eneste Oplysning, som dette Værk giver om sin Forfatter er den, at han et Sted kaldes *Andreas Capellanus aulæ regiæ*[4]). Hertil føje de Haandskrifter, hvor han nævnes som Forfatter, *Francorum*. Inkunabelen kalder ham Kapellan hos Innocens den 4de, der var Pave fra 1243—1254; det samme skal Hieremias fra Padua sige[5]). Der er ganske vist næppe noget af Haandskrifterne, der er saa gammelt, at det er ældre end Hieremias, men ikke desto mindre maa deres Angivelse i

---

1) fol. L 4 a — fol. M 1 b.

2) *Asseris te namque novum amoris militem ... quod quam sit mihi grave quamque meum molestet animum, nullis possem tibi sermonibus explicare* (fol. A 1 a). — ... *nec deceat quenquam prudentem hujusmodi vacare venatibus* (fol. A 1 b; *venatibus* ɔ: Kjærligheden).

3) *Nam propter nimium dilectionis affectum, tuis penitus cupientes annuere precibus, confertissimam plenamque amoris doctrinam in hoc tibi libello edidimus* (fol. P 4 b).

4) fol. G 8 a.

5) Se ovfr. S. 81.

Digitized by Google

denne Henseende foretrækkes for hans, da der flere Steder i Texten gives Antydninger af, at Forfatteren var en Franskmand, som levede i Frankrig [1]). De Forsøg, der ere gjorte paa at bestemme Forfatterens og Bogens Tid, vise ogsaa, at han umulig kan have været i Innocens den fjerdes Tjeneste. Der hersker to Anskuelser med Hensyn til Tiden: Raynouard mente at kunne antage, at Andreas levede c. 1170 [2]); hertil slutter sig Meray, der gjærne vilde anse ham for ældre [3]); Gaston Paris og vel de fleste med ham henlægge Andreas's Levetid til Begyndelsen af 13de Aarhundrede [4]).

Raynouard anførte ingen Grunde for sin Antagelse, han henholdt sig kun til Fabricius, der, som det før er sagt (S. 73), nævner Aaret 1170 som den Tid, da Andreas levede: *Andreas Aulæ Regiæ Francorum capellanus circa A. 1170.* Fabricius giver heller ingen Grunde. Han omtaler kun den trykte Udgave fra 1610 og synes ikke at have kjendt den ældste Udgave. Sin Angivelse ligesom Ordet *Francorum* maa han have taget fra et Haandskrift; i disse findes nemlig i et Brev fra Grevinden af Champagne 1174 [5]) som det Aar, da Brevet blev skrevet, hvorimod dette Aarstal mangler i Udgaven fra 1610. I ældre Fortegnelser over Bøger findes Andreas enten ikke omtalt, eller der er kun sagt, at der existerer Manuskripter af hans Bog [6]).

---

[1]) Han lader en af de i Samtalerne optrædende Damer sige (fol. D 8 a), at hun hellere vil nøjes *modico ære Franciæ* end være rig *Ungarico argento.* I en Fortælling om Kjærlighedsguden gaar Rejsen *per regiam Franciæ sylvam* (fol. E 2 a).

[2]) *Choix,* II, p. LXXXI.

[3]) *l. c.* p. 117, hvor der tillægges Raynouard den Mening, at Andreas virkede mellem 1150 og 1170.

[4]) *Romania,* XII, 528.

[5]) Gaston Paris læser 1176 i Haandskriftet i Bibl. Nationale (*l. c.* p. 524, n. 2), medens Raynouard og Diez have læst 1174, Vallet de Viriville maaske 1176. Hvis dette Aarstal er tvivlsomt i dette Haandskrift, synes det ikke at være det de andre Steder, hvor dette Brev hidtil er læst: Wolff læser 1174 i Haandskr. i Wien (*l. c.* p. 186), Aretin i Haandskr. i München (*l. c.* p. 154), den italienske Oversættelse har ogsaa 1174 (Aretin, *l. c.* p. 159, Crescimbeni, *l. c.* Vol. II, part I, p. 89). I Haandskr. i Florenz staar ogsaa 1174; i Inkunabelen ligeledes (Menckenii *Misc. Lips.* VIII, 561).

[6]) *Bibliotheca Vniuersalis* etc. authore Conr. Gesnero, Tiguri MDXLV,

Digitized by Google

Meray gjør et noget vildt Forsøg paa at begrunde sin Antagelse. I den Samtale, som føres mellem en Adelsmand og en adelig Dame, fortæller Bejleren, for at formaa Damen til at skjænke ham sin Kjærlighed, om hvorledes han engang paa en Rejse foer vild og kom til Kjærlighedsgudens Rige, og hvad han der saa. Han var paa denne Rejse i sin Herres Følge «en vis, Robert, en meget fornem Mand». Saa vidt man kan slutte af den paa dette Sted noget fordærvede Text, fulgte han ham som Væbner[1]). Meray gjør den talende *(nobilis)* til Forfatteren af Bogen; den nævnte fornemme Mand Robert, bliver strax til en Prins. Der findes kun, siger Meray, tre Prinser af Kongehuset, der have hedt Robert: Ludvig den sjettes Søn Grev Robert af Dreux; Ludvig den ottendes Søn Grev Robert af Artois og Ludvig den helliges Søn Robert af Clermont. Han vælger da den første, der levede paa den Tid, da Andreas ogsaa skulde have levet[2]). Selv om man kunde gaa ind paa det højst vilkaarlige i disse Slutninger, er det herved overset, at Huset Dreux stadig regnedes med til Kongefamilien, saa at man faar Valget mellem den nævnte Robert den første, Robert den anden, Robert den tredje og en Søn af denne, der vel ikke blev Greve af Dreux men lige saa vel som de andre var af kongelig Æt[3]).

De Citater af Andreas Capellanus's Bog, som Th. Sundby

---

nævner ham ikke. Derimod den forøgede Udg. fra 1584 ved Simler (*Andreæ Capellani Regij extant duo libri de amore manuscripti*, p. 36). Jac. Gaddii *Opus de scriptoribus non ecclesiasticis Græcis, Lat., Ital.*, Pars I *de scriptor. ante* 1550, Florentiæ 1648, nævner ham ikke.

[1]) Efter Udg. 1610: *Cum cujusdam etenim domini mei nobilissimi viri Voberti essem armis circumstitutus, et die quadam in æstu magni caloris per regiam Franciæ sylvam, cum ipso et aliis multis militibus equitarem* (fol. E 2a). I Pariserhaandskriftet: *Cum cujusdam etenim domini mei nobilis summi viri Roberti armigeri constitutus adessem et die quadam in æstu magno caloris* etc. (Citeret efter Diez: *Ueber die Minnehöfe*, S. 69). Der skal vel læses *armiger*, og Haandskriftets Text følges i øvrigt.

[2]) Meray, *l. c.* p. 121.

[3]) André Duchesne: *Histoire généalogique de la Maison royale de Dreux*, Paris 1631, fol., liv. I.

Digitized by Google

fandt hos Albertano da Brescia, vise, at denne Bog kjendtes i Italien 1238 og gik under Navnet Gualterius. I Albertanos *Ars loquendi et tacendi,* skreven 1245, er en af Elskovslovene, *regulæ amoris*, citeret, det er den 19de: *Si amor minuatur, cito deficit et raro convalescit*[1]). I Afhandlingen: *De amore et dilectione Dei et proximi et aliarum rerum, et de forma honestæ vitæ* citeres, under Benævnelsen Gualterius, Andreas's Definition af Kjærligheden, hvormed *De arte amandi* begynder: *Amor est passio quædam innata procedens ex fixione* (l. *visione*) *et immoderata cogitatione formæ alterius sexus, ob quam quidem aliquis super omnia cupit alterius potiri amplexibus et omnia de utriusque voluntate in ipsis amoris amplexibus compleri*[2]). Desuden citeres her 15 af Elskovslovene (2, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 27, 20, 15, 16, 30, 10, 18 og 8)[3]). Det synes at være undgaaet Gaston Paris's Opmærksomhed, at den sidstnævnte Afhandling er 7 Aar ældre end *Ars loquendi* nemlig fra 1238[4]), i et hvert Fald nævner han kun Aar 1245 og drager ogsaa sine Slutninger i Overensstemmelse hermed, idet han bemærker, at, naar Andreas's Bog, der var skrevet i Nordfrankrig, før 1245 havde udbredt sig til Brescia og kunde citeres under Navnet Gualterius som en bekjendt Bog, maa den rimeligvis ikke kunne være skreven senere end de første Aar af 13de Aarhundrede[5]). Dette gjælder saa meget mere,

---

[1]) Sundbys Udg. (i *Brunetto Latinos Levnet og Skrifter,* Kbhvn. 1869) p. CIV. Cfr. Andreas Capellanus (1610), fol. P 4 a. Denne 19de Lov er ogsaa citeret i Afhandlingen: *De amore et dilectione Dei* etc. p. 281.

[2]) Andreas Capellanus, fol. A 1 b. De sidste Ord læses hos Albertano saaledes: *in ipsius amoris precepta complecti.*

[3]) Den latinske Text til Albertanos Afhandlinger er udg. i Coni 1507 (se: *Albertani Liber de Consolatione et Consilii*, ed. Th. Sundby, Havniæ 1873, p. VII og XI—XII). En italiensk Oversættelse fra 13de Aarhundrede er udgivet af Selmi: *Dei trattati morali di Albertano da Brescia Volgarizzamento da Andr. di Groseto*, publ. a cura di Fr. Selmi. Bologna 1873. — G. Paris nævner kun tre af Lovene; to ere citerede p. 206, ti p. 211—212, to p. 219, en p. 283 hos Selmi.

[4]) Sundby, *l. c.* p. 182; *Vocabolario della Crusca*, vol. VI, *Tavola dei autori.*

[5]) G. Paris, *l. c.* p. 528.

Digitized by Google

naar vi altsaa forandre 1245 til 1238. Det kan næppe være for tidlig, snarere for sent.

Imidlertid har Gaston Paris naturligvis gode Grunde til at anse dette Tidspunkt for det sandsynligste. Det er ovenfor kortelig berørt (S. 88), at hans Udlægning af de dømmende Damers Navne i nogle Henseender afviger fra Raynouards. De ere hos Andreas betegnede paa følgende Maade: Angliæ regina Almoria (fol. D 4a)[1]) ogsaa regina Almona (fol. N 6b, N 8a), Comitissa Campaniæ (fol. G 8b, I 1a, N 4b, N 6a, N 6b, N 7b, O 3b, O 4b) ogsaa M. comitissa Campaniæ (fol. H 1a og b), Mengarda Narbonensis domina (fol. N 8b, O 1a, O 3a), comitissa Flandrensis (fol. O 1a og O 2a). Bestemmelsen af de tre første er den samme hos G. Paris som hos Raynouard; ingen kan betvivle, at den første er Alinoria eller Alienor, sædvanlig kaldet Eleonore af Poitou, Dronning af England 1154; at den anden er Marie de France, Ludvig den syvendes og Eleonores ældste Datter, gift med Grev Henrik den første af Champagne 1164, altsaa Grevinde af Champagne paa den Tid, da det ovenomtalte Brev skulde være skrevet. Endelig er Mengarda Ermengarde Vicomtesse af Narbonne fra 1142[2]). Om den sidste derimod er der ingen Enighed. Raynouard tænkte paa Sibylle af Flandern, der døde 1168, Gaston Paris finder, at det er at gaa for langt tilbage i Tiden, han antager, at der menes Sibylles Datter Marguerite, der blev Grevinde af Flandern efter sin Broder Philip 1191[3]). Desuden bemærker Gaston Paris med megen Skarpsindighed, at tre Domme tillægges *regina* «Dronningen» uden nogen nærmere Betegnelse, medens der ellers læses regina Almoria. Desuden henholder «*regina*» sig i en af

---

[1]) Baade Haandskr. i Paris og Haandskr. i Florenz skrive Almoria (se, om det første, G. Paris, *l. c.* p. 525, n. 3).

[2]) Ogsaa hos Mario Equicola: *Di natura d'Amore* kaldes Ermengarde Mengarda. — Slgn. Raimon de Miravals Biografi (i *Archiv f. d. Stud. d. neueren Spr.*, 50, 244: Namengarda de Castraus (= Na Mengarda).

[3]) G. Paris gjør opmærksom paa, at baade hendes Ægtefælle, Grev Baudouin V af Hennegau, og hendes Broder Philip yndede Digtekunsten (*l. c.* p. 525).

Digitized by Google

disse Domme til en af Grevinden af Champagnes Domme med disse Ord: *Comitissæ Campaniæ obviare sententiæ non audemus*[1]), hvad der ikke synes at passe for Eleonore, Grevinde Maries Moder. Han slutter af disse Ting, at *regina* ikke er lig med regina Almoria, men er Frankrigs Dronning, Ludvig den syvendes tredje Hustru, Aeliz af Champagne, Søster til Grev Henrik den første[2]).

I den Maade, hvorpaa disse Damer omtales i Bogen, finder Gaston Paris en Støtte for sin Mening om Bogens Alder. Forfatteren omtaler dem, siger han, som om de tilhørte Fortiden, men dog ikke en fjærn Fortid, ikke fjærnere, end at deres Navne vare kjendte, og at Læserne let kunde gjætte, hvem der mentes. Han taler ikke om dem i Nutid og synes at have Samlinger af deres Domme for sig. Gaston Paris anfører tre Steder, der kunne tjene som Bevis: *hoc quidem Campanie comitissam ex quibusdam suis dictis sensisse cognovimus* (fol. N 4 b), og: *et extat judicium Campanie comitisse* (fol. N 6 b)[3]), og endelig: *Super hoc articulo non desunt nobis Flandrensis comitisse responsa* (fol. O 2 a). Af disse Damer døde Marguerite af Flandern 1194, Ermengarde før 1197, Marie af Champagne 1198, Eleonore 1204[4]) og Aeliz 1206[5]). Bogen maatte altsaa være forfattet efter 1206; men hvilket Aar det omtrent kunde være, bestemmer Gaston Paris ikke; det vilde vel ogsaa være umuligt. Dog synes han at skyde det noget længere ud, nærmere hen imod 1220. Andreas lader nemlig et Sted i en af Samtalerne en af de optrædende Personer nævne en «*rex Ungariæ*», som han roser for Dyd og Retskaffenhed, hvorved han har fortjent at opnaa Kronens Hæder, men ellers har han et uheldigt Ydre, altfor svære og runde Ben og store flade Fødder[6]). Dette Sted an-

[1]) fol. O 3 b—O 4 a.

[2]) *l. c.* p. 525.

[3]) Udg. 1610: *Et extat inde dictum comitissæ Campaniæ sic dicentis.*

[4]) Ved en Fejltagelse er Eleonores Død sat til 1192 hos Gaston Paris.

[5]) Se, om hele dette Stykke, Gaston Paris, *l. c.* p. 528.

[6]) *Rex est in Ungaria intensa plurimum habens crura simulque rotunda prolixosque et æquales pedes et omni fere decoris specie destitutus. Quia tamen invenitur nimia probitate fulgere Regalis coronæ meruit suscipere gloriam, et per universum fere mundum ejus resonant preconia laudis* (fol. C 6 a).

Digitized by Google

saa Diez for den eneste historiske Bemærkning i Bogen, og da han i en ungarsk Krønike fandt Ludvig den store (1342—1382) omtalt som tyklæbet og noget rundrygget[1], troede han at kunne identificere ham med Andreas's ungarske Konge. Gaston Paris omtaler dette, finder ikke Overensstemmelsen slaaende og antager, at der sigtes til Andreas den anden, Konge fra 1204—1235, om hvem der var megen Tale, siger han, i Begyndelsen af 13de Aarhundrede i Frankrig, dels paa Grund af hans Deltagelse i det 5te Korstog og dels paa Grund af hans Ophold i Italien og Giftermaal med Beatrix af Este. Desuden maatte han i særlig Grad være bekjendt for de Damer, Andreas Capellanus nævner, da han var Søn af en Halvsøster til Marie af Champagne, Marguerite, Ludvig den syvendes ældste Datter med Constance af Leon. Denne Marguerite havde først været gift med den unge Kong Henrik, den ældste Søn af Kong Henrik den anden og Eleonore[2]. Efter hans Død ægtede hun 1185 Kong Bela den tredje af Ungarn.

Andreas den anden gjorde Korstog 1217[3]) og blev ved sin Hjemkomst 1218 gift med Beatrix af Este[4]. Hvis det antydes ved disse Betragtninger, at Andreas Capellanus først har skrevet sit Værk c. 1218, komme vi i en betænkelig Nærhed af den Tid, da Forfatterens Navn allerede var glemt, og Bogen almindelig bekjendt under et Navn, den maa have faaet ved at bruges og omtales i Tidernes Løb. Var ikke ogsaa Andreas af Ungarn for ung til at være bekjendt i den Kreds af Damer, som omtales i *Ars amandi?* Da Grevinden af Champagne døde, var han i det højeste 12 Aar. Hans ældre Broder Emerik og hans Fader Bela vare ogsaa bekjendte for deres Retsindighed, Bela roses netop for Uegennyttighed og

---

[1]) *Chronica regum Hungariæ* af Joh. v. Thwrocz, Buda 1488, 4° (ogsaa i Schwandtneri *Scriptores rerum Hungaricarum*, Vindobonæ 1766—1768, 4°, T. I—III. — Diez, *l. c.* p. 81.

[2]) *l. c.* p. 526 n. 1.

[3]) Dette Korstog kaldes ikke det femte i danske historiske Værker.

[4]) Saaledes hedder det sig sædvanlig, men i Du Bouchet: *Histoire de Courtenay* (p. 58) viser det sig, at han maa være bleven gift med Yoland de Courtenai c. 1115 og med Beatrix Aaret før sin Død.

Digitized by Google

Retfærdighed og for den gode Orden, han bragte tilveje i Landet. Men maaske er det slet intet historisk Sted[1]).

At Andreas Capellanus ved Udarbejdelsen af sit Værk har haft en Samling (flere?) for sig af de omtalte Damers Udsagn eller Domme, kan næppe betvivles. De Steder, Gaston Paris anfører, synes temmelig tydelig at vise det; desuden er det sandsynligt i og for sig, naar man ser hen til Dommenes udførlige Motivering. Hvorledes han er kommen i Besiddelse deraf, fortæller han ikke. Hvorledes komme Ermengardes og de gaskonske Damers *(dominarum curia in Vasconia congregata)* Domme mellem de nordfranske Damers? Ermengarde og Eleonore ere de ældste blandt de dømmende; man kunde tænke sig, at deres Afgjørelser først have tjent som Rettesnor eller Forbillede for de yngre Damer, der snart have naaet eller overgaaet deres Lærere. Derimod er Beviset for, at Forfatteren har skrevet efter disse Damers Død, meget mindre sikkert, og gives der end Steder hos Andreas, der synes at yde nogen Støtte derfor, er der paa den anden Side andre, der synes at tale for det modsatte. At han ved at omtale deres Domme taler om dem selv i Fortid, er naturligt; men det viser vel kun, at Dommene, ikke at Damerne, høre Fortiden til. Der er to Steder, som kunde synes at antyde, at den der omtalte Grevinde af Champagne ikke mere var i de Levendes Tal, da Forfatteren skrev dem. Det er de to ovenfor anførte Sætninger: *hoc quidem Campanie comitissam ex quibusdam suis dictis sensisse cognovimus* og *extat judicium Campanie comitisse.* Men intet er til Hinder for at opfatte *sensisse* om den Fortid, da hendes Mening blev fremsat eller nedskreven, uden at derved hendes nuværende Tilstand antydes, og *extat* medfører heller ikke med Nødvendighed Forestillingen om, at den Person, hvis Værk eller Ord omtales, er død[2]).

[1]) Der findes om disse Kongers Regering kortfattede Oplysninger i ungarske Krøniker; men hverken de to før nævnte eller *Chronicon Fuchsio-Liepino-Oltardinum sive Annales Hungarici* opera Massæ et Fuchsii ed. Trausch (P. I, Ann. 990—1630) eller *Historia Chronologica Pannoniæ cum Iconibus itemque vitis Regum* opera Gotardi Arthus, Francoforti 1608, give nogensomhelst Oplysninger om deres Udseende.

[2]) Til Sammenligning tjener Cicero: *pro Plancio* 2: *Video enim hoc in numero neminem, cui mea salus non cara fuerit, cuius non exstet*

Digitized by Google

Der kunde mod disse Steder opstilles andre, der kunde tjene som en Slags Beviser i modsat Retning. I den Samtale, hvori det ovenfor nævnte Brev fra Grevinden af Champagne er optaget[1]), foreslaar Damen, da deres Strid ikke fører til noget Resultat, at bede en eller anden om at afgjøre den. Modparten gaar ind derpaa, og Damen foreslaar, at de skulle henvende sig til Grevinden af Champagne. Modstanderen svarer: «Jeg forsikrer, at jeg bestandig fast vil bevare og ubrødelig overholde hendes Dom, thi ingen kan nogensinde med Rette nære nogen Tvivl om hendes Visdom og om hendes Doms Retfærdighed». Dette ser ganske ud som en Kompliment til Grevinden, hvem Forfatteren i det hele taget synes at beundre, men hvorfor skulde han sige hende Artigheder efter hendes Død[2]). Et andet Sted viser sig noget lignende ved Tillæget *gloriosæ* til hendes Navn[3]), og idet han taler om den Hemmelighed, der maa iagttages af de Elskende, der henvende sig til Damerne for at faa deres Strid paadømt, udtaler han sig i Nutid om at de ved Befuldmægtigede skulle forelægge deres Sag uden at give sig selv tilkjende[4]) og omtrent de samme Ord bruger Grevinden af Champagne om sin Tid et andet

---

in me summum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficii sempiterna.

Ovidii *Ibis*, v. 2—3:

Nullaque, quæ possit, scriptis tot milibus, exstat
littera Nasonis sanguinolenta legi.

Suetonii *Titus*, 10: *multumque conquestus eripi sibi vitam immerenti; neque enim exstare ullum suum factum poenitendum.*

Recueil des historiens des Gaules et de la France, XVII, 286 af en Krønike om Ludvig VII: *Exstitit ecclesiæ rector et protector.*

1) fol. F 7a—H 2b.

2) *Hujus per omnia judicium profiteor in perpetuum stabilito tenore servare et illibatum postea custodire, quia de ipsius sapientia ac judicii recto libramine nullus unquam poterit recte dubitare* (fol. H 1a).

3) fol. N 7b, Quæstio V (IV).

4) fol. N 4a: *Prædicti ergo secretarii ... Dominas tenentur adire ... eisque recitare, quod contingit, amantium qui litigant personis penitus non expressis;* og O 5a: *Præterea si ob aliquam caussam ad Dominarum devenerunt amantes iudicia, amantium personæ nunquam debent judicantibus indicari, sed sub indiffinita eis prolatione proponi.*

Digitized by Google

Sted i Bogen. Man kan unægtelig ikke deraf drage nogen sikker Slutning om deres Samtidighed, men hvorfor henføres Domme og Regler kun til disse Damer, medens de, der vare til paa hans Tid ikke nævnes?

Naar Andreas var Kapellan ved den franske Konges Hof paa et Tidspunkt mellem c. 1170 og 1220, maa det have været enten Ludvig den syvende eller Philip August, han tjente. Der findes ikke i de Bøger, der omtale Kongens Kapel i den Tid [1]), nogen Kapellan ved Navn Andreas; i kongelige Skrivelser fra dette Tidsrum [2]) findes der heller ikke nogen Andreas som Skriver; i Lister over døde nævnes lige saa lidt en kongelig Kapellan Andreas [3]).

Den Person, Gualterius eller Gautier, paa hvis Anmodning Bogen er skreven, er en ung Mand, som Indledningen til Bogen viser, hvor det siges, at han er ny i Kjærlighedens Tjeneste [4]); desuden kalder Forfatteren ham *juvenis* og taler om hans Ungdom to Steder [5]). Det var ogsaa en Mand af fornem Familie, af den højeste Adel, som et andet Sted viser [6]). Da det er en ung Mand, sikkert betydelig yngre end Forfatteren, har Titelen *venerandus*, hvormed han tiltales i Indledningen til første og anden Del [7]) noget paafaldende. Denne Tiltale brugtes til Biskopper, undertiden ogsaa til den franske Konge [8]). Den unge Mand var øjensynlig ikke bestemt til den

---

[1]) *Histoire ecclésiastique de la cour, de la chapelle du Roy* etc. p. Peyrat. 1645, fol. — Oroux: *Histoire ecclés. de la cour de France.* Paris 1776—77, 4°, t. I—II.

[2]) *Recueil des historiens* etc., t. XIII—XVIII. — *Lettres des rois, reines et autres personnages des cours de France & d'Angleterre dep. Louis VII—Henri IV.* Par Brequigny et Champollion-Figeac, t. I.

[3]) *Rouleaux des Morts du IXe au XVe siècle*, p. p. Delisle. Paris 1866; 8°.

[4]) *Asseris te namque novum amoris militem nova ipsius saucium sagitta* (fol. A 1 a).

[5]) *tua imperita ... juventus* (fol. L 4 b); *cur stulte juvenis amare quæris* (fol. Q 3 b).

[6]) *Absit enim hominem tanta nobilitate generis decoratum* etc. (fol. Q 4 a).

[7]) *Gualteri venerande amice* (fol. A 1 a; fol. P 4 b).

[8]) Du Cange: *Gloss. med. et inf. latin.* ved *venerabilitas: Titulus honorarius Episcoporum qui venerabiles vulgo compellantur. Regibus Francorum concessus est aliquando idem titulus: hinc Philippus I in charta ann. 1094 apud Mabill. Diplom. pag. 589 Venerandus*

Digitized by Google

gejstlige Stilling, da det ikke antydes med et eneste Ord; heller ikke var han Biskop, og Konge lige saa lidt. Men det kunde maaske antages med en vis Sandsynlighed, at han paa en eller anden Maade hørte med til Kongehuset, da han hædres med en saa særegen Titel. En Undersøgelse med Hensyn hertil bringer følgende Resultater.

I selve Kongefamilien er der ingen, der bærer Navnet Gautier. I dens Sidegrene findes i Slutningen af 12te og Begyndelsen af 13de Aarhundrede indtil c. 1220 tre Mænd af dette Navn, to Broderdattersønner af Ludvig den syvende og en Søn af en Broderdattersøn [1]). Ludvig den syvendes Broder, Grev Robert af Dreux, havde med sin anden Hustru, Harvise de Saresbery (Salisbury), en Datter Alix, som i sit Ægteskab med Guy de Châtillon fik en Søn Gaucher [2]).

---

nuncupatur. Andre Exempler, hvor Ludvig VII kaldes *venerandus*, i *Recueil des hist.*, XVI, 63. Ellers har jeg ikke truffet denne Titel for Lægmænd.

[1]) Se medfølgende Stamtavle, der er udarbejdet efter Duchesne: *Hist. généal. de la Maison Royale de Dreux*, *Hist. de la Maison de Chastillon* og *Hist. de la Maison de Montmorency*, desuden Le P. Anselme: *Histoire généalogique de la maison Royale de France* augmenté par Ange et Simplicien, Paris 1726—1733, fol., t. I—IX. — Du Bouchet: *Hist. gén. de la Maison de Courtenay.* Paris, 1661, fol. — De la Roque: *Hist. gén. de la Maison de Harcourt.* Paris 1662, fol. — *Recueil des hist.*, t. XIII—XVI passim.

[2]) Duchesne: *Hist. gén. de la Maison Royale de Dreux*, Paris 1631, fol., liv. I, p. 26. — Gualterius eller Gualterus er det franske Gautier eller Gaucher. At disse Former kun ere forskjellige Skrivemaader for et og samme Navn, vise mangfoldige Dokumenter fra hin Tid og samtidige Krøniker. Denne Gaucher hedder hos Alberic Galterus (Dreux, *Preuves*, p. 232; *Recueil des hist.*, XIII, 705) og Galcherius (*Rec. d. h.*, XIII, 711); i to andre Krøniker (*Dr.*, *Preuves ib.*) Galcherus og Galtherus. En Skrivelse af hans Stedfader Jean de Torote (før 1180) kalder ham Galcherius (*ib.* p. 241), han selv kalder sig Vvalcherus (1183), Gaucherius (1194), Gaucherus (1196, 1201, 1204), Gvalterus (1206, i Seglets Omskrift Galcherus). Aar 1209 kalder han sig dels Galcherius, dels Galtherus. I et kongeligt Brev (1193) nævnes han først Galtherus, kort efter Galcherus. Hans Søster kalder ham (1201) Gaucherius. (Om disse Breve se *Chastillon, Preuves*, p. 31 ff.). Af franske Former forekomme Gaultier, Gaucher (*Chastill.*, *Preuves*, 46), og for hans Sønnesøn Gauthier (*ib.* p. 56, 191) og Gauchier (*ib.* p. 192 og 193). Slgn. ogsaa *Chastillon, Pr.*, p. 114.

Digitized by Google

Denne Prinsesse Alix de Dreux ægtede siden, efter Guys Død, Jean de Torote, med hvem hun havde en Søn og to Døtre, Jean og Jeanne og Philippe[1]). Den ældste Søn, Jean, havde sex Sønner og tre Døtre. Den fjerde af Sønnerne hed Gaucher. Endelig havde Ludvig den 7des yngre Broder Pierre, Herre til Courtenai, en Datter, hvis Navn er ubekjendt, som ægtede en Adelsmand fra Berry, Aymon, Herre til Charros. Deres Søn hed Gautier[2]). Den ældste af disse tre var Gaucher de Châtillon, omtrent jævnaldrende med sin Moders Fætter, Philip August. Han var den ældste Søn af Guy de Châtillon, født rimeligvis 1165[3]). Alix's Sønnesøn Gaucher de Torote, Herre til Parcenc, er snarest født i Begyndelsen af 13de Aarhundrede. Guy de Châtillon døde c. 1170, hvorpaa hans Enke kort efter ægtede Jean de Torote. Den yngre Jean de Torote, der ifølge nogle var den næstældste Søn (se Note 1 og medfølgende Stamtavle F), var maaske gift ved Aarhundredets Slutning[4]). Gautier de Charros var vel født henimod Aarhundredets Slutning[5]). Den af disse, som staar Kongehuset fjærnest, kan ikke komme i Betragtning. Den Omstændighed, at Gualterius's Navn ganske har fortrængt Forfatterens allerede 1238, kunde maaske være et Tegn ikke blot paa, at Bogen var bekjendt, men ogsaa at Gualterius var en bekjendt Mand. Herefter vil Valget ikke være vanskeligt mellem de to andre: om Gautier de Charros taler ingen[6]), om Gaucher de Châtillon tale alle, baade Krøniker og Dokumenter[7]).

Denne Gisning finder en kraftig Støtte i Florentinerhaandskriftet til Andreas's Skrift. I dette Haandskrift, et

---

[1]) *Chastillon*, p. 39; Anselme, VIII, p. 398. Duchesne nævner (*Dreux*, I, 32) Guy, Jean og Jeanne »og flere andre Børn». De andre Børn findes ikke ellers omtalte.

[2]) Du Bouchet p. 26; *Preuves* p. 24 og 261.

[3]) Duchesne: *Dreux* I, p. 26.

[4]) Gaucher de Parcenc drog paa Korstog 1246, ellers fortælles intet om ham.

[5]) Du Bouchet angiver ikke Ægteskabets Aar. Aymon var endnu Herre til Ch. 1221.

[6]) Et Dokument nævner ham 1239 som Herre til Charros.

[7]) Se de anførte Steder og følgende Redegjørelse for hans Liv og Herkomst.

Digitized by Google

godt Haandskrift fra 14de Aarhundrede[1]), læses følgende Bemærkning ved Bogens Slutning: *Explicit liber a sapientissimo Andrea Regis Franciæ Capellano compositus ad precum instantiam Gualterii nomine Regis memorati nepotis*[2]). Denne Underskrift er af samme Haand som det øvrige Haandskrift[3]). Ordet *nepos* brugtes om den direkte nedstammende Linie, Sønnesøn og Dattersøn, eller om de nærmeste Sidelinier, Broder- og Søstersøn og deres Børn, sjældent om fjærnere Linier, og, som det synes, kun i samme Slægtled[4]). Naar altsaa Andreas var Kapellan hos en fransk Konge, i Forhold til hvem Gualterius kan benævnes *nepos*, og baade Kongen, Kapellanen og Gualterius ere Samtidige, maa det være Ludvig den syvende, og Gualterius Gaucher de Châtillon, thi hvis det først var under Philip August, at Andreas var Kapellan, vilde der ikke være nogen Gautier, der kunde kaldes *nepos* i Forhold til Kongen. Dertil kommer, at det fremhæves om Gaucher de Châtillon, at han var af kongelig Slægt, men den sparsomme Omtale, der skjænkes de andre, har ingen Bemærkninger om dem i den Retning. I Guillaume le Bretons Digt *Philippis* nævnes Gaucher og hans Broder Robert, Biskop af Laon, som Søstersønner (*nepotes*) af Grev Robert den anden af Dreux og af hans Broder Bisp Philip af Beauvais, og for at vise den høje Stilling, de indtog, føjes til «af Kongeæt» (*regali stirpe*)[5]). Ogsaa Philip August og hans

---

[1]) Bibl. Laurentiana, Cod. Leop. Gadd. 178 (før Cod. Magliabech. cl. XXI, cod. 57); se Bandini: *Supplementum codd. lat. ital.*, t. II, p. 175.

[2]) Laur. Mehus: *Ambrosii Traversarii Latinæ Epistolæ*, Florentiæ 1759, fol., *Vita Ambrosii*, p. CCXCVIII.

[3]) Hr. Dr. phil. J. L. Heiberg har under et Ophold i Florenz 1887 med megen Forekommenhed vist mig den store Tjeneste at kollationere nogle Dele af dette Haandskrift for mig og forvisse sig om, at Slutningsbemærkningen er af samme Haand som Haandskriftet. De Oplysninger, som jeg kan meddele om dette Haandskrift, for saa vidt de ikke findes hos Mehus, skylder jeg denne Lærdes Venlighed.

[4]) Se Du Cange under *nepos*. — Flere Steder hos Chrétien de Troyes anvendes Benævnelsen *neveu* netop om det samme Slægtskabsforhold, hvori G. de Châtillon stod til Ludvig d. 7de, saaledes *Perceval*, v. 12601, 19511; *Cliges*, v. 5062, slgn. v. 4220 og 5304.

[5]) *At Robertigena senior Robertus in Anglos*
Quotquot habere potest equites agit, ut pote cujus

Digitized by Google

Fætter Pierre de Courtenai, Greve af Nevers, anerkjende Slægtskabet, idet de benævne Gaucher *consanguineus* og *cognatus*[1]), men de kalde ham ikke *nepos*.

Huset Châtillon sur Marne var en gammel Adelsslægt i Champagne. Man mener at kunne følge den tilbage til 10de Aarhundrede. Der nævnes paa den Tid en Borg, *castrum*, ved Floden Marne, ja den kaldes ligefrem *Castellio* som Egennavn. En vis Valterius, der ejede Vitry, hørte efter al Sandsynlighed til denne Familie, og vi træffe altsaa allerede da dette Navn, der ogsaa kan paavises i Slutningen af 11te Aarhundrede med en af de andre Former, Vvalcherus, men i øvrigt ogsaa Vvalterus[2]). Det var en anset Slægt, saaledes som det kan ses af dens Forbindelser og af de høje Stillinger, som mange af dens Medlemmer beklædte[3]). To Brødre Gaucher (den 2den) af Châtillon og Renaut vare ved deres Ægteskab komne i Forbindelse med Kongerne af Jerusalem (før 1150)[4]), men det var dog især Guy's Ægteskab 1164 eller 1165 med Alix de Dreux[5]), der forøgede Slægtens Betydning. Hun var, som ovenfor er sagt, en Prinsesse af Kongehuset, ældste Datter af Ludvig den syvendes Broder, Grev Robert den første af Dreux. Guy de Châtillon, der havde indtaget en anselig Stilling hos Ludvig den syvende[6]), døde c. 1170 og efterlod tre Sønner og tre Døtre[6]). Han

---

Filius in vinclis angustabatur eorum.
Quem Belvacensis comitatur Episcopus eius
Frater; & amborum regali stirpe nepotes,
Laudini Præsul, & quem Castellio nuper,
Nunc autem Sancti Pauli Comitatus honorat,
Galcherus, quo nemo alius laudatior armis.

Guillaume le Breton: *Philippis*, lib. X (*Recueil des hist.* XVII, 250); Duchesne: *Dreux*, liv. I, p. 27; *Preuves*, p. 242; *Chastillon*, *Pr.*, p. 32. Der tales om Slaget ved Bouvines; Gaucher var da Greve af St.-Paul.

[1]) Duchesne: *Chastillon*, *Preuves*, p. 31 og 37 og *Dreux*, *Preuves*, p. 242.

[2]) Duchesne: *Chastillon*, *Preuves*, p. 12—14 og p. 21.

[3]) *ib.* liv. I, p. 4—5.

[4]) *ib.* p. 30—33.

[5]) Duchesne: *Dreux*, liv. I, p. 27.

[6]) *Chastillon*, liv. II, p. 37 og 39; slgn. ogsaa *Dreux*, *l. c.*

Digitized by Google

synes at have yndet Lærdom og Skjaldskab, han omtales med Ros af Guiot de Provins[1]), og Gautier de Lille skal have opholdt sig hos ham og derefter have antaget Tilnavnet de Châtillon[1]). Hans ældste Søn var Gaucher (den tredje) af Châtillon. Der fortælles intet om hans Barndom; hans Moder giftede sig to Gange igjen, inden han havde naaet 20 Aar[2]). Med sin Broder Guy deltog han i det tredje Korstog; begge udmærkede sig ved Tapperhed, men Guy faldt ved Belejringen af Acre. Da der skulde sendes Undsætning til Jaffa, var Gaucher den første, som Richard Løvehjærte valgte dertil[3]).

Efter Korstoget blev han 1193 Senechal af Bourgogne, kort efter Bouteiller af Champagne, en af de højeste Stillinger ved Hoffet i Champagne. Hos Philip August var han ikke mindre anset. Omtrent 1196 ægtede han Elisabeth de St.-Paul (Pol). Ogsaa dette Ægteskab viser hans Anseelse, da Elisabeth gjennem sin Moder Yoland de Hainaut nedledte sin Herkomst fra Karl den store, desuden var hun beslægtet med den for kort Tid siden afdøde Dronning af Frankrig, Elisabeth de Hainaut. Greven af St.-Paul, Hugues Candavène, havde ikke andre Børn, ved hans Død (1205) tilfaldt Grevskabet altsaa Gaucher, som antog Titel af Greve af St.-Paul. Han var nu en meget mægtig Mand og ved sin Tapperhed og sine andre ridderlige Dyder en meget betydelig Mand. Derfor hedder det om ham: *Un des plus puissants & renommez Seigneurs que la Maison de Chastillon ait produits, & dont les Historiens ont le plus magnifié la Valeur ç'a esté Gaucher de Chastillon, III du nom. Car non seulement il a donné commencement aux illustres Branches de S. Paul, de Blois, de Chartres, & de Pentheure, desquelles sont sortis deux Saincts, deux Ducs, & une infinité de grands Comtes & Seigneurs, mais aussi leur a laissé comme héréditaires sa piété, son courage, sa fidelité, sa munificence, & tout*

---

1) *Bibl.* v. 570. Se herom *Chastillon*, liv. II, p. 39.
2) *Dreux*, liv. I, p. 32: før 1185.
3) *Chastillon*, liv. III, p. 49.

Digitized by Google

plain d'autres belles vertus[1]). I Forsamlinger, hvor Rigets Stormænd give Møde, se vi ham som Deltager, saaledes 1199 ved en Sammenkomst i Chartres, som Thibaud den tredje af Champagne foranstaltede, hvor to Dronninger, Alix af Frankrig og Berengaria af England, vare til Stede[2]); og 1216, da der holdtes Parlament i Melun for at afgjøre Arvefølgen i Grevskabet Champagne. Ved denne Lejlighed nævnes han som den fjerde blandt de verdslige Stormænd, der ikke vare Pairs[3]). Da Albigenserkrigen begyndte, tog han Korset (1209) og udmærkede sig flere Gange ved sin Tapperhed, saa at Kongen ved hans Hjemkomst betroede ham Anførselen over en Hær, der skulde indtage en Borg i Bretagne, der forurligede Landet og tog imod Englændere. Den blev taget med stor Dygtighed og Kjækhed[4]). Han aabnede Felttoget i Flandern 1213 med Indtagelsen af Tournay og Mortagne. Men den største Berømmelse opnaaede han i Slaget ved Bouvines, 27de Juli 1214, hvor han førte Bagtropperne. Han huggede sig to Gange gjennem Fjenderne med sine udvalgte Folk og slog alt, hvad han ramte, til Jorden. Da han efter denne Bedrift hvilede lidt ud efter de mange Hug, han havde givet og faaet, saa han, at en af hans Riddere var bleven tæt omringet af Fjenderne. Skjønt han næppe endnu havde faaet Tid til at trække Vejret, spændte han atter sin Hjælm, bøjede Hovedet ned mod Hestens Hals, som han holdt stærkt fast med begge Hænder, og satte afsted midt ind iblandt Fjenderne, som han brød igjennem paa denne Maade. Da han nu naaede til Ridderen, rejste han sig i Stigbøjlerne, drog sit Sværd og uddelte saadanne Hug, at Fjendernes Sværm blev splittet til alle Sider, hvorpaa han vendte tilbage til sine Folk med den frelste Mand. Og skjønt han efter Øjenvidners Udsagn under denne Kamp blev ramt af 12 Lanser paa en Gang, kunde dog ingen bringe hverken ham eller hans Hest til Fald. Efter et kort Hvil gjorde han et nyt Indhug med sine Folk[5]). Han

---

[1]) *ib.* p. 47.
[2]) *ib.* p. 55.
[3]) *ib.* p. 65; *Hist. litt.*, XIV, 24–26.
[4]) *ib.* p. 59.
[5]) *ib.* p. 61—62. Duchesne citerer den franske Oversætt. fra 15de Aarh. af Guillaume le Breton: *De Gestis Philippi Augusti.* Slgn. ogsaa

Digitized by Google

deltog derefter i Fredsunderhandlingerne med England; da Krigen mod Albigenserne igjen begyndte, drog han med de andre franske Riddere og Kronprinsen mod Syden og fandt 1219 sin Død som tapper Ridder [1]).

Denne Mand er altsaa sandsynligvis den Gautier, til hvem Andreas skrev sin Bog. Intet Dokument angiver det Aar, da Guy de Châtillon ægtede Alix de Dreux. De nævnes første Gang som Ægtefolk i et Dokument fra 1166 [2]); dette kan dog ikke være umiddelbart efter deres Bryllup, thi da de, som ovenfor nævnt, havde sex Børn, og Guy døde c. 1170, kan den ældste Søn næppe være født senere end 1165. Det synes nu ogsaa, som om Alix's første Ægtefælle, Valeran de Breteuil, med hvem hun maa være bleven forenet c. 1160, døde 1163 [3]), saa at det ikke er nogen Umulighed, at hendes andet Ægteskab begyndte 1164. Ved Slutningen af Ludvig den syvendes Regering vilde altsaa Gaucher være 15 Aar [4]), det maa da være paa denne Tid eller ikke meget senere, at Bogen er skreven.

Damernes Navne beholde den samme Forklaring som hos Gaston Paris med Undtagelse af Grevinden af Flandern. Det

---

Recueil des hist., XVII, p. 260—261. Flere andre Steder omtales Gaucher ogsaa i t. XVII.

[1]) *ib.* p. 66; cfr. *Preuves*, p. 37. — Hans Deltagelse i Albigenserkrigen omtales af Guillem de Tudela i *Chanson de la croisade contre les Albigeois* (publ. par P. Meyer, Paris 1875—1879, I—II) v. 266, 882, 792, 9278. I v. 882 kaldes han Fætter til den unge Greve af Toulouse, Raimon VII. Hans Moder var nemlig Kusine til Raimon VI. P. Meyer har ikke vidst dette og formoder, at det er en Fejltagelse, at det er Pierre de Courtenai, der skulde være kaldt saaledes (II, p. 48), men denne var Fætter til Raimon VI, ikke til Raimon VII (Du Bouchet, p. 40, nævner ham ogsaa rigtig som Fætter til Raimon VI).

[2]) *ib.* liv. II, p. 38.

[3]) *Dreux*, liv. I, p. 25; *Chast. Pr.*, p. 27.

[4]) Andreas siger: *Ante XIV annos masculus non solet in amoris exercitu militare. Dico tamen et firmiter assero quia* [= quod] *masculus ante XIIX annum verus amans esse non potest* etc. (fol. A 4 b). Skulde man heri kunne se en Antydning af, at hans unge Ven endnu ikke har naaet de 18 Aar? Det er for øvrigt en oftere omtalt Bestemmelse. Hos Vincentius Bellovacensis: *Speculum naturale*, lib. XXXI, 6 citeres den efter Aristoteles: *De animalibus*, med en ubetydelig Forskjel.

Digitized by Google

kan ikke være Marguerite d'Alsace, der blev Grevinde af Flandern 1191. Det er ikke heller sandsynligt, at det er Sibylle d'Anjou; de ti sidste Aar af sit Liv, fra 1157—1167 tilbragte hun i Jerusalem som Sygeplejerske ved et Hospital med sin Mands Tilladelse[1]). Men der var en Grevinde af Flandern, der levede paa den omtalte Tid, omtrent jævnaldrende med Grevinden af Champagne og Dronningen af Frankrig, og der ligesom disse hørte til Kongefamilien. Det er Elisabeth af Vermandois, Datter af Ludvig den sjettes Fætter Raoul af Vermandois. Hun ægtede 1156 Philip, den ældste Søn af Grev Thierry af Flandern, Greve af Flandern 1168 ved sin Faders Død. Hun døde tidlig 1182[2]).

---

[1]) *Recueil des hist.*, XIII, p. 278 og 473.

[2]) Hos Henri Martin (*Hist. de France*, Paris 1865, t. III, p. 386) er Comitissa Flandrensis Elisabeth af Vermandois. Angaaende det «*cour d'amour renommée*», som han tillægger hende, kan sammenlignes ovfr. S. 82, n. 2. I det hele taget, skjønt Henri Martin er mere forsigtig i sin Omtale af Elskovshoffer (*ib.* p. 381) end Meray, fremsættes dog mange Ting, som slet ikke kunne bevises eller som ere urigtige, grundede paa Benyttelsen af Nostradamus og paa løse Slutninger. — Den tragiske Hændelse i 1175, da Grev Philip overraskede og lod henrette Grevindens Elsker, Gautier des Fontaines (se ovfr. S. 85, n. 3), bringer Meray til at foretrække Sibylle d'Anjou, som han benævner «*agréable et sympathique*», og han underretter Læseren om, at hun lignede Eleonore af Poitou, men var mere blid og følsom (*l. c.* p. 144). Den Slags Opfindelser, der ikke have nogensomhelst Grund, er der mange af hos ham. — Henri Martin lader hende dø kort Tid efter; som man ser, levede hun dog 7 Aar endnu. — At de Damer, som hørte med til det franske Hof paa den Tid, og som Gaucher (Gualterius) maatte kjende, blot betegnes ved deres Titler, Dronningen, Grevinden af Champagne, Grevinden af Flandern, medens de fjærnere staaende nævnes ved Navn, tyder ogsaa paa, at de levede, da Bogen blev skreven. I det 13de Aarhundrede vilde vel enhver ved Grevinden af Champagne tænke paa den daværende Grevinde Blanche, Thibaud den fjerdes Moder, og ved Grevinden af Flandern paa Grevinde Jeanne, som var den anden Grevinde af Flandern efter Marguerites Død 1194.

Den Henvisning til *Capellani doctrina*, som findes i den ene af de to Domme af Grevinden af Flandern (se ovfr. S. 94, n. 6), er maaske uægte, en Tilføjelse, der er bleven optagen i Texten. Den mangler i den tyske Oversættelse, der heller ikke i det følgende stemmer med den latinske Text.

I Anledning af Gauchers Søn Guys Ægteskab med Agnès de Donzy, der var i Slægt med ham (Guys Bedstemoder Alix de Dreux

Digitized by Google

3. Er Andreas Capellanus bleven efterlignet, eller har han efterlignet?

Man har forsøgt at vise, at Andreas Capellanus er bleven efterlignet og citeret af mange franske Digtere dels fra Slutningen af 12te Aarhundrede eller Begyndelsen af 13de, dels senere hen i Aarhundredet. Det er navnlig Meray, som har ment at finde særdeles mange Efterligninger i den samtidige Literatur[1]). Han anfører dog kun tre Exempler, de andre Efterligninger maa vel søges i saadanne Ytringer hos Trouvèrer, der vise Overensstemmelse med Udtalelser af Andreas. Det er imidlertid en mislig Sag i den Slags løse Bemærkninger, der ikke ved noget bestemt Kjendemærke karakteriseres som Laan, at ville se Efterligninger. Lighed i Tanken er aldeles utilstrækkelig. Der findes i Troubadourers og Trouvèrers Digte saa mange hinanden lignende Ytringer, som ogsaa ligne Tankegangen hos Andreas, at man næsten maatte komme til at antage, at ingen af dem havde kunnet sige en Sætning uden at søge et Forbillede, hvis man tror, at den ene har laant fra den anden. Disse Overensstemmelser bero ikke paa Efterligning. Det er Tidens Opfattelse af et yndet Emne, der giver sig Udslag i Talemaader af ensartet Indhold, ofte med en ikke ringe Lighed i Udtrykket, uden at man dog tør sige andet, end at det beror paa et Tilfælde. Desuden vilde det ikke engang være sikkert, at de senere Forfattere havde efterlignet netop Andreas, de kunde lige saa godt have gjort Laan

---

var Kusine til Agnès's Bedstefader, Pierre II til Courtenai) skriver Pave Honorius den tredje til Biskop Peter af Melun 10de Juni 1225 om Betænkelighederne ved at anerkjende dette Ægteskabs Gyldighed. I Slutningen af Brevet findes følgende Ytring: *Nuper autem dilectus filius magister Andreas, ejusdem G.* (ɔ: Guidonis) *procurator coram nobis proposuit* etc. (*Recueil des hist.*, XIX, 768). Er dette Andreas Capellanus, der endnu levede paa den Tid og for sin gamle Vens Søns Skyld var draget til Rom for at skaffe Pavens Anerkjendelse af hans Ægteskab? Det er vel ikke ganske umuligt. Han kunde være født c. 1155, kave skrevet sit Værk i en Alder af omtrent 25 Aar og være 70 Aar gammel 1225.

[1]) *l. c.* p. 125: *les imitations fourmillent.*

Digitized by Google

hos deres Forgængere blandt Digterne. Der findes hos Troubadourer før Andreas og samtidige med ham mange Steder, som ligne hans Ord. Af Tensoner, der for største Delen, og *jeux partis*, der alle ere yngre end Andreas's Bog[1]), ligne mange i Indhold baade visse Dele af Samtalerne og de Sager, hvis Domme han meddeler[2]), men det er dog ingen Grund til at antage, at de hentede deres Spørgsmaal fra ham. Mærkeligt er det, at skjønt hans Bog maa have været bekjendt, da Albertano nævner den, som om det maatte være klart for alle, hvilken Bog han mener, nævnes desuagtet *regulæ amoris* ikke hos Digterne, og heller ikke forekommer Navnet Gautier som Betegnelse af den i Digte før ved Slutningen af 13de Aarhundrede hos Nicole de Margival, saaledes som Gaston Paris viser[3]). Det turde vel antages, at det latinske Sprog har lagt Hindringer i Vejen hos mange for dens Benyttelse. Undersøger man nøjere de Exempler paa en Efterligning, som ere bleven fremdragne, vil det vise sig, hvor misligt det er at paastaa, at en saadan har fundet Sted.

Det første er *l'Art d'amors* af Jacques d'Amiens, et Digt fra Midten af 13de Aarhundrede. I dette Digt, der for en Del er en Oversættelse og Bearbejdelse af Ovids *Ars amatoria*, findes nogle Samtaler mellem en Elsker og den Dame,

---

1) Der findes mærkelig faa Tensoner eller *partimen* af de ældre Troubadourer, først henimod Aarhundredets Slutning blive de almindelige. — Ligeledes blive de franske *jeux partis* først almindelige efter den første Tredjedel af 13de Aarhundrede. Men at det har været Brug at disputere paa lignende Maade i 12te Aarhundrede, vise mange af Dommene hos Andreas. Desuden omtales denne Digtart tidlig, f. Ex. allerede hos Vilhelm af Poitou (død 1127), hvis det er den Slags Digte, det bekjendte Sted (Diez: Poesie, S. 165_2 (188_1)) sigter til og ikke blot til Samtaler.

2) Slgn. herom Knobloch, *l. c.* p. 74 ff.

3) Gaston Paris (*l. c.* p. 526—527) anfører hele Stedet hos Nicole. Her ere følgende Vers tilstrækkelige:
Tout ce (hvorledes man skal bejle til forskjellige) *trouveras a delivre*
Mais que tu vueilles, lire ou livre
Qu'on apele en françois Gautier.
Todd siger i Indledningen: «*le traité d'amour d'André le Chapelain souvent appelé Galterius ou Gautier*». Hvor ere de mange Steder? Jeg har intet fundet.

Digitized by Google

han stræber at vinde; ligesom hos Andreas ere de forskjellige, eftersom det er en Dame af højere eller lavere Stilling, ung og ugift eller gift, der er Tale om. Denne ydre Lighed er dog den eneste, Samtalerne hos Jacques have ikke nogensomhelst Lighed med dem, som Andreas lader sine Personer holde. Er der nogen Efterligning, maa den indskrænke sig til den Ide at lade Elskeren optræde i forskjellige Forhold, hvad der ganske vist ikke findes i de andre *Artes amandi.* Det er ogsaa Gaston Paris's Mening[1]). Et senere Digt *Confort* eller *li Remedes d'amors,* der som Modstykke er føjet til *l'Art d'amors,* har heller ikke søgt sit Stof hos Andreas; der er intet deri, som minder om den anden Del af *De arte amandi.*

Hos Meray nævnes tre Digte som Efterligninger af visse Steder hos Andreas: *Le Lai du Trot, Florance et Blancheflor* (det samme Emne behandlet i et latinsk Digt: *De Phyllide et Flora* og et andet fransk Digt: *Hueline et Eglantine*) og et lidet Digt, uvist fra hvilken Tid, en Slags *jeu parti* mellem to Elskende om de Begunstigelser, som Damen vil indrømme Elskeren. Med det første sammenstilles den ovenfor (S. 98) nævnte Fortælling om Besøget i Elskovsgudens Rige, med det andet en Samtale mellem en gejstlig Mand og en Dame, med det tredje en Undersøgelse eller en Slags Prøve, som det synes, for at se, hvorledes Lærlingen vil løse et vanskeligt Spørgsmaal.

Le Lai du Trot[2]) hører til de Digte, hvori Bretagne angives som Fortællingens Hjem. Det er paa en løs Maade sat i Forbindelse med Fortællingerne om Kong Artus, den Ridder, Lorois, som nævnes i Fortællingen, gjøres til en af Rid-

---

[1]) Det var Brakelmann, som først fremsatte Tanken om, at Jacques d'Am. havde gjort Laan hos Andreas, hvad han øjensynlig antog for ganske anderledes betydeligt, end det er (se *Jahrbuch für roman. u. engl. Lit.*, IX, S. 429). I *La Poésie du moyen âge* (p. 203) ell. *Hist. litt.*, XXXIX (p. 485) har G. Paris indskrænket Brakelmanns Mening, som han selv synes at følge i *Romania,* XII (p. 527).

[2]) *Lai d'Ignaurés en vers, du XIIe siècle, par Renaut, suivi des lais de Melion et du Trot, en vers, du XIIIe siècle,* publiés par Monmerqué et Fr. Michel. Paris 1832, 8°.

Digitized by Google

derne af det runde Bord. Desuden kaldes hans Slot Morois, et Navn, der findes i Prosaromanen *Tristan*[1]) rigtignok ikke om et Slot men om en Skov. Det fortælles da, at han en Morgen red ud for at høre Nattergalen. Som han nærmede sig Skoven, saa han en Skare af omtrent 80 Damer, skjønne og pyntelige, paa smukke Heste med behagelig Gang, komme ud derfra. Hver Dame havde ved Siden af sig sin Ven, ligeledes prægtig klædt og vel udstyret, og alle vare de glade og sang og kyssede hinanden og talte om Elskov og Ridderfærd. Mens han korsede sig og undrede sig over dette mærkelige Syn, saa han en ganske lignende Skare komme, lige saa prægtig som den første, hvis Spor den fulgte i stor Fryd og Gammen. Men kort efter lød der fra Skoven megen Jammer og Klage, og nu viste sig et Tog af omtrent 100 unge Damer paa hæslige, halte Krikker, der travede afsted med Støden og Stampen. Seletøjet var daarligt og hullet, Stigbøjler havde de ikke og hverken Sko eller Strømper, og deres Arme vare blottede til Albuen. Et skrækkeligt Uvejr fulgte dem med Torden og Sne. Da dette Tog var kommet forbi, fulgte omtrent 100 Mænd, der vare behandlede paa samme Maade, hvis Heste havde den samme skrækkelige Maade at trave paa. Endelig kom en enlig Dame i lige saa sørgelig en Tilstand. Lorois red hen til hende og spurgte, hvad det var for Folk, der vare komne forbi. Skjønt det var hende vanskeligt at tale paa Grund af Hestens Støden, som ikke formindskedes, fordi hun standsede, forklarede hun, at de første vare de, der i deres Levetid havde tjent Kjærligheden, og som nu af Elskovsguden fik deres Belønning derfor. De sidste, som vare saa ilde behandlede og ikke ledsagede af nogen Ven, vare de, der aldrig havde indladt sig paa Elskov i deres Liv. Det maatte de nu dyrt betale, og det var for sent at angre. Alle de, der fulgte deres Exempel og ikke vilde elske, vilde faa samme Straf.

Efter denne Forklaring fortsatte hun sin Vej, han red hjem og lod alle Piger bede om at vogte sig for at komme blandt de travende. Bretagnerne digtede en Sang derom, som kaldes

---

[1]) *l. c.* p. 72.

Digitized by Google

le Lai du Trot. Dette Digt er efter Udgivernes Mening fra Begyndelsen af 13de Aarhundrede[1]).

Fortællingen hos Andreas er indflettet i en af Samtalerne[2]). Den bejlende Herre vil indvirke paa Damen til sin Fordel ved at forskrække hende med de Straffe, der vente hende efter Døden hos Elskovs Gud, hvis hun ikke indvilliger i at elske. Han foregiver derfor, at han paa en Rejse i sin Herre Roberts, en fornem Mands, Følge kom bort fra sine Ledsagere i en Skov. Under sin Søgen efter dem traf han paa en Skare Mennesker, der drog afsted med en Mand paa en herlig Ganger i Spidsen; han bar en Guldkrone paa Hovedet. Nærmest efter ham fulgte et Tog af prægtig klædte Kvinder paa smukke Heste i den behageligste Pasgang; hver af dem havde paa begge Sider en Ridder, og en tredje gik foran og ledede Hesten ved Tøjlen. Derefter fulgte en uhyre Skare af prægtige Riddere, som skilte dem fra en larmende Sværm, der dannede den anden Afdeling. De Kvinder, der drog frem i den, vare omgivne af saa mange Mænd til Fods, som tilbød dem deres Tjeneste, at de i høj Grad besværedes derved, og Mændene vare baade dem og sig selv til Hinder. En tredje Afdeling frembød et sørgeligt Skue. Den bestod af Kvinder, der vel vare meget smukke, men hæslig klædte og i Pelsværk, som slet ikke passede til den hede Sommerdag. Deres Heste vare magre, travede og haltede paa den haardeste Maade og havde hverken Tømme eller Sadel. Ingen Mand var i deres Nærhed, som kunde være dem til Tjeneste, og en uhyre Støvsky bredte sig over dem fra de foran dragende. En af de sidste Damer nævnede Fortælleren ved Navn og kaldte paa ham; han

---

[1]) Det er Roisin, der, i Oversættelsen af Diez's Bog: *Ueber die Minnehöfe*, først har gjort opmærksom paa Ligheden mellem dette Digt og Fortællingen hos Andreas (p. 79, n. 2). Han tænker, at denne maaske har benyttet Digtet. — I sin Omtale af det begaar han den Fejl at tillægge Trouvèren Renaut alle de tre Digte, der indeholdes i Bogen, og at antage, at de alle ere fra samme Tid, skjønt et Blik paa Titelbladet er tilstrækkeligt til at se Udgivernes Mening. Meray gjør sig skyldig i den samme Fejltagelse; desuden blive hos ham de Damer, der aldrig have elsket, til «*amies volages*» og «*amies infidèles*» (*l. c.* p. 126).

[2]) fol. E 2 a—E 8 a.

Digitized by Google

tilbød hende galant sin Hest, hvad hun dog ikke modtog, men meddelte ham, at det kunde ikke nytte, at han søgte sin Herre, han maatte nu følge med deres Tog. Paa hans Spørgsmaal om, hvem disse Mennesker vare, svarede hun til hans Forfærdelse, at de vare døde. Hun satte dog Mod i ham, og han fik følgende Oplysninger. Manden med Kronen var Elskovsguden; en Dag hver Uge kunde han ses i det Følge, han her førte med sig. Den første Skare Kvinder vare de, som, medens de levede, paa forstandig Maade tjente Kjærligheden og forstod at skatte de tro Elskere. Den anden Slags vare de, der havde været altfor villige og ikke lukket deres Dør for nogen, der ønskede deres Kjærlighed. Men den tredje Slags vare de ulykkelige, som i deres Levetid ikke vilde gjengjælde nogens Kjærlighed og derved berøvede dem, der ønskede at udmærke sig for at fortjene deres Kjærlighed, Udsigten til smukke Handlinger. Derfor led de nu saa megen Nød og maatte endnu udstaa flere Straffe, som hun ikke kunde fortælle ham. Hun ønskede de i Verden levende Kvinder, at de i Tide vilde betænke sig paa at hjemfalde til saadanne Straffe, efter Døden kunde ingen Anger hjælpe dem.

Ridderen svarer nogle intetsigende Ord og beder om Tilladelse til at drage bort. Det kan dog ikke tillades ham, han maa se flere af Straffene. Han følger da med til et dejligt Sted i Skoven, omgivet af alle Slags duftende og frugtbærende Træer, der dannede en Kreds om det. Den runde Plads var delt i tre Dele, en inderst inde i Midten, omgiven af den anden, som den tredje atter indesluttede. Den første var overskygget af et dejligt Træ, en vidunderlig Kilde sprudlede, der sendte smaa Bække ud i alle Retninger. Paa en prægtig Tronstol sad Kjærlighedens Dronning med en straalende Krone og gyldent Scepter. Ved hendes Side ventede et Sæde paa Kjærlighedens Konge. Her var der mange prægtige Sæder for de Damer, der havde Lov til at opholde sig paa dette Sted, som kaldtes Dejligheden. Den anden Del oversvømmedes af de fra den første kommende Bække, hvis Vand blev koldere, end nogen kunde udholde, medens Solen brændte foroven, da intet Træ skærmede mod dens Hede. Dette Sted kaldtes Fugtigheden. I den tredje og yderste Del var der intet Vand, saa

at den med Rette bar Navnet Tørheden. Solens Straaler stak og brændte som Ild, Jordens Overflade var som Bunden i en gloende Ovn. En Mængde Tjørneknipper vare fordelte rundt omkring; gjennem hvert Knippe gik en Stang, som to stærke Mænd holdt fast i. Hver Afdeling af Følget drog til det for den bestemte af disse Steder. Det første Sted herskede der kun Fryd, det andet lutter Uro og Misfornøjelse, det tredje Sorg og Nød, thi hver af Damerne maatte tage Plads paa et Tjørneknippe, som de to Mænd satte i Bevægelse, for at Tornene skulde rive dem desto mere; deres nøgne Fødder berørte den glødende Jordbund.

Da Ridderen nu igjen beder om at maatte vende hjem, faar han Ordre til at anmode Kjærlighedens Konge om Tilladelse dertil, og Damen beder ham om at lægge et godt Ord ind for hende. Han træder frem for denne Konge, takker for, hvad han har set, beder om at blive underrettet om Kjærlighedens vigtigste Bud og derpaa faa Tilladelse til at drage bort og gaar i Forbøn for Damen. Guden svarer, at han skal fortælle sit Syn til enhver Dame, som han ser vige fra Kjærlighedens Vej, for at hun da mulig kan frelses fra de svære Straffe. Han meddeler ham derefter tretten Bud[1]) og tilstaar en Formildelse af Damens Straf; der indrømmes hende en god og velnæret Hest med Tøjle og Sadel, Bortfjærnelse af de Mænd, der sætte Tjørneknippet i Bevægelse og en kold Sten til at have under Fødderne. Ridderen faar en Krystalstang, som han skal kaste i den første Flod, han træffer paa, for at komme hjem uden Ulæmpe.

Som det ses, er det kun den første Halvdel af Fortællingen hos Andreas, som Digtet ligner. Det er trods Ulighederne den samme Fortælling begge Steder, men enhver, der betragter denne Sag med uhildet Blik, vil indrømme, at Digtet ikke er en Efterligning af Kapellanens Prosa. Ved en Omdannelse heraf til Vers vilde Digteren sikkert ikke berøve sig selv Lejligheden til at glimre med Kjærlighedens Konge, heller ikke vilde han glemme den anden Flok i dennes Følge, og endnu mindre vilde han holde op midt i Fortællingen og

---

[1]) I Udgaven 1610 er der kun tolv.

Digitized by Google

nægte sig selv den Triumf med prægtige Farver at udmale Kongens Opholdssted og bruge sin Kunst til at skildre de strænge Straffe. Ogsaa Slutningen af Digtet, hvor han siger, at det egentlig er et Digt fra Bretagne og nævner det Navn[1]), hvorunder det gaar, viser, at han ikke har laant det hos Andreas. Hvorfor skulde han skjule det, hvis han havde gjort det? Nogle faa Steder vise en vis Overensstemmelse i Udtryk, som dog ikke kan veje op med disse Betragtninger. Saaledes hedder det i Digtet om den første Skare:

> *Totes (*sc. les damoiseles*) blans palefrois avoient*
> *Qui si très souef les portoient*[2])

og hos Andreas: *Quarum quælibet in pinguissimo equo atque formoso et suavissime ambulante sedebat*[3]).

Og om den tredje:

> *Si vi puceles dusc'à cent*
> *Fors d'ice forest issir,*
> *Qui molt erent à mal loisir*
> *Sor noirs roncis, maigres et las,*
> . . . .
> *Molt estoient en grief torment*
> *Et trotoient si durement*[4])
> etc.

Hos Andreas: *Præterea turpes nimis et indecentes indecenter equitabant caballos, scilicet macilentos valde et graviter trottonantes* etc[5]).

Om den for sene Anger siger Digtet:

> *Repenties somes trop lent*[6])

---

[1]) *Lai d'Ign.* etc., p. 83.
Un lay en fisent li Breton,
Le lay del Trot l'apele-l'on.

[2]) *ib.* p. 75.

[3]) fol. E 2 b.

[4]) *Lai d'Ign.* etc., p. 77—78.

[5]) fol. E 3 a.

[6]) *Lai d'Ign.* etc., p. 82.

Digitized by Google

og Andreas: *post mortem nulla sibi poterit pœnitudine subveniri* [1]).

Lige før Digtets Slutning siges om Lorois:

et mande as puceles,
Qu'eles se gardent del troter [2]).

Det tilsvarende Sted hos Andreas lyder: *Caveant ergo in hoc sæculo mulieres viventes, ne harum sint nobis consortes pœnarum* [3]).

Disse Steder ere de, der i Ordlyden staa hinanden nærmest. Ved Siden af dem kunde stilles mange flere, hvor Afvigelserne ere betydeligere end Lighederne her. Hos Andreas er der tre Riddere hos hver Dame, i Digtet kun en [4]), Klædedragtens Beskrivelse er højst forskjellig, baade for de lykkelige og for de ulykkelige, disse sidstes Heste have Seletøj og Sadler i Digtet men ikke hos Andreas o. s. v.

Vilde man nu paa den anden Side spørge, om da Andreas har benyttet Digtet, maa det lige saa sikkert besvares benægtende. I en prosaisk Omskrivning, meget mere end i en poetisk Gjengivelse, vilde man træffe de samme Ord og Udtryk, man vilde gjenfinde nogle af de Lignelser, der ere benyttede i Digtet, og der vilde ikke være saa mange Afvigelser i alle Slags Beskrivelser.

Overensstemmelsen maa bero paa, at begge have kjendt samme Original, nemlig det oprindelige Digt [5]); Andreas har maaske kun kjendt Indholdet, han har sat til, hvad han be-

---

[1]) fol. E 4 b.

[2]) *Lai d'Ign.* etc., p. 83.

[3]) fol. E 4 b.

[4]) Derimod hos Nicole de Margival, der benytter lidt af denne Beskrivelse, er der to Riddere til Hest paa hver Side af Kjærlighedsguden og en, der til Fods fører hans Hest ved Tøjlen (v. 277—283).

[5]) I *Hist. litt.*, t. XXIII, p. 67 nævner P. Paris en Legende hos Helinand som det Stof, hvorfra Digteren af *le Lai du Trot* skulde have taget sin Ide, uden at det angives, hvilken Legende. En af disse frembyder en rigtignok fjærn og svag Lighed med Digtet, idet der høres Støj af overnaturlige Væsener eller Djævle i en Skov (*Flores Helin.*, Cap. XII, (i Tissier: *Biblioth. Patrum cisterc.*, lib. VII, p. 311; Vincent. Bellovacensis: *Speculum hist.*, lib. XXIX, c. CXIX).

Digitized by Google

høvede: Kjærlighedens Konge maatte med i Flokken, fordi han skulde meddele de 13 Love; herved fik de større Betydning i en Lærebog om Kjærlighed. Den anden Slags Kvinder maatte føjes til, da de vare omtalte i en Beskrivelse af Amors Palads, som findes lidt tidligere i denne Samtale[1]) og benyttes ogsaa efter Fortællingen. Det er værd at lægge Mærke til, hvor løst de omtales af Fortælleren. Man faar ikke engang at vide det første Sted, hvor de nævnes, om de vare unge og smukke, saaledes som det siges om de andre to Afdelinger, om de vare til Fods eller til Hest[2]), hvorledes de vare klædte; det andet Sted faar man heller ingen Oplysning om, hvorvidt de kunde sætte sig ned, eller om de aldrig maatte hvile sig. Denne Magerhed i Udmalingen turde antyde en Tilsætning fra den fortællende.

Det viser sig desuden, at han har sammenarbejdet denne første Fortælling med en anden. Noget af det sidste Stykke optræder nemlig igjen, men ikke ganske i samme Skikkelse, hos en senere Forfatter, hvad hidtil ingen har omtalt. I sit Skrift *Les Consaus* eller *Conseils d'amour* fortæller nemlig Richard de Fournival[3]) for at give sine Raad større Vægt ligesom Andreas, at han havde gjort en Rejse i Kjærligheds-gudens Rige. Han saa der baade den usigelige Fryd, hvormed de, der have elsket, lønnes, og de skrækkelige Pinsler, der vente baade dem, der have agtet Guden ringe, og dem, der

---

[1]) fol. E, 1 a. — Maaske baade disse og Kjærlighedens Konge oprindelig kun hørte til det sidste Stykke af Andreas's Fortælling.

[2]) Det siges unægtelig i Begyndelsen af Historien, at han saa en Skare vejfarende Folk til Hest, men ved de andre to Afdelinger omtales Hestene udtrykkelig.

[3]) Ved Midten af 13de Aarhundrede. Han var en anset Mand, Kansler ved Kirken i Amiens. *Les Conseils d'amour* omtales af Paulin Paris i *Bibl. de l'Éc. des Ch.*, I[e] sér., t. I, p. 47—50 og *Hist. litt.*, t. XIII, p. 721—724. Begge Steders Indhold er væsentlig det samme, hvad denne Fortælling angaar. Desværre er *Les Conseils d'amour* ikke udgiven. — Naar P. Paris (*Hist. litt.*) udtaler følgende: *Il y vit, comme dans le lai du Trot, les affreux tourments que le dieu inflige à ceux qui l'ont dédaigné ou qui «lor cuers et lor cors abandonnoient à plusours»*, beroer Henvisningen til *le Lai du Trot* vel paa en lille Fejltagelse, da den Slags Straffe ikke omtales i den, heller ikke den sidste Slags Mennesker.

Digitized by Google

gav deres Hjærte og Legeme hen til mange. Han saa, siger han, komme ind i Gaarden (vel ved Amors Palads) en Mængde Mænd og Kvinder, som kun havde Skjorter paa. De blev førte ud paa en isbelagt Dam, som var i Gaarden. Der paa Isen var der mange Sæder af spidse Torne, og paa dem maatte disse Folk sætte sig. Tornene stak dem, saa Blodet flød, og deres Fødder frøs fast paa Isen og de jamrede sig, saa det var en Ynk at høre paa. Men Folkene der paa Stedet raabte til dem: «Nu faa I, hvad I have fortjent for Eders Gjerninger».

Det ser ikke ud, som om dette er taget fra Andreas, der heller ikke ellers synes at være bleven benyttet af Richard de Fournival. Han har heller ikke den foregaaende Del af Fortællingen. Dette sidste synes at vise, at der har existeret en Beretning om Kjærlighedens Rige, som var uafhængig af *le Lai du Trot*, men at Andreas, der har fundet visse Overensstemmelser mellem de to Fortællinger, har forsøgt at gjøre dem til en. De gjentagne Anmodninger af Ridderen om at faa Tilladelse til at forlade Toget og de gjentagne Afslag ere sandsynligvis mindre behændige Forsøg paa at danne en Overgang fra den ene til den anden.

Den anden Efterligning skulde være at finde i Digtet *Florance et Blancheflor*[1]). Dette Digts Emne har været meget yndet, der er ikke færre end tre Bearbejdelser[2]) deraf, som antages for uafhængige af hinanden alle tre. Naar kyndige Lærde[3]) til Trods for betydelig Lighed mellem disse tre Digte dog komme til den Slutning, at de vel alle have en og samme Kilde, men at det ikke er sandsynligt, at noget af dem har modtaget nogen Paavirkning af noget af de andre, behøves

---

[1]) *Ci commence de Florance et de Blancheflor, alias jugement d'amour* (Méon: *Recueil de Fabliaux et Contes*, 1808, t. I, p. 354—365).

[2]) *De Hueline et d'Eglantine* (Méon: *Nouveau recueil de Fabliaux et Contes*, 1823, t. I, p. 353—363). *De Phyllide et Flora* (*Gedichte des Mittelalters auf König Friederich I den Staufer und aus seiner so wie der nächstfolgenden Zeit* von Jacob Grimm, Berlin 1844, 4° S. 78—89; ogsaa Aretin: *Beiträge zur Geschichte und Literatur*, Bd. 7, S. 301, men ufuldstændig).

[3]) Diez: *Ueber die Minnehöfe*, S. 63. — Grimm, *l. c.*, p. 89, n. 1.

Digitized by Google

der næppe nogen Undersøgelse for at bevise, at nogle faa Linier hos Andreas, der ligne Udtalelser i disse Digte, ikke kunne anses for at have noget at betyde for dem[1]). Med de to franske Digte er Overensstemmelsen saare ringe, større derimod for det latinskes Vedkommende.

Det antages, at de franske Digte ere fra 13de Aarhundrede, dog ikke fra Begyndelsen[2]). Det latinske Digt er maaske fra Slutningen af 12te Aarhundrede[3]), omtrent samtidigt med Andreas Capellanus. Men hvem er Digteren af dette? Grimm antager det med megen Sandsynlighed for at tilhøre en tysk Digter. Hvorledes skulde en tysk Digter komme til at benytte en omtrent samtidig Franskmands Bog? Sandt nok, Grimm viser, at denne Tysker maa have opholdt sig nogen Tid i Frankrig, uvist naar. Betydningen af det hele formindskes for øvrigt end mere, da det viser sig, at Striden om, hvorvidt en Gejstlig eller en Ridder maa foretrækkes som Elsker, kan paavises i et langt tidligere latinsk Digt fra 11te eller i det seneste fra 12te Aarhundrede, hvor lignende Grunde anføres *pro* og *contra*[4]). Og om Digtet: *De Phyllide et Flora* har brugt nogle Sætninger hos Andreas, eller om Andreas har laant af Digtet, vilde det ikke være muligt at afgjøre, da der ikke kan siges noget bestemt om Tiden for dets Tilblivelse.

---

[1]) Foerster, i Fortalen til *De Venus la déesse d'Amor*, synes at antage, at disse Digtes Foranledning kunde være nogle Linier i Digtet *li fablel dou Dieu d'Amours* (publ. p. Jubinal, Paris 1834), hvor den Paastand fremsættes, at ingen skal have Lov til at elske undtagen Klerk og Ridder (p. 18). Man kunde da snarere antage Andreas for deres Udgangspunkt. Hos ham opstilles disse dog som Modsætninger ligesom i de ovenomtalte Digte. Men dette Emne kan opvise en langt tidligere Bearbejdelse, som det vil ses i det følgende.

[2]) Diez, *l. c.*

[3]) Grimm, *l. c.* og p. 36 ff.; Aretin, *l. c.*

[4]) Udgivet af G. Waitz i *Zeitschrift für deutsches Alterthum*, B. VII (1849), S. 160—167, under Navnet: *Das Liebesconcil.* Uden at være de andre Digtes Kilde, er det det ældste Exemplar af den Art. Det er nævnt sammen med *De Phyllide et Flora* som dette Digts mulige Forbillede af Selbach (*Das Streitgedicht in der altprov. Lyrik*, Marburg 1886, S. 28). Endnu et Digt af lignende Indhold omtales af P. Meyer i *Archives des miss.*, IIe série, t. V.

Digitized by Google

De franske Digte vise kun to Steder nogen Lighed med Andreas; den Gejstlige roses for sit belevne Væsen i Modsætning til Ridderen:

Je prouverai tot en apert,
Voyant tote la gent du mont,
Que sor tote la gent qui sont
Doivent li Clerc avoir amie:
Quar plus sevent de cortoisie
Que nule gent ne Chevalier[1]).

Og det andet Sted:

Car plus set Clers de cortoisie
Que Chevaliers qui a amie[2]).

Hos Andreas hedder det: *Immo inevitabili vobis necessitate probabo quod in amore magis est clericus quam laïcus eligendus. Clericus enim in cunctis cautior et prudentior invenitur quam laïcus, et majori moderamine se suaque cuncta disposuit* [disponit?][3]).

Det latinske Digt har, som sagt, meget betydeligere Overensstemmelser, der virkelig kunde vække Forestillinger om en Efterligning hos en af Parterne:

Solis necessariis miles est contentus,
somno, cibo, potui non vivit intentus,
amor illi prohibet ne sit somnolentus,
cibus, potus militis amor et juventus.

. . . .

Meus novit ludere, tuus epulari,
meo semper proprium dare, tuo dari.

. . . .

Orbem cum letificat hora lucis feste,
tunc apparet clericus satis inhoneste

---

1) *Florance et Blancheflor*, v. 128—133.
2) *Hueline et Eglantine*, v. 27—28.
3) fol. I 7 b.

Digitized by Google

in tonsura capitis et in atra veste,
portans testimonium voluntatis meste.

Non est adeo fatuus aut omnino cecus,
cui non appareat militare decus;
tuus est in otio quasi brutum pecus
meum tegit galea, meum portat ecus.

Meus armis dissipat inimicas edes
. . . .
Redit fusis hostibus et pugna confecta.
. . . .

Non dices obprobrium, si cognoscas morem,
Vestem nigram clerici comam breviorem,
habet ista clericus ad summum honorem,
ut sese significet omnibus majorem[1]).

Hermed stemmer følgende hos Andreas: *Nam cum amor de sui natura corporis placibilem et pulchrum quærit hominem qui congruo tempore sua cunctis servitia exigat, largiri paratum et contra rebelles plurimum animosum, et omnimoda in proelio strenuitate gaudentem, et bellorum honori assiduo superpositum ac labori, clericus quidem mulieri* [l. muliebri] *apparet ornatu vestitus et capite deformiter incedit abraso neminemque largitatis potest præmiis adjuvare, nisi bona velit subripere aliena, et continuo deditus otio reperitur et ventris solummodo obsequiis mancipatus.*

Muliebris autem clericis indulta cultura nullatenus nisi [l. mihi] *posset esse nociva, quia talis secundum antiquum ordinem, ab antiqua prudentia patrum mihi mandatur ornatus, ut habitu etiam et incessu ab aliis hominibus clerici distinguantur*[2]).

---

[1]) *De Phyll. et Flora*, v. 18—37. I det sidste Vers forsvarer Flora sin Elsker.

[2]) fol. I 8 a og I 8 b. — I det første Stykke taler Damen, i det andet den gejstlige Herre. — Angaaende nogle Tvivl om dette Afsnit hos Andreas se ovfr. S. 95.

Digitized by Google

Det lille Digt, som Meray endnu nævner[1]) som en af de mangfoldige Efterligninger, har en vis Overensstemmelse med et Spørgsmaal, der opstilles til Besvarelse hos Andreas[2]), men dog ikke større end at det slet ikke kan afgjøres, om det er en Efterligning. Der findes en provençalsk *Partimen* af et meget lignende Indhold[3]), mere lig det franske Digt end Disputen herom hos Kapellanen.

Ligheden er for ubestemt til at forudsætte, at de, der skrev disse Smaadigte, kjendte Andreas Capellanus's Bog. Derimod findes hos Nicole de Margival foruden den af Gaston Paris nævnte Omtale af Gautier et lille Digt om, hvor man skal bære sin Ring[4]). Deri ere netop de Regler, som Grevinden af Champagne giver i den Henseende hos Andreas[5]), fremstillede, saa at det antagelig er en Benyttelse af Andreas's Bog, som viser sig deri.

Medens det saaledes er en vanskelig Sag at vise, at Andreas's Bog er bleven benyttet og efterlignet meget tidlig, er det ulige lettere at vise et Tilfælde, hvor Andreas selv har efterlignet. Fortællingen om, hvorledes Kjærlighedens Love blev fundne, er nemlig, som det kan ses hos Gaston Paris[6]), en Efterligning af Chrétien de Troyes's Romaner, i Særdeleshed af *Le Conte de la Charete.* Indholdet af den, i øvrigt temmelig matte og kjedsommelige Fortælling[7]), er følgende:

---

1) *l. c.* — Digtet er udgivet af Jubinal i *Lettres à M. le comte Salvandy,* Paris 1846, p. 140—142, efter et Haandskrift fra 14de Aarh.

2) fol. K 6 b — fol. L 1 a.

3) Bartsch: *Gr.* 435, 1 (Mahn: *Ged.* 1020). Uvist fra hvilken Tid.

4) *Le Dit de l'anelet, Panth. d'Amours* v. 1284—1344, navnl. v. 1330—1344. Det synes at være Nicoles Bearbejdelse af et Digt af en anden, som han kalder Jehan l'Epicier (se Todd, i Indledn.).

5) fol. O 5 a.

6) *l. c.* p. 530—532.

7) Meray falder i Begejstring over den (*l. c.* p. 130). Den kunde efter hans Mening være Grundlaget for alle Artusromanerne. — En betydelig Lighed, men som hidtil ikke er bleven omtalt, viser sig ogsaa mellem Begyndelsen af dette Æventyr hos Andreas og *la Mule sanz frain* af Païen de Maisières. I denne Fortælling laaner Damen, der opfordrer til den vovelige Fart, sit Mulæsel til Ridderen, da dette kjender Vej og kan føre ham, hvis han har Mod. Han faar et Kys til Opmuntring, kommer igjennem en Skov med mange vilde Dyr (Andreas:

Digitized by Google

En britisk Ridder drog gjennem «den kongelige Skov» for at besøge Kong Artus. I Skovens Indre mødte en dejlig ung Dame ham, ridende paa en smukt udstyret Hest. Ridderen hilste, hun besvarede høflig hans Hilsen og sagde ham, at uden hendes Hjælp kunde han ikke opnaa sin Hensigt. Da hun formaaede at sige, hvilken denne Hensigt var, at han nemlig for at vinde sin Dames Kjærlighed havde lovet at hente en Høg, som efter Sigende sad paa en Guldstang i Kong Artus's Slot, indsaa han, at hun var en Fe, og Fortællingen om de Farer, han maatte bestaa, bragte ham til at modtage hendes Hjælp. Høgen maatte han nemlig vinde i Kamp, men først maatte han have den Handske, hvorpaa den skulde bæres. Denne forsvaredes af to Stridsmænd, som maatte overvindes, hvorefter han selv maatte tage Handsken for ikke at blive narret. Den unge Dame eller Fe tilbød ham derfor sin Hest, som vilde føre ham, hvorhen han ønskede. Han tog mod Tilbudet, fik et Kys til Opmuntring og begav sig paa Vej. Efter at være kommen gjennem øde Egne naaede han en Flod med stejle Bredder, som man ikke kunde komme over. Ved at følge dens Løb nogen Tid fandt han en Bro af Guld, der var meget smal, og hvis midterste Del sank under Vandet. En Krigsmand, som vilde hindre ham i at komme over den, blev overvunden, og ved den gode Hests Hjælp slap han over Broen, skjønt en Kæmpe, der stod paa den anden Side af Floden, fik Broen til at ryste stærkt og ofte forsvinde under Vandet. Da Ridderen var kommen over, greb han denne Kæmpe og druknede ham. Gjennem skjønne Egne kom han nu til et lukket Slot, hvor han satte sig ved et dækket Bord udenfor det. Men næppe havde han begyndt at spise, før en Dør i Slottet fløj op med et

per agresta nimis atque ferarum loca) til et Vand, der er stort og dybt og uden Vadested. Ved at ride langs med det, finder han en Bro, der er meget smal, helt af Jærn, og som synker under Vægten. Kun ved Mulæslets Hjælp lykkes Overgangen. Men hermed ender Ligheden. Til hvilken Tid *la Mule sanz frain* hører, er ikke bestemt. I *Hist. litt.*, XIX, 722—729 antages den for at høre til de senere Fortællinger, fordi Forfatteren siger, at de gamle Veje ere mindre lovpriste paa hans Tid end de nye. Men det gamle er tidt det bedste, og derfor vil han holde sig dertil. — Det er vel egentlig ikke muligt at udlede noget deraf.

Digitized by Google

vældigt Brag, og ud kom en kæmpemæssig Mand med en Blykølle i Haanden, som udfordrede ham til Kamp. Efter at ogsaa han var bleven overvunden og havde mistet den ene Haand, bemægtigede Ridderen sig Handsken, der fandtes i dette Slot hængende paa en Guldsøjle. Da han drog bort med den, lød der fra usynlige Væsener megen Jamren og Klage derover. Ved Kong Artus's Hof, som han derefter naaede, maatte han endnu bestaa en Kamp til Ære for sin Dame med en Ridder, men overvandt ham og fik saaledes Tilladelse til at føre Høgen med sig. Et lille Skrift, som ved en Guldkjæde var fæstet til Høgens Stang, blev det ham betydet at tage med. Dette Skrift indeholdt Elskovslovene, som Kjærlighedens Konge ønskede at meddele til alle Elskende. Han vendte da tilbage, nu uden noget Æventyr eller nogen Fare, traf atter Feen, som glædede sig over hans Sejr, og blev belønnet med sin Dames Kjærlighed, da han var naaet tilbage til hende, og hun havde lært hans Troskab og Tapperhed at kjende. De sammenkaldte en talrig Forsamling af Damer og Riddere, og Damen paalagde dem at overholde Kjærlighedens Konges Bud. Hele Forsamlingen aflagde Løfte herom; Lovene blev afskrevne og udbredte gjennem alle Verdens Dele til alle Elskende.

Disse Love ere 31 i Tal:

I. *Causa conjugii non est ab amore excusatio recta.*

II. *Qui non zelat, amare non potest.*

III. *Nemo potest duplici amore ligari.*

IV. *Semper amorem minui vel crescere constat.*

V. *Non est sapidum, quod amans ab invito sumit amante.*

VI. *Masculus non solet nisi in*[1]) *plena pubertate amare.*

VII. *Biennalis viduitas pro amante defuncto superstiti præscribitur amanti.*

VIII. *Nemo sine rationis excessu debet amore privari.*

IX. *Amare nemo potest, nisi qui*[2]) *amoris suasione compellitur.*

X. *Amor semper consuevit ab avaritiæ domiciliis exulare.*

---

[1]) Saaledes Raynouard, efter Haandskr. i Paris; Udgaven 1610 har *potest sine.*

[2]) Raynouard; Udg. 1610: *quod.*

XI. *Non decet amare, quarum pudor est nuptias affectare.*
XII. *Verus amans alterius nisi*[1]) *suæ coamantis ex affectu non cupit amplexus.*
XIII. *Amor raro consuevit durare vulgatus.*
XIV. *Facilis perceptio contemptibilem reddit amantem, difficilis causam facit haberi.*
XV. *Omnis consuevit amans in coamantis aspectu pallescere.*
XVI. *In repentina coamantis visione cor contremiscit amantis.*
XVII. *Novus amor veterem compellit amorem abire.*
XVIII. *Probitas sola quemcunque dignum facit amore.*
XIX. *Si amor minuatur, cito deficit et raro convalescit.*
XX. *Amorosus semper est timorosus.*
XXI. *Ex vera zelotypia affectus semper crescit amandi.*
XXII. *De coamante suspicione percepta zelus interea et affectus crescit amandi*[2]).
XXIII. *Minus dormit et edit, quem amoris cogitatio vexat.*
XXIV. *Quilibet amantis actus in coamantis cogitatione*[3]) *finitur.*
XXV. *Verus amans nil beatum credit, nisi quod cogitet amanti placere.*
XXVI. *Amor nihil posset amori leviter denegare.*
XXVII. *Amans coamantis solatiis satiari non potest.*
XXVIII. *Modica præsumptio cogit amantem de coamante suspicari sinistra.*
XXIX. *Non solet amare, quem nimia voluptatis abundantia vexat.*
XXX. *Verus amans assidua sine intermissione coamantis imaginatione*[4]) *detinetur.*
XXXI. *Unam feminam nihil prohibet a duobus amari et a duabus mulieribus unum*[5]).

---

[1]) Rayn.; mglr. i Udg. 1610. I det følg. *effectu* i 1610.
[2]) Mangler i Udg. 1610; Se ovfr. S. 94.
[3]) Rayn.; 1610: *cognitione.*
[4]) Raynouard: *imagine.*
[5]) Da disse Elskovslove findes oversatte for sig paa Tysk (se ovfr. S. 92), og *Britonis militis regulæ amoris* citeres hos Du Cange, er den

Digitized by Google

Gaston Paris minder om, at Høgen, der tilfalder den skjønneste Dames Ridder, er taget fra Chrétiens *Erec*, den farlige Bro under Vandet fra *le Conte de la Charete*, hvori ogsaa Udtalelser findes, der svare til flere af Elskovslovene, ligesom i det hele den Opfattelse af Kjærligheden, som fremtræder i denne Roman, den første Roman, hvor den Opfattelse er gjort gjældende ifølge Gaston Paris's overbevisende Ord, stemmer overens med Elskovslovenes. De Egenheder i Fremstillingen af Kjærligheden, som han fremhæver for denne Romans Vedkommende, udgjøre ogsaa det særegne for den ridderlige Kjærlighed i 12te Aarhundrede. Der er navnlig følgende Punkter, der af Gaston Paris opstilles som nye: at Kjærligheden kun findes i et frit eller ligefrem utilladeligt Forhold, og at Elskeren skylder sin Dame Lydighed i alt, maa opfylde hendes Bud af Frygt for at miste hendes Kjærlighed, og at Kjærligheden er en Slags Kunst, hvis Regler kunne læres. Det første Punkt

---

Mening bleven fremsat (Diez: *Ueb. d. M.*, p. 80), at de have existeret, før Andreas skrev sin Bog. Det er næppe nødvendigt at antage. Der kan være taget Afskrifter af dem alene. Saaledes findes i et Haandskrift i Bibl. Laurent. (*Bandini*, t. IV, 276, Cod. III, 608 v°) sammen med flere andre Smaastykker: *Regulæ de amore juxta Gualterium.* — En af Lovene (II) kaldes, fol. M 7 b, *generalis traditio.* Det kunde maaske antages, at Andreas havde samlet dem, men i øvrigt synes de ikke at existere i nogen bestemt Form paa Fransk eller Provençalsk. — Love, der tillægges Kjærlighedsguden, forekomme flere Steder (f. Ex. *Roman de la Rose* v. 10864 ff., hos Karl af Orleans o. fl. St.), men de stemme ikke overens med Lovene hos Andreas. Hos Andreas selv findes 12 (s. S. 120, n. 1) andre Regler, hvoraf nogle af lignende Indhold som en og anden af de 31; de første betragtes som mindre betydelige i Modsætning til de sidste (»*majora*« fol. E 7 b). Nogle af disse 12 gjenfindes hos andre Forf. mellem Kjærlighedsgudens Love. De ere følgende: *Avaritiam sicut nocivam pestem effugias [et] ejus amplectens contrarium. — Mendacia omnino vitare memento. — Maledicus esse non debes. — Amantium noli propalator existere. — Amoris tui secretarios noli plures habere. — Alterius idoneo copulatam amori scienter non coneris subvertere. — Ejus non cures amorem eligere cum qua naturalis pudor tibi nuptias contrahere prohibet. — Dominarum præceptis in omnibus obediens persevera. — Amoris semper studeas militiæ aggregari. — In omnibus urbanum te constituas et curialem. — In amoris exercendo solatia voluntatem non excedas amantis. — In amoris præstando solatia et recipiendo omnis debet verecundiæ rubor adesse.*

Digitized by Google

svarer til den første af Elskovslovene, det andet til den fem og tyvende eller, som det tydeligere er udtalt i et af de S. 132 nederst anførte Bud, som høre til Fortællingen om Kjærlighedens Konge: *Dominarum præceptis in omnibus obediens persevera*; mange af de andre Love vise sig ogsaa i Praxis i *le Conte de la Charete*, om de end ikke udtales som Love.

Saaledes indeholdes i følgende Vers den Tanke, at Elskeren iler med at handle den Elskede til Behag:

Molt fet tost et volentiers,
Là où il est amis antiers,
Ce que s'amie doie plaire[1]).

Omtrent det samme er Indholdet af *regula* XXIV og XXV. Naar Lancelot ikke drister sig til at spørge om Grunden til Dronningens pludselige Vrede mod ham:

Dame, certes, ce poise-moi,
Nè je n'os demander por coi[2]),

er det meget naturligt, da Elskere altid ere bange, at sige for deres Damer, saaledes som det kan læses i *regula* XX.

Fortællingen om Lancelots Utilbøjelighed til at indlade sig paa en anden Dames Tilbud om Kjærlighed og om, hvorledes han med Glæde ser hende forføje sig bort:

Au chevàlier mie ne griève,
Einz l'an leisse aler volentiers
Com cil qui est amis antiers
Autrui que li[3]),

svarer til *regula* XII; de forskjellige Fortællinger om hans Grublen, der gjør ham uimodtagelig for, hvad der sker omkring ham, kunne sammenstilles med *regula* XXX:

Jà estoit près de none basse,
N'ancor ne se remuet nè lasse
Li chevaliers de son panser[4]).

---

[1]) v. 3798—3801. Citaterne ere tagne fra Jonckbloets Udg. i *Roman van Lancelot*, 'sGravenhage 1849, 4°, t. II.

[2]) v. 3963—3964.

[3]) v. 1262—1265.

[4]) v. 735—737.

Digitized by Google

Det samme er udtrykt i følgende to Vers:

Cil ne l'antant nè ne l'oï,
Car ses pansers ne li leissa[1]).

Til *regula* XV passer det, at han ved at se blot Dronningens Kam og nogle af hendes Haar mister baade Mæle og Farve:

Qu'il avoit au cuer tel dolor
Que la parole et la color
Ot une grant pièce perdue[2]).

Om nu ogsaa denne Opfattelse af Kjærligheden første Gang blandt Romanerne kommer til Orde i *le Conte de la Charete*, maa man dog ikke tænke sig, at den blev til paa den Tid, da denne Roman blev skreven, omtrent Aar 1170[3]). De samme Meninger udtales af Troubadourer fra Midten af Aarhundredet, c. 20 Aar tidligere, og i Udtryk, som om det ikke var noget nyt, de fremsatte. Saaledes f. Ex. hos Bernart de Ventadorn. Dennes første Elskovshistorie er ligesom Lancelots af den rette Art: hans Elskede, Vicomtessen af Ventadorn, er gift. Her finde vi de samme Egenheder som kunne paavises i Lancelots Kjærlighed. Bernart er frygtsom overfor sin Dame, han tør slet ikke bede om hendes Naade:

E tant la dopt e la reblan,
Que ges de mi non l'aus preyar[4]),

og det er ikke blot om ham selv, han siger dette: ingen tro Elskov er uden Frygt, alle ere bange for at mishage den Elskede, derfor vover han heller ikke selv at tage Mod til sig:

Mas greu veiretz fin'amansa
Ses paor e ses duptansa,
Qu'ades tem hom vas so qu'ama falhir,
Per qu'ieu no m'aus de parlar enardir[5]).

---

[1]) v. 744—745.
[2]) v. 1435—1438.
[3]) *Romania*, XII, 462; Foerster: *Cliges*, p. III.
[4]) Bartsch: *Gr.*, 70, 39; Mahn: *Werke*, I, 12.
[5]) B.: *Gr.*, 70, 1; M.: *W.*, I, 16.

Digitized by Google

Han er saa optaget af Tanken om hende, at Tyve kunne bestjæle ham, uden at han mærker det:

Que manthas vetz ieu cossir tan
Lairos me poirian emblar,
Ja no sabria dir que s fan[1]).

I det hele taget er han saa opfyldt af Kjærligheden, at han ikke har nogen Følelse for ydre Indvirkninger, han kan gaa i den koldeste Blæst i den bare Skjorte:

Anar posc ses vestidura
nutz en ma chamiza
que fin' amors m'assegura
de la freida biza[2]).

Naar han klæder sig af og gaar i Seng om Natten, kan han ikke sove for Tanken om hende:

Ben sai la nueg quan mi despuelh
El lieg que no i dormirai re;
Lo dormir pert, quar ieu lo m tuelh,
Domna, quan de vos mi sove[3]),

og naar han ser hende, ryster og bæver han som et Blad i Blæsten:

Quant ieu la vey, be m'es parven
Als huels, al vis, a la color,
Qu'eissamen trembli de paor
Cum fa la fuelha contra'l ven[4]).

Men naar det gaar godt med hans Forhaabninger, bliver han et helt andet Menneske:

Totz me deconosc, tan be m vai[5]).

Han forbedres af Kjærligheden, der er saa mægtig:

---

[1]) B.: *Gr.*, 70, 39.
[2]) B.: *Gr.*, 70, 44; *Chrest. pr.*, p. 52.
[3]) B.: *Gr.*, 70, 41; M.: *W.*, I, 19.
[4]) B.: *Gr.*, 70, 31; M.: *W.*, I, 36.
[5]) B.: *Gr.*, 70, 27; M.: *W.*, I, 45.

Digitized by Google

Qu'aissi cum l'amors es sobrana,
Per que ṁos cors melhur e sana,
etc.[1])

Enhver Elsker maa skjule sin Kjærlighed; han selv har ogsaa uden videre opdigtet noget, naar nogen spurgte ham derom:

D'una ren m'aonda mos sens,
Qu'anc nulhs hom mon joi no m'enquis
Qu'ieu voluntiers no l'en mentis[2]).

Men han maa ikke stræbe efter at være den herskende:

Mas en amor non a hom senhoratge;
E qui l'y quer, vilanamen domneya[3]).

Kjærlighedens Magt byder ham at tjene:

Forsa d'amor m'i fai far vassalatge[3]).

Skinsyg derimod, det maa en Elsker være, ellers staar det sig daarlig med hans Kjærlighed, thi:

Ben pauc ama drutz que non es gelos[4]).

Men han maa paa den anden Side forstaa at være taalmodig «*bos sufrire*», hans Dame kan gjøre med ham, hvad hun vil, om hun saa vil dræbe ham; han beklager sig ikke:

Qu'ieu sui en sa merce;
S'il platz que m'aucia,
Jeu no m'en clam de re[5]).

Til Trods for alt, stræber han kun efter sin Dames Kjærlighed, andres bryder han sig ikke om:

---

[1]) B.: *Gr.*, 70, 22; M.: *W.*, I, 28. Hermed kan sammenlignes nogle Linier af en anden af de ældste Troubadourer, Marcabrun, (B.: *Gr.*, 293, 40; M.: *W.*, I, 54):

Ay! fin' amors, fons de bontatz,
Quar tot lo mon enlumenatz
Merce ti clam etc.

[2]) B.: *Gr.*, 70, 1.

[3]) B.: *Gr.*, 70, 42; M.: *W.*, I, 44.

[4]) B.: *Gr.*, 79, 11; M.: *W.*, I, 18.

[5]) B.: *Gr.*, 70, 25; M.: *W.*, I, 15.

Digitized by Google

Daltramor no uuelh nien[1]).

Det er de samme Tanker og Fordringer, som kunne udledes af *le Conte de la Charete*; de følgende Troubadourer i 12te Aarhundrede gjentage dem. Man træffer Udsagn, der undertiden næsten kunne se ud som en Oversættelse af en eller anden af Andreas's Elskovslove. Det er vel, som ovenfor sagt, tilfældigt; alles Tanker have i høj Grad syslet med dette Emne; det er tidligere omtalt (S. 64), hvorledes Kjærligheden altid afgiver Stof til Underholdning mellem Riddere og Damer. Andreas's Elskovslære er en Udvikling af den i Lovene udtalte Opfattelse og stemmer saaledes i det hele ganske overens med Tidens Retning.

Denne Kjærlighed er aldeles ikke platonisk[2]), som man har været tilbøjelig til at antage. Den stræber, oftest tydelig nok, mod det bestemte Maal: den fulde Besiddelse af den Elskede[3]). Men den Forbindelse, hvori den sættes med Udviklingen af Personligheden, giver den et vist ideelt Skjær. Damens Gunst maatte fortjenes; Elskeren maatte forøge sin Berømmelse, skaffe sig et Navn, tilegne sig ridderlige Dyder som Gavmildhed og høvisk Adfærd for ikke at tale om Tapper-

---

[1]) B.: *Gr.*, 70, 30. — De her benyttede Sange, kunne ved Navnene Bel Vezer og Conort, hvormed Digteren betegner sine to første Elskede, bestemmes som ældre end c. 1155. En enkelt, hvori intet af disse Navne findes (B.: *Gr.*, 70, 11), anses dog af Ronconi (*Il Propugnatore*, Vol. XIV, P. I: *L'amore in Bernardo di Ventadorn e in Guido Cavalcanti*) og af Carducci (*Nuova Antologia*, Vol. XXV—XXVI: *Un poeta d'amoré del secolo* XII) for at høre til den samme Tid.

[2]) «*un amour idéal et raffiné, nullement platonique toutefois, et fondé sur la pleine possession, mais ne laissant aux sens qu'une part secondaire, étroitement lié à la pratique et à l'accroissement des vertus sociales, et donnant à la femme, à cause du risque qu'elle courait en s'y livrant, une supériorité constante qu'elle justifiait par l'influence ennoblissante qu'elle devait exercer sur son amant*». Gaston Paris, *l. c.* p. 529.

[3]) «*Nei poeti provenzali troviamo una continua progressione di desiderî che in maniera più o meno gentile tende sempre al possedimento del corpo; è un continuo chiedere mercè, l'eterna parola che vuol dir molto e vuol dir niente, sguardo, sorriso, bacio, tutto, e sin dal primo istante s'arguisce la fine*». Tullio Ronconi, *l. c.* p. 55.

Digitized by Google

hed. Saaledes tilkæmpede han sig en Gunstbevisning efter en anden. Troubadouren Gaucelm Faidit tjente sin tilbedte Dame i 7 Aar[1]) og opnaaede dog intet; i Raimon Vidals Novelle tjener Ridderen ligeledes 7 Aar[2]). Gik denne Opfattelse uforandret i Arv til det følgende Aarhundrede? Det er vel vanskeligt at afgjøre, men man skulde næsten tro, at det ikke var Tilfældet. En yngre Troubadour, den for sin Ridderlighed priste Blacatz, forekaster en ældre, Peire Vidal[3]), at han indlader sig paa langvarig Forelskelse uden at nyde noget godt af sin Dame, han for sit Vedkommende foretrækker det sidste, Nydelsen; at vente er kun at spilde sin Glæde. Peire svarer dertil, at han er ikke som Blacatz og hans Meningsfæller, der kun bryde sig lidt om Kjærligheden; han vil gjærne finde sig i en lang Dagsmarsch for at komme til et godt Herberge og gjærne tjene længe for en smuk Gave:

Peire Vidal, ja la vostra razo
no volh aver a mi dons que tan val,
quelh volh servir a totz jorns per engal,
e d'elam platz, quem fassa guizardo,
et a vos lais lo lonc entendemen
senes jauzir, qu'eu volh lo jauzimen,
quar loncs atendres senes joi, so sapchatz,
es jois perdutz, qu'anc us no fo cobratz.

Blacatz, no sui eu ges d'aital faisso
cum vos autres, a cui d'amor no cal:
gran jornada volh far per bon ostal
e lonc servir per recebre gen do.

---

[1]) Chabaneau: *Biogr.*, p. 36. — Mahn: *Biogr.*, p. 38. — Diez: *L. u. W.*, S. 295_2 (346_1).

[2]) Diez: *Ueber die Minnehöfe*, S. 28. — Bartsch: *Chrest. pr.*, p. 219. — Mahn: *Ged.*, III, S. 32.

[3]) Blacatz digtede mellem 1200 og 1236 (Diez: *L. u. W.*, S. 321_2 (396_1), Chabaneau: *Biogr.*, p. 134. I *Zeitschr. für roman. Philol.*, B. IX, S. 131, sætter O. Schultz Blacatz mellem 1176 og 1236). — Peire Vidal mellem 1175 og 1215 (Diez, *l. c.*, p. 125_2 (149_1), Chabaneau, *l. c.* p. 166).

Digitized by Google

non es fis drutz cel ques camja soven
ni bona domna cela que loi consen,
non es amors, ans es engans proatz,
s'oi enqueretz e deman o laissatz[1]).

Aimeric de Peguillan[2]) siger ligeledes, at Kjærligheden og Anstrængelsen for at vinde Damernes Gunst har forandret sig, at det havde et andet Udseende tidligere:

Quar es de s̓on loc partitz
Domneys, que ja fon prezatz,
Mi sui alques desviatz
D'amor, tan n'estauc marritz!
Qu'entr' amairitz et amans
S'es mes us pales enjans,
etc.

Qu' ieu vi, ans que fo faiditz,
Si fos per amor donatz
Us cordos, qu' adreg solatz
N' issia e ricx covitz;
. . . .
Gréu es qui ve com es e sap com fo[3]).

I den ovennævnte Novelle af Raimon Vidal mener den unge Dame ikke at kunne lade Ridderen vente paa Belønning mere end to Aar, medens den ældre lader ham tjene syv. Naar en saadan Forandring havde fundet Sted, vilde det være paafaldende, at Andreas ikke antyder den, hvis han levede paa den Tid, da Forandringen var indtraadt, og talte om Kjærligheden, som den tidligere var.

Der er endnu nogle Punkter, der synes at henvise Bogen til 12te Aarhundrede, naar man søger at bestemme dens Tid efter dens Indhold. Der anføres et Sted[4]) fire Navne, der

---

[1]) *Peire Vidals Lieder*, herausg. v. Bartsch, Berlin 1857, p. 39.
[2]) Aimeric mellem 1205 og 1266 (Chabaneau, *l. c.* p. 120; Diez, *l. c.* p. 342₂ (423₁)).
[3]) B.: *Gr.*, 10, 34; M.: *W.*, II, 173.
[4]) fol. I 4 b.

Digitized by Google

høre Romaner til, men intet af dem er yngre end de tidligste Romaner af Chrétien de Troyes. To af disse Navne, Phenice og Isotta, høre til Romaner af Chrétien, der vare skrevne før *le Conte de la Charete,* nemlig *Cliges* og *Tristan*[1]). De to andre Navne ere Blanciflora og Amphelissa. Den første, Heltinden i *Floire et Blancheflor*, nævnes af Grevinden af Die[2]), og er saaledes ældre end Chrétiens Romaner. Den anden er Heltinden i *Foucon de Candie*, et Digt, der hører til Sangene om *Guillaume d'Orange*[3]) og var meget anset i 12te Aarhundrede[4]). Denne Amphelissa eller Amphelice nævnes af Guiraut de Cabrera ligeledes før 1170[5]). Disse Navne ere saaledes alle bekjendte kort efter Midten af 12te Aarhundrede. Intet fra en senere Tid nævnes. Dette i Forbindelse med den stærke Benyttelse af *le Conte de la Charete* synes ogsaa at henvise Forfatteren af *De arte amandi* til en Tid, da disse Fortællinger vare nye og ikke stillede i Skygge af andre. Det maa ogsaa fremhæves, at Tonen i Fortællingerne hos Andreas er af en anden Art end den, der findes i lignende Fortællinger i 13de Aarhundrede. Allerede i de ældste af de

---

1) Cfr. G. Paris, *l. c.* p. 462; Foerster: *Cliges*, p. III.

2) Grevinden af Die c. 1160 (Chabaneau *l. c.* p. 138; B. *Gr.*, § 18; Diez: *Poesie*, S. 189_2 (213_1).

3) Nyrop: *Den oldfranske Heltedigtning*, S. 152 og 445.

4) P. Meyer, i *Romania*, VII (1878), p. 457.

5) *Ensenhamen*, Bartsch: *Chrest. pr.*, p. 81; *Denkmäler*, S. 88—94. — Om Guiraut, se Bartsch: *Gr.*, § 33, Chabaneau, *l. c.*, p. 97 og 145. — Mærkeligt er det hos Andreas at finde nogle Personer og Omstændigheder omtalte, der maa høre til den nu kun af italienske Oversættelser fra 14de Aarhundrede bekjendte Roman: *Storia di Ugone d'Alvernia* (*Scelta di curiosità lett.*, Disp. 188 og 190). I denne Roman søger Karl Martels Datter Sofia, der er gift med Hertug Sanguino af Mongrana at forføre dennes Ven Grev Ugo af Alvernia. — Hos Andreas læses (fol. K 4 a): *Huic autem opinioni argumentum validum præstat Caroli Magni regis filia quæ ab Hugone Alverme* [l. Alvernie, der er bortfaldet *comite* eller et lignende Ord] *amari expressissime postulavit, ipse tamen quia alterius ejusdem regis filiæ ligabatur amore, ipsum* [l. ipsam] *quidem recusavit amare nolens incestus scienter incurrere crimen.* — Til Trods for Uoverensstemmelserne, thi Romanen taler om Karl Martel, og Ugo er ikke gift, lige saa lidt som en anden Datter af Karl nævnes, maa det dog antages, at der sigtes til denne Roman, maaske i en anden Bearbejdelse?

Digitized by Google

Digte om Kjærligheden, der høre til 13de Aarhundrede, breder Allegorien sig, Kjærlighedsguden udstyres med Tøj af Elskov og Vaarluft, af Fuglekvidder og søde Kys; Broen til hans Slot er bygget af Sange, Graven af Suk, Vandet i den er Elskendes Taarer o. s. v.[1]). Han omgives af sine Stormænd, Baroner, som ere lutter Følelser og Egenskaber, der regnes for at høre til Kjærligheden[2]). Hos Andreas er der intet Spor af alt dette, skjønt hans Fortællinger netop maatte opfordre ham dertil, hvis han havde skrevet dem i Allegoriens Tidsalder.

4. De judiciis amoris.

Tyve Elskovsdomme anføres af Andreas i det Kapitel i hans Bog, der har ovennævnte Overskrift[3]). Uden videre Forklaring eller nogen Overgang fra det foregaaende indledes det blot med Ordene: Lad os nu altsaa gaa over til forskjellige Domme om Kjærlighed, hvorpaa disses Text følger:

I.

Quidam ergo dum cujusdam dominæ immoderato ligaretur amore, tota mentis intentione pro ea cœpit esse sollicitus: Mulier autem cum istum pro suo videret amore sollicitum, ipsum penitus recusavit amare. Sed cum eum cerneret nihi- fol. N 5 b.

---

[1]) *Li fablel dou Dieu d'Amours,* p. p. A. Jubinal, Paris 1834, 8°, p. 23, 24, 25.

[2]) *La Cour d'amour* i *Les Manuscrits provençaux de Cheltenham,* p. p. Constans. Paris 1882, 8° (*Extrait de la Revue des Langues romanes,* 1881).

[3]) *De judiciis amoris* i Florentinerhd.; *De amoris variis judiciis* i Pariserhd. (Diez: *Ueb. d. M.,* 71); *De judiciis amoris, ubi examinantur multæ quæstiones* i Münchenerhd. (Aretin, S. 132); *De multis et variis iudiciis amoris* i Udg. 1610, fol. N 5 b. — Til det her gjorte Forsøg paa at skaffe en læselig Text tilveje ere følgende Hjælpemidler benyttede: Collation af Florentinerhd. (F) for nogle Dommes Vedkommende; de Domme, der findes aftrykte hos Raynouard og Diez efter Pariserhd. (P); Münchenerhd., saaledes som det er udgivet af Aretin (M); den trykte Udg. 1610 er lagt til Grund og fulgt overalt, hvor Afvigelser ikke syntes nødvendige. Den tyske og italienske Oversættelse hos Aretin [illegible]aa raadspurgte. — Det skal naturligvis ikke betragtes som en [illegible]aststilling af Texten men kun som en foreløbig Erstatning [illegible]dtil jeg mulig kunde tilvejebringe en kritisk Bearbejdelse.

Digitized by Google

lominus sui amoris sollicitudine detineri, die quadam sibi talia verba proposuit: In veritate cognosco, pro meo amore te diutius laborasse, sed nullo quidem tempore ipsum poteris impetrare, nisi primitus te mihi volueris firma sponsione ligare, te cunctis in perpetuum meis obedire mandatis, et si in aliquo contraires, te velle meo penitus amore privari. Cui taliter respondit amator: Absit, domina mea, quod unquam in tantum efficiar errabundus, ut tuis in aliquo deprehendar obviare mandatis, et hoc, quod postulas, tanquam mihi gratissimum impono[1]) *libenter. Quod cum factum esset, illi mulier incontinenter*[2]) *mandavit, ut ulterius pro suo non laboraret amore, nec de ea inter aliquos auderet laudes referre. Quod quamvis ingratissimum sibi fuerit, sustinuit tamen patienter amator. Sed cum die quadam præfatus amator in quarun-*
fol N 6 a. *dam dominarum cum aliis militibus resideret aspectu, suos audiebat commilitones de sua domina turpia valde loquentes et ejus famæ contra jus et licitum*[3]) *suis iniquis sermonibus derogantes. Quæ*[4]) *cum graviter primitus sustineret in animo amator et eos in prædictæ dominæ famæ detrahendo diutius cerneret immorari, in sermonis increpatione aspere contra invehitur et eos viriliter coepit de maledictis arguere et suæ dominæ defendere famam. Cum istud autem præfatæ dominæ devenisset ad aures, eum suo dicit penitus amore privandum, quia ejus insistendo laudibus contra ejus mandata venisset.*

Hunc autem articulum Campaniæ Comitissa suo taliter judicio explicavit. Ait enim, quod talis domina nimis fuit in suo mandato severa, quæ ipsum non erubuit iniqua sententia supprimere, qui penitus se illius subjugavit arbitrio, et cui spem sui porrexit amoris, cum eum sibi sponsione ligavit, quam nulli probæ feminæ licet sine causa frustrare. Nec enim in aliquo dictus peccavit amator, si suæ dominæ blasphematores justa correctione sit coactus arguere: Nam cum

---

L (Udg. 1610 og M.).

1) *impendo* 1610 M.

2) *incontinenti* 1610 M.

3) *et ejus famæ contraria, contra jus illicitum* 1610; *et ejus famæ inter contrariis et suis habet illratum* M.

4) *Qui* 1610; *Quod* M.

Digitized by Google

iste ideo in tali se sponsione ligavit[5]), *ut facilius impetraret amorem, injuste videtur mulier tali eum ligasse mandato, ut pro suo amore non debeat ulterius esse sollicitus.*

II.

Item quidam alius cum optimi amoris frueretur amplexu, a suo petiit amore licentiam, ut alterius mulieris sibi liceat fol. N 6 b. *potiri amplexibus. Qui tali accepta licentia recessit et diutius quam consueverat a prioris dominæ cessavit solatiis. Post mensem vero elapsum ad priorem dominam rediit amator dicens, se nulla cum alia domina solatia præsumpsisse nec sumere voluisse, sed suæ coamantis voluisse probare constantiam. Mulier autem eum quasi indignum a suo repellit amore, dicens ad amoris sufficere privationem talis postulata licentia et impetrata.*

Huic autem mulieri Reginæ Almoriæ[1]) *videtur obviare sententia, quæ super hoc consulta negotio sic respondit. Ait enim: Ex amoris quippe cognoscimus procedere natura, ut falsa*[2]) *coamantes sæpe simulatione confingant*[3]), *se amplexus exoptare novitios, quo magis valeant fidem et constantiam percipere coamantis. Ipsius ergo naturam offendit amoris, qui suo coamanti propter hoc retardat amplexus vel eum recusat amare, nisi evidenter cognoverit fidem sibi*[4]) *a coamante confractam.*

III.

Sed cum duo essent viri tam genere quam vita et moribus et ceteris aliis[1]) *per omnia coæquales, eo excepto, quod*

---

[5]) *ligavit* 1610 M. Andre Steder Konjunktiv efter *cum* i denne Betydning.

II (1610 P M).

[1]) *Almoriæ* P (G. Paris, *l. c.*, p. 525, n. 3); *Almonæ* 1610. I M. er Stedet fordærvet, ikke udg. af Aretin.

[2]) *flere* 1610; *falsa* P; *mulieri — vel eum recusat* mglr. i M; *gleissend* Tysk Ov.

[3]) *confingunt* 1610; *confingant* P.

[4]) *fidem a coamante* 1610; *fidem præceptam sibi a coamante* P; *fidem sibi a coamante*, M.

Digitized by Google

opulentia rerum in utrisque dissimili respondet eventu, dubitatum constat a multis, quis eorum potius sit eligendus amator. Et extat inde dictum[2]) *Comitissæ Campaniæ sic dicentis: Non esset asseveratio justa, si nobilis et decora paupertas* fol. N 7 a. *opulentiæ postponatur incultæ, immo nobilis etiam*[3]) *opulentia rerum non inepte egestati decoræ*[4]) *postponitur, si*[5]) *mulieris amor opulentæ petatur; femina enim rerum fertilitate beata laudabilius inopem sibi nectit*[6]) *amorem quam divitias multas habentem. Nihil magis*[7]) *debet esse bonis cunctis hominibus onerosum, quam si probitas egestatis tenebris*[8]) *obscuretur vel quacunque necessitate laboret. Merito igitur*[9]) *mulier opulenta laudatur, si opulentia*[10]) *rerum omissa coamantem quærat egenum, cui sua possit opulentia subvenire. Nihil est enim, quod in tantum utriusque sexus amanti*[11]) *pertinere videtur*[12]) *ad laudem, quam si plenarie, sicut potest, necessitatibus coamantis occurrat. Sed si*[13]) *mulier inopiæ obscuritate gravetur, licentius opulentis quærit amorem, quia utroque coamantium in egestatis unda reperto*[14])*, eorum erit procul dubio amoris constantia brevis. Inopia namque verecundiam summam probis cunctis adducit hominibus et eos in varias*

III (1610 M F).

1) *omnibus* 1610; *cætera per omnia* M; *ceteris aliis* F.

2) *Et extat judicium* P (G. P.); *Et est tale judicium* M; *Et estat inde dictum* F.

3) *immo nobilis est opulentia* 1610; *sicut nec etiam nobilis opulentia* M; *imo nobilis etiam opulentia* F.

4) *ægestati decore* 1610; *ineptæ egestatis decore postponeretur* M; *ægestatis decori* F.

5) *sed* 1610; ikke udg. hos Aretin paa Grund af Uforstaaelighed; *si* F.

6) *laudabilius inopem sibi nectit* 1610; mangler hos Ar.; *laudabilis mag. inopie sibi innectit* F.

7) *Nihil enim magis* 1610; *Nihil magis* M F.

8) *necessitatum seu egestatum tenebris* 1610; *egestatis tenebris* M F.

9) *Merito* 1610; *Merito igitur* M F.

10) *laudatur — opulentia* mangler i F.

11) *amanti* 1610 F; *amantis* M.

12) *videatur* 1610 F; *videtur* M.

13) *etsi* 1610; *si* M F; *quærit* F; *admittit* 1610 M.

14) *reperto* 1610 F; *cooperto* M.

Digitized by Google

cogitationum deducit angustias et insomniis etiam vehementer quietem fatigat[15]*), et inde sequenter*[16]*) fugare consuevit amorem.*

IV.

Sed ecce duo[1]*) erant in omnibus et per omnia coæquales, qui simul æqualiter penitus servire coeperunt, qui etiam postulant et instant amari. Quæritur ergo quis in isto sit*[2]*) præferendus amore. Sed ejusdem Comitissæ monitis edocemur,* fol. N 7 b. *ut in tali dubitationum eventu prior petitor potius mereatur audiri; si vero postulationes eorum*[3]*) tempore videantur æquales, non immerito*[4]*) mulieris confertur*[5]*) arbitrio, ut illum e duobus eligere studeat amatorem, quem*[6]*) magis exigit interior animi explorata voluntas.*

V.

Ad hæc[1]*) eidem gloriosæ Comitissæ forma talis adducitur judicanda: Miles quidam dominam suam immoderate amabat, et ejus plenarie fruebatur amplexu, ipsa tamen eum dilectione mutua non amabat. Miles*[2]*) ab ea divertere quærit, mulier vero ipsum in pristino amore retinere contendit.*

Huic negotio tale dedit Comitissa responsum: Impróba nempe[3]*) satis intentio mulieris judicatur, quæ amari quærit, et ipsa amare*[4]*) recusat. Stultus est enim qui illud ab aliis*

---

[15]) *et in suprema etiam vehementer quiete* 1610; *et in somnis etiam vehementer quiete* M; *et insompnii et vehementer qcte* F.
[16]) *sequenter* 1610; *consequenter* M F.
IV (1610 M F).
[1]) *duo homines* 1610; *duo* M F.
[2]) *sic* 1610; *sit* M F.
[3]) *eodem* F.
[4]) *non immer.* mangler i F.
[5]) *conferetur* F; *defertur* M.
[6]) *quam* 1610; *quem* M F.
V (1610 M F).
[1]) *Ad hæc* 1610; *Adhuc* M; *Ad hoc* (?) F.
[2]) *Miles quidem* 1610; *Miles* M F.
[3]) *nempe* 1610 F; *namque* M.
[4]) *et ipsa penitus recusat* 1610; *et re ipsa amare* M; *et ipsa amare* F.

Digitized by Google

reverenter conatur exigere, quod ipse aliis penitus denegat[5]) *exhibere.*

VI.

Insurgit[1]) *etiam dubitatio talis: Juvenis quidam, nulla probitate decorus, et miles adultus, omni probitate jucundus, amorem ab eadem muliere deposcunt. Contendit quidem juvenis, se præferendum adulto, quia, si postulatum fuerit consecutus amorem, post ex tali amore posset morum assumere probitatem, et laus esset mulieri non modica, si per eam ad* fol. N 8 a. *morum probitatem improbitas reduceretur*[2]).

Huic autem taliter Almoria Regina respondit: Licet non probus[3]) *minor ob amoris perceptionem per dominam sapientem ad morum valeat ascendere probitatem, minus tamen*[4]) *provide agit*[5]) *mulier, si improbitatem præelegit amare, maxime cum vir bonus ac morum cultura refulgens ab ea petit amorem. Posset enim propter malitiam*[6]) *improbi forte hominis evenire, ut exoptata etiam bona percipiendo melioramenta hominis improbitas*[7]) *non caperet*[8]), *quia non semper jacta producunt semina fructum.*

VII.

Ad ejusdem Reginæ portatur arbitrium[1]) *hic alius eventus amoris: Quidam cum ignoranter se agnatæ copulasset amori, ab ea discedere comperto crimine quærit. Mulier vero, amoris vinculo colligata, in amoris observantia ipsum retinere con-*

---

5) *exigere — denegat* mangler i F.

VI (1610 M F).

1) *Insurgit* 1610 M; *iungitur* F.

2) *reducatur* 1610 F; *reduceretur* M.

3) *non improbus minor* 1610; *non probus junior* M; *non probus minor* F.

4) *minus tamen* 1610 F; *nimis tamen* M.

5) *ait* 1610; *agit* M F.

6) *merita* 1610 F (?) M; Aretin foreslaar *malitiam.*

7) *meliora communis improbitas fomenta* 1610 F; *meliatoria improbitas fomenta* M.

8) *capiat* 1610; *capiet* F; *caperet* M.

VII (1610 M F).

1) *Ad — arbitrium* mangle i F.

Digitized by Google

tendit, asserens crimen penitus excusari, quia[2]) *ab initio incepissent amori sine culpa vacare.*

Cui negotio taliter[3]) *Regina respondit: Satis illa mulier contra fas et licitum certare videtur, quæ sub erroris cujuscunque velamine incestuosum studet tueri amorem. Omni enim tempore incestuosis et damnabilibus tenemur actibus invidere, quibus et*[4]) *ipsa jura humana poenis novimus gravissimis obviare.*

VIII.

Ad hæc cum domina quædam sive puella idoneo satis copularetur amori, honorabili postmodum conjugio sociata, suum coamantem subterfugit amare et solita sibi penitus solatia negat. Sed hujus mulieris improbitas Mengardæ[1]) *Narbonensis dominæ taliter dictis arguitur: Nova superveniens foederatio maritalis recte priorem non excludit amorem, nisi forte mulier omni penitus desinat amori vacare et ulterius amare nullatenus disponat.* fol. N 8 b.

IX.

Quidam ergo ab eadem domina postulavit[1]), *ut ei faceret manifestum, ubi major sit dilectionis affectus, an inter amantes an inter conjugatos. Cui eadem domina philosophica consideratione respondit. Ait enim: Maritalis affectus et coamantium vera dilectio penitus judicantur esse diversa et ex moribus omnino differentibus suam sumunt originem. Et ideo inventio ipsius sermonis æquivoca actus comparationis excludit et sub diversis facit ea*[2]) *speciebus adjungi. Cessat enim*

---

[2]) *quasi* 1610; *quia* (?) F; *quare* M.

[3]) *negotio regina* 1610; *negotio taliter regina* M F, Tysk Ov.

[4]) *etiam* 1610; *et* M F.

VIII (1610 M P).

[1]) *Mengardæ Narbonensis* 1610; *Nungardae Nebonensis dominæ* M; *Mingardæ Nerbonensis dominæ* P; *die edle Fürstin Narda von Narbon* Tysk Ov.

IX (1610 M P).

[1]) *postularat* 1610; *postulabat* M; *postulavit* P; *Einer fragte* Tysk Ov.

[2]) *ea* 1610 M; *eam* P.

Digitized by Google

collatio comparandi per magis et minus inter voces[3]) *æquivoce sumptas, si ad actionem*[4])*, cujus respectu dicuntur æquivoce, comparatio referatur. Non enim esset competens comparatio talis, si diceretur nomen corpore simplicius esse, vel proposito magis dictio*[5]) *composita.*

X.

fol. O 1 a. *Idem ab eadem sub tali*[1]) *forma quæsivit: Mulierem quandam, quæ primo fuerat uxor et nunc a viro manet divortio interveniente*[2]) *disjuncta, qui maritus fuerat, ad suum instanter invitat amorem. Cui domina præfata respondit: Si aliqui fuerint qualicunque nuptiali foedere copulati et postmodum quocunque modo reperiantur esse divisi, inter eos haud nefandum, at*[3]) *verecundum judicamus amorem.*

XI.

Quidam bonus et probus ab aliqua domina petit amari. Postea vero accedit vir alius probior eo, et ab eadem instanter petit amorem. Quis ergo alteri præfertur amandus? Hanc autem litem Narbonensis Mengarda[1]) *diffinit: In mulieris confertur arbitrium, quem*[2]) *potius velit, bonum an meliorem, exaudire petentem.*

XII.

Aliud etiam[1]) *judicium tale procedit amoris: Quidam, satis idoneo copulatus amori, alterius dominæ instantissime*

---

[3]) *ubi voces æquivocæ sumptas* 1610; *nisi æquivoce voce sumtæ* M; *inter res equivoce sumptas* P.

[4]) *communionem* 1610; *et si additione* M; *si ad actionem* P.

[5]) *proposito-dictione* 1610 M; Tysk Ov. meg. afvigende.

X (1610 M P).

[1]) *sub tali* 1610; *subtili* M; Tysk Ov. har læst *subtili.*

[2]) *interveniente* 1610 P; *matrimonii* M.

[3]) *aut nefandum verecundum* 1610; *aut nefandum aut verecundum* M; *haut nefandum at verecundum* P; Tysk Ov. har læst *aut-aut.*

XI (1610 Ital. Ov. Tysk Ov. Mangler i M F).

[1]) *Narbonensis Mengarda* 1610; *Mingarda contessa di Nerbona* Ital. Ov.; *die vorgenannte Fürstin von Narbon* Tysk Ov.

[2]) *quæ* 1610; *qual vuole, o buono, o migliore* Ital. Ov.; *welchen sie will, den guten oder den bessern* Tysk Ov.

Digitized by Google

petit amorem, quasi alterius mulieris cujuslibet destitutus amore, qui etiam sui juxta desideria cordis plenarie consequitur, quod multa sermonis instantia[2]) *postulabat; hinc autem fructu laboris assumpto, prioris dominæ requirit amplexus et secundæ tergiversatur amanti. Quæ ergo super hoc viro nefando procedet vindicta?*

In hac quidem re Comitissæ Flandrensis[3]) *emanavit sententia talis: Vir iste, qui tantæ*[4]) *fuit fraudis machinatione versatus, utriusque meretur amore privari et nullius probæ feminæ debet ulterius amore gaudere, cum impetuosa in eo cernatur regnare voluptas, quæ amoris est penitus inimica, ut in Capellani doctrina manifestius*[5]) *edocetur. Mulier autem nullatenus sibi debet ad verecundiam reputare, cum quælibet mulier, si mundi laudes optat habere, vacare teneatur amori, et interiorem hominis fidem et ejus intrinseca cordis nemini sit facile perscrutari*[6]) *secreta, et ideo in palliatione sermonis multa sæpe reperiatur sapientia*[7]) *circumventa. Si tamen iste ad priorem non redit amantem, sed in secundæ amatricis studet amore persistere, non habet unde prior contra istam*[8]) *queratur amatrix, si partum tueri studet amorem et aliam potius quam se ipsam patitur callida deceptione frustrari*[9]). fol O 1 b.

XIII.

Affertur quoque aliud tale judicium: Cum miles quidam[1]) *omni honore et*[2]) *probitate careret et ideo ab omni femina*

XII (M F P indtil *cum impetuosa*).

[1]) *Aliud tale* 1610; *Aliud etiam tale* M F; *Ein ander Urtheil* Tysk Ov.

[2]) *inopia* 1610; *instantia* M F P.

[3]) *Flandrensis* 1610; *fraudeum* M; *frandrē* F; *Fiandra* Ital. Ov.; *Flandern* Tysk Ov.

[4]) *tanta* 1610 P; *tantæ* M; *tante* F.

[5]) *melius* 1610; *manifestius* M F P. Sætningen mangler i Tysk Ov., antydet i et Haandskrift til den (Ar., S. 97).

[6]) *persecutari* 1610; *perscrutari* M F.

[7]) *sententia* 1610; *sapientia* M F.

[8]) *ista quæratur* 1610; *istam queratur* M F.

[9]) *frustrare* 1610; *frustrari* M F.

XIII (1610 M F).

[1]) *Affertur-tale* M F; *Offertur* 1610; *quidem* 1610; *quidam* M F.

Digitized by Google

reprobaretur amari, a quadam domina tanta importunitate[3]) *postulavit amorem, quod ei spem de suo amore est largita. Quæ domina in bonis moribus propria*[4]) *doctrina taliter suum conformavit amantem, oscula etiam et lacertorum ei largiendo amplexus, quod amans jam dictus ad summam per eam morum est probitatem deductus*[5]) *et omni probitatis decore laudandus.* fol. O 2 a. *Quo in probitatis*[6]) *norma solide confirmato et qualibet curialitatis decorato virtute, alia quædam domina ipsum ad suum instanter invitat amorem, cujus et ipse miles fuit obediens penitus voluntati, prioris scilicet largitatis oblitus.*

Super hoc[7]) *articulo non desunt nobis Flandrensis*[8]) *Comitissæ responsa. Ait enim: Laudandum videtur a cunctis, ut prior amatrix suum coamantem ex cujuslibet mulieris valeat amplexibus revocare, quem ipsa*[9]) *per sui laboris industriam de improbitatis vitio ad summum curialitatis ac probitatis culmen adduxit. Jus enim ac rationem in illo homine mulier habere creditur, quem ipsa, omni morum probitate destitutum, sua reddidit*[10]) *prudentia*[11]) *atque laborum sollicitudine probiorem et morum consideratione compositum.*

XIV.

Item quædam domina, cum ejus amator in ultramarina diutius expeditione maneret, nec de ipsius propinqua reditione confideret, sed quasi ab omnibus ejus desperaretur adventus, alium sibi quærit amantem. Quidam vero secretarius prioris

---

²) *omnium hominum* 1610; *omni hominis* M; *omni hominum* (?) el. *honore* (?) F; *der mangelte aller Ehren und Zuchten* Tysk Ov.

³) *tanta probitate* 1610; *ob probitatem* M; *tanta improbtunitate* F.

⁴) *propriis taliter doctrina* 1610; *propria doctrina suum taliter* M; *propria doctrina taliter suum* F.

⁵) *dictus sui muneris per eam est motus probitatem et* 1610; *dictus ad summam per eam morum est probitatem* M F.

⁶) *Quo improbitatis norma solide* 1610; *Quo probitatis norma solita* M; *Quo inprobitatis norma solido* F.

⁷) *hoc autem* 1610; *hoc* M F P (G. P.).

⁸) *Flandrensis* 1610 M; *fraudensis* F; *Fraudensis* P (G. P.).

⁹) *ipsam* 1610; *ipsa* M F.

¹⁰) *reddit* 1610; *reddidit* M F.

¹¹) *prudentia* 1610 M; *prouidentia* F.

Digitized by Google

amantis, nimium condolens de mulieris fide subversa, novum sibi contradicit amorem. Cujus mulier nolens assentire consilio tali se defensione tuetur. Ait enim: Si licet[1]) *feminæ, quæ morte viduatur amantis, alium post biennii metas amare, multo magis debet ei mulieri licere, quæ vivo*[2]) *viduatur amante, et quæ nullius nuncii vel scripturæ ab amante trans-* fol. O 2 b. *missæ potuit a longo tempore visitatione gaudere, maxime ubi non deerat copia nunciorum. Cum super hoc negotio longa esset utrinque assertione*[3]) *certatum, in arbitrio Campaniæ Comitissæ conveniunt, quæ hoc quidem certamen tali judicio diffinivit*[4]).

Non recte agit amatrix, si pro amantis absentia longa suum derelinquat amantem, nisi primitus[5]) *ipsum in suo defuisse*[6]) *amore vel amantium fregisse fidem manifeste cognoscat, quando scilicet amator abest necessitate cogente, vel quando est ejus absentia ex causa dignissima laude. Nihil enim majus gaudium in amatricis debet animo concitare, quam si a remotis partibus laudes de coamante percipiat, vel si ipsum in honorabilibus magnatum cœtibus laudabiliter immorari cognoscat. Nam quod literarum vel nunciorum visitatione abstinuisse narratur*[7])*, magnæ sibi potest prudentiæ reputari, cum nulli extraneo ei liceat hoc aperire secretum. Nam si literas emisisset, quarum tenor esset portatori celatus, nuncii tamen pravitate, vel eodem in*[8]) *itinere mortis eventu sublato, facile possent amoris arcana diffundi.*

XV.

Insurgit etiam dubitatio talis sive alius[1]) *eventus amoris: Amator quidam, cum prœliando viriliter oculum vel alium*

XIV (1610 M P).

1) *Scilicet* 1610; *Si licet* M P.

2) *uno* 1610; *vivo* M P.

3) *assertione* 1610 M; *assertatione* P.

4) *diffinit* 1610; *diffinivit* M P.

5) *penitus* 1610 P; *primitus* M.

6) *defuisse* 1610; *fecisse* M; *defecisse* P.

7) *abstinuit* 1610; *abstinuisse narratur* M P.

8) *itinere* 1610 M; *in itinere* P.

Digitized by Google

sui corporis amisisset ornatum, quasi indignus ac tediosus a
fol. O 3 a. *sua repellitur coamante, et soliti sibi denegantur amplexus.*

Huic autem feminæ Narbonensis dominæ sententia contradicit, quæ taliter sub hac forma respondit: Omni honore mulier censetur indigna, quæ ob deformitatem solito belli contingentem[2]) *eventu, quæ solis viriliter solet bellantibus*[3]) *evenire, coamantem suo judicavit amore privandum. Hominum enim audacia*[4]) *maxime mulierum concitare consuevit amorem et eas in amandi proposito diutius enutrire. Quare ergo membrorum deformitas quæ naturaliter per indicia ipsa*[5]) *inevitabili procedit eventu amoris, damno non debet afficere coamantem*[6]).

XVI.

Deducitur quoque in medio iterum dubitatio talis: Miles quidam, dum pro cujusdam dominæ laboraret amore et ei non esset penitus oportunitas copiosa loquendi, secretarium sibi quendam in hoc facto de consensu mulieris adhibuit, quo mediante uterque alterius vicissim facilius valeat agnoscere voluntatem et suam[1]) *ei secretius indicare, et per quem etiam amor occultus inter eos possit perpetuo*[2]) *gubernari. Qui secretarius officio legationis assumpto, sociali fide confracta amantis sibi nomen assumpsit ac pro se ipso tantum cœpit esse sollicitus. Cujus præfata domina cœpit inurbane fraudibus assentire. Sic tandem cum ipso complevit amorem et ejus universa vota*
fol. O 3 b. *peregit. Miles autem pro fraude sibi facta commotus Campaniæ Comitissæ totam negotii seriem indicavit et de ipsius*

XV (1610 M F).

1) *alienus* 1610; *alius* M; *Insurgit etiam talis alius eventus* F.

2) *contingente* 1610 F; *contingentis* M; *contingentem* Aretin.

3) *coamantibus* 1610; *bellantibus* M F. — Ved *privandum* standser M; Tysk Ov. afviger derpaa fra 1610 og F.

4) *autem audaciam* 1610; *enim audacia* F.

5) *ex ipsa* 1610; *per indicia ipsa* F.

6) *amantem* 1610; *coamantem* F. Herpaa følger i 1610: *et hæc Dominæ Narbonensis sententia venit multipliciter corroboranda*, hvilke Ord mangle i F og i Tysk Ov.

XVI (1610 M P).

1) *sua* 1610 M.

2) *ulterius gubernari* 1610 M; *perpetuo* P; *perpetuamente* Ital. Ov.

Digitized by Google

et aliarum judicio[3]) *dominarum nefas prædictum postulavit humiliter judicari, et ejusdem Comitissæ ipse fraudulentus*[4]) *arbitrium collaudavit. Comitissa vero sexagenario sibi accersito numero dominarum rem tali judicio diffinivit: Amator iste dolosus, qui*[5]) *suis meritis dignam reperit mulierem, quæ tanto non erubuit facinori assentire, male acquisito fruatur amplexu, si placet, et ipsa*[6]) *tali fruatur amico; uterque tamen in perpetuum a cujuslibet alterius personæ maneat segregatus amore, et neuter eorum ad dominarum cœtus vel militum ulterius convocetur, quia et ipse contra militaris ordinis fidem commisit, et illa turpiter et contra dominarum pudorem in secretarii consensit amorem.*

XVII.

Ad hæc, dum miles quidam mulieris cujusdam ligaretur amore, quæ amori alterius erat obligata, taliter ab ea spem est consecutus amoris, quod si quandoque contingeret, eam sui coamantis amore frustrari, tunc præfato militi sine dubio suum largiretur amorem. Post modici[1]) *temporis lapsum mulier jam dicta in uxorem se præbuit amatori. Miles vero præfatus spei sibi largitæ fructum postulat exhiberi. Mulier autem penitus contradicit asserens, se sui coamantis non esse amore frustratam.*

Huic autem negotio taliter Regina[2]) *respondit: Comitissæ Campaniæ obviare sententiæ non audemus, quæ firmo judicio* fol. O 4a. *diffinivit, non posse inter conjugatos amorem suas extendere vires. Ideoque laudamus, ut prænarrata mulier pollicitum præstet amorem.*

---

3) *judicio* 1610 M Ital. Ov.; mangler i P.
4) *fraudulentis* 1610; *fraudulentus* M P.
5) *quæ* 1610; *qui* M P.
6) *ipse* 1610; *ipsa* M P.

XVII (1610 M F P).

1) *Post modici autem* 1610 P; *Post modici* M F.
2) *Regina* 1610 F; *regina* P; *Almoria regina* M; *der teutschen Königin* Tysk Ov.

Digitized by Google

XVIII[1]).

Secretarius quidam[2]) *intima turpiter et secreta vulgavit amoris. Cujus excessus omnes in castris militantes amoris postulant severissime*[3]) *vindicari, ne tantæ prævaricationis exemplum, impunitatis inde sumpta occasione, valeat in alios derivari.*

Dominarum ergo curia in Vasconia congregata de totius curiæ voluntatis assensu perpetua fuit constitutione firmatum, ut ulterius omni amoris spe frustratus existat et in omni Dominarum sive militum curia contumeliosus cunctis ac contemptibilis perseveret. Si vero aliqua mulier dominarum fuerit ausa temerare statuta, suum ei puta largiendo[4]) *amorem, eidem semper obnoxia*[5]) *poenæ et omni probæ feminæ maneat exinde penitus inimica.*

XIX[1]).

His etiam adjungitur: Miles quidam dum cujusdam dominæ postularet amorem, et ipsum domina renueret amare, donaria ei quædam miles satis decentia misit, et oblata mulier alacri vultu et avida mente suscepit. Postea vero in amore nullatenus mansuescit sed peremptoria sibi negatione
fol. O 4 b. *respondit. Conqueritur miles, quasi mulier*[2]) *congruentia suscipiendo munuscula spem sibi dedisset amoris, quam ei sine causa conatur auferre.*

His[3]) *autem taliter Regina*[4]) *respondit: Aut mulier munuscula intuitu*[5]) *amoris oblata recuset, aut suscepta munera compenset amore*[6]), *aut meretricum patienter sustineat cœtibus aggregari.*

XVIII (1610 P).

[1]) Mangler i M F.

[2]) *Quidam miles* 1610; *Secretarius quidam* P; *Es var ein geheimer Minneboth* Tysk Ov.

[3]) *sæpissime* 1610; *severissime* P.

[4]) *largiendum* 1610; *largiendo* P.

[5]) *obnoxiæ* 1610; *obnoxia* P.

XIX (1610 P).

[1]) Mangler i M F.

[2]) *amore* 1610; *mulier* P.

Digitized by Google

XX.

Quidam etiam a Regina quæsivit[1]*, quis magis amor esset eligendus, an scilicet juvenis viri, an in ætate provecti. Quæ mirifica quidem subtilitate respondit. Ait enim: Viri scientia et probitate atque*[2]*) morum compositione laudabili bonus vel melior amor, non autem ætatis ratione distinguitur. Naturali tamen instinctu, respectu libidinis, masculi juniores*[3]*) ætate avidius assolent*[4]*) mulieris*[5]*) adultæ libidini commisceri quam juvenculæ quæ sit coætanea sibi; ætate vero provecti juvencularum potius affectant amplexus osculaque suscipere quam ætate mulieris adultæ. Et e contra: Mulier, sive juvencula, sive in ætate adulta*[6]*), magis amplexus appetit et solatia juniorum quam provectorum ætate virorum. Quod quare contingat, physicalis potius videtur inquisitio rei.*

Foruden disse Domme indeholdes en ganske lignende med udførlig Motivering i det flere Gange nævnte Brev fra Grevinden af Champagne. I en af de andre Domme, den 17de, citeres denne Dom. Som tidligere sagt, er Brevet benyttet i en af Samtalerne, som Forfatteren maa have rettet efter Brevet og ført til et saadant Punkt, at dette kunde benyttes ved Afgjørelsen af den Strid, der er opstaaet mellem de talende. Da de ikke selv formaa at afgjøre, om den rette Kjærlighed findes mellem Ægtefolk, og om Skinsyge er forkastelig eller anbefalelsesværdig mellem Elskende, enes de om at bede Grev-

---

[3]) *Iis* 1610; *Hiis* P.
[4]) *regina* 1610 P; *die Königin von Alemannia* Tysk Ov.
[5]) *intuita* 1610; *intuitu* P.
[6]) *oblata recuset, aut suscepta munera compenset amoris* P; mangler i 1610.

XX (1610 M F).
[1]) *Quidam etiam a regina quæsivit* 1610; *Fuit etiam a regina quæsitum prædicta* M; *Fuit etiam a regina quæsitum* F.
[2]) *atque-et* 1610; *et-atque* M F.
[3]) *minoris* 1610 F; *juniores* M.
[4]) *solent* 1610; *assolent* F M.
[5]) *mulieres* 1610; *mulieri* M F.
[6]) *sive ætate provecta, vel adulta magis* 1610; *sive in ætate adulta magis* F M.

Digitized by Google

inden af Champagne at afgjøre Striden og skrive derfor et Brev til hende af følgende Indhold:

fol. H 1 a. *Illustri feminæ ac sapienti, M. Campaniæ Comitissæ, F. mulier nobilis et P. Comes salutem et gaudia multa*[1].

Antiqua nobis consuetudo demonstrat, et veterum istud ordo deposcit, ut inde justitiæ præcipue requiratur effectus, ubi sapientia ipsa manifeste cognoscitur domicilium invenisse, et rationis veritatem potius ex fontis quærere plenitudine quam ex parvulorum tenuitate rivulorum[2] *emendicata suffragia postulare. Summa namque rerum egestas vix unquam poterit alicui copiam propinare bonorum vel sterilitas abundantiam divitiarum*[3]. *Magna namque inopia domino fatigato, est*[4] *impossibile prorsus vasallum divitiis abundare.*

Quadam ergo die, dum sub miræ altitudinis et extensæ nimis latitudinis umbra pini consideremus et amoris essemus penitus otio mancipati ejusque suavi et accerimo disputationis fol. H 1 b. *conflictu studeremus investigare mandata, duplicis dubitationis nos vehementer coepit inquietare dissertio et laboriosi fatigare sermones: an scilicet inter conjugatos verus amor sibi locum valeat invenire, et an inter amantes sit congruens*[5] *zelotypia ac probanda*[6]. *Quarum quidem dubitationum cum frequens inter nos valde disputatio verteretur, et uterque nostrum suam*[7] *rationabili jure sententiam roboraret, neuter alterius voluit acquiescere voluntati vel productis rationibus consentire; sed vestrum super hoc litigio postulatur arbitrium, utriusque vobis partis plenarie*[8] *disputatione transmissa, ut, sic*[9] *a vobis subtiliter veritate discussa, nostrum valeat jurgium compe-*

---

[1]) I Stedet for Bogstaverne *M* og *P* har Münchnerhd. kun *N* (*F. mulier* mangler). — Ital. Ov. har *M* og *N femina e uno Conte*; Tysk Ov. har ingen Betegnelse af Personerne.

[2]) *rivulorum* M; mangler i 1610.

[3]) *fertilitatis abundantiam derivare* 1610; *sterilitas abundantiam divitiæ* M; Ar. foresl. *divitiarum.*

[4]) *erit* 1610; *est* M.

[5]) *ingens* 1610; *ingruens* M.

[6]) *comprobanda* 1610; *adprobanda* M.

[7]) *suam* M; mangler i 1610.

[8]) *plenariæ* 1610; *plenarie* M.

[9]) *sit a nobis* 1610; *sic a vobis* M.

Digitized by Google

tenti fine sopiri et justa definitione sedari. Nam liquido et manifesta veritate scientes, sapientiæ vos omnimodam plenitudinem habere, ac, neminem justitia[10]) *decipere velle decipique nullatenus posse, credentes, Excellentiæ vestræ instantissime judicium imploramus et animi pleno desideramus affectu, præsenti vobis devotissime supplicantes affatu, ut hujus negotii pro nobis frequens vos sollicitudo detentet, vestræque prudentiæ*[11]) *justum super hoc procedat arbitrium, nulla temporis dilatione judicium prorogante.*

Grevindens Svar er følgende:

Prudenti ac nobili feminæ F[1]) *et viro illustri atque præclaro, P. comiti, M. Campaniæ Comitissa salutem.*

Quoniam[2]) *rem non postulatis indignam sed ab omnibus* fol. H 2 a. *de summa natura laudandam, et nullis digna quærentibus nostrum debet auxilium denegari, maxime ubi, in amoris oberrantes articulo, nostro postulant arbitrio roborari, quod literarum vestrarum nobis*[3]) *manifeste series indicavit, cujuslibet intensæ dilationis mora rejecta, diligenti sollicitudine suo curamus effectu mancipare. Vestra ergo nobis pagina demonstrat, talem inter vos dubitationis originem incidisse, utrum inter conjugatos amor possit habere locum, et an inter amantes zelotypia reprobetur, et in ambobus dubiis utrumque vestrum in suam sententiam declinare alteriusque adversari opinioni*[4]), *et cujus de jure mereatur sententia obtinere, meo vos velle judicio definiri. Ideoque utriusque diligenter assertione perspecta, et ipsa veritate omnimoda perquisita indagine, præsens litigium tali volumus judicio terminare:*

---

[10]) *justitiam* 1610; *justitia* M.

[11]) *prudentia* 1610; *vestrumque prudens justumque* M; *prudentiæ* P; *eure Weisheit* Tysk Ov.

Den italienske Oversættelse er betydelig afkortet. Til Gjengæld indeholder den en Sætning, som hverken findes i den latinske eller tyske Text: *con proponimento fermo di servare quella sentenzia.*

[1]) *F . . P . . M* 1610; *N . . . N . . M* M; *N . . G . . . M* Ital. Ov.; *der weisen . . Frauen und den . . . Grafen N . . die Gräfin v. Champanien* Tysk Ov.

[2]) *Quin* 1610; *Quoniam* M.

[3]) *nostrarum vobis* 1610; *vestrarum . . nobis* M.

[4]) *alterius quod adversari opinioni* 1610; *et alterius adversari opinionem* M.

Digitized by Google

Dicimus enim et stabilito tenore firmamus, amorem non posse inter duos conjugales suas extendere vires. Nam amantes sibi invicem gratis omnia largiuntur, nullius necessitatis ratione cogente, jugales vero[5] *mutuis tenentur ex debito voluntatibus*[6] *obedire et in nullo se ipsos sibi ad invicem denegare. Præterea quid jugalis crescit honore*[7]*, si sui conjugalis amantium more fruatur amplexu, cum neutrius inde possit probitas augmentari, et nihil amplius videantur habere nisi, quod suo jure primitus tenebant?*[8] *Sed et alia istud asseri-*
fol. H 2 b. *mus ratione, quia præceptum tradit amoris quod nulla, etiam conjugata regis, poterit amoris præmio coronari, nisi extra conjugii foedera ipsius amoris militiæ cernatur adjuncta. Alia vero regula docemur amoris, neminem posse duorum sauciari amore..*

Merito ergo inter conjugatos sua non poterit[9] *amor jura cognoscere. Sed et alia quædam ratio eis obstare videtur, quia vera inter eos zelotypia inveniri non potest, sine qua verus amor esse non valet, ipsius amoris norma testante, quæ dicit: Qui non zelat*[10]*, amare non potest.*

Hoc igitur[11] *nostrum judicium cum nimia meditatione*[12] *prolatum et aliarum quam plurimarum dominarum consilio roboratum pro indubitabili vobis sit ac veritate constanti. Ab anno M.CLXXIIII. Kal. Maii indictione VII*[13]*.*

Desuden antydes to Steder en Dom eller i det mindste en Udtalelse om et Spørgsmaal af samme Slags som de andre,

---

5) *non* 1610; *vero* M P.
6) *voluptatibus* 1610; *voluntatibus* M P.
7) *honori* 1610; *præter quod jugalis resistit honori* M.
8) *primitiis retinebant* 1610; *primitus . . tenebant* M.
9) *potuit* 1610; *poterit* M.
10) *celat* 1610, M P.
11) *igitur* M P; *ergo* 1610.
12) *moderatione* 1610; *meditatione* M; *con tanta diliberazione* Ital. Ov.; *mit unserm besondern Fleisse* Tysk Ov.
13) Aarstal og Datum mangle i den trykte Udg. fra 1610, men findes i Haandskr. i Inkunabelen og i den ital. Overs. (se ovfr. S. 97, n. 5). Kun Maanedens Navn er lidt forskjelligt. Nogle Steder læses *maii*, andre *Martii*, andre *Madii*.

Digitized by Google

det ene Sted er det *Regina Almoria*, hvis Mening omtales[1]), det andet Sted Grevinden af Champagne[2]).

Det er bleven sagt, at Andreas's Bog er den vigtigste Kilde til vor Viden om Elskovshofferne; man kunde ogsaa have sagt den eneste, da der hidtil ikke er fremdraget noget, der kunde gjælde, om ikke for en Beskrivelse af dem, saa dog for et Bevis paa deres Tilværelse i hine Tider. Man maa imidlertid ikke antage, at man hos Andreas finder nogen Fremstilling af et Elskovshof. Den tidligere meddelte Oversigt over Bogens Indhold viser, hvad Raynouard ogsaa udtrykkelig bemærkede, at Forfatteren har ikke haft til Hensigt at fortælle om Elskovshoffer. Han nævner ikke dette Navn, han taler ikke om Maaden, hvorpaa de Domme blev fældede, som han anfører, og angiver saa faa nærmere Omstændigheder derved, at det er vanskeligt at faa noget bestemt Resultat ud deraf.

Dertil kommer, at Dommene ikke ere af en og samme Art[3]). Betragter man for Exempel Dommene III og IV i Sammenligning med XVI, maa det være indlysende for alle, at disse Domme ikke ere Svar paa Sager af en og samme Beskaffenhed. De to første Sager ere Spørgsmaal af den Art, som der findes saa mange af i Tensoner og *jeux partis*, den 16de Dom har derimod et ganske andet Virkelighedspræg, det er tydeligt, at der i den ikke er Tale om et tænkt Tilfælde, men om en virkelig Begivenhed; det samme viser sig i den 14de og 18de Dom. Ved andre er det ikke ganske klart, hvorledes Forholdet er. Om Dommene III, IV, IX, X, XI, XV og XX kan det siges ganske bestemt, at de indeholde blot tænkte Vanskeligheder, hvis Afgjørelse er bleven henstillet til den i Dommen nævnte Dame. At flere Damer have deltaget i Dommens Fastsættelse, siger Andreas ikke her, den er vel

---

[1]) fol. D 4 a.

[2]) fol. N 4 b.

[3]) Det kan derfor ikke betragtes som fuldstændig rigtigt, naar P. Meyer bemærker: *On doit constater qu'il ne parle pas de cours d'amour au sens où l'entendait Raynouard, mais seulement de jugements tels qu'en devait prononcer l'arbitre d'un jeu-parti.* (*Bibl. de l'Éc. des Ch.*, VIe sér., t. V, p. 476—77).

Digitized by Google

altsaa kun den enes Værk; men det er meget sandsynligt, at saadanne Emner ere bleven forhandlede i Selskab, rimeligvis ikke blot af Damer, men baade af Damer og Riddere (smlgn. S. 63—69). Men det er hverken et Elskovshof som de af Nostradamus opdigtede og heller ikke et Elskovshof i den Betydning, som Raynouard søgte at bevise. Disse Spørgsmaal have ikke været *jeux partis* paa Vers, men blandt disse og Troubadourernes Tensoner kan man finde næsten de samme Emner behandlede. Til Sammenligning kan følgende tjene:

III. To Mænd, som ere hinanden lige i alle andre Henseender, men ikke lige velstaaende, bejle til en Dame. Hvem hun skal foretrække som Elsker har været Gjenstand for Tvivl hos mange.

Jeu parti mellem en Dame og Rolan af ganske samme Indhold (*Arch. des miss. scient.*, IIe sér., t. V, 233).

Partimen mellem Esteve og Jutge (B.: *Gr.* 145, 1): To Riddere have længe bejlet til en smuk Dame, den ene er rig og mægtig, den anden skylder over 100 Mark Sølv; begge ere meget ivrige efter at vinde hendes Gunst. Hvem bør foretrækkes?

Ogsaa følgende kunde nævnes: To Riddere af lige høj Stand, men den ene kun berømt for sin Tapperhed uden ellers at eje noget, den anden vel forsynet men fejg, bejle til en skjøn og højtstaaende Dame. Hvem skal hun foretrække? — *Partimen* mellem Guionet og Raimbaut (B.: *Gr.* 238, 2).

IX. Er Kjærligheden størst mellem Elskende eller Ægtefolk?

Jeu parti mellem Ferri og Robert (*Bibl. de l'Éc. des Ch.*, IVe sér., t. V, p. 322—323): Forsvinder Kjærligheden, naar Damen tager sin Ven til Mand?

Partimen mellem Gui d'Uisel og Elias d'Uisel (B.: *Gr.* 194, 2): Hvad maa en Elsker foretrække: at være sin Dames Elsker eller Mand?

XX. Bør en ung eller en ældre Mand vælges til Elsker?

Jeu parti mellem en unævnt og Grieviler (*Bibl. de l'Éc. des Ch., l. c.* p. 33): Hvorfor foretrække Kvinderne de unge Mænd for de ældre?

Ogsaa blandt de mere tvivlsomme af Dommene findes nogle,

der kunne sammenstilles med Tensoner og *jeux partis*, saaledes er Dommen V om en Dame, der ikke vilde give Slip paa en Elsker, som hun dog ikke elskede, af samme Indhold som en Tenson mellem Greven af Rhodes og Uc de St.-Circ (B.: *Gr.*, 185, 2); og en *jeu parti* mellem Bretel og Perrot (*Bibl. de l'Éc. des Ch., l. c.* p. 330) ligner Dommen II; i begge disse drejer Spørgsmaalet sig om, hvorvidt det kan tillades den ene af de Elskende for en Tid at elske en anden, kun spørger Digtet om Kvinden, Dommen derimod om Manden. Det er dog navnlig Tonen i Spørgsmaalets Affattelse, der er det afgjørende; Emnet kunde være taget fra noget virkeligt[1]; men den Maade, hvorpaa Sagen fremsættes, viser tydelig, at der i det mindste i de før nævnte syv Domme kun er Tale om Tankeexperimenter. Det er derimod ikke Tilfældet i de fire Domme XIV, XVI, XVIII og XIX (?); ogsaa Brevet fra Grevinden af Champagne maa regnes hertil.

Det kunde maaske forekomme nogen usandsynligt, at Forfatteren, uden at gjøre opmærksom paa Forskjellen, saaledes skulde have sammenblandet disse Domme. Grunden er imidlertid ganske simpel. Da han ikke tænkte paa at give en Fremstilling af Elskovsdomme, men vilde skrive en Bog til Undervisning i Kjærlighed for sin unge Ven Gaucher, var det ham ligegyldigt, om han som Exempler anførte Domme i virkelige Sager eller i tænkte, naar de blot støttede de i Bogen fremsatte Theorier og selv støttedes af et Navn, der kunde gjælde for Autoritet.

Til de Domme og Spørgsmaal, der intet virkeligt have til Grundlag, passe de af Diez og Gaston Paris fremsatte Forklaringer fuldkomment. Mere tvivlsom bliver Sagen, naar det drejer sig om dem, der maa antages for en Fremstilling af en virkelig Tildragelse og dens Bedømmelse. Diez indlader sig ikke videre herpaa, skjønt han bemærker, at flere af Sagerne synes at være bleven forelagte den dømmende af Parterne selv[2]. Hos Gaston Paris afvises, som det ovenfor er set, Tanken om

[1]) Om Troubadouren Pons de Capdoill fortælles det samme, som er Gjenstand for Dommen II. Chabaneau: *Biogr.*, p. 60.

[2]) *Ueber die Minnehöfe*, S. 89.

Digitized by Google

Elskovshoffer «*au sens où les modernes ont lourdement pris ce mot*». Hertil føjes følgende Ord[1]): «*La nature même de l'amour qui faisait l'objet des débats et des sentences exigeait le plus grand secret, au XIIe siècle au moins autant qu'aujourd'hui et dans tous les temps, et il est dit expressément à plusieurs reprises*[2]) *que, lorsqu'une affaire est soumise au jugement des dames, on doit toujours taire les noms des parties contendantes: Il suit de là que ces jugements ne pouvaient avoir aucune application et n'étaient que de purs jeux d'esprit, au moins en ce qui concerne les cas particuliers. Mais la tendance générale qu'ils expriment dépassait quelque peu cette définition: il faut y reconnaître, chez les grandes dames de ce temps où apparaît ce qu'on appelle «le monde», un effort pour créer et faire accepter aux hommes un amour idéal et raffiné, nullement platonique toutefois*» etc. (se ovfr. S. 137, n. 2). En nøjere Betragtning af de fem Domme, der have virkelige Sager til Gjenstand, vil kunne afgjøre, om denne Mening ganske kan tiltrædes.

Af de fem Domme er den 16de den, der indeholder de fleste Oplysninger. Der fortælles i den, at en Ridder, som søgte at vinde en Dames Gunst, men havde vanskeligt ved at holde nogen længere Samtale med hende, antog med hendes Samtykke en Sekretær, for at de ved dennes Hjælp lettere kunde meddele hinanden deres Ønsker, og for at deres Kjærlighed bedre kunde holdes skjult. Men Sekretæren brød sit Løfte om Troskab og vandt selv Damens Gunst. Opbragt herover forelagde Ridderen Sagen for Grevinden af Champagne og bad om, at den ham skete Uret maatte blive dømt af hende og andre Damer. Den forræderiske Sekretær indvilligede ogsaa i Sagens Afgjørelse ved Grevinden. Denne hidkaldte tresindstyve Damer til Hjælp ved Raadslagningen, og ved Dommen bestemtes det, at Sekretæren kunde beholde Damen, den ene var den anden værd; men ingen af dem maatte opnaa nogen anden Persons Kjærlighed eller indbydes til Damers

---

[1]) *l. c.* p. 259.

[2]) Her citeres P. fol. 91 r° = Udg. 1610 fol. N 4 a og P. fol. 98 r° = Udg. 1610 fol. O 5 a (se nedenfor S. 166 og 167).

Digitized by Google

eller Ridderes Selskab, fordi han havde brudt sit Æresord, og hun handlet mod den Agtelse, en Kvinde skylder sig selv, ved at samtykke i at skjænke en Sekretær sin Kjærlighed.

Denne Dom synes at vise, at det var Brug at henvende sig til Grevinden af Champagne, naar uløselige Vanskeligheder indtraf mellem Elskende; at Grevinden ved saadanne Lejligheder ikke nøjedes med sin egen Dom, men søgte andre Damers Bistand; at begge de stridende Parter maatte være enige om at lade Sagen afgjøre ved hendes Dom og som Følge deraf vel ogsaa om at rette sig efter Dommen, mulig de forpligtede sig dertil ved deres ridderlige Æresord; endelig at Dommen, skjønt tresindstyve Damer have taget Del i den, dog afsiges i Grevindens Navn. Om Dommens Udførelse gives ingen Oplysninger; det er vel sandsynligt, at Sagen har været hemmelig, saa at Navnene ikke ere bleven nævnte, dog siges det ikke, og det synes, som om Ridderen selv har forelagt den for Grevinden.

I den 18de Dom er det atter en Sekretær, der har forbrudt sig mod Kjærligheden. Han havde fortalt Hemmeligheder, som han burde have holdt skjulte. Derfor fordre alle, der tjene i Amors Hær, en stræng Straf over ham for at hindre, at andre følge hans Exempel. Da altsaa en Forsamling af Damer i Gascogne[1] var traadt sammen, blev det bestemt efter hele Forsamlingens Ønske, at han for Fremtiden skulde have mistet ethvert Haab om Kjærlighed og være foragtet i ethvert Selskab af Damer eller Riddere. Og hvis en Dame dristede sig til frækt at overtræde Damernes Dom, nemlig ved at skjænke ham sin Kjærlighed, da skulde hun lide den samme Straf og anses for Fjende af enhver anstændig Kvinde.

Her se vi igjen en Forsamling af mange Damer, thi, skjønt Tallet ikke nævnes, maa man efter Udtrykkene formode, at et større Antal har været til Stede. Det er atter Kvinder alene, som anmodes om at dømme. Da der ikke er Tale om et Kjærlighedsforhold, er det vel ikke nødvendigt at antage, at Sekretærens Navn er holdt hemmeligt.

I den 14de Dom er der Tale om en Dame, hvis Elsker var draget bort til det hellige Land og blev længe borte uden

---

[1]) Om Raynouards Oversættelse se ovfr. S. 74. *Aliarum dominarum* i XVI er næppe heller = *des autres dames* (*l. c.* p. XCIX).

Digitized by Google

at lade høre fra sig paa nogen Maade. Denne Dame udvalgte sig da en ny Elsker. Men en Sekretær, som havde tjent den første Elsker, søgte at modsætte sig dette. Damen anførte til sit Forsvar, at naar det efter Elskovslovene var tilladt to Aar efter en Elskers Død at indlade sig i Forbindelse med en anden[1]), maatte det meget snarere være tilladt, naar Elskeren ikke var død, men aldrig ved noget Bud eller Brev antydede sin Tilværelse for den Elskede. Efter en lang Strid herom enedes de om at søge en Afgjørelse af Sagen hos Grevinden af Champagne, hvis Dom fastsatte, at en Dame handlede urigtigt i at opgive sin Elsker paa Grund af hans Fraværelse lang Tid igjennem, naar hun da ikke vidste med Sikkerhed, at han havde krænket sit Troskabsløfte til hende. Hun burde glæde sig ved at vide, at han færdedes med Ære blandt Stormænd. At han intet Brev eller Bud havde sendt, maatte roses som meget klogt, da det ikke var ham tilladt at røbe sin Kjærlighed for en fremmed, og et Brev let kunde komme bort undervejs, og hans Hemmelighed saaledes aabenbares.

Ogsaa her have vi med en virkelig Hændelse at gjøre; det antydes ved Bemærkningen om, at Parterne blev enige om at henstille Sagen til Grevinden af Champagne. Dette samme Træk vender altsaa her tilbage, at Henvendelsen sker efter fælles Aftale, hvoraf det maa antages at følge, at de have paataget sig den Forpligtelse overfor hinanden at rette sig efter Dommen. Her nævnes kun Grevinden af Champagne alene; men den 16de Dom viser, at det ikke er umuligt at forudsætte flere Damers Medvirkning, da ogsaa der Dommen tillagdes Grevinden alene.

Den Oplysning, som den 19de Dom kan give, er meget ringe, den beroer paa et eneste Ord »*conqueritur*». Sagen er følgende: En Ridder bejlede til en Dames Gunst, men blev afvist. Han sendte hende nogle smukke Gaver, som hun modtog med Glæde. Ikke desto mindre viste hun sig lige saa haard mod ham som før og besvarede hans Bejlen med et bestemt Nej. Ridderen klagede da over, at hun formentlig havde givet ham Haab om sin Kjærlighed ved at tage imod Gaver

---

[1]) *Regula amoris* VII (se ovfr. S. 130).

Digitized by Google

af en passende Art og nu søgte at berøve ham dette Haab. Dronningen svarede dertil, at enten skulde Damen ikke tage imod Gaverne, eller ogsaa gjengjælde dem med sin Kjærlighed, eller endelig finde sig i at regnes blandt løsagtige Kvinder.

Naar denne Ridder klager, og derefter en Dom følger, maa Klagen tænkes forebragt for den, som fældede Dommen; det er alt, hvad der kan udledes af denne Sag.

Om de andre Domme I, II, V, VII, VIII, XII, XIII, XVII er det vanskeligt at sige noget bestemt; maaske det kunde antages, at den 17de Dom, hvor Dronningen citerer den nedenfor omtalte Dom af Grevinden af Champagne, er Svar paa en Forespørgsel om et virkelig indtruffet Tilfælde, maaske ogsaa andre f. Ex. Grevinden af Flanderns. Derimod maa Grevinde Maries Brev sikkert antages for at være Svar paa en Forespørgsel, der virkelig har fundet Sted. Diez antog det for et opdigtet Brev, fordi det var benyttet i en opdigtet Samtale, men da Bogens Forfatter levede paa samme Tid som Grevinden, kan der ikke være Tale herom. Samtalen maa vel anses for opdigtet, men dog i Overensstemmelse med det, der vilde finde Sted ved en saadan Lejlighed, og begge Brevene, baade Forespørgsel og Svar, ere sandsynligvis ægte. En højtstaaende Adelsmand, en Greve, bejler altsaa til en adelig Kvinde, hvis Modstand han ikke formaar at besejre. Deres Strid varer længe, og da han fremsætter Paastand om, at den rette Kjærlighed ikke findes mellem Mand og Hustru og heller ikke den rette Skinsyge, og Damen paa ingen Maade vil indrømme Rigtigheden heraf, foreslaar hun tilsidst at vælge en eller anden, hvem Modparten foretrækker, enten en Mand eller en Kvinde, til Dommer i Sagen. Han ønsker ikke en Mand, men vel en Kvinde, hvorpaa Damen foreslaar at vise Grevinden af Champagne den Ære[1]). Efter dennes Afgjørelse kan Kjærligheden ikke naa sin rette Kraft mellem Mand og Hustru, fordi Frivilligheden mangler; hvad de skjænke hinanden af Beviser paa deres Kjærlighed, ere de nødte til at give paa Grund af deres Stilling til hinanden. De kunne altsaa ikke ved Kjærligheden naa større Ære, end de allerede have. Dette bekræftes ved, at en Elskovslov siger, at ingen,

[1]) *Si vobis placet, mihi videtur Campaniæ Comitissa super hoc honoranda negotio ac discordia sopienda* (fol. H 1 a).

Digitized by Google

som ikke udenfor Ægteskabets Baand slutter sig til Amors Hær, kan naa Elskovs Løn[1]), og at ifølge en anden kan ingen nære Kjærlighed til to paa en Gang[2]). Endelig kan den rette Skinsyge ikke findes mellem dem, og hvem der ikke er skinsyg, siger atter en af Elskovslovene, kan ikke elske[3]). Til Slutning meddeler Grevinden, at Dommen er afgiven efter moden Overvejelse og sikret ved mange Damers Raad.

Her ere altsaa atter flere Damer tagne med paa Raad, men Dommen bærer kun Grevindens Navn ligesom før; og i denne Sag ligesom i de to andre se vi de stridende Parter blive enige om at lade deres Uenighed bilægge ved en Dom.

Af stor Vigtighed med Hensyn til disse Betragtninger ere ogsaa nogle Steder hos Andreas, hvor der tales om «Damernes Dom» og om «Damerne» som dømmende. Det første Sted opstilles det Spørgsmaal, om det er den ene af to Elskende tilladt af religiøse Hensyn at opgive Kjærligheden. Dette besvares bekræftende, men det tilføjes, at, hvis hun (her tænkes kun paa Kvinden) siden efter indlader sig i en ny Kjærlighedsforbindelse, skal hun efter Damernes Dom føres tilbage til sin tidligere Elsker, hvis denne fordrer det: *Sed si novo postmodum se jungat amori, dicimus, quod Dominarum judicio ad prioris coamantis est deducenda amplexus, si prior coamans istud voluerit postulare*[4]).

Det andet Sted gives der de Elskende Tilladelse til at betro sig til en Sekretær, som de tage i deres Tjeneste for ved hans Hjælp lettere at kunne vedligeholde deres Forbindelse. En saadan Sekretær har den Pligt at henvende sig til Damerne, naar et Tilfælde indtræder, som kræver det, og fremstille Sagen for dem uden dog paa nogen Maade at røbe Parternes Navn: *Prædicti ergo secretarii de communi coamantium voluntate Dominas tenentur adire, ubi tale emerserit negotium, eisque recitare quod contingit, amantium, qui litigant, personis penitus non expressis*[5]).

---

[1]) *Regula amoris* I? (se ovfr. S. 180).
[2]) *Regula am.* III.
[3]) *Regula am.* II.
[4]) fol. N 4 a.
[5]) *ib.*

Digitized by Google

Det sidste findes gjentaget med lignende Ord senere og tillægges, som det synes, Grevinden af Champagne; ogsaa her gives den Regel, at, hvis Elskende af en eller anden Grund paakalde Damernes Dom, bør de ikke tilkjendegives for de dømmende, men omtales paa en ubestemt Maade: *Præterea si ob aliquam causam ad Dominarum devenerunt amantes judicia, amantium personæ nunquam debent judicantibus indicari, sed sub indiffinita eis prolatione (propalatione* P*) proponi*[1]).

Det fremgaar heraf, at det, i det mindste i den sidste Tredjedel af 12te Aarhundrede, har været Skik blandt elskende Personer, naar Vanskeligheder opstod mellem dem, at henvende sig til visse bestemte Damer for at bede om deres Dom i Sagen; at disse Damer ansaa det for en Ære; at de i fornødent Fald dannede en Forsamling, der overvejede det forelagte Tilfælde og udtalte sin Mening derom, hvorefter mulig den, der havde størst Anseelse mellem dem, gav Dommen en Form og meddelte den til Parterne eller deres Stedfortrædere; at Dommene blev bekjendte, om ikke for andre, saa for de Damer, der gav sig af med at dømme; at Parterne maatte være enige om at lade Sagen afgjøre af Damerne, og endelig at deres Navne forblev ubekjendte for disse, idet de, maaske altid, lod Sagen forebringe ved en betroet Mand.

Kan man heri virkelig erkjende «*nichts anders, als gelegentlich eingeladene Gesellschaften, in welchen man mehr zum geselligen Vergnügen als mit richterlichem Ernste gewisse vorgelegte Liebesfragen oder Liebesstreitigkeiten verhandelte*»? Er det ikke meget snarere «*ein Verein, zur Schlichtung von Liebeshändeln bestimmt*»?[2]) Er det sandsynligt, at disse Sager kun vare en Morskab for de aandrige Damer, at disse Domme ikke kunde faa nogen Anvendelse for de bestemte Tilfælde?[3]) Hvad skulde vel bevæge noget Menneske til at fremlægge sine egne intime Forhold til Bedømmelse for andre, naar han

---

[1]) fol. O 5 a.
[2]) Diez: *Ueber die Minnehöfe* S. 91 og S. 3; se ogsaa ovfr. S. 78.
[3]) Se ovfr. S. 88 og 162.

ikke agtede at opnaa noget derved? Skal man tro, at nogen vilde vise saa stor Interesse for Damernes Tidsfordriv eller deres Planer om at udbrede en mere raffineret Opfattelse af Kjærligheden blandt Mændene, at de brugte deres egne Sorger til at skaffe Damerne Stof til en Elskovens Lovbog, der vilde blive uden Betydning, naar dens Love ingen Anvendelse kunde faa? Saa snart som man antager, og Udtrykkene hos Andreas tilstede ikke andet, at virkelige Sager mellem Elskende ere bleven fremlagte for de omtalte Damer til Dom, er det ikke muligt at erklære Dommen for det rene Spilfægteri. Den maa have været dem af Vigtighed, den maa altsaa have kunnet udføres. Naar man fastholder den Tanke, at de, der ønskede en saadan Dom om deres Anliggende, maa have haft en alvorlig Hensigt dermed og ikke have søgt den for intet, viser det sig, at den Omstændighed, at Personernes Navne hemmeligholdes, netop er et Bevis paa det alvorlige i Sagen: Hin Tids farlige og indviklede Kjærlighedsforhold taalte ikke at komme for alles Øjne. Hvortil disse Regler om at skjule Navnene, naar der i det hele taget ingen Grund var til at anvende dem? Hvor meget lettere kunde ikke Navne og Sag holdes hemmelige, naar de paagjældende lod være at søge en Dom, der maatte være dem ligegyldig, naar den ikke kunde udføres? Men, vil man maaske spørge, naar ingen vidste, hvem de omtalte Personer vare, hvorledes skulde da Dommen udføres? Bliver da Vanskeligheden ved Dommens Udførelse mindre, dersom Damerne kjendte Navnene? Naar Sagen og Dommen dog maatte blive en Hemmelighed, hvorledes skulde Damerne da skaffe deres Dom Agtelse hos Parterne? Thi den offentlige Mening, som Raynouard nævner som Damernes Forbundsfælle i denne Henseende[1]), gaar det nok næppe an at tage til Indtægt, naar Sagen i alle Tilfælde maatte blive en Hemmelighed, saa det offentlige ingen Mening kunde have om den. Men den 16de Dom kunde jo aldeles ikke udføres, naar ikke alle kjendte den; hvorledes skulde de dømte udelukkes fra det gode Selskab, naar dette ikke vidste, at de vare dømte til Ude-

---

[1]) *Mais quelle était l'autorité de ces tribunaux? Quels étaient leurs moyens coërcitifs? Je répondrai: l'opinion. — l. c.* p. CXXII.

Digitized by Google

lukkelse? Det er vanskeligt at sige noget herom, da Andreas Capellanus ikke giver den mindste Oplysning. Det maa imidlertid antages, at Muligheden for Dommens Udførelse beroede kun paa Parterne selv. Før de anmode om Damernes Dom, have de truffet en Overenskomst derom, hvorved det maa formodes, at de have lovet at efterkomme Dommen; maaske lovede de det paa Æresord, der, som bekjendt, havde en overordentlig stor Magt. Desuden kunde de selv bidrage til Dommens Overholdelse, det maatte være den vindende Part magtpaaliggende, at hans Modpart fik sin Straf. Endelig er det vel muligt, at Dommene undertiden ikke have kunnet udføres paa Grund af den dømtes Uordholdenhed og Modstrid. Der var saa mange Domme i Middelalderen, udgaaede fra langt mægtigere Personer, der ikke blev udførte undtagen nødtvungent, naar Dommeren eller Modparten indfandt sig med væbnet Magt. Hvorfor skulde Damernes Domme have haft en bedre Lykke? For øvrigt viser der sig i denne uopfordrede Anmodning til Damerne om at dømme, en stor og fuld, saa at sige naiv, Fortrøstning til, at de ville vide at træffe det rigtige, som ogsaa giver den Formodning en vis Sandsynlighed, at begge Parter have følt en stærk Forpligtelse overfor disse Dommere, hvis Mening de sætte saa højt. Vi skulle snart se, hvorledes denne Følelse og den ved Overenskomsten paatagne Forpligtelse er tilstrækkelig til i et Forhold af meget lignende Art at skaffe Dommen Udførelse paa loyal Maade fra begge Parter; men ogsaa hos Andreas Capellanus selv er der et Sted, der tydelig nok peger i denne Retning. Det er den tidligere (S. 104) omtalte Ytring af en af de Personer, der optræde i Samtalerne, at han for bestandig vil bevare Grevindens Dom uforandret og overholde den ubrødelig. Den hører unægtelig til en opdigtet Samtale, men det kan som sagt antages, at dennes Form dog stemmer med, hvad der vilde være brugeligt i Virkeligheden i et lignende Tilfælde, og vi have altsaa her Løftet til Modparten om uvægerlig at opfylde Dommens Bud.

I det hele taget have de Indvendinger, som støtte sig til Nødvendigheden af at holde Kjærlighedsforbindelser af den Art, som det her drejer sig om, hemmelige, kun Betydning,

Digitized by Google

hvor Dommen indeholder en Straf. Kun en af de fem, foruden den 15de, idømmer Straf, nemlig den 18de. Da der imidlertid i den slet ikke er Tale om nogen, der staar i Kjærlighedsforhold til nogen Dame, og da alle de, der tjene Kjærligheden, optræde som Anklagere og altsaa maa have kjendt Historien og sikkert nok ogsaa Manden, kan denne Sag ikke have været hemmelig. I de andre tre udtales kun en Misbilligelse af et Forhold eller af en Opfattelse, som bør forandres, hvad der kan ske uden nogensomhelst Fare for Hemmeligheden. Naturligvis maa Udførelsen bero paa Parterne selv, paa den ærlige Opfyldelse af deres gjensidige Løfte.

Blandt de Domme, der tidligere (S. 165) ere betegnede som tvivlsomme, er der kun en, der indeholder en Ytring, som frembyder nogen Vanskelighed. I den 12te Dom hedder det nemlig, at det ikke mere maa tillades den dømte at glæde sig ved nogen god Kvindes Kjærlighed. De samme Indvendinger kunne gjøres med Hensyn til denne som angaaende den 16de. Dog maa det vel antages, at de to fornærmede Kvinder, som omtales i denne Sag, mulig kunde virke i al Hemmelighed til dens Udførelse. Men om ogsaa Damernes Harme en og anden Gang har forledt dem til at udtale Domme, der kun kunne betragtes som uheldige, er dette dog ingen Grund til at forkaste de Domme som uudførlige, der saare let uden Fare kunde udføres, naar den ene Part ærlig ønskede en Overenskomst med den anden.

Tredje Kapitel.

Elskovsdomme af Forsamlinger.

Der savnes hidtil Beviser, hentede fra den øvrige Literatur i Middelalderen, som kunde støtte de Slutninger, der lade sig uddrage af Andreas's Bog, og vise, uafhængig af hans Fremstilling, at Elskendes Uenighed virkelig er bleven forelagt til Bedømmelse og Bilæggelse for en Ret sammensat af Kvinder i dette Øjemed, et Elskovshof i den Betydning, som dette Ord

Digitized by Google

efterhaanden har faaet (slgn. Diez's Forklaring af *Minnehof* ovfr. S. 78). Ebert havde søgt at finde Spor af en saadan Ret i Krøniker, men uden Held, som han tilstaar (se ovfr. S. 77). Der findes intet i de Krøniker, der angaa Frankrigs almindelige Historie og Tilstande paa hin Tid eller i Dokumenter[1]); ingen af Elskovshoffernes Talsmænd har nogensinde nævnt et Sted i en Krønike eller sligt, der kunde betragtes som en Hentydning til dem. Det er nu ikke til at undre sig over: Elskovshoffernes Virksomhed gjorde sig kun gjældende paa det rent private Omraade og var desuden til en vis Grad hemmelig. Naar Krønikerne ikke engang tale om Digtekunsten og dens Udøvere i 12te Aarhundrede, hvorledes skulde da Damernes Domme have faaet Plads i dem? At Viriville var utilfreds med de Digte eller Fortællinger, der indtil hans Tid vare bragte tilveje som Beviser (se ovfr. S. 82), er let at forstaa. Det var kun Digtet om Florance og Blancheflor, hvor der ikke tales om noget Elskovshof, og den meget mistænkelige Fortælling om Guilhem de Cabestanh, desuden nogle enkelte smaa Sætninger i visse Digte, alt andet end bevisende end sige overbevisende (se ovfr. S. 78); Dokumentet med Optegnelser fra Karl den sjettes Tid nævner han vel, men betragter det, med Rette, ikke som et Elskovshof. Nogle Aar tidligere havde Weinhold nævnt et tysk Digt fra Middelalderen som det eneste Exempel, han kjendte, paa en Fremstilling af et Elskovshof, men Viriville synes ikke at være bleven opmærksom derpaa, lige saa lidt som nogen anden senere har omtalt det.

Ingen vilde vel nutildags bryde sig om hine tidligere formentlige Beviser, men der er ingen, som har skaffet andre i Stedet for dem. Skjønt man sikkert maa give Afkald paa alle Forhaabninger om at finde Elskovshoffer omtalte i en Krønike, er det dog muligt andre Steder at finde Spor af dem,

---

[1]) De ovfr. S. 105, n. 2 og 106, n. 1 nævnte historiske Værker, desuden *Chronique de Flandres* par Denys Sauvage, Lyon 1561, fol., Helinandi *Flores* og *Krønike* hos Tissier: *Biblioth. Patrum cisterciensium*, t. VII. — Roger de Hoveden. — Breve fra forskjellige Personer, i *Hist. litt.*

Digitized by Google

ganske vist ikke mange, men, som det synes, tilstrækkelige til sammen med Andreas Capellanus at bevise Elskovshoffernes Tilværelse i Middelalderen, det vil sige Forsamlinger af Kvinder (eller væsentlig af Kvinder), der optraadte dømmende og mæglende i Trætter mellem Elskende og Sager af lignende Art.

Trouvèren Raoul de Houdenc levede i Slutningen af 12te Aarhundrede. I hans Roman *Méraugis de Portlesguez*[1]) findes en Fremstilling af et Elskovshof, der ved sin Overstemmelse med Andreas og ved nye Bidrag til Sagens Forklaring bliver af stor Betydning. Denne udførlige Skildring, der passer saa nøje til Forestillingen om et Elskovshof og uden at vise nogensomhelst Paavirkning af Andreas lader os komme til ganske lignende Resultater, turde ligesom saa meget andet i Trouvèrernes Fortællinger være en Efterligning af en Skik paa deres Tid; der er ikke noget fantastisk i den, tværtimod har den hele Episode noget livfuldt, saa at sige realistisk, ved sig, som fremhæver den for Romanens øvrige æventyrlige Indhold. Den kan saaledes vistnok trygt benyttes som Bevis. Den Enighed, der viser sig mellem de to af hinanden ganske uafhængige Forfattere, tjener begge til Støtte, paa den ene Side overfor de Indvendinger, der kunde rejses mod det ene som Digt, paa den anden Side overfor den Paastand, at Andreas kun skulde have fremstillet sine egne Theorier, og, som det vil vise sig, overfor den Tanke, at Dommene ikke skulde tilsigte noget Resultat for dem, der bragte deres Sag for Damernes Dom.

Méraugis de Portlesguez hører til Artusromanerne, Helten er en af Kong Artus's Riddere og flere af de fra Chrétien de Troyes bekjendte Riddere optræde med den dem egne Karakter, saaledes Keu og Gauvain, men Handlingen og alle dens Hovedpersoner tilhøre vistnok Digterens Fantasi[2]).

---

[1]) *Méraugis de Portlesguez, Roman de la Table Ronde par Raoul de Houdenc*, publié par H. Michelant, Paris 1869, 8°. — Et Stykke af Begyndelsen hos Keller: *Romvart*, S. 590—604.

[2]) Michelant i Fortalen p. XII.

Digitized by Google

Den Sag, der bringes for et Elskovshof[1]), opstaar paa følgende Maade. To tapre unge Riddere, Vaabenfæller og gode Venner, Méraugis de Portlesguez og Gorvein Cadruz, se ved en Turnering den skjønne Kongedatter Lidoine og blive heftig forelskede i hende, saaledes at Gorvein, der kun har vexlet nogle faa Ord med hende, elsker hende for hendes skjønne Ydre, Méraugis, der har benyttet Lejligheden til en længere Samtale, derimod for hendes gode Egenskaber. Da de mærke, at de ere Rivaler, opstaar der en hidsig Kamp mellem dem, de ere nu hinanden lige saa fjendske, som de før vare Venner. Under deres Kamp kommer Lidoine til, som har hørt derom, da hun allerede var paa Hjemvejen fra Turneringen. Hun byder dem at standse; hun vil ikke tilstede nogen Tvekamp undtagen ifølge Dom, hvorfor de to Riddere opfordres til at møde til Jul ved Kongens Hof. Hvad hans Baroner dømme for Ret, det skal ske; og sin Kjærlighed lover hun den, der vinder Sejr, enten nu det bliver ved Kamp eller Dom:

«*Itant vous di certainement,*
«*Ne voil pas que sanz jugement*
«*Soit fete bataille por moi;*
«*Mes soiez à la court le roi*
«*Au Noel, où que la court soit.*
«*Se li baron jugent par droit*
«*Qu'en ce doive bataille avoir,*
«*Lors me plera mult a veoir*
«*Li quex de vous ert li plus fortz;*
«*Et s'il avient que li recordz*
«*De la court juge qu'il n'i doie*
«*Bataille avoir, je ne voudroie*
«*Qu'ele fust, ne jà n'avendra.*
«*Mes quant au jugement vendra,*
«*Que je saurai, et par raison,*
«*Li quex a droit et li quex non,*

[1]) Michelant kalder det ogsaa i Indholdsfortegnelsen «*une cour d'amour*»; ja han siger endogsaa, at Sagen indstævnes for et Elskovshof, hvad egentlig ikke er ganske rigtigt, da det først er Kong Artus's Mænd, der skulle dømme.

Digitized by Google

«Itant vous di, si Diex me gart:
«Soit par bataille ou par esgart,
«S'il ne me plest à fere plus,
«Cil qui en vendra au desus
«M'amera lors par mon congié.
«Ainsi mi plest» [1]).

Ridderne adlyde; ved Juletid samler Kong Artus sit Hof i Carduel. Lidoine og de to Elskere indfinde sig. Lidoine fremsætter Sagen for Kongen og beder ham at lade afgjøre, hvem der med størst Ret skal være hendes Elsker. Alle de fornemste Herrer træde sammen til en Ret for at dømme. Som de ere i Færd med at sige deres Mening, og Keu som sædvanlig bruger sin spodske Tunge, kommer Dronningen til og spørger, hvad det er, de tage sig for. Kongen byder hende at tie; hun paastaar, at alle Elskovsdomme tilhøre hende, hvad Keu og de andre indrømme, saa at Kongen bliver overbevist og maa rømme Pladsen med sine Mænd, for at Damerne kunne dømme:

La roïne vient et demande
Que ce est, et li rois comande
Qu'el se tese; mes non fera.
Mult fierement lui demanda
Et dist: «Sire rois, on set bien
«Que tuit li jugement sont mien
«D'amours; vous n'i avez que fere».
Et Keus qui plus ne se pot tere
Lui dist: «Ma dame dit reson».
De ce se tindrent li baron
A Keu; si dient tuit ensemble,
Que c'est droit, et reson leur semble
Qu'ele doie sa court avoir [2]).

Nu komme Damerne, deres Skjønhed beskrives. Der var to hundrede. Dronningen talte først og bad dem højt og lydelig to Gange om at tænke vel efter og fælde en Dom, som

---

[1]) p. 33—34.
[2]) p. 38—39.

Digitized by Google

kunde lade sig høre overalt. De tale sammen og hviske sammen. En ung Dame, Avisce, mener, at man kan ikke saaledes skille det ydre fra det indre og omvendt. Dronningen ved ikke, hvad hun skal svare dertil, men Grevinden af Cyrencestre indrømmer vel, at Avisce har Ret i, hvad hun siger, men det er ikke det, som det gjælder om. Lidoine vil vide, hvem af de to der elsker paa den bedste Maade, hvis Kjærlighed der har det bedste Udspring, naar den ene vil have hende for hendes Ydres Skyld, og den anden elsker hendes Dyd og Høviskhed og derfor gjør Fordring paa hende. Den lyshaarede Lorete giver disse Ord sit Bifald og mener, at det derefter er let at dømme. Hun forkaster Kjærlighed, naar den kun har sin Grund i Skjønhed, man kunde i saa Fald lige saa godt elske et Krucifix. Hvad er Skjønhed? Et Ord, et Navn, der kommer og forsvinder snart igjen. Og hvad nedstammer fra den? Det gjør Hovmod. Men Kjærlighed er Dydighedens Datter og maa altsaa elske denne. Derfor elsker Méraugis bedst, som elsker Damens Dyd. Sore d'amours udtaler sin Tilfredshed med denne Anskuelse. Nu skulde man blot hørt Damerne tale! Men Slutningen blev da, at alle stemte for Méraugis, hvorpaa Kongen blev hidkaldt, og Dommen forkyndt for hele Hoffet. Gorvein gjør Indvendinger; han vil have Kamp og er ikke kommen for at høre en Dom. Méraugis er strax rede, men Kongen forbyder det, han vil ingen Strid have ved sit Hof; og Dronningen gjør dem opmærksomme paa, at ved Hoffet, hvor Dommen er fældet, kan der ikke være Tale om Tvekamp. Gorvein er ilde tilfreds, giver Dronningen Spydigheder og forlader tilsidst Slottet med de Ord, at Retten halter ved Kongens Hof. Derpaa tager Lidoine Méraugis til sin Ridder og Elsker.

Sammenligner man denne Fortælling med Dommene hos Andreas Capellanus, viser der sig følgende Overensstemmelser: De dømmende ere Damer; Dronningen præsiderer og skaffer den fornødne Autoritet. Hun gjør Fordring paa at dømme, og Ridderne indrømme, at det er hendes Ret, hvad der antyder, at dette tillagdes Kvinder. Sagen, der paadømmes, er ikke noget opfundet Spørgsmaal, hvormed Damerne more sig,

Digitized by Google

det er en virkelig Sag, et Hjærteanliggende for de to Mænd og en højst vigtig Sag for Damen; der er da heller ikke Tale om, at Dommen ikke skulde bringes i Anvendelse. Lidoine lover forud at lyde Dommens Bud, og de to Elskere give deres Samtykke til Dommen, rigtignok øjensynlig med den Tanke, at den vil lyde paa at afgjøre Striden ved Tvekamp. At Sagen først bringes for Kongen, og at hans Dommere først behandle den, medens ingen tænker paa Dronningens og Damernes Ret til saadanne Sager, kunde maaske sammenstilles med en ret interessant Omstændighed i den Samtale hos Andreas, der afsluttes med Grevindens Brev. Da de to talendes Uenighed stadig voxer, foreslaar Damen at vælge en Dommer «hvemsomhelst Modparten vil, en Dame eller en anset Mand»[1]. Heller ikke der tænkes paa Elskovshof fra Begyndelsen af, der tales endog om en Mand ligesom her om Kongen og hans Mænd. Da Valget falder paa en Dame, dannes Elskovshoffet ligesom tilfældig, og paa samme Maade her i Romanen. Ligesom det er bleven sagt, at der ikke viser sig nogensomhelst Form eller retslig Orden i Dommene hos Andreas[2], saaledes her, hvor Fremgangsmaaden tydelig beskrives: der er ingen Form, der synes heller ingen at behøves, Damernes Anseelse er tilstrækkelig, og nogen bestemt Orden i Forhandlingen er der heller ikke. Enhver Tanke om juridiske Ceremonier, om Indstævning og Forhør og lignende Ting maa naturligvis fjærnes; det er Forestillinger, der nedstamme fra Martial d'Auvergne, der er endogsaa dem, der have tænkt, at Damerne fik Betaling af Parterne for deres Dom! Fremgangsmaaden har man at tænke sig saa simpel og ligefrem som muligt efter den her givne Skildring. Rettens Sammensætning er tilfældig, ingen af Damerne optræder med nogen Titel eller noget

---

[1]) fol. G 8 b: *cujuscunque vultis dominæ vel probi viri de propositis duobus capitulis judicium non recuso.* Smlgn. ovfr. S. 165.

[2]) Diez, *l. c.* p. 91—92.

Digitized by Google

Prædikat, der kunde anvise hende en særlig Stilling blandt Rettens Personale som Anklager eller Forsvarer, Sekretær eller Kopist eller, hvad andet man kunde tænke sig.

I en Henseende er Forskjellen betydelig mellem denne Forhandling og de Antydninger af visse Bestemmelser med Hensyn til Sagens Fremlæggelse for Retten, som findes hos Andreas: Her er ingen Hemmelighed, ingen Fortielse af Parternes Navne. Lidoine forklarer selv Sagen for Kongen, men derimod ikke, som det synes, for Damerne. Det kunde maaske antages, at det tilkom den præsiderende Dame at fremsætte Forhandlingens Gjenstand ligesom at samle Retten, det vilde ogsaa stemme med den Fremgangsmaade, der synes at være fulgt i den 16de Sag hos Andreas og i det i Brevet afgjorte Spørgsmaal. Den for Dronning Gueniêvre forhandlede Sag behøver ingen Hemmelighed, Lidoine er fri, de to Riddere ligesaa; hver Ridder tjener i disse romantiske Skildringer sin Dame, og ingen tænker paa at skjule det, kun Lancelots Kjærlighed til Dronningen er hemmelig. Saaledes forklares det let, at Digteren i denne Henseende er afvegen fra det i andre Tilfælde foreskrevne [1]).

Et andet talende Bevis for Elskovshofferne finde vi i det nogle Gange ovenfor nævnte tyske Digt, som Weinhold har omtalt i sine Bemærkninger om Elskovshofferne (se ovfr. S. 82, 171). Skjønt det ikke tilhører Frankrig og ikke omhandler franske Forhold eller Personer, viser det dog en saa betydelig Overensstemmelse med de ovenfor fremsatte Iagttagelser, at det uden Betænkning kan stilles ved Siden af Raouls Digt. Man maa med Weinhold antage, at denne Institution ligesom anden Skik og Brug i det ridderlige Galanteri har forplantet sig fra Frankrig til Tyskland omtrent med den samme Skikkelse, og har fundet Anvendelse, hvor Omstændighederne egnede sig dertil.

Dette Digt [2]) er et Brudstykke; Begyndelsen er tabt,

---

[1]) Alwin Schultz (*l. c.*) ser i denne Fremstilling kun et Exempel paa, hvorledes Damer og unge Mennesker kunde more sig med at fremsætte deres Meninger om, hvorvidt en Elsker havde sukket længe nok for sin Tilbedte.

[2]) *Zeitschrift für deutsches Alterthum*, herausg. v. Haupt, B. III, Leipzig 1843, S. 7—12.

Digitized by Google

flere Steder mangle Linier. Det hører sammen med to andre Fragmenter, som ere fundne sammen med det, og skjønt Overgangen mangler fra det ene til det andet, kan det dog ses af forskjellige Udtryk, at den samme Forestilling om Kjærligheden strækker sig gjennem alle tre Fragmenter. I det andet fortælles om Kong Adolf af Nassau i Slaget ved Göllheim 1298 og om hans Fald i dette Slag; det tredje indeholder en Klage over hans og andre tapres Død. Digtet maa være forfattet ganske kort efter Slaget, saaledes som Udgiveren, Massmann, viser[1]).

I det første Stykke, det som skal omtales her, nævnes nogle Mænd, Greverne af Jülich og Spannheim eller Sponheim, som vare bekjendte paa den Tid, den sidste deltog i Slaget. Af denne Omtale slutter Udgiveren, at Digtet umulig kan være en Fantasi, da Forfatteren ikke vilde have ladet bekjendte Samtidige spille en Rolle, som ikke tilhørte dem[2]). Foruden dette har man i dets Overensstemmelse med det fra Andreas Capellanus bekjendte en Sikkerhed for, at det giver et Billede af noget, der virkelig har været Skik, om end maaske kun sjældent, i Tyskland i 13de Aarhundrede. Forfatteren giver heller ingen Forklaring, han forudsætter, at hans Tilhørere eller Læsere forstaa, hvad han omtaler.

Det er beklageligt, at dette Digt saaledes kun findes som Fragment; men om det end er umuligt at sige, hvem den Ridder og den Dame er, som det handler om, da deres Navne blive ligesaa ukjendte for os som for Elskovshoffet, er det dog ikke vanskeligt at se, hvad der tales om. Sagens Forhandling for Retten har næsten ingen Skade lidt, Forstaaelsen af den hindres ikke af de faa Huller i Texten.

Efter nogle Vers, der indeholde Udtalelser om Kjærligheden, taler en Dame og beklager sig over sin Ven, der fordrer Belønning for sin lange, tro Tjeneste:

«*O wach, na deynstes gelde*
Eyn ritter zû mir sprichit.

---

1) *l. c.* p. 3.
2) *ib.* p. 4 og 6.

Wy krenkit vnde brichit
Mín herze reychte ín mitten» [1]).

Hun roser ham for hans ridderlige Bedrifter og Troskab, hans høje Byrd og Anstrængelser for hendes Skyld; men netop dette giver hans Fordringer Vægt. Hun beder en tilstedeværende, den som har skrevet Digtet, om at give hende et godt Raad og sige, hvorledes hun skal kunne give ham hans Løn, og begge være i Sikkerhed, han mod at dø og hun mod at miste sin Ære. (Dette synes i det mindste at være Meningen.)

Nogle Linier mangle paa dette Sted. Øjensynlig har den, hun henvendte sig til, givet Svar paa hendes Opfordring, muligvis har han erklæret sig ude af Stand til at raade hende, thi han foreslaar nu at gaa at spørge dem, der ere kyndige i Elskov, hvorledes baade Elskerens Liv og Damens Ære kunne spares, (man maa vel antage, at denne Elsker, saaledes som det saa hyppig er Tilfældet i provençalske og franske Elskovsdigte, har forsikret, at han maa dø, naar han ikke opnaar hendes Naade); mangen skjøn rød Mund, der kan bringe Hjærter Lægedom, skal hjælpe ham at dømme:

«*Lant mich vragen vnde sayn,*
Dye de mínne kûnnen drayn,
Dat si mir geyuen lere
Wye sîn lijf vnde v̊r ere
Vnverlûstich mûge sîn.
Vil mangis rûdis mûndis schín,
Dye herze kûnnent heylen,
Solen mír helpen deylen» [2]).

Dette Forslag griber Damen med Glæde og beder ham strax drage afsted den lange Vej til dem, der kunne dømme om Elskov, det være nu Ridder eller Svend.

Han drager bort og kommer til Stedet, staar af Hesten og gaar hen til Retten, hvor han udbeder sig en Talsmand. Krafft van Greiffenstein traadte frem og aflagde Løfte for sig og den fremmede (?). Denne forklarede Sagen for Ridderen,

[1]) v. 17—20.
[2]) v. 42—52.

Digitized by Google

som gjærne paatog sig den, da den var ham tydelig og klar; men Elskovs Ret fordrede, at Dommen maatte fældes i alle Damernes Nærværelse. Han gik derfor til Retten og sagde, at et Bud var kommen dertil gjennem mange Lande; fra hvem det Bud kom, kunde han ikke faa at vide, men han havde paataget sig at indestaa for en Dom af alle tilsammen. Budets Ord, som han lod forebringe for Retten, viste, at en Ridder, der længe havde tjent en Dame, nu vilde have Løn efter sin Fortjeneste:

Zů lanc gereiche die minne sacz.
Van deme perde ich an gerechte trat,
Eynen vůrsprege mir geyuen bat:
Mín hirre kraft van gryffensteyn
An minen worde da erscheyn:
Hey verdíngende sich vñ mich,
Gespregis gerde hey weder mich.
Ich nam den ritter up eyn ort
Vnde sachte eme alle mine wort,
Dar vmbe ich dar was gesant.
Míner vrauwē neig hey zů hant.
Hie sprach «die reyde is mir wale sleght,
Ich verstayn mich up der minnē reght:
Vůr den vrauwen allen
Můís vns dat vrdeill vallen».
Zů hant hie an gerethe geynck,
Síne wort hie sus ane veynck:
Hey sprach «eyn bode is gesant
An dit gerethe důrch manich lant,
Deme ín kan ich doch neit komen bi,
Van weyme hey her gesant si» [1])
etc.

Der holdes Raad og bliver talt frem og tilbage. Det beskrives derefter, hvorledes Damerne komme tilbage til Retten, deres funklende Øjne straale, og røde Læber smile. Da de nu sad der alle baade Riddere og Damer, rejste sig en Dame, som blev anmodet om at sige sin Mening, og sagde, at, hvis Ridderen

---

[1]) v. 60—80.

Digitized by Google

vil nøjes blot med Damens Hjærte uden Legemet, saa bliver det hans Sag, det maa bero paa hans Valg. Hun kan ikke undgaa ham paa anden Maade. Men Elskov gjør jo snild; naar den Snildhed og Raadsnarhed lede en ædel, dydig Kvinde heldig, kan hun frelse baade sin Ære og sin Vens Liv. Thi Løn skal hun give for hans Tjeneste[1]). Nu gav Retten, «*die minne*», sin Mening tilkjende. Først blev Grev Gerhard af Jülich spurgt, derpaa spurgte Grev Johan af Sponheim mange Riddere og Damer. Da Budets Talsmand ikke havde noget at sige til Dommen, blev den skreven op, og Budet begav sig tilbage til Damen, som han traf alene. Hun trykkede Brevets Segl, hvori der stod en gylden Pil og en Hund paa blaa Grund, til sin Mund og rettede sig efter Dommen:

Si sprach «sínt ich eme dan lonen sal,
Kůnde ich den loyn dan brengen wal,
Als ich van herzen eme gan!
Eyn sůysser lyf, hey leyuer man,
Wye mach ich dir doch wederlegen?[2]).

Her bruges Sekretær eller Bud ligesom hos Andreas, Navnene røbes ikke. Den samme Tiltro til de dømmende viser sig, og Dommen bliver modtaget uden Indvendinger, saaledes som det ogsaa maatte forudsættes om Dommene hos Andreas. Ved Sagens Paadømmelse synes en vis Orden at følges, saa at de fornemste først blive adspurgte. Men en Dame er dog den første og den, som giver Dommen den Skikkelse, den synes at beholde. I Modsætning til Andreas er her Retten sammensat af baade Damer og Riddere, men de første skjønnes at være de vigtigste; en anden Egenhed er Fordringen om en Talsmand. Denne synes at aflægge et Løfte for sig og

---

[1]) Det synes i det mindste at være Meningen af den noget dunkle Tale, hvoraf desuden en Linie mangler. Massmann tror, at det er de to Grever, der afsige Dommen, og at denne lyder paa, at hun er ikke pligtig at skjænke Elskeren andet end Hjærtet (*l. c.* p. 4). Den egentlige Dom er øjensynlig den sidste Linie i Talen, det er den, som de følgende give deres Bifald, og som Brevet, der gives Budet, indeholder.

[2]) v. 163—172.

sin Klient mulig om at holde sig Dommen efterrettelig. Retten, som kaldes «*die minne*», «*dat gerethe*» eller «*gerechte*», bliver ikke først samlet, efter at der er sket Henvendelse til den; i ethvert Fald synes nogle at være til Stede, da Budet kommer, thi han gaar frem for Retten og beder om sin Talsmand, og det siges der, at «Kjærligheden», det er vel Elskovshoffet, sad i en lang Række (se ovfr. v. 60). Det hele har ligesom et mere bestemt og ordnet Præg end hos Andreas og Raoul de Houdenc, der ligger jo ogsaa et Aarhundrede mellem denne Skildring og deres; det er ikke en Spøg eller en Tidsfordriv, Damen udtaler sin store Ængstelse og beder sit Bud at skynde sig[1]), ligesom de dømmende synes at tage sig deres Hverv meget alvorlig.

Det følgende Digt kan ganske vist ikke antages for at give en Fremstilling af et Elskovshof, men ved at indeholde en Dom afsagt af Damer om Valget af en Elsker har det dog en ikke ubetydelig Lighed dermed. Det er skrevet paa Latin og regnes af dets Udgiver, G. Waitz[2]), for at tilhøre 11te, senest 12te Aarhundrede. Scenen er Klostret Remiremont i Lothringen, de unge Nonner holde Forsamling for at bestemme, om det er bedst at vælge en Ridder eller en Klerk til Elsker[3]). Det har intet Navn men en Overskrift: *Idus Aprilis habitum est concilium hoc in monte Romarici.* Mulig det derefter, saaledes som Udgiveren mener, skal forstaas som en Efterligning af en Kirkeforsamling; ogsaa andet synes at antyde det, saaledes kaldes den præsiderende *cardinalis domina*, og i Begyndelsen siges det, at i den Forsamling (*concilium*) var der ikke Tale om Evangeliet men kun om Kjærlighed. Indholdet er følgende:

---

1) «*Du en salt beiden langer*»
Sprach sie: «*mir wart ney banger.*
Den wech salt du wenig sparen».
(v. 53—55.)

2) *Zeitschrift für deutsches Alterthum*, herausg. v. Haupt, B. VII, Leipzig 1849, S. 160—167 og *Zeitschr. f. d. A.*, *Neue Folge*, B. IX, Berlin 1877, S. 65—68, Rettelser og Tilføjelser f. Ex. af Navne, som til Dels mangle i Bd. VII.

3) Om dette yndede Emne se ovfr. S 124—125.

Digitized by Google

Ved Foraarets Tid, den 13de April, holdt de unge Pigers Forening i Klostret Remiremont Forsamling af en ukjendt Art, som aldrig før havde været til og heller ikke vilde blive til; der blev nemlig kun talt om Kjærligheden og slet ikke om Evangeliet. Ingen Mand maatte være til Stede, dog fik nogle hæderlige Klerke fra Toul, som tilfældig vare komne, Adgang, og til Glæde for dem holdtes Forsamlingen. Kun elskende Piger maatte deltage deri; Sibilia, som var vel bekjendt med Amors Bud, skulde vogte Døren, at de gamle ikke skulde komme ind, som ikke holde af nogetsomhelst, der kan være til Glæde for de unge. Først oplæstes den store Mester, Ovids, Forskrifter, derefter blev Elskovsdigte afsungne, hvorpaa *cardinalis domina* traadte frem og sagde, at hun af Amor havde faaet det Hverv at forhøre sig om, hvorledes de andre levede, hvad de derfor ikke maatte skjule for hende. Nu tale først nogle, der nævnes ved Navn, Elisabeth de Granges, Elisabeth de Falcon, Agnes og Bertha og prise Klerkene, hvis Kjærlighed de foretrække, og rose deres Høflighed og Artighed, deres Kyndighed i Elskov, deres Gavmildhed og Trofasthed:

Elisabeth de Falcon:

Inest curialitas *clericis et probitas;*
Non noverunt fallere *neque maledicere;*
Amandi periciam *habent et industriam;*
Pulchra donant munera, *bene servant federa;*
Si quid amant dulciter, *non relinquunt leviter,*
Pro his quos assumpsimus, *ceteros postponimus*[1]).
. . . .

Agnes:

Puellis claustralibus *vobis dico omnibus,*
Magna est abusio *militum susceptio,*
Nefas est et vetitum *et vobis illicitum.*
Amplectando clericum *sic recuso laicum*[2]).

---

1) v. 71—81 (76).
2) v. 97—100.

Ogsaa *cardinalis domina* udtaler sig for Klerkene som de nyttigste Elskere. Derefter tale *militares*, de militære Piger, som forsvare Krigsmændene og sætte dem over Klerkene; en af disse hedder Elisabeth Popona, en anden Adelheid. Krigerne, sige de, ere kjække i Strid og det for deres Elskedes Skyld, de frygte ingen Fare for at behage dem:

Elisabeth Popona:

Audaces ad prelia sunt pro nostra gratia,
Ut sibi nos habeant, et ut nobis placeant,
Nulla timent aspera, nec mortem nec vulnera [1]).
. . . .

Adelheid:

Semper, ex quo potui, sectam illam tenui,
Et semper desidero, dum habere potero,
Servire militibus mihi servientibus.
Tale vero studium magis quam psalterium,
Talibus me iungere placet plus quam legere;
Propter horum copulam parvi pendo regulam [2]).

Nogle andre tale nu igjen for Klerkene, hvorpaa følger en Opfordring til de kloge om at afgjøre Sagen:

Vos quarum prudentia apta dat consilia,
Nunc illud attendite et bene discernite,
Amor quarum apcior, quarum est diterior [3]).

De dømme, at Krigerne paa Grund af deres Letsindighed og Sladderagtighed, deres Lyst til Bagtalelse og til at røbe, hvad der skal være hemmeligt, bør hades og forkastes, medens det er en Fornøjelse at have en Klerk til Elsker:

Hos vitandos dicimus et iure decernimus,
Clericos diligere bonum est et sapere,
Eorum dilectio magna delectatio.
Hos tantum suscipite, et alios respuite [4]).

---

[1]) v. 116—118.
[2]) v. 122—127.
[3]) v. 155—158.
[4]) v. 168—171.

Digitized by Google

Efter denne Udtalelse følger den egentlige Dom, fremsat af *cardinalis domina*, som befaler, at de, der elske Krigsmænd, ikke maa høre til dette Kvindesamfund, medmindre de fortryde og faa Absolution, og at ingen maa elske flere end en; Straffen derfor er Banlysning:

Cardinalis domina:

Quia sic decernitis et iure consulitis,
Nunc ego præcipio, eas in consorcio
Nostre non recipiant, nisi satisfaciant:
Sed si penituerint et se nobis dederint,
Detur absolucio et talis condicio,
Ne sic peccent amplius, quia nil deterius.
Hoc mandamus etiam per obedienciam:
Nulla vestrum pluribus se det amatoribus;
Uni soli serviat et ille sufficiat:
Hoc si qua neglexerit, banno nostro suberit:
Non levis remissio fiat huic vicio;
Levi penitentia non purgantur talia[1]).

Efter nogle Formaninger om at vælge Klerkene og Oplysninger om de gode Sider ved deres Elskov opfordrer hun Forsamlingen til at give sit Bifald til Dommen. Dette sker med Ønsket om, at det maa blive forkyndt andre Steder for deres Søstre i Klostrenes Verden:

Omnis nostra concio sedens in concilio,
Ut vestra prudentia dictat, laudat omnia;
Placet iunioribus, placet nobis omnibus.
Quicquid vestra probitas firmat et auctoritas,
Nuncietur alias per omnes ecclesias,
Nostrisque sororibus, puellis claustralibus,
Faciamus cognitum quid sit eis vicium[2]).

Til Slutning lyses de opsætsige i Ban med Paakaldelse af Furierne, Luna og Phoebus, der skulle nægte dem Lyset,

[1]) v. 172—183.
[2]) v. 201—207.

Digitized by Google

og af Jupiters Vrede, der skal slaa dem med Fordærvelse, hvortil Forsamlingen svarer Amen.

Det er muligt, at dette Digt er en Satire[1]), og at altsaa det hele er opdigtet, det er vel endogsaa det sandsynligste; rigtignok kunde noget vist levende i Fremstillingen tyde paa et Grundlag i det virkelige Liv; hvorledes det nu end forholder sig, synes det at give et ret tydeligt Billede af Forhandlingens Gang i et Elskovshof eller en lignende Forsamling; navnlig kunde man fremhæve den Maade, hvorpaa Dommen bringes tilveje ved en Opfordring til de klogeste Hoveder om at give deres Mening tilkjende, og den derpaa følgende bestemte Formulering ved *cardinalis domina*, der saaledes gjør Dommen til sin. Kan man end ikke kalde det for et Elskovshof, er dog Resultatet en Elskovsdom, afsagt eller tænkt afsagt af Kvinder.

Der synes ikke i andre Romaner, Fortællinger eller Fabliaux[2]) at findes nogen Skildring af et Elskovshof, medmindre man vilde finde et saadant antydet i *le Lai de Melion*, hvor de unge Piger holde en Forsamling, *parlement*, og vedtage, at ingen af dem vil se til *Melion* eller tale til ham, end sige elske ham, fordi han har gjort det Løfte ikke at elske nogen ung Pige, som havde elsket nogen anden Mand eller talt om nogen (vel om nogen, hun kunde ønske til Kjæreste):

---

[1]) Slgn. Waitz, i *Zeitschr. f. d. A.*, *Neue F.*, IX, p. 67.

[2]) I Chrétiens Romaner findes intet, der peger i den Retning; heller ikke i *le Chevalier as deus espées* (Foerster, Halle 1877), Renauld de Beaujeu: *Le bel Inconnu* (Hippeau, Paris 1860), *Partonopeus de Blois* (Massmann, Berlin 1847), *Blancandin* (Michelant Paris 1867), *Richard le Biaus* (Foerster, Wien 1874), *Joufrois*, de provençalske Romaner *Jaufre* (Raynouard: *Lexique rom.*, I) og *Flamenca* (P. Meyer, Paris 1865). Den nederlandske *Lancelot* fortæller ikke om noget lignende. De senere Prosaromaner, *Gyron le Courtoys* (p. p. Michel le Noir 1519) f. Ex., lige saa lidt. Hverken i Maries *Lais* (herausg. v. Warnke), eller andre Lais (i *Romania* VII og VIII, *Lais inédits*, p. p. Fr. Michel, Paris 1836, *Ignaure*, *Lai du Trot*) eller Fortællinger (i Méons to Samlinger) eller Fabliaux (*Recueil général des Fabliaux* p. Raynaud et Montaiglon) er der nogen Antydning deraf. Romaner af de to andre Kredse indeholde formentlig intet af den Slags.

Digitized by Google

Celes ki ès canbres estoient
Et qui la roïne servoient,
Dont il en i ot plus de cent,
En ont tenu un parlement;
Dient jamis ne l'ameront,
N'encontre lui ne parleront.
Dame n'el voloit regarder
Ne pucele à lui parler[1]).

Denne Bestemmelse har virkelig en Slags Lighed med den 18de Dom hos Andreas, hvor det saa at sige forbydes enhver Dame at elske den dømte Mand.

Derimod findes i det engang tidligere citerede Digt af Jacques de Baisieux: *Les Fiez d'amours*, nogle Ord, der ikke ere uden Vigtighed i denne Forbindelse. Henimod Slutningen af Digtet lader han en af de tilstedeværende spørge, hvad en Elsker skal gjøre, hvis nogen handler ilde med ham; for hvem skal han da klage sin Nød? Jacques svarer: For dem, som have Amors Len, aldrig for andre; og Klagen maa sættes paa Skruer saa snildt, at andre ikke kunne opdage den Elskendes Sorg. Hvis Amors Folk ikke kunne bringe Enighed tilveje, sørger vel Amor selv derfor, som i øvrigt vil raade sine, saa at de kunne bringe Uretten til at forsvinde og fælde en god Dom:

— *Et se aucun amant formaine,*
A cui mostera ilh sa paine? —
Devant les feables d'Amur;
Jà n'en fera ailhors clamur
Ke devant chiauz ki le fiex tinent,
Car devant nus autres n'avinent
Fors devant chiauz teles deplaintes;
Et soient si sagement faintes,
Ke nus ne se puet parchivoir
Fors chil qui lor font rechivoir,
U celes, si très grant soffrance.
Et se li feable acordance

---

[1]) *Melion* (i *Lai d'Ignaurès* etc.), p. 44.

Digitized by Google

Pooient des dous amans faire,
A bone Amur deveroit plaire,
Si que ilh fait, et s'il la metre
Ne pueent, Amurs entremetre
Se vuet d'iauz à pais amener.
On a sovent veü doner
Bon conseil le sangnor as homes;
Ausi Amurs, sous cui nos somes,
Vuet ses feables consilhier,
Par coi ilh sachent essilhier
Le tort, et bon jugement rendre[1]).

Her er altsaa den Tanke udtalt, at Elskende undertiden maa søge anden Bistand, for at Enighed kan gjenoprettes blandt dem. De, som skulle hjælpe dem dertil og fælde Dom i deres Sag, omtales i Flertal, saaledes navnlig v. 640; de kunne som det synes, baade være af Hankjøn og Hunkjøn; det viser sig ogsaa i hans Forklaring af «*li feable*»[2]). Sigte disse Ord ikke til Elskovshoffer, betegne de i ethvert Fald en Skik af en nær beslægtet Art, som vi kjende af to provençalske Digte, nemlig den, at vanskelige og indviklede Forhold, som gav Anledning til Tvivl og Strid mellem Elskende, blev fremstillede af dem for en eller anden Mand, der nød særlig Anseelse for Kyndighed i Elskovs Væsen, for at han som Voldgiftsmand kunde afgive sin Kjendelse om Sagen og saaledes bringe Enighed tilveje.

---

[1]) v. 631—653.

[2]) «*Ki sont feable?*» — *Qui detinent*
Le fiez et le service paient
. . . .
«*Hé, Jakes, c'or m'en dis la somme,*
«*Quel gens puelent fiez rechevoir?*»
Toute gens, ce vos dis je voir,
Fors serf et de religion,
. . . .
Et puceles, dames ausi etc.
(v. 160—161, 172—175, 177.)

Fjerde Kapitel.

Voldgiftskjendelser, Elskovsdomme af en enkelt.

Det første Exempel paa den omtalte Skik er et Digt fra Troubadouren Guilhem de Berguedan til en ubekjendt og dennes Svar. Guilhem levede mellem 1160 og 1200[1]), Digtene høre saaledes til samme Tid som Dommene hos Andreas.

I sit Brev fremstiller Guilhem, hvorledes han er kommen i Strid med sin Veninde, hvad der er ham til stor Sorg, thi han har elsket hende fra hendes Barndom af og ogsaa siden, da hun blev gift. Engang var han kommen til hende og havde bedt hende om en saadan Gave, der kunde gjøre ham bedre og gladere, og denne Gave var et Kys hver Gang, hun saa ham. Hun tilstod ham det og modtog hans Hyldest, og i to Aar nød han godt af den ham tilstaaede Gunst. Men nu tager hun sin Tilladelse tilbage, uden at han er sig nogen Brøde bevidst. Grunden hertil er, efter hvad hun siger, thi hun har bedt Guilhem ogsaa at fremstille hendes Betragtning af Sagen, at dengang var hun altfor ung til at skjønne, om det var Ret, og et Barns Gave kan ikke forpligte den voxne, det giver den sunde Forstand. De ere bleven enige om at bede Guilhems Ven at dømme og sende dem sin Afgjørelse i et Brev:

et em nos acordatz abdos
que fermem en poder de vos,
per dreg a far o per amor
a costum de fin amador[2]).
. . . .
de leis me clam c'ai plus amada
que nula domna c'anc fos nada,
et amei la pauca e toza
e pois coras que fos espoza,

---

[1]) Bartsch i *Jahrb. f. rom. u. engl. Lit.*, VI, 232. Chabaneau: *Biogr.*, p. 148.

[2]) *Amics senher*, v. 15—18, *Jahrbuch*, *l. c.* p. 236.

Digitized by Google

e coras que saup far e dir
so que tota gens déc grazir,
pensei me quel vengues denan
e que li mostres mon talan,
pregei la quem dones tal do
don fos plus grazitz e plus pro,
quem baizes las oras quem vis
e que sol d'aitan me plevis.
det m'o e pres mon omenatje
et aic del baizar senhoratge
adoncs, mas aras m'o estrai
ses nulh neleg que non li ai.
. . . .
per c'a vos tanh, del plag jutjar.
. . . .
e vos trametetz nos en carta,
amics, com la razos o parta[1].

Hertil svarer den valgte Voldgiftsmand i et Brev, som begynder med at udtale hans Betænkelighed ved at skulle afgjøre en Sag, der angaar Kjærlighed, dertil hører stor Omtanke, hvor megen Forstand man end har for Resten:

De far un jutjamen
son en gran pensamen,
consi posc' avenir
en dreg d'amor a dir:
car mout se deu pensar
qui amor vol jutjar
dins el cor de prion,
qui que bos sens l'aon[2].

Guilhem de Berguedan, siger han derefter, mener, at hans Dame handler urigtig imod ham, og Damen siger meget net og smukt, at han har ikke nogen Skyld overfor hende, og at hun vil gjøre mod ham, hvad Ret er. Begge ere enige om for hele Livet at overholde den Dom, der vil blive givet dem:

---

[1]) v. 27—42, v. 52, 57—58.
[2]) v. 1—8, *ib.* p. 237.

Digitized by Google

Guilhem de Bergueda
ditz que sa domnal fa
so que nol. degra faire:
so es ad el vejaire.
e la domn' eissamen
ditz mout ben e mout gen
que non li a neleg
e que lin fara dreg.
acordatz son abdui,
que us no s'en defui,
so que eu en diria
fos tengut tota via[1]).

Han fremsætter dernæst hele Sagen, og dømmer endelig, at Kjærligheden bør stilles over alt, hvad der er til, thi den alene trodser Retten. Derfor har han besluttet at forlige disse to og at bestemme uden Indvendinger, at han skal bede hende om Naade, og at hun skal skjænke ham den og derpaa gjøre sin Uret god igjen og give ham hans Kys:

per qu'eu ai pres conselh
qu'a lauzor aparelh
abdui comunalmeǹ,
e que paus ses conten
qu'elh a sa merce venga,
e d'ela, que loi prenga.
e can pres loi aura,
laus e conselh de pla
quel don el fass' esmenda
e quel baizar li renda[2]).

Ved denne Sag er at mærke de to Parters Overenskomst om at vælge en Voldgiftsmand og deres Løfte om at overholde dennes Dom for bestandig, hvor-

---

[1]) v. 19—30.
[2]) v. 73—82. — Det var i dette Digt, Raynouard troede at se et Bevis for et Elskovshof (se ovfr. S. 75).

ledes den saa falder ud. Vi se ogsaa, at Damens Navn holdes hemmeligt; derimod faar Dommeren Klagerens Navn at vide, maaske fordi han er hans Ven, men i øvrigt er Sagen ikke offentlig, den meddeles i et Brev, og Dommen ønskes overbragt paa samme Maade[1]). Ikke blot Klageren, men ogsaa Dommeren giver en Fremstilling af Sagen (slgn. Brevene S. 156—157). Dens Indhold og Afgjørelse stemmer ganske med den 8de Dom hos Andreas Capellanus.

Den anden Sag af denne Art er endnu udførligere og mere indholdsrig. Raimon Vidal, der levede i Begyndelsen af 13de Aarhundrede[2]), har behandlet den i en lang Novelle, opfyldt af Citater fra andre Digtere; han fortæller følgende:

Dengang da Folk levede glade og vare sande og tro i Kjærlighed, boede der i Limousin en Ridder, som i alle Maader var en Hædersmand. Han hørte dog ikke til de mægtige Herrer, men ejede kun en liden Borg. Paa samme Tid var der ogsaa i Limousin en ædel Dame af fornem Slægt og gift med en mægtig Herre. Hun blev Maalet for Ridderens Kjærlighed, og da hun mærkede dette og saa, hvor højt han stod i Tapperhed og ridderlige Dyder, tog hun mod hans Tjeneste. Han stræbte at gjøre sig stadig mere fortjent til denne Ære, og saaledes tjente han hende i syv Aar, og hun tog imod Gaver af ham, tilstod ham hans Bønner og tillod ham at bejle til hendes Gunst. En Dag indfandt han sig imidlertid, og efter at have udtalt sin Taknemmelighed for al den Hæder og Ros, han havde opnaaet ved hendes Kjærlighed, kom han frem med en Bøn, der gik ud paa, at han nu havde tjent hende saa længe, at han vovede at bede om den højeste Gunst, der kunde tilstaas ham, idet han undskyldte sin Dristighed med sin store Kjærlighed, der var altfor mægtig til at modstaas:

---

[1]) Rigtignok ender Dommeren sit Digt med *senhors*, mine Herrer, som om han meddelte nogle tilstedeværende (Sendebud?) Dommen.

[2]) Chabaneau, *l. c.* p. 173; B.: *Gr.*, § 19; Diez: *Ueb. d. M.*, S. 26. — Begyndelsen af Digtet er udgivet af Bartsch (*Chr. pr.*, S. 215—226). Forskjellige Stykker hos Diez (*Ueb. d. M.*, S. 114—122). Det hele Digt hos Mahn: *Ged.*, II, S. 23—37.

Digitized by Google

e sil tengues a lei de drut
a son jazer ni per privat,
non cugera agues peccat
ni facha nulha leugaria:
e quar lo dis, per mercel sia,
que no so·tenha a nulh mal,
c'amars l'en fors' e non pot al[1]).

Dette var dog fjærnt fra hans Dames Tanker. Hun blev yderlig forbitret, forekastede ham alt det gode, hun havde gjort ham, og hvorledes hun for hans Skyld havde vist mange mægtige Mænd bort, som bejlede til hendes Gunst; men nu berøvede hun ham sin Kjærlighed, han kunde nu søge sig en anden, der vilde opfylde saadanne Ønsker. Derpaa rejste hun sig og forlod ham:

«*aisi, quar voletz esser drutz,*
vos tuelh mo solatz e m'amor.
e pensatz de conquerr' alhor
domna c'ab sius denha colgar:
c'ab mi non podetz mai trobar
esmenda, patz ni fi ni treva»[2]).

Som han nu sad der, mod i Hu, kom en smuk ung Dame, næppe endnu 15 Aar gammel, som var der paa Slottet og var en Niece af Slotsherren, og gav sig i Tale med ham. Hun havde bemærket det skete og ønskede at trøste ham og raadede ham atter at forsøge sin Lykke, da hans Dame maaske kun havde tiltalt ham saa haardt for at prøve hans Kjærlighed. Men det andet Forsøg fik ikke bedre Udfald; ved det første Ord afbrød Damen ham og erklærede, at det, hun helst saa, var, at han forføjede sig bort:

«*e vos o faitz, qu'ieu non ai cura*
ab sol que denan mius ostetz»,
dis la domna . . . . . .[3]).

---

[1]) Bartsch, *l. c.* p. 220.
[2]) *ib.* p. 220—221.
[3]) *ib.* p. 226.

Digitized by Google

Den unge Dame, der var bleven hans Fortrolige, trøstede ham med sine gode Raad, og han gjættede af hendes Ord, at hun ikke var utilbøjelig til at tage mod hans Tjeneste, hvis han vilde anraabe hende om Naade. Han spildte da ikke Tiden, men forsikrede, idet han ydmyg bad om hendes Gunst, at han vilde være hendes hele Livet igjennem og aldrig glemme den Dag, da hun tog mod hans Tjeneste. Saaledes blev han hendes Ridder og fik Løfte om et Kys, naar hun blev gift om et Aar. De gav hinanden Ærmer og Ringe, og han stræbte ved nye Bedrifter at gjøre sig endnu mere værdig til hendes Kjærlighed. Efter et Aars Forløb blev denne Frøken gift med en anset Stormand der i Egnen, og havde hun som ugift faaet megen Ros, saa steg nu hendes Pris og Ære meget højere, og hendes Ridders Anseelse ikke mindre.

Men da hans tidligere Elskede hørte dem nævne som Mønstre paa et elskende Par og hørte, hvor anset Ridderen var, fortrød hun sin Handling og søgte at vinde ham tilbage; hun sendte Bud til ham og lod ham forstaa, at hun havde skiftet Sind:

E la dona que per enuy
al cauayer desse lunhat,
al pretz que nau al cor tornat
e mandet lo uenir ab sey
a trobar dona dautra ley,
que non trobet a lautra uetz[1]).

Han lod sig nøde, men kom dog tilsidst. Hun forklarede, at hun havde villet prøve ham', men han havde ikke glemt hendes vrede og haanende Tale. Mødet endte med Spydigheder, og han gik bort med den Forsikring, at han ikke vilde forraade sin Dame, der med Venlighed havde trøstet ham og tilstaaet ham alt, hvad han kunde ønske:

cab lieys ai tot cant uolia
damor ni de drudairia[2]).

[1]) Mahn, *l. c.* p. 28.
[2]) *ib.* p. 30.

Digitized by Google

Hun sendte da Bud efter den unge Frue og forestillede hende, at det var stor Uret at berøve en anden Dame hendes Elsker, især var det uhørt for en ugift Dame. Denne forsvarede sin Optræden og angreb ogsaa sin Modstanderinde: det var altfor længe at lade sin Ridder vente paa Belønning i syv Aar, det var det højeste, om en Dame kunde lade to Aar gaa hen, uden at han opnaaede den Glæde, han ønskede. Hun vilde ikke, som den anden fordrede, give ham Afsked; hvis han vilde forlade hende, blev det hans egen Sag. Da imidlertid Ridderens tidligere Elskede fastholdt sin Fordring efter Elskovs Ret, enedes de om at bede en eller anden om at dømme i deres Strid. De valgte Uc de Mataplana, en anset Ridder i Katalonien:

El jutjamen es autreiatz
Per abdoas, si co yeu say,
Ad un baro pros e veray
De Cataluenha, mot cortes,
E s'ieu no y falh per so nom, es
N-Uc de Mataplan' apelatz[1]).

De sende en Spillemand til Uc de Mataplana, for hvem hele Sagen fremstilles, dog med Fortielse af Damernes Navne. Efter en kort Betænkning tager han imod det Hverv, som bliver ham betroet, dog beklager han ikke at kunne tale med Damerne selv. Den næste Morgen tidlig vil han afgive sin Kjendelse.

Den næste Morgen efter Messen begav Uc de Mataplana sig til en Eng og mødtes der med Spillemanden. Fortælleren, Raimon Vidal, siger, at han var ogsaa selv til Stede. Uc bemærkede først, at saadanne Domme som den, hvorom han var bleven anmodet, faldt rigtignok ikke mere i Folks Smag[2]); men ikke desto mindre, da det dog holdtes for rigtigt blandt ansete Folk, at saadanne Tilrettevisninger blev givne, vilde han vove at sige sin Kjendelse:

---

[1]) Diez, *l. c.* p. 116.

[2]) Dette er Diez's Oversættelse af Ordene *en despagamen venon ades*; Milà y Fontanals (*l. c.* p. 320) oversætter: *suelen producir descontento.*

Digitized by Google

Mas a mi vensera coratjes
A far un aital jutjamen,
Per so car en despagamen
Venon ades aital afar;
Mas non per tal, per so car far
Aital castic val entr'els pros,
Vuelh, que-m portes a las razos,
Que m'aves dichas, mo semblan[1]).

Han gjennemgik derpaa kortelig Sagen og fældede endelig den Dom, at Ridderen burde tilgive sin tidligere Elskede hendes hæftige Ord, da hun fortrød dem, og hvad mere var, ikke havde villet give sin Kjærlighed til nogen anden; men det kunde ikke nægtes, at hun ikke havde vist megen Forstand ved at handle, som hun gjorde. Den anden Dame havde handlet meget rigtig og smukt, da hun vandt Ridderen for sig, dog skulde en forstandig Kvinde ikke berøve en anden hendes Ven. Han erklærede derfor, at hun skulde give Ridderen hans Frihed og, hvis han ikke godvillig vilde vende tilbage til sin tidligere Dame, skulde hun give ham Afsked. Med denne Dom drog Spillemanden bort, og alle tre opfyldte dens Bud uden Modsigelse:

Estiers ai auzit veramen,
Qu'el jutjamen fon atendutz
Ses tot contrast, perque mans drutz
N'esta plus sufrens vas amors[2]).

Endnu et tredje Digt, *le Dit des trois jugements*[3]) af Christine de Pisan synes at indeholde en lignende Voldgiftskjendelse. Denne Skik var altsaa endnu ikke forsvunden i Slutningen af 14de Aarhundrede. Forfatterinden er af nogle Elskende bleven opfordret til at være Dommer i en Sag, som forstyrrer deres Enighed. Hun tror sig ikke i Stand til at opfylde deres Ønske, men henvender sig til en Ridder, som

---

[1]) *ib.* p. 119.
[2]) *ib.* p. 124.
[3]) Dinaux, t. IV, p. 707—710.

Digitized by Google

blot nævnes ved sin Titel: Senechal af Hennegau, hvorved rimeligvis menes Jean de Werchin, der paa den Tid bar denne Titel, og beder ham at overtage det hende tiltænkte Hverv. Baade Forfatterinden og de uenige Elskende ville i alt rette sig efter hans Dom. Dette Digt er kun udgivet i Brudstykker, saaledes mangler netop Fremstillingen af den Sag, der skal bedømmes. Dommen selv kjendes ikke.

Hvad der blev fremhævet for det første Digts Vedkommende, gjælder ogsaa for de andre, de samme Træk vise sig her: Fordølgelsen af Navnene, Overenskomst om at vælge en Dommer, Fremlæggelsen af Sagen ved et Bud eller et Brev, den ubetingede Lydighed, der loves, og det alvorlige Ønske paa begge Sider om at ende Sagen saaledes, at man følger det, der anses for ret i Kjærlighedsforhold. De paagjældende Personers egen ærlige Vilje til at faa Klarhed i Sagen og deres Agtelse for den Dommers Autoritet, som de vælge, er tilstrækkelig til at fremkalde Opfyldelsen af Dommen; det kunde endnu tilføjes, at Digtenes Tone og forskjellige Udtryk i dem vise, at det var en Ære at vælges til Dommer (slgn. ovfr. S. 165 og 167).

Sammenligner man disse Domme og den her brugte Fremgangsmaade med, hvad der tidligere er sagt om Damernes Domme hos Andreas og andre, viser der sig en stor Lighed: Alt, hvad der kan skjønnes at have været Skik i disse Sager, er netop det samme, som har kunnet udledes af de for Damerne forebragte. Et mangler, Elskovshoffet selv, den af Damer bestaaende Domstol; her er det kun til en enkelt Mand, de Elskende henvende sig. Skjønt dette kunde synes at frembringe en Kløft mellem de to Slags Elskovsdomme, er det dog næppe Tilfældet. Tværtimod, det kunde vist med ikke ringe Sandsynlighed antages, at Voldgiftskjendelserne ere en oprindelig Form, hvoraf den mere sammensatte, Elskovshoffet, har udviklet sig, medens den første Form vedblev at bestaa og, som det synes, overlevede den anden. Bevise, at den første er ældre, er desværre umuligt, den ældste Voldgiftskjendelse kan vel ikke være ældre end Dommene hos Andreas. Dog kunde det bemærkes, at den

Digitized by Google

ikke giver nogen Antydning af, at en Dom af den Art var noget nyt eller ukjendt. For Slægtskabet mellem de to Former for Elskovsdommen taler ogsaa det ovenfor nævnte Sted hos Andreas, hvor der først foreslaas en Mand til at bilægge Tvisten lige saa godt som en Kvinde (se ovfr. S. 165 og 176). Ordet *arbitrium*, i øvrigt jævnsides med *judicium*, bruges om den Virksomhed, som de stridende udbede sig af Grevinden. Det samme Ord træffes igjen i den 14de og 16de Dom.

Interesse for Poesi og Samtaler, som gav Lejlighed til Disputer af samme Art som Tensonerne, hvorved det viste sig, hvem der især forstod sig paa at tale og dømme i disse Spørgsmaal, har været Grund til, at den, hos hvem saadanne Egenskaber fandtes, blev foretrukken som Dommer ogsaa i virkelige Trætter med Indhold af lignende Art; men Foranledningen til den Skik, som viser sig i Voldgiftskjendelserne og Elskovshofferne, er sikkert ikke at finde i den Slags Samtaler eller i Tensonerne, den hører ikke Poesien til; den maa søges i den i Middelalderen herskende Forestilling om Kjærligheden som en Kunst, hvori nogle vare mere erfarne end andre, og i Ønsket om at have en Autoritet at kunne paaberaabe sig i en for Parterne selv uløselig Vanskelighed.

Femte Kapitel.

Slutning.

Spørges der nu, om disse Kvindedomstole kaldtes *cours d'amour*, maa Svaret blive, at det vistnok ikke var Tilfældet. I selve de anførte Exempler findes intet egentligt Navn brugt derom. Raoul de Houdenc kalder det *court* (se ovfr. S. 174), men ikke *cour d'amour*. Andreas bruger i den 18de Dom Benævnelsen *curia dominarum* men sikkert ikke som et Navn, Ordet *curia* forekommer hos ham kun med Betydningen Selskab, Samfund eller Hof; i samme Dom læses *curia militum*, Selskab eller Sammenkomst af Riddere. De Steder, hvor han omtaler Damerne som Dommere, siger han enten kun *dominæ*

Digitized by Google

eller ogsaa *dominarum judicia* (se ovfr. S. 166—167, 104, n. 4). Ordene *curia amoris* kan man finde mange Steder i hans Bog[1]), men de have aldrig Betydning af Elskovshof, men derimod af Elskovsgudens Hof: *amoris aula*, som det ogsaa kaldes, hvorved forstaas alle Elskende, enten levende paa Jorden eller efter Døden førte til et Sted, hvor denne Gud hersker. Denne Forestilling om alle Elskende som Amors Folk og om denne Gud som en Konge, der har sit eget Rige, hvor han hersker og holder Dom, eller om Elskovsgudinden, Venus, med samme Funktion er meget almindelig baade i den provençalske og nordfranske Literatur (se ovfr. S. 50). Derfra hidrøre Udtryk som *la cort del ver dieu d'amor*[2]), *cortz de lejals amadors*[3]),

---

[1]) F. Ex. fol. F 2 a: . . . *amori, qui ex quolibet genere sui* [l. suum] *voluit pallatium exornari et ordines in sua curia æqualiter militare. . . . Plebeja ergo in amoris curia æquali cum comite . . . meruit ordine permanere.* — fol. F 2 b: *Quod manifesta ratione cognoscitur amoris obviare mandatis, in cujus curia generis nunquam potuit sibi vendicare locum discrimen . . . . amantes æquali ordine consueverunt in amoris aula militiam promereri.* — fol. H 3 b: . . . *deposco, ut amoris non studeatis curiam evitare. Nam ab amoris aula semotæ sibi tantummodo vivunt.* — fol. H 4 b: *Sic enim asserunt, quos amorum labor exagitat et quotidie in amoris aula versantur.* — Samme Forestilling kaldes *amoris pallatium* fol. C 4 b. — Ogsaa følgende Sted viser sig at have samme Betydning: *Amator . . . . si fraudulento in amore versetur ingenio, ab ipsius amoris improbari curia promeretur, et in ea omni penitus honore privari. Amor enim duos quærit fidei unitate conjunctos . . . ., alias autem quolibet amoris merito defraudantur et in amoris curia reputantur extranei* (fol. M 5 b). Baade Slutningen og *ipsius* føjet til *amoris* vise, at Tanken er den samme som før. — Andre Forfattere have for øvrigt *curia* = *cour* om en Domstol, saaledes i *De Phyllide et Flora*, 79.

[2])
C'aisso fo partit et egat
En la cort del ver dieu d'amor
Adreich per leial jutgador.

(Diez: *Ueber die Minnehöfe*, S. 21; B.: *Gr.*, 422, 1)
Digteren, Richart de Tarascon, taler om, at man bør finde sig i den Sorg og Pine, som Elskov giver.

[3]) Gaucelm Faidit beklager sig over sin Dames Haardhed og fremhæver sin Fortjeneste i Modsætning, hvorfor han vilde faa Ret til at nyde godt af Kjærligheden, hvis hans Sag kom for en Domstol af trofaste Elskere:

Digitized by Google

la court aus vrais amans eller *la court des amans*[1]); hertil hører ogsaa det eneste Sted, hvor der i et provençalsk Digt findes Ordene *cort d'amor* i umiddelbar Forbindelse uden at være skilte ved *del dieu* eller lignende Ord. Det er et anonymt Digt i to Strofer fra 13de Aarhundrede, hvis Forfatter beklager sig, fordi Kjærligheden faar ham til at eftertragte det, som han dog ikke kan opnaa, og forfølge sin egen Skade blot for at gjøre dens Vilje. Dette er den første Strofes Indhold, den anden begynder med disse Ord: Derover vil jeg dog aldrig beklage mig «*al cort d'amor*», men finde Glæde i min Sorg over den høje Skjønne, naar blot hun vilde faa i Sinde at tænke paa Naade». Da det er Kjærligheden, han beklager sig over, maa det vistnok være for dens eget Hof eller Domstol, han vil klage, saaledes som de mange fortvivlede Elskere ikke sjældent gjøre[2]).

E sin era faich iutgamentz
En cortz de lejals amadors,
Aicel cuj te destreich amors,
E qama de cor e de fe
Hauria damors jois e be.
(B.: *Gr.*, 167, 5; *Archiv*, B. 34, S. 436)

1) *Biautez sans bonté est banie*
Hors de la court aus vrais amans.
(*Dits de Watriquet de Couvin*, p. p. Scheler, Bruxelles 1868, 8°: *Li Mireoirs as Dames*, v. 1010—1011)
Là me dist que ne laissasse,
Qu'à la court des amans n'alasse.
(*ib. La Fontaine d'Amours*, v. 227—228. Et Sendebud fra Kjærlighedsgudinden byder ham at gaa til de Elskendes Samfund).

I nordfranske lyriske Digte forekommer Benævnelsen *cour d'amour* næppe; af de 2154 Numre hos Raynaud (*Bibliographie des Chansonniers français des XIIIe et XIVe siècles*, t. II) ere lidt over 1200 udgivne, hvori den ikke findes; i allegoriske og moralske Digte (se ovfr. S. 50, n. 2; Samlinger af Scheler, Méon og Jubinal) kun i allegorisk Betydning.

2) . . . .
et en altretal semblansa
mi ten amors en balansa,
quem fai segre so que non posc aver,
e sec mon dan per far lo seu plazer.

Ni ja per so nom planhera
negun jorn al cort d'amor,

Digitized by Google

At Digtene om Amors Hof ikke kunne betragtes som Efterligninger af Forhandlinger for et Elskovshof, følger af sig selv; der er ingen Damer, som dømme. Det er, som allerede er sagt (S. 54), den Tanke, at en Konge bør holde Ret, der har fremkaldt disse Fantasier, hvoraf flere ere nævnte ovenfor (se S. 50, 54). To Digte, et provençalsk og et fransk, kaldes ligefrem *la Cour d'Amour*. Det første af disse har dog intet Navn i Haandskrifterne; det er et Digt fra første Halvdel af 13de Aarhundrede[1]), nærmest en Lære i Kjærlighed, fremstillet ved de Regler, som dels Amor selv i sit Slot paa Bjærget Parnas giver sine Vasaller eller Baroner, personificerede Egenskaber, der danne hans Hof, og dels de Regler, som disse give de der tilstedeværende Elskende, for den rette Fremgangsmaade til at vinde og bevare Kjærligheden. Navnet betyder altsaa her Amors Hof. Det andet, *le Court d'Amours*[2]), er fra Slutningen af 13de eller Begyndelsen af 14de Aarhundrede. Her er det Elskovsgudens Ret eller Domstol, der er forsamlet i Kjærlighedens Slot; Retten har en Formand «*le grand Bailli*», som har tolv Bisiddere, alle Slags gode Egenskaber. Folk komme med deres Klager, men Retten forjages af *Envie*, der dog siden maa fortrække, da den vender tilbage med Forstærkning. Dette er vel en Domstol, hvor der dømmes om Kjærlighed, men et Elskovshof er det dog ikke og minder i ingen Henseende derom, intet af det for disse karakteristiske findes her. Derimod kunde det maaske holdes for den første Fremstilling af den Slags, hvortil *les Arrêts d'amour* af Martial d'Auvergne hører.

I et Digt af Bertolome Zorzi er Elskovsguden Voldgiftsdommer mellem to Elskende (se ovfr. S. 78), der høre den usynlige Guddoms Røst svare paa deres Beklagelser. Elskeren

---

ans prendrai en gaug dolor
de son gent cors de paratge,
mas qu'el agues en coratge
merce, que non es enquera.

(Bartsch: *Chr.* S. 228). Med de udgivne prov. lyriske Digte (af c. 2100 ere c. 500 ikke udgivne eller kun i Brudstykker) forholder det sig som med de franske.

1) Thomas, *l. c.* p. 66 (ovfr. S. 141, n. 2).

2) *Romania*, X, p. 519 ff.

Digitized by Google

gjør Indsigelse mod en Dom, som Guden har fældet over ham efter hans Dames Ønske men uden at høre ham selv.

Man kunde maaske tro i Ordene *jugement d'amour*[1]), *jutjamen d'amor*[2]) at finde en Benævnelse for Elskovshoffernes Domme. I *Méraugis de Portlesguez* siger rigtignok Dronningen, at alle Elskovsdomme, *li jugement d'amours*, tilhøre hende; men dette samme Udtryk findes ogsaa som Overskrift over Tensoner, og hos Andreas kaldes alle Dommene, baade egentlige og uegentlige, *judicia amoris*. Det er altsaa ikke en Benævnelse for Elskovsdomme i virkelige Sager alene, men brugeligt maaske om alle Slags Domme om Elskov baade for virkelige og fingerede Tilfælde, ogsaa Elskovsgudens egne Domme hedde *jutjamen d'amor*[3]).

Skjønt der saaledes ikke findes noget sikkert Minde om Damernes Domstole hverken i den provençalske eller i det 13de Aarhundredes franske Literatur, heller ikke, som det synes, senere og heller ikke i den italienske Literatur, kan man dog ikke heri, overfor de tidligere anførte Beviser for deres Tilværelse, se tilstrækkelig Grund til at betvivle denne. Heller ikke de egentlige Voldgiftsdomme ere omtalte udenfor de to (eller tre) ovenfor anførte Digte; hvis altsaa disse vare tabte, vilde man maaske benægte en Skik, som efter alles Antagelse dog fandt Sted paa hin Tid. Derimod maa man i denne almindelige Taushed i Literaturen se en Grund til at være forsigtig med Hensyn til den Betydning, man vil til-

[1]) Digtet om Florance og Blancheflor kaldes *Jugement d'amour*; samme Udtryk i *les Fiez d'amours* (ovfr. S. 67), i en Slags *jeu parti* af Gilebert de Berneville (Scheler: *Trouv. belg.*, p. 54) og en *jeu parti* mellem Raoul og Thierry (ovfr. S. 68). Nogle Ord i en Strofe, der i nogle Hdskr. føjes til en Sang, som tillægges le Chastelain de Coucy, men næppe er af ham (*Die Lieder des Castellans von Coucy*, herausg. v. Fr. Fath, Heidelberg 1885, S. 85), synes at have større Betydning, uden at det dog kan afgjøres, hvad der tænkes paa:

Et fins amans destroiz et angoissous
Doit ioie avoir per iugement d'amors.

[2]) *Partimen* mellem Uc de la Bacalaria og Bertran de S.-Felitz, B.: *Gr.*, 449, 1:

Que segon jutjamen d'amor
val mais quan la prec merceian.

[3]) *La Cour d'Amour*, v. 34: *D'amor lo lial jutjamen.*

lægge disse Damernes Domme. Raynouard har i høj Grad overdrevet den, ligesom den Udbredelse i Tid og Rum, som han tillagde dem, er altfor omfattende. For Voldgiftskjendelsernes Vedkommende viser det ovenfor (S. 195) anførte Sted hos Raimon Vidal, at de havde været hyppigere før det Tidspunkt, hvortil den i Digtet fortalte Begivenhed henlægges [1]). Derved sigtes da sandsynligvis til 12te Aarhundrede, thi Uc de Mataplana døde 1213 [2]). Det kunde saaledes antages, at baade disse Domme og den Udvidelse af dem, som her er bleven kaldt Elskovshof, havde begyndt at blive mindre brugelige eller maaske til Dels havde hørt op at benyttes ved Slutningen af Aarhundredet, hvad der vel navnlig kunde gjælde om de sidste. Det vil erindres, at kun i tre af Dommene hos Andreas omtales flere Damer som dømmende, nemlig i to af Grevinden af Champagne, Brevet og den 16de Dom, og i en afsagt af Damerne i Gascogne, den 18de. Imidlertid antydes det ved de Steder hos Andreas, hvor der tales om at lade Sager dømme af Damerne, at der maa være dømt af flere og oftere, og at disse tre Domme ikke kunne være de eneste. Den 18de Dom viser, at ogsaa andre Steder end ved Hoffet i Champagne dømte Damer i Elskovssager, og den samme Opfattelse, som kommer til Orde hos Raoul de Houdenc, at Elskovsdomme høre Damerne til, lader sig skimte i den. Raouls Anvendelse af en saadan Dom som et Emne, der kunde forhøje Interessen af hans Fortælling, tyder ogsaa paa, at de ikke vare ubekjendte paa hans Tid, henimod Slutningen af 12te Aarhundrede. Det er derfor ikke usandsynligt, at flere af Dommene hos Andreas ere fældede af en Forsamling af Damer, skjønt det kun siges af ham om to (smlgn. ovfr. S. 164). Om andre Damer andre Steder i Landet have afholdt Forsamlinger i lignende Hensigt, kan ikke siges. Da ingen nævnes, er man uberettiget til at antage det. Det er jo ikke engang vist, at de fem Damer hos Andreas alle have gjort det. Den vigtigste blandt de dømmende Damer er øjensynlig Grevinden af Champagne, hvem syv af Dommene tillægges,

---

[1]) Om en anden Forklaring af dette Sted se ovenfor S. 195.

[2]) Chabaneau, *l. c.* p. 178.

Digitized by Google

naar Brevet tælles med, desuden visse almindelige Udsagn om, hvad der er passende for Elskende[1]), og en af de faa, men saa vigtige, Anvisninger om Optræden for Damerne (se ovfr. S. 167). Hun har vistnok, som Gaston Paris formoder[2]), været den egentlige Bærer i Nordfrankrig af den Opfattelse af Kjærligheden, som viser sig i Elskovsreglerne hos Andreås og i Chrétiens *Conte de la Charete*. Hendes høje Stilling i Samfundet, hendes Personlighed, Interesse for Literatur og Ry for at forstaa sig paa Kjærlighed[3]) have rimeligvis givet Anledning til, at man har henvendt sig til hende som Voldgiftsdommer i Elskovsanliggender, og den Tanke i et saadant Tilfælde at tage flere Damer med paa Raad kan ikke have ligget fjærnt. To af de andre Damer hos Andreas vare omtrent jævnaldrende med hende, nemlig Dronningen af Frankrig og Grevinden af Flandern; de stod hende ogsaa nær ved Slægtskab og kunne, paavirkede af hende og hele Tidens Retning, have delt hendes Interesse og fulgt hendes Exempel, naar nogen søgte deres Raad. Der er tre Domme af Dronningen og to af Grevinden af Flandern hos Andreas; men han omtaler ikke andres Medvirken ved nogen af dem, saa at det ikke kan afgjøres, om en saadan har fundet Sted. Om Eleonore af Poitou har ladet Domme afsige paa denne Maade, lader sig heller ikke bestemme, da hendes tre Domme ligesaa lidt indeholde nogen Bemærkning derom, og intet betegner dem som virkelige Sager; men paa den anden Side kunne de ikke med Bestemthed erklæres for opdigtede Spørgsmaal af Tensonernes Art[4]). At dømme efter den Begavelse og store Indflydelse, som hun skal have haft[5]), og den Indsigt i Elskovsanliggender, som kan for-

[1]) *Quas res deceat coamantes a coamantibus recipere* (fol. O 4 b—fol. O 5 a.).

[2]) *l. c.* p. 523.

[3]) Om hendes Interesse for Literaturen og den ridderlige Kjærlighed taler Gaston Paris, *l. c.*

[4]) Ordene *super hoc consulta negotio* (fol. N 6 b) synes at antyde noget mere end et ørkesløst Spørgsmaal.

[5]) *Et el* (B. de Ventadorn) *s'en issi, e s'en anet en Normandia, a la dukessa qu'era adonc domna dels Normans, & era joves e gaia e de gran valor e de prez e de gran poder, & entendia mout en honor & en prez. Et ella lo receub con gran plaser e con grant honor, e*

Digitized by Google

udsættes hos hende, er det sandsynligt nok, at hun er bleven anmodet om at dømme i Tvistigheder mellem Elskende. Antager man dernæst, at ogsaa hun, ligesom Grevinden af Champagne, hendes Datter, har benyttet andre Damers Hjælp, vilde hendes Domme være de ældste, da hendes Virksomhed i denne Retning formentlig maatte tilhøre hendes mere glimrende Periode, Tiden før 1173; i det Aar blev hun paa sin Ægtefælles Befaling fængslet og derefter holdt i Bevogtning lige til hans Død. Om Damerne i Gascogne kan intet siges; kun synes deres Dom at vise, at ogsaa andre end Damerne af Kongeslægten have forsøgt sig paa dette Omraade, hvoraf dog ikke følger, at det har været noget almindeligt. Af Ermengardes fem Domme ere tidligere de tre betegnede som Spørgsmaal, der ikke havde nogen Foranledning i en virkelig Hændelse eller et bestemt Kjærlighedsforhold; mulig gjælder det samme om begge de andre. Den ene er, som ovenfor sagt (S. 192), af lignende Indhold som Guilhem de Berguedans Sag, men om det blot er en Forespørgsel, eller om det er en Sag, hvori hendes Afgjørelse er paakaldt, og om hun i saa Fald har afgjort den alene eller i Forening med flere, maa blive ubestemt. At Damer ofte ere bleven opfordrede til som Autoriteter at give deres Mening tilkjende i Spørgsmaal om Anstand og Moral, er tilstrækkelig bekjendt (smlgn. ogsaa ovfr. S. 39 om, hvad man kan lære af Damer); her skal blot mindes om de belærende Udsagn, som tillægges Grevinden af Die og en anden provençalsk Dame, der omtales under Navnet Blanchemain og synes at have efterladt en Samling Afgjørelser af den Art, men det er tydeligt, at vi i begge Tilfælde kun have Udtalelser af en enkelt[1]). Hvis et Vers af Troubadouren Guiraut de Borneil, hvor han henviser et Spørgsmaal om den bedste Slags Elskov til «*Mi dons*

---

fo mout alegra de la soa venguda e fetz lo seignor et maistre de tota la soa cort. (Chabaneau: *Biogr.*, p. 11). — Dette sidste Udtryk maa ikke forstaas om et Elskovshof, hvor vel heller ikke en Mand maatte præsidere; det samme Udtryk findes i en Fabliau (Méon: *Nouv. Rec.*, II, 435) om en Smed, der uventet blev rig og kom til Kejserens Hof i Rom, som gjorde ham til *maistre de sa cort.*

[1]) Se herom Thomas, *l. c.* p. 117—124 og 152—153.

de Narbona» [1]), kan antages for at sigte til Ermengarde, vilde det vise, ligesom Dommene hos Andreas, at hun var bekjendt for at kunne besvare saadanne Spørgsmaal [2]).

Den Betydning, der kan tillægges Damernes Domstole, og den Indflydelse, de kan antages at have haft, maa heller ikke anslaas for højt. Den korte Tid, de have været i Brug, idet de synes at være forsvundne med de Damer, som gav dem Liv, eller vel endogsaa før disses Død, antyder ogsaa deres Indflydelses Grænser. Men desuden viser den Tilfældighed i Sammensætning og Optræden, som lader sig skimte i de forskjellige Exempler, at deres Betydning ikke kan have været saa stor, som man har tænkt sig. Der er næppe nogen Sandsynlighed for, at det har været en Institution, der med bevidst Vilje stræbte mod et bestemt Maal. Det var, som det tidligere er sagt (se S. 165, 167 og 197), en Ære at anmodes om at være Voldgiftsmand i en saadan Sag, men det var ogsaa en Tjeneste, der ydedes dem, der ønskede den. Saaledes optraadte disse Damer kun efter Opfordring som Dommere, hvorved al Forestilling om reformatoriske Bestræbelser enten

---

[1])
E pois cridaran
Aquist drut truan
Quesperars ten dan.
Mas qui ben ames
E mais esperes
Mieills i fora honratz,
Ja sia enganatz.
Eras demandatz
Midons de Narbona
De drut que randona
Nis fai trop cochatz,
Quan l'aue
Cuna uetz rete
D'amor calque jauzimen,
S'el non en pert plus de cen.
(*Archiv,* B. 33, S. 317; B.: *Gr.*, 242, 42.)

[2]) Efter at have skrevet dette bemærker jeg, at Chabaneau allerede 1884 i en Anmeldelse af Appels Bog om Peire Rogier i *Rev. des langues rom.*, XI, 102 har nævnt denne Sang af Guiraut med den Bemærkning, at den mulig sigter til Ermengarde og i saa Fald vilde vise, at hun gav sig af med at afgjøre den Slags Spørgsmaal, som den indeholder.

Digitized by Google

med Hensyn til Anstand og Ynde eller Kjærlighed synes udelukket. Deres Domme ere sikkert, ligesom de selv, et Produkt af deres Tid, ikke forud for den men i Overensstemmelse med den, hvad ogsaa Ligheden mellem Elskovslovene og Opfattelsen af Kjærligheden hos de ældre Troubadourer beviser.

Som Navn for noget jordisk, der ikke tilhører Fantasiens Verden, findes Benævnelsen «*la cour d'amour*» kun i det ene af de tidligere (se S. 80) omtalte Manuskripter med Fortegnelse over Medlemmer af et Selskab paa Karl den sjettes Tid, hvis Opgave synes at have været Oplæsning og Bedømmelse af Digte, maaske paa samme Maade som ved *les puys d'amour* eller *les jeux floraux*; Damer nævnes ikke i Manuskriptet som Deltagere. Det er næppe sandsynligt, at et Echo fra hin Tid har lydt for Nostradamus og givet ham Kjendskab til et Navn, hvis Anvendelse paa den omtalte Forening ingen ellers har anet, før Manuskriptet blev opdaget, ligesom heller ingen tidligere har vidst noget om Foreningens Tilværelse i Begyndelsen af 15de Aarhundrede. Vi komme saaledes tilbage til den ovenfor opstillede Formodning, at, forstaaet paa den sædvanlige Maade om dømmende Forsamlinger eller Foreninger af Kvinder, tilhører dette Navn kun Nostradamus's Elskovshoffer, og, hvis det var muligt at undvære det, burde det følges med dem til den Plads, der forlængst er dem anvist. Damernes Domstole i det 12te Aarhundrede har det ikke tilhørt; maaske havde de intet egentligt Navn, og den Betegnelse, hvormed de have været kaldte, indskrænker sig til den af Andreas anvendte: D o m i n æ.

Digitized by Google

Tilføjelse.

(Til S. 132 og S. 186 n. 2). Der er dog ogsaa i Chrétiens tidligere Romaner tydelige Spor af de samme Forestillinger om Kjærligheden, som komme til Orde i *le Conte de la Charete*, saaledes navnlig i *Cliges*. I denne er ogsaa Kjærligheds-gudens Hof omtalt, dog som sædvanlig i billedlig Betydning (v. 3865—3869); samme Sted forklares, at Elskere maa skjælve og blegne ved Synet af den Elskede og frygte hende, men det anføres dog ikke som en Befaling af Kjærlighedsguden.

Digitized by Google

Stamtavler.

A.

Det franske Kongehus fra Robert I til Louis VIII.

I. **Robert** I † 1031, g. m. Constance af Toulouse; Børn:
1. **Hugues** † før Rob. I uden Børn.
2. **Henri** I, Konge af Frankrig † 1060, g. 1° m. Mahaud, Niece af Kejser Henrik II; 2° m. Anna af Rusland.
3. **Robert**, Hertug af Burgund.
4. **Eudes** † uden Børn.
5. **Adèle**, g. m. Renaut de Nevers (den sidste Arving af denne Slægt gift ind i Huset Courtenai, se ndfr. H 1).
6. **Alix**, g. 1° m. Hertug Richard III af Normandiet, 2° m. Baudouin V, Greve af Flandern.

II. **Henri** I (se ovfr. I, 2); Børn:

Af første Ægteskab:
1. **Datter** † ugift.

Af andet Ægteskab:

2. **Philippe** I, Konge af Frankrig † 1108, g. 1° m. Bertha af Holland; 2° Bertrade (uægte).
3. **Robert** † ung.
4. **Hugues**, g. m. Alix de Vermandois.

III. **Philippe** I (se ovfr. II, 2); Børn:

Af første Ægteskab:
1. **Louis** VI, Konge af Frankrig † 1137, g. m. Alix de Maurienne (Alix senere g. m. Mathieu de Montmorency, med hvem hun ingen Børn havde. Duchesne, *Dreux*, I).
2. **Henri** † ung.
3. **Charles** † ung.

Med Bertrade:

4. **Philippe**.
5. **Fleurus**; Datter:
   a. Élisabeth; Datter:
      1. Alix, g. 1° m. Gaucher de Joigny; 2° m. André de Rameru.
6. **Cécile**, g. 1° m. Tancred; 2° m. Pons de Tripoli.

Digitized by Google

IV. **Louis** VI (se III, 1); Børn:

1. **Philippe** † ung.
2. **Louis** VII, Konge af Frankrig † 1180, g. 1° m. Eleonore af Poitou (1137—1152); 2° m. Constance af Kastilien (1155—1160); 3° m. Aeliz af Champagne (1160).
3. **Henri**, Erkebisp af Reims.
4. **Hugues** † ung.
5. **Robert**, Greve af Dreux (se ndfr. C).
6. **Philippe**, Abbed † 1165 (?)
7. **Pierre**, Herre til Courtenai.
8. **Constance**, g. m. Raimon V af Toulouse, skilt fra ham 1164; Børn:
   a. Raimon VI, Greve af Toulouse; Søn:
      1. Raimon VII.
   b. Albéric Taillefer † uden Børn.
   c. Baudouin, g. m. Alix de Lautrec; Børn:
      1. Bertrand.
      2. Sicard.
   d. Adalazie, g. 1171 m. Roger II af Béziers; Søn: Raimon Bérenger, f. 1185 † 1209 el. 1212.
   e. N., g. m. en Broder (Bernard?) til Dodon de Comminges; Børn:
      1. Bernard.
      2. Guy.

   (Om Constances Efterkommere se Vaissete: *Hist. du Languedoc*, Paris 1730—1745, fol., t. III og Du Bouchet: *Hist. généal. de la Maison de Courtenay*, Paris, 1661, fol.).

V. **Louis** VII (se IV, 2): Børn:

Af første Ægteskab:

1. **Marie** † 1198, g. 1164 m. Henri I, Greve af Champagne † 1181; Børn:
   a. Henri II, Greve af Champagne, † 1197, g. 1° m. Ermanson de Namur; 2° m. Isabeau af Cypern; Børn:
      Af andet Ægteskab:
      1. Alix, g. 1209 m. Hugues de Lezignan.
      2. Philippe, g. 1214 m. Érard de Brienne.
   b. Thibaud III, Greve af Champagne † 1200, g. 1195 m. Blanche de Navarre; Børn:
      1. Thibaud IV.
      2. N. † ugift.
   c. Scolastique † 1218, g. m. Guillaume de Vienne; Børn:
      1. Girard.
      2. Henri.
   d. Marie, g. 1186 m. Baudouin VI de Hainaut, Greve af Flandern, Kejser af Konstantinopel; Børn:
      1. Jeanne.
      2. Marguerite.

Digitized by Google

2. **Alix**, g. 1164 m. Thibaud, Greve af Blois † 1191; Børn
   a. Thibaud † ung.
   b. Louis, g. m. Catherine de Clermont; Børn:
      1. Thibaud † 1218 uden Børn.
      2. Raoul † ung.
      3. Jeanne † uden Børn.
   c. Henri † ung.
   d. Philippe; Søn:
      Thibaud.
   e. Marguerite, g. 1° m. Hugues d'Oisy; 2° m. Othon de Bourgogne; 3° m. Gautier d'Avesnes; kun af tredje Ægteskab en Datter:
      Marie, g. c. 1227 m. Hugues de Châtillon.
   f. Élisabeth, g. 1° m. Sulpice d'Amboise; 2° m. Jean d'Oisy; Datter af første Ægteskab:
      Mahaud.
   g. Alix, Abbedisse.

Af andet Ægteskab:

3. **Marguerite**, g. 1° m. Henrik den unge † 1183; 2° m. Bela III, Konge af Ungarn † 1196; Søn af andet Ægteskab:
   Andreas II, Konge af Ungarn 1204—1235.

Af tredje Ægteskab:

4. **Philippe Auguste**, Konge af Frankrig, f. 1165 † 1223, g. 1° m. Élisabeth de Hainaut 1180; 2° m. Ingeborg af Danmark 1193; 3° m. Agnes af Meran 1196 (uægte); Børn:

   Af første Ægteskab:

   a. Louis VIII, Konge af Frankrig † 1226, g. m. Blanche af Kastilien.

   Med Agnes af Meran:

   b. Philippe, f. 1200, g. m. Mahaud de Boulogne.
   c. Marie, g. m. Philippe de Namur.
5. **Alix**, g. 1196 m. Guillaume, Greve af Ponthieu; Børn:
   a. Jean.
   b. Marie.
6. **Agnès**, g. m. Alexius, Kejser af Konstantinopel.

(Det fr. Kongehus se Anselme: *Hist. généal. de la Maison Royale de France*, Paris 1726—1733, t. I; Champagne og Blois *ib.* t. II).

B.

Vermandois.

Hugues (s A. II, 4), g. m. Alix de Vermandois; Børn:

1. **Raoul** † 1152, g. 1° m. Aliénor de Champagne; 2° m. Alix de Guienne; 3° m. Laurence d'Alsace; Børn:

   Af andet Ægteskab:

   a. Raoul † 1167 uden Børn.

b. Élisabeth † 1182, g. 1156 m. Philip af Flandern; ingen Børn.
c. Éléonore † 1213 (?), fire Gange gift uden at efterlade Børn.

2. **Simon**, 1121 Bisp af Noyon.
3. **Henri** † 1130, Herre til Chaumont; Børn:
   a. Hugues † c. 1170.
   b. Gautier c. 1150.
4. **Mahaud**, g. 1130 m. Raoul de Beaugency; Børn:
   a. Lancelin; Børn:
      1. Simon.
      2. Lancelin.
   b. Hervé, Abbed.
   c. Agnès, g. m. Enguerrand II de Coucy; Børn:
      1. Raoul I de Coucy (se C, 9).
      2. Enguerrand, f. 1142 † 1174.
   d. Marie, g. m. Archambaud de Sully.
5. **N.**, g. m. Bonifacio, Marquis af Ancona.
6. **N.**, g. m. Hugues de Gournay.
7. **Élisabeth**, g. 1° m. Robert de Meulent; 2° m. Guillaume de Varennes, Greve af Surrey.

(Om Huset Vermandois se Anselme, t. I, 531 ff.; om Huset Meulent se De la Roque: *Hist. gén. de la Maison de Harcourt*, Paris 1662, t. I. Foruden den under 3 b nævnte *Gautier* forekommer dette Navn to Gange før Midten af 12te Aarh. i den meget frugtbare Slægt Meulent, en Gang som Navn for en Dattersøn af en Kusine til Louis VI, en anden Gang for en Dattersønnesøn af samme Kusine. Huset Gournay synes ved Midten af Aarh. at gaa op i en Gren af Huset Meulent.

C.

Dreux.

(c. 1140—c. 1240).

Robert I, Greve af Dreux, Søn af Louis VI (se ovfr. A IV, 5); g. 1° c. 1140—1144 m. Agnès de Garlande; 2° c. 1144—1151 m. Harvise de Saresbery (Salisbury), Grevinde af Perche; 3° c. 1152 m. Agnès de Braine. Børn:

Af første Ægteskab:

1. **Simon** † ung.

Af andet Ægteskab:

2. **Alix** † c. 1204, g. 1° m. Valeran de Breteuil (se D); 2° m. Guy de Châtillon (se E); 3° m. Jean de Torote (se F); 4° m. Raoul de Soissons (se G).

Af tredje Ægteskab:

3. **Robert** II de Dreux 1184—1218, g. 1° m. Mahaud de Bourgogne (skilte meget kort efter Brylluppet); 2° m. Yoland de Coucy; Børn af andet Ægteskab:

Digitized by Google

a. Robert III de Dreux 1218—1233, g. 1211 (?) m. Aénor de St.-Valéry.
b. Pierre † 1250, g. 1211 m. Alix de Bretagne.
c. Henri † 1240, Erkebisp af Reims.
d. Jean † 1239, g. m. Alix de Vienne.
e. Aliénor, g. 1° 1211 (?) m. Hugues de Châteauneuf, 2° m. Robert de St.-Clar.
f. Philippe, g. 1219 m. Henri de Bar.
g. Alix, g. c. 1220 m. Renart de Choiseul.
h. Agnès, g. m. Estévenon d'Aussonne.
i. Isabeau, g. m. Jean de Roucy, skilte 1234.
j. Yoland, g. 1222 m. Raoul d'Eu.
k. Jeanne, Nonne.

4. **Henri**, Bisp af Orleans † 1198.
5. **Philippe**, Bisp af Beauvais † 1217.
6. **Pierre** † 1186 (?).
7. **Guillaume**, nævnt i Dokumenter 1179 og 1184.
8. **Jean**, nævnt 1184 og 1185.
9. **Alix**, g. m. Raoul I de Coucy; Børn:
   a. Enguerrand III de Coucy, gift to Gange uden Børn; 3° g. m. Marie de Montmirail; Børn:
      1. Raoul II † 1232.
      2. Jean † ung.
      3. Enguerrand IV † 1239 uden Børn.
      4. Marie, g. m. Alexander af Skotland.
      5. Alix, g. m. en Greve af Guines.
   b. Thomas I, g. m. Mahaud de Rétel; Børn:
      1. Thomas II.
      2. Yoland.
      3. Félicité.
      4. Agnès.
      5. Élissent.
   c. Raoul, Bisp af Noyon.
   d. Robert; Søn: Jean.
   e. Agnès, g. m. Gilles de Beaumès; Børn:
      1. Gilles.
      2. Raoul.
      3. Thomas.
      4. Robert.
10. **Élisabeth** † 1239, g. 1178 m. Hugues de Châteauvillain; Søn:
   a. Simon; Søn:
      1. Jean.

11—12. To Døtre Nonner.

(Om Huset Dreux se Duchesne: *Hist. généal. de la Maison Royale de Dreux*, Paris 1631, fol., liv. I; Anselme, t. I og t. III).

Digitized by Google

D.

Breteuil.

Valeran III de Breteuil † 1163 (?), g. m. Alix de Dreux (se ovfr. C, 2); Børn:

1. **Alix**, g. m. Raoul de Clermont, Connétable de France † 1191; Børn:
   a. Catherine, g. før 1184 m. Louis de Blois, se A V, 2 b.
   b. Mahaud, g. m. Hervé II de Vierzon; ingen Børn (Ans. II, 850).
2. **Mahaud**, g. m. Simon de Clermont; Børn:
   a. Raoul † 1214; Børn:
      1. Simon.
      2. Thibaud.
      3. Raoul.
      4. Geoffroi.
      5. Mahaud.
   b. Robert; Børn:
      1. Jean.
      2. Simon.
   c. Jean } døde unge.
   d. Jeanne } døde unge.
3. **Aimée**, g. m. Gautier de Risnel; Børn:
   a. Clémence, g. m. Simon de Beausault; Søn: Guillaume.
   b. Jeanne, g. m. N., Herre til Argies; Søn: Renaud (nævnt 1251).

(Om Husene Breteuil og Clermont se Dreux, I, 25 og Anselme, VI, 42, 46, 47. Af Huset Risnel findes samme Steder de her anførte Navne. Derimod forklares det ikke, hvem den Gauthier de Risnel er, der nævnes Ans., VI, 695 som Fader til Alix de Risnel, der blev gift 1260 med Jean de Joinville. Ogsaa nævnt uden Oplysn. hos Joinville selv (*Hist de S.-Louis*, p. Wailly, p. 311) og hos Didot: *Études sur la Vie et les Travaux de Jean, sire de Joinville*, Paris 1870).

E.

Châtillon (sur Marne).

(c. 1165—1250).

Guy II de Châtillon, g. før 1166 m. Alix de Dreux (se ovfr. C, 2); Børn:

1. **Gaucher** III de Châtillon † 1219, g. 1196 m. Élisabeth de St.-Paul; Børn:
   a. Guy I de St.-Paul † 1226, g. 1220 m. Agnès de Donzy; Børn:
      1. Gaucher † 1250, g. 1245 (?) m. Jeanne de Boulogne.
      2. Yoland, g. m. Archambaud de Bourbon.
   b. Hugues de Châtillon † 1249, g. 1° m. en Dame af Huset Bar; 2° c. 1225 m. Marie d'Avesnes (se A V, 2 e); Børn af andet Ægteskab:

Digitized by Google

1. Jean, Greve af Blois, g. m. Alix de Bretagne.
2. Guy II de St.-Paul, g. m. Mahaud de Brabant.
3. Gaucher IV de Châtillon † 1261, g. m. Isabeau de Lisignes.
4. Hugues † 1255 uden Børn.
5. Philippe, g. m. Otto III af Geldern.
6. Élisabeth, g. m. Gérard af Gent.
7. Alix (?), g. m. Hugues de Beauvais (?)

c. Isabeau, g. m. Aubert de Hangest; Børn:
1. Aubert.
2. Jean.

d. Eustache, g. m. Daniel de Béthune; ingen Børn.

2. **Guy** † 1189 uden Børn.
3. **Robert**, Bisp og Hertug af Laon † 1215.
4. **Marie**, g. 1° m. Renaud de Dammartin; 2° m. Jean de Vendôme ingen Børn.
5. **Alix**, g. 1193 m. Guillaume de Garlande; Børn:

a. Jeanne, g. m. Jean de Beaumont; ingen Børn.

b. Marie, g. 1° 1213 m. Henri V de Grandpré; 2° m. Geoffroi de Joinville; 3° m. Ansèric de Montréal; Børn:

Af første Ægteskab:
1. Adélaïde, g. 1231 m. Jean de Joinville.
2. Henri VI de Grandpré.

Af tredje Ægteskab:
3. Datter, g. 1259 m. Dreux de Mello (Du Bouchet, *Courtenay* p. 362).

c. Élisabeth, g. c. 1220 m. Guy le Bouteiller de Senlis; Børn:
1. Guy.
2. Élisabeth.

6. **Amicie**, g. 1185 m. Baudouin de Donjon; Børn:

a. Jean.

b. Ferry.

(Om Huset Châtillon se Duchesne: *Hist. généal. de la Maison de Chastillon*; *Dreux* I, 26, *Preuves* 232; Anselme, VI. Duchesne nævner, *Dreux*, p. 26, en tredje Søn af Gaucher III og kalder ham Gaucher. Det er en Forvexling med hans Sønnesøn Gaucher IV, Søn af Hugues de Châtillon (se 1, b, 3), som man kan overbevise sig om ved at sammenligne det anf. Sted med p. 143, hvor den samme Gaucher omtales som Søn af Hugues, uden at Forfatteren er bleven opmærksom paa sin tidligere Fejltagelse. I Dokumenterne (*Chastillon*, *Preuves*, p. 37—44 o. fl. St.) nævnes altid kun Guy og Hugues som Sønner af Gaucher III. Duchesne selv nævner ogsaa kun to i *Chastillon*, liv. III. Her synes imidlertid en anden, men mindre vigtig Fejl, at have indsneget sig; Duchesne giver nemlig Gaucher en Datter Beatrix foruden de to ovennævnte og lader denne være gift med Aubert de Hangest, medens Isabeau er gift med Raoul de Coucy. Men i hans Bog om Huset Coucy er dette Ægte-

Digitized by Google

skab ikke nævnt. Hos Anselme (VI, 743) findes ingen Beatrix men Isabeau g. m. Aubert).

F.

Torote.

(c. 1170—1250).

Jean I de Noyon de Torote, g. efter 1170 m. Alix de Dreux (se ovfr. C, 2); Børn:

1. **Jean** II de Torote, g. m. Odette de Dampierre; Børn:
   a. Guy, g. m. Denise; ingen Børn.
   b. Jean III de Torote, Bouteiller de Champagne, g. m. Lucie de Honnecourt.
   c. Guillaume, g. m. Béatrix de Beaumont et d'Offemont.
   d. Gaucher, nævnes 1240, g. m. Marguerite de Beaumont et d'Offemont.
   e. Raoul, Bisp af Verdun.
   f. Robert, Bisp af Langres.
   g. Ermengarde, g. m. Jean de Conty.
   h. Alix, g. m. N. (»châtelain«) de Beauvais.
   i. Heluide, g. før 1226 m Eustache de Conflans.
2. **Jeanne** † før 1225, g. m. Gérard de Ronsoy et de Hargicourt; ingen Sønner.
3. **Philippe** (?), nævnt 1229 (Anselme, II, 150; VIII, 198), g. m. Cécile de Chevreuse.

(Om Huset Torote se *Dreux*, I, p. 28—30; Anselme, II, p. 150 ff. Duchesne nævner Guy (se ovfr. 1, a) som Søn af Jean I (*l. c.* p. 28); ogsaa efter Albéric kalder han (*Preuves* 132) den ældste Søn af Jean I Guido).

G.

Soissons.

(c. 1180—1250).

Raoul de Soissons, g. før 1184 m. Alix de Dreux (s. ovfr. C, 2); Børn:

1. **Gertrude**, g. c. 1196 m. Mathieu II de Montmorency; Børn:
   a. Bouchard VI de Montmorency.
   b. Mathieu.
   c. Jean.
2. **N.**, nævnt 1190 (Anselme, II, 501).
3. **Aénor** el. Éléonor, g. m. Estienne de Sancerre; Børn:
   a., b., c. } Tre Sønner † som Børn.

Digitized by Google

d. Éléonor, nævnt 1218.
e. Alix, levede endnu 1263; g. m. Guillaume IV de Crespin.
f. N., levede endnu 1275; g. m. Adam de Melun.
g. Marie, nævnt 1218.
(Om Huset Soissons se *Dreux*, I, 32; Anselme, II, p. 501).

H.

Courtenai.

Pierre, Søn af Louis VI (se A IV, 7), Herre til Courtenai, g. før 1160 m. Isabeau de Courtenai et de Montargis; Børn:

1. **Pierre** II de Courtenai, g. 1° 1183 m. Agnès de Nevers; 2° 1193 m. Yoland de Hainaut. Børn:

Af første Ægteskab:

a. Mahaut, g. 1199 m. Hervé de Donzy; 2° m. Guy de Forest. Børn:

Af første Ægteskab:

1. Agnès, g. 1220 m. Guy de St.-Paul (se E, 1, a).

Af andet Ægteskab:

b. Philippe, ingen Børn.
c. Pierre † ung.
d. Robert, Kejser.
e. Henry † uden Børn 1229.
f. Baudouin, Kejser.
g. Marguerite, g. 1° c. 1210 m. Raoul d'Issoudun; 2° c. 1227 m. Henry de Vianden i Luxembourg.
h. Élisabeth, g. 1° m. Gaucher de Bar, 2° m. Eudes de Montagu.
i. Yoland, g. 1215 m. Andreas II af Ungarn, † 1233.
j. Marie, g. 1219 m. Theodor Lascaris.
k. Agnès, g. m. Geoffroy de Villehardouin.
l. Éléonor, g. m. Philippe de Montfort, † 1230.
m. Constance † ung (?)
n. Sibylle, Nonne.

2. **Robert de Conches**, Grand Bouteiller de France, g. m. Mahaut de Meun; Børn:

a. Pierre, g. m. Péronelle de Joigny.
b. Philippe, ingen Børn.
c. Raoul.
d. Jean, Erkebisp.
e. Guillaume de Champignelles, g. 1° m. Marguerite de Bourgogne; 2° m. Agnès de Charenton.
f. Robert, Bisp.
g. Mahaut, g. 1220 m. Louis de Sancerre.
h. Isabeau, g. c. 1225.

3. **Philippe** † ung.

Digitized by Google

4. **Guillaume de Tanlai**, g. m. Adeline de Noyers; **Børn:**
   a. Robert.
   b. Jean.
   c. Baudouin.
   d. Jeanne (1250).
   e. Alix (1243).
5. **Jean**, nævnt 1211 og 1221. **Søn:**
   a. Guillaume.
6. **Alix**, g. 1° m. Guillaume de Joigny; 2° m. Aimar Taillefer d'Angoulême, Greve af A. 1181—1218; **Børn:**

   Af første Ægteskab:

   a. Pierre.
   b. Guillaume.

   Af andet Ægteskab:

   c. Isabeau, g. 1° 1200 m. Johan uden Land; 2° 1220 m. Hugues de la Marche.
7. **N.**, g. m. N. i Ungarn. **Søn:** Eudes.
8. **Clémence**, g. før 1185 m. Guy V de Thiern i Auvergne. **Børn:**
   a. Guy; Søn: Chatard † 1259.
   b. Estienne; Sønner: Guillaume, Guy, Estienne.
9. **N.**, g. m. Aymon de Charros en Berry (nævnt 1193, 1221); **Søn:**
   a. Gautier, nævnt 1239 som Herre til Charros.
10. **Constance**, g. 1° m. N. de Châteaufort; 2° m. Guillaume de la Ferté-Armant; **Børn:**

    Af første Ægteskab:

    a. Mahaud.

    Af andet Ægteskab:

    b. Alix, g. 1227 m. Hervé de Châteauneuf.
11. **Eustache**, g. m. Guillaume de Sancerre. Ingen Børn.

(Om Huset Courtenai se Du Bouchet: *Historie généal. de la Maison de Courtenay*; Duchesne: *Dreux*, p. 10—11; Anselme, I og VIII).

Digitized by Google

Register.

Acors, Acort, Acortz, 40.
Adolf af Nassau, 178.
Aeliz (Alix) af Champagne, Dronning af Frankrig, 101, 111, 113, 153, 154, 155, 165, 204.
Agnès de Donzy, 113 n. 2.
Aimeric de Peguillan, Troub., 40 n. 1, 139.
Aix, 1, 10, 12, 14, 16, 52.
Alain Chartier, 50 n. 2, 80.
Alazaïs, N'Al., 37.
Albertano, 91.
Albertano da Brescia, 87, 92, 99, 115.
Albertanus, 92, 93.
Albigenserkrigen, 111, 112.
Alexandre-Charles, Prins af Polen, 15.
Alfons af Aragonien, 14, 22.
Alienor, Alinoria, Almona, Almoria, se Eleonore af Poitou.
Alix de Dreux, 106, 107, 109, 112, 113 n. 2.
Amanieu de Sescas, 68.
Ambrosini, M. Angelo, 92 n. 2.
Amoris aula, 199.
Amphelissa, 140.
Andreas Capellanus, 90—170, 177, 178, 181, 182, 187, 192, 202—205, 207; omtalt af: Cantù, 83; Chabaneau, 88; Diez, 79, 80; Dinaux, 82; Fauriel, 81; Knobloch, 89; Méray, 84—86, 97, 98; G. Paris, 87, 88, 99; Passy, 83; Raynouard, 73, 74, 97; Sundby, 87, 88, 99; Viriville, 82—83.
Andreas II af Ungarn, 102.
Andreas magister = A. Capellanus? 113 n. 2 (114).
Andrieu Douce, Trouvère, 60, 62 n. 1.
Anselme, *Hist. généal.*, 106 n. 1, 107 n. 1; Stamtavlerne.
Appel, 9 n. 2, 206.
Archives des missions scientifiques, série I[e] et IIe, t. V, 62 n. 4; sér. IIe, t. V, 40 n. 1, 160.
Archiv für d. St. d. neuer. Spr., 37 n. 4, 63 n. 2, 199 n. 3 (200), 206 n. 1.
Aretin, 56 n. 3, 72, 76 n. 4, 97 n. 5, 124 n. 2, 125 n. 3, 141 n. 3, 146 n. 6, 152 n. 2, 156 n. 3.
Arras, *le puy d'Ar.*, 58—61.
Arrêts d'Amour, 14, 16, 19, 22, 24, 44—47, 48, 49, 50 n. 2, 80, 201.
Arrigucci, Michele, 17.
Artus, 74, 83, 116, 129, 130, 172, 174, 175.
Avignon, 4, 5, 13, 16, 34, 50, 52, 84.
Avisce, 175.

Bandini, 108 n. 1, 131 n. 5 (132).
Bargiacchi, Niccolo, 17.
Bartsch, om Nostradamus, 28, 29, 30, 31, 35, 84; *Chrestom. prov.*, 37, n. 1, 43 n. 1, 68 n. 2, 135 n. 2, 140 n. 5, 192 n. 2, 193, 200 n. 2; *Grundriss*, 28 n. 3, 4, 32 n. 2, 33 n. 1, 2, 3, 37 n. 3, 38 n. 2, 40 n. 1, 41 n. 1, 2, 48 n. 1, 75 n. 1, 128 n. 3,

Digitized by Google

134 n. 4, 5, 135 n., 136 n., 137 n. 1, 139 n. 3, 140 n. 2, 160, 199 n. 2, 202 n. 2, 206 n. 1. Se *Jahrbuch.*
Baudouin V af Hennegau, 100 n. 3.
Beatrice af Savoien, 85.
Beatrix af Este, 102.
Beaujeu, Grevinde af, 14.
—, Renauld de, se Renauld.
Bela III af Ungarn, 102.
Bel Vezer, 137 n. 1.
Benedictus Petroburgensis, 85 n. 3.
Benoît XII, 13.
Benoît le Court, 44.
Berengarerne, 52.
Berengaria af England, 111.
Bernart de Ventadorn, 134—137, 204 n. 5.
Bertolome Zorzi, 78, 201.
Bertran d'Avignon, 33.
Bertran de Borns Sønner, 44 n. 1.
Bertran de Lamanon (d'Alamanon), 2, 3, 4, 9, 38.
Bertran de S.-Felitz, 202 n. 2.
Bibl. de l'Arsenal, 88.
Bibl. de l'École des Chartes, IVe sér., t. V, 40 n. 1, 58—62, pass., 83, 160; VIe sér., t. V, 27 n. 4, 30 n. 2, 3, 31 n. 1, 32 n. 1, 3; XXXI, 27 n. 4, 31 n. 1, 2, 50 n. 1; XLI, 61 n. 1.
Bibl. Laurentiana, 91, 108 n. 1, 131 n. 5 (132).
Bibl. Nationale (Royale), 30 n. 3, 72, 90 n. 1.
Bibl. Riccardiana, 31 n. 2, 91.
Biografier af Troubadourerne, 35.
Blacatz, 138—139.
Blancandin, 186 n. 2.
Blanchemain, 205.
Blanciflora, 140.
Boccaccio, 69, 92.
Boileau, 10.
Bouche, *L'hist. de Provence,* 10.
Bourbon, Hertug af, 14.
Bouvines, Slag ved, 108 n. 5 (109), 111.
Brakelmann, 116 n. 1.
Bretel, Jehan, 40 n. 1, 60, 61, 161.
Bréquigny: *Lettres des rois* etc., 105 n. 2.
Brunet, *Manuel,* 49 n. 2, 90 n. 3.
Bulletin de l'Acad. roy. de Bruxelles 1840, 55 n. 3, 80 n. 2.

Caen, *le puy de,* 58, 59.
Cantù, Indl., 83.
Carducci (i *Nuova Antologia*), 137 n. 1.
Caseneuve, 8—9, 25, 40, 41, 51.
Castellan von Coucy, Lieder, 202 n. 1.
Cento novelle, 43.
Chabaneau, 30 n. 3, 88; *Biographies des Troubadours,* 4 n. 2, 9 n. 2, 34 n. 3, 36 n. 2, 42 n. 2, 43 n. 2, 3, 5, 51 n. 2, 161 n. 1, 189 n. 1, 192 n. 2, 203 n. 2, 204 n. 5; *Revue des lang. rom.,* 10 n. 5, 19 n. 3, 31 n. 3, 51 n. 2, 85 n. 3, 88, 138 n. 1, 3, 139 n. 2, 140 n. 2, 5, 206 n. 2.
Champagne, Grev Henrik af, 74, Stamtavle A V, 1. — Thibaud III, 111. — Thib. IV, 113. — Grevinde Marie, se Marie. — Grevinde Blanche, 113, n. 2.
Champollion-Figeac, 39 n. 5, 50 n. 2.
Chanson de la croisade contre les Albigeois, 43 n. 2, 112 n. 1.
Chansonnier Giraud, 30 n. 3.
Charros, Aymon de, 107; Stamtavle H, 9. — Gautier de, 107, Stamtavle, H, 9, a.
Chasteuil-Gallaup, 10—16, 18, 22, 26, 40, 41, 51, 53, 54, 84, 85.
Châtillon, Gaucher II de, 109. — Gaucher III de, 106—112; Stamtavle E, 1. — Guy de, 110; Stamtavle E, 2. — Guy II de, 106, 107, 109, 112; Stamtavle E. — Guy III (de St.-Paul I) de, 113 n. 2; Stamtavle E, 1, a. — Renaut de, 109. — Robert de, Bisp af Laon, 108; Stamtavle E, 3.
Chaucer, 80 n. 1.
Chevalier as deus espées, 186 n. 2.

Digitized by Google

Chrétien de Troyes, 65 n. 1, 108 n. 4, 128, 132, 140, 172, 186 n. 2, 204.
Christine de Pisan, 196.
Cicero, 103 n. 2.
Cleomadès, 40 n. 1.
Cliges, 108 n. 4, 134 n. 3, 140, 208.
Comitissa Campaniæ, 74, 100, 142, 144, 145, 151, 152, 153, 156, 157, 165 n. 1; se Marie de Champagne.
Comitissa Flandrensis, 74, 100, 113, 149, 150; se Élisabeth de Vermandois.
Confort, se *Remedes d'amors*.
Conja Na, 37.
Conort, 137 n. 1.
Constance af Leon, 102.
Conte de la Charete, 128, 132–134, 137, 140, 204.
Corbaccio (Laberinto d'Amore), 69 n. 2.
Cort d'enseinhamen, 32—33, 38—39.
Cortz d'amor, 33, 36, 38, 200.
Cour d'amour, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 18, 19, 20, 21, 22, 27, 48, 49, 50, 57, 61, 63, 69, 73, 74, 77, 80, 82, 83, 88, 173, 198, 207.
Cour d'Amour (provençale), 141 n. 2, 201.
Court amoureuse, 55, 80, 171.
Court d'Amour, 201.
Courtenai, Yoland de, 102 n. 4. — Pierre de, 107, 109, 112 n. 1, 113 n. 2; *Maison de C.*, se Du Bouchet.
Crescimbeni, 1 n. 1, 16, 17, 19, 70, 71, 72, 91, 92 n. 1, 97 n. 5.
Curia amoris, 199.
Curia dominarum, 74, 83, 103, 154, 163, 170, 198.
Cyrencestre, Grevinde af, 175.

Dauphin d'Auvergne, 14, 18 n. 3.
De Arte amandi Andreæ Capellani, 73, 74, 76, 77, 79; Udgaver, 90; Oversættelser, 91—93; Inddeling og Indhold, 93—96; Formentlige Efterlign., 114—128; Efterligning af Chrétien de Troyes, 128; *Regulæ amoris*, 130—131; Riddertiden og Kjærligheden, 132—139; Romanfigurer i *De A. a.*, 140; *Judicia amoris*, 141—155; Brev til og fra Grevinden af Champagne, 155—168; Om Dommene, 159—170.
De la Roque, *Hist. généal.*, 106 n. 1.
De la Rue, 58 n. 1, 59 n. 5, 62 n. 4.
Denys Sauvage, 171 n. 1.
De Phyllide et Flora, 50 n. 2, 116, 124 n. 2, 126—127, 199 n. 1.
Des trois chevaliers et del chainse, 67—68.
Dethmarus Mulherus, 90.
Die, Grevinde af, 36, 140 n. 2, 205.
Diez, 77—80, 81, 82, 87, 88, 89, 90, 97 n. 5, 161.
—, *Leben und Werke d. Troub.*, 4 n. 2, 27, 28, 33 n. 5, 34 n. 5, 138 n. 1, 3, 139 n. 2.
—, *Poesie*, 37 n. 1, 43, 115 n. 1, 140 n. 2.
—, *Ueber die Minnehöfe*, 1 n. 1, 5 n. 1, 34 n. 1, 38, 47, 51 n. 1, 56 n. 3, 75 n. 1, 77—80, 98 n. 1, 102, 118 n. 1, 124 n. 3, 125 n. 2, 131 n. 5, 138 n. 2, 141 n. 3, 167 n. 1, 176 n. 2, 192 n. 2, 195 n., 196 n. 1—2.
Dinaux, 52 n. 1, 58 n. 3, 59 n., 60 n. 2, 61 n. 2, 4, 62 n. 2, 67 n. 1, 68 n. 1, 81—82, 196 n. 3.
Discours sur les arcs triomphaux, 23; se Chasteuil-Gallaup.
Dit de l'anelet, 128 n. 4.
Dit des trois jugements, 196.
Dits et contes de Baudouin de Condé et de son fils Jean de Condé, 39 n. 4, 54 n. 2, 58 n. 2.
Dominarum curia in Vasconia congregata, 74, 103, 154, 163, 170, 198.
Dominæ, dominarum judicia, 104, 166, 167, 207.
Dreux, Robert I de, 98, 106, 109; Stamtavle A IV, 5, C. — Rob. II de, 98, 108. — Rob. III de, 98.
—, Alix d. D., se Alix.
Drouart La Vache, 91.

Digitized by Google

Du Bouchet, 102 n. 4, 106 n. 1, 107 n. 2, 5, 112 n. 1; Stamtavle H.
Du Cange 105 n. 8, 108 n. 4, 131 n. 5.
Duchesne, *Chastillon*, 107 n., 108 n. 5, 109 n., 110 n. 3, 111 n., 112 n. 3, Stamtavle E.
—, *Dreux*, 98 n. 3, 106 n. 1, 2, 107 n. 3, 108 n. 5, 109 n., 110 n. 2, 112 n. 3, Stamtavle C—H.

Eberhard Cerlne, 92.
Ebert, 33 n. 4, 77, 80, 90 n. 8, 171.
Eichhorn, 8 n. 1, 2, 9 n. 1, 25.
Eleonore af Poitou, 29, 74, 100, 101, 102, 103, 143, 146, 147, 159, 204.
Elias d'Uisel, 160.
Élisabeth de Hainaut, 110.
Élisabeth de St.-Paul, 110.
Élisabeth de Vermandois, Grevinde af Flandern, 85 n. 3, 113, 149, 150, 165, 204; Stamtavle B, 1, b.
Elskovsdomme, 141—158, 170—198.
Elskovshof: Aretin, 72; Cantù, 83; Caseneuve, 8—9; Chabaneau, 88; Chasteuil, 9–16; Crescimbeni, 16—18; Diez, 77—80; Dinaux, 81—82; Ebert, 77; Fabre, 87; Fauriel, 80; Knobloch, 88—89; Le Grand, 21—23; Méray, 83—86; Millot, 20; Nostradamus, 1—7, 25—35, 48—50; Papon, 20—21; G. Paris, 87—88, 162; P. Paris, 83; Passy, 83; Raynouard, 72—76; Rolland, 23—25; Schultz, 87; Ste-Palaye, 18—19; Viriville, 82—83; Weinhold, 82. — 161—182.
Emerik af Ungarn, 102.
Enanchet, 91.
En-Ebles, 40 n. 1.
Erec, 132.
Ermengarde de Narbonne, 9, 17, 20, 74, 84, 100, 101, 103, 147, 148, 152, 205, 206 n. 2.
Erotica, 73; se *De Arte amandi.*
Estéphanette de Baulx, 33.
Esteve, 160.

Fablel dou Dieu d'Amours, 50 n. 2, 125 n. 1.
Fabre, *Les Clercs du Palais*, 87.
Fabricii *Bibliotheca*, 73, 91 n. 1, 97.
Fath, se *Castellan von Coucy.*
Fauchet, 63.
Fauriel, 27, 76, 80—81, 91.
Ferri, Trouvère, 160.
Fête des Fous, 52 n. 1.
Fête-Dieu, 14, 16, 52.
Fiez d'amours, 65—67, 187—188, 202 n. 1.
Filocolo, 69.
Flamenca, 186 n. 2.
Flandern, *Chronique*, 171 n. 1. — Grev Philip af, 85, 100, 113. — Grevinde Elisabeth af, se Élis. de Vermandois. — Grevinde Jeanne, 113 n. 2. — Grevinde Marguerite, 100, 101, 112, 113. — Grevinde Sibylle, 82, 101, 112 n. 3.
Floire et Blancheflor, 140.
Flor, Na, 37.
Florance et Blancheflor, 22, 23, 50 n. 2, 53, 79, 116, 124, 126, 171, 202 n. 1.
Foerster, 65 n. 1, 125 n. 1, 134 n. 3, 140 n. 1.
Fogeden af Limoges, 41; se Prebost.
Fontenelle, 19.
Foucon de Candie, 140.
Francesco da Barberino, 69 n. 2, 85 n. 3.
Frederik Barbarossa, 23, 54, 84.
Freitag, 90 n. 3.

Gaddius, 97, n. 6 (98).
Gaucelm Faidit, 11, 41, 138, 199 n. 3.
Gaucher de Châtillon, se Châtillon.
Gaucher de Parcenc, 107.
Gaufridi, *Hist. de Provence*, 10.
Gautier de Charros, 107; se Charros.
Gautier des Fontaines, 85 n. 3, 113 n. 2.
Gautier de Lille, 110.
Gauvain, 172.
Gesner, *Bibliotheca*, 97 n. 6.

Digitized by Google

Gesualdo, 51 n. 1.
Gilbert de Provence, 83.
Gilebert de Berneville, Trouv., 202 n. 1.
Ginguené, 27 n. 1.
Gonzaga, Anna af, 24, 25 n. 1, 56.
Gonzaga, Marie af, 24.
Gorvein Cadruz, 173, 175,
Greiffenstein, Krafft van, 179.
Grieviler, Trouvère, 40 n. 1; 160.
Grimm, Jacob, 124, n. 2, 3, 125.
Groseto, Andrea di, 99 n. 3.
Grässe, *Trésor*, 76 n. 3.
Gualterius, 73, 87, 90, 93, 94, 96, 99, 105, 107, 108, 113 n. 2, 115 n. 3; = Gaucher = Gautier, 106 n. 2.
Guenièvre, 174—175, 177.
Gui d'Uisel, 160.
Guilhelma de Benaugues, 9, 41, 42.
Guilhem Adhemar, Troub., 2.
Guilhem de Berguedan, Troub., 75, 78, 189—191, 205.
Guilhem de Cabestanh, Troub., 24, 56, 80, 83, 171.
Guilhem de la Tor, Troub., 37.
Guilhem de S.-Didier, Troub., 85, n. 3.
Guilhem Montagnagout, Troub., 9.
Guillaume de Dole, 63 n. 4.
Guillaume d'Orange, 140.
Guillaume le Breton, 108, 111 n. 5.
Guillem de Tudela, 112, n. 1.
Guillem Molinier, 42.
Guionet, Troub., 160.
Guiot de Provins, 110.
Guiraut de Borneil, Troub., 15, 205.
Guiraut de Cabrera, Troub., 140.
Guiraut de Calanson, Troub., 43.
Guiraut (de Salignac), Troub., 3, 31, 32, 34, 38, 78.
Guiraut Riquier, Troub., 43.
Guy de Châtillon, se Châtillon.
Gyron le Courtois, 186 n. 2.
Göllheim, Slag ved, 178.

Hartlieb, Oversætter af Andr. Capellanus, 72, 92—93.
Harvise de Saresbery, 106; Stamtavle C.
Helinandus, 122 n. 5, 171 n. 1.
Henrik II af England, 74, 102.
Henrik den unge, 102.
Henri Martin, 113 n. 2.
Hermes, Tidsskrift, 33 n. 4, 77.
Hieremias fra Padua, 81, 96.
Histoire litt., XIV, 111 n. 3; XIX, 128 n. 7; 171 n. 1; XXI, 76 n. 2; 80 n. 3; 91 n. 6; XXIII, 83 n. 2.
Honorius III, 113 n. 2.
Hueline et Eglantine, 116, 124 n. 2, 126.
Hugo Alverniæ, Ugone d'Alvernha, 140 n. 5.
Hugues Candavène, 110.
Hugues de Saint-Cezari, 6, 28, 29.

Ignaure, *lai d'*, 116 n. 2, 186 n. 2, 187 n. 1.
Innocens IV, 81, 90, 96, 97.
Innocens VI, 13, 52.
Isotta, 140.

Jacme Grill, Troub., 37.
Jacques d'Amiens, Trouvère, 115—116.
Jacques de Baisieux, Trouvère, 39 n. 6, 66—68, 187—188.
Jacquemars de Giélée, Trouvère, 59.
Jahrbuch für roman. u. engl. Literatur, VI, 75 n. 2, 189 n. 1, 2; XIII, 28 n. 1.
Jaufre, 186 n. 2.
Jaufre Rudel, Troub., 2, 31, 34.
Jean de Condé, 63.
Jean de Renti, Trouvère, 59.
Jean de Torote, se Torote.
Jean (Johan) de Valaric, 9, 38.
Jeanne af Flandern, se Flandern.
Jehan l'Épicier, 128 n. 4.
Jeu parti, 22, 62, 63 64, 115, 159, 160, 161, 202 n. 1.
Jeux floraux, 9, 80, 207.
Jeux sous l'ormel, 19, 22, 63—69, 70, 82.
Johan uden Land, 40.
Jonckbloet, 133 n. 1.
Joufrois, 63 n. 4, 186.

Digitized by Google

Jubinal, 125 n. 1, 128 n. 1, 141 n. 1, 200 n. 1.
Judicia amoris I—XX, 141—155, 159—170, 202.
Jutge, 160.
Jutjamen d'amor, jugemens d'amors 40 n. 1, 202.
Jülich, Gerhard Greve af, 178, 181.
Jöcher, 81 n. 2.

Karl VI, 22, 23, 55, 81. — Karl VII, 44. — Karl VIII, 44, 47 n. 1.
Karl af Orléans, 39 n. 5, 50 n. 2, 56, 57, 80, 131 n. 5.
Keu, 172, 174.
Kjærlighedsgudens Hof og Ret, 23, 45, 46, 48, 49, 50—51, 53—54, 57, 69 n. 2, 78, 118—120, 123—124, 199—201.
Klüber, 18 n. 4.
Knobloch, 88—89.
Kröniker, franske, 105 n. 2, 106 n. 1, 171 n. 1; —, ungarske, 103 n. 1.

Lafontaine, 10.
Lai du Trot, 116—118, 120—123, 186 n. 2.
Lais inédits, 186 n. 2.
Lancelot, 133—134, 177, 186 n. 2.
Landau, *Boccaccio*, 69 n. 1.
Lanfranc Cigala, 3, 33, 34, 37, 76 n. 1.
Laure eller Laurette, 2, 4, 5, 12, 34, 50.
Lay dou Lecheor, 65.
Le Grand d'Aussy, 21—23, 26, 53, 54, 55, 84, 87.
Leys d'amors, 42, 57 n. 2.
Libro d'amore, 17.
Lidoine, 173—176, 177.
Liebesconcilium, 125 n. 4, 182—186.
Li plais des chan. et des gr. non., 50 n. 2, 54 n. 2.
Ludvig VII, 29, 74, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109; Stamtavle A IV og V. — Ludvig VIII, 29. — Ludvig IX, 18 n. 4, 29. — Ludvig XI, 44.
Ludvig den store af Ungarn, 102.
Løveridderen, 64.

Mahieu de Gand, Trouvère, 62 n. 3.
Mahn, *Werke*, 37 n. 1, 3, 43, 85 n. 3, 134 n., 135 n; *Gedichte*, 38 n. 3, 4, 40 n. 1, 41 n. 1, 78 n. 3, 4, 128 n. 3, 138 n. 2, 139 n. 3, 192 n. 2; *Biographien*, 9 n. 2, 36 n. 2, 43 n. 5, 138 n. 1.
Marcabrun, 2, 4, 5, 13, 34, 136 n. 1.
Marguerite d'Alsace, se Flandern.
Marguerite de France, 102; Stamtavle A V, 3.
Marie de Champagne, 17, 74, 75, 97, 100, 101, 102, 104, 113, 128, 142, 144, 145, 151, 152, 153, 155, 156—159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 203, 205; Stamtavle A V, 1.
Marie de France: *Lais*, 186 n. 2.
Marie de Ventadorn, 9, 41.
Mario Equicola, 7 n. 1, 25, 69 n. 2, 100 n. 2.
Martial d'Auvergne, 14, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 26, 44—51, 52 53, 56, 80, 83, 201.
Martin le Franc, 59 n. 9, 60 n. 1.
Massmann, 178, 181 n. 1.
Melion, 116 n. 2, 186—187.
Mehus, 108 n. 2.
Mémoires de l'Académ., 18 n. 2, 55 n. 1.
Menckenii *Miscellanea*, 90 n. 3, 97 n. 5.
Mengarda, Mingarda, se Ermengarde.
Méon, 54 n. 1, 67 n. 1, 124 n. 2, 186 n. 2, 204 n. 5.
Méraugis de Portlesguez, 172—175, 202.
Méray, 83—87, 97, 98, 113 n. 2, 114, 116, 118 n. 1, 128.
Meyer, P., om Nostradamus, 27, 31 n. 1—2, 32 n. 1, 3, 35, 37 n. 2, 39, 50, 84; om *puy Notre-Dame*, 43 n. 2, 4, 44 n. 1; forskj., 62 n. 4, 112 n. 1, 125 n. 4, 140 n. 4; om Andr. Cap., 159 n. 3.

Digitized by Google

Michel, Fr., 116 n. 2.
Michelant, 172 n. 1—2, 173 n. 1.
Milà y Fontanals, 54 n. 3, 195 n. 2.
Millot, 20, 25, 27, 73, 78, 84.
Monge de Montmajour, le, 6, 28.
Monge des Isles d'or, le, 5, 6, 28, 29.
Montferrand, Damen af, 9, 41.
Moréri, *Dictionn. hist.*, 10 n. 5, 11, 24.
Mule sanz frain, 128 n. 7.
Munch, A, Indledn., 42 n. 2.
Munken fra Montaudon, Troub. 28, 43.
Mussafia, 91.

Nicole de Margival, 87, 88, 115, 122 n. 4, 128.
Nostradamus, Cæsar de, 1 n. 1, 4 n. 1, 5 n. 2, 7, 10, 49, 85 n. 1.
—, Jehan de, 1—7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 42, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 69, 70, 73, 75, 76, 77, 84, 85, 88, 113, 160, 207.
—, Michel de, 7, 85.
Nyrop, 140 n. 3.

Ovid, 92, 95, 103 n. 2, 115, 183.
Oroux, *Hist. ecclés.*, 105 n. 1.

Païen de Maisières, 128 n. 7.
Panthère d'Amors, 88 n. 1, 128 n. 4.
Papon, *Hist. de Provence*, 20.
Parfaict, 18 n. 1.
Paris, Gaston, Indledn., 50 n. 2; om Andreas Capellanus, 87—88, 89, 90, 91, 97, 115, 128, 161; om Damerne hos Andreas, 100—102, 103, 112, 204 n. 3; om Jacques d'Amiens, 115—116; om *le Conte de la Charete*, 132.
—, Paulin, 63 n. 4, 83, 122 n. 5, 123 n. 3.
Parlement d'amour, 12, 13, 14, 15, 24, 49, 52, 57.
Parnasse occitanien, 78 n. 4.
Partimen, 32 n. 2, 160, 202.
Partonopeus de Blois, 186 n. 2.
Pasquier, *Recherches*, 10.
Passy, Louis, 58 n. 3, 59 n. 5, 8, 60 n. 3, 61 n. 3, 62 n. 3, 4, 63 n. 1, 83.
Paulmy, Marquis de, 55.
Peire d'Alvergne, Troub., 28.
Peire Rogier, Troub., 9, 51, 84.
Peire Vidal, Troub., 138—139.
Peironet, Troub., 3, 31, 32, 34, 38, 78.
Perceval, 108 n. 4.
Perceval Doria, Troub., 2, 3.
Perrot, Trouvère, 161.
Petrarca, 4, 34, 51.
Peyrat, *Hist. ecclés*, 105 n. 1.
Phanette, 2, 4, 5, 12, 34, 50.
Phenice, 140.
Philip August, 105, 107, 108, 111; Stamtavle A V, 4.
Philip, Bisp af Beauvais, 108; Stamtavle C, 5.
Philip den lange, 29.
Pierrefeu, 2, 3, 4, 10, 12, 17, 20, 21, 32, 33, 52, 75.
Poitiers, Vilhelm VII af, 25, 29, 115 n. 1.
— , Vilhelm VIII af, 29, 74.
Pons de Capdoill, Troub., 161 n. 1.
Prebost, Troub., 9, 41.
Prieus de Boulogne, Trouvère, 40 n. 1.
Prince d'amour, 14, 18, 52, 53, 60, 84.
Prince du puy, 18, 57, 60.
Provence, Grever af, 9, 12, 13, 14, 15, 52, 54, 84, 85.
Puy d'amour, 18, 19, 57—63, 70, 79, 80, 82, 207.
Puy de la conception, 58 n. 1, 59 n. 5.
Puy Notre-Dame, 58, 59.
Puy Notre-Dame en Velai, 43.

Quatrebarbes, Grev de, 52 n. 1.

Radulfus de Diceto, 85 n. 3.
Raembaud = Gautier des Fontaines (?), 85 n. 3.
Raimbaut, Troub., 160.
Raimon af Toulouse VI, 112 n. 1; Stamtavle A IV, 8, a.

Digitized by Google

Raimon af Toulouse VII, 112 n. 1; Stamtavle A IV, 8, a, 1.
Raimon Berengar V, 25 n. 3, 29, 84.
Raimon de Miraval, Troub., 2, 3, 33, 38, 85 n. 3, 100 n. 2.
Raimon Feraut, Troub., 2.
Raimon Vidal, Troub., 40 n. 1, 79, 138, 139, 192—196.
Raoul, Trouvère, 63 n. 2.
Raoul de Houdenc, Trouvère, 39 n. 3, 172, 177, 182, 198, 203.
Raoul de Vermandois, 113; Stamtavle B, 1.
Raynaud, *Bibliographie*, 200 n. 1.
Raynouard, 1 n. 1, 51 n. 1, 77, 78, 80, 88, 90, 97, 100, 130 n. 1, 2, 131 n. 1, 3, 4, 141 n. 3, 159, 160, 163 n. 1, 168, 191 n. 2, 203; *Choix des poés. des troub.*, t. II, 4 n. 3, 73; t. IV, 38 n. 1, 78 n. 3; om Elskovshoffer, 72—76.
Recke, E. v. d., Indledn.
Recueil des historiens, 85 n. 3, 105 n. 2, 106 n. 1, 111 n. 5, 113 n. 1.
Recueil général des Fabliaux p. Montaiglon et Raynaud, 186 n. 2.
Regulæ amoris, 92, 115, 130—134, 164 n. 1, 166 n.
Reiffenberg, 80.
Renaud, se Châtillon.
Renauld de Beaujeu: *Le bel Inconnu*, 186 n. 2.
Renaut, Trouvère, 116 n. 2, 118 n. 1.
René, Kong, 13, 52.
Revue de Paris, 82 n. 6.
Revue des lang. rom., se Chabaneau.
Rhodes, Greven af, 161.
Rhodes, Grevinden af, 9.
Richard af England, 14, 22, 29, 110.
Richard de Fournival, 123—124.
Richard le Biaus, 186 n. 2.
Richart de Tarascon, Troub., 199 n. 2.
Richelieu, 18, 24, 56.
Robert, Trouvère, 160.
Robert de Dreux, se Dreux.
Robert d'Artois, 98.
Robert de Clermont, 98.
Robert de Laon, se Châtillon.
Rochegude, 78 n. 4.
Roger de Hoveden, 85 n. 3, 171 n. 1.
Roisin, 81 n. 1, 118 n. 1.
Rolan, 160.
Rolland, 23, 24, 25, 56, 72, 81.
Roman de la Rose, 50 n. 2, 51, 57, 131 n. 5.
Romania, VII, 65, n. 2; XII, 87 n. 4, 97 n. 4, 134 n. 3; XIII, 88, 91 n. 3, XVI, 59 n. 4, 9.
Romanin, 2, 3, 4, 10, 13, 16, 17, 33, 34, 50, 87.
Romvart, 172 n. 1.
Ronconi (i *il Propugnatore*), 57 n. 2, 137 n. 1, 3.
Rouleaux des Morts, 105 n. 3.

Sault, Greven af, 7.
Savary de Mauléon, 9, 11, 25, 40, 42.
Scelta di curiosità lett., 140 n. 5.
Scheler, 39 n. 4, 6, 54 n. 2, 58 n. 2, 59 n. 8, 62 n. 3, 63 n. 3, 66 n. 1, 67 n. 1.
Schultz, Alwin, Indledn., 87, 177 n. 1.
Schultz, O, 138 n. 3.
Schwandtneri *Scriptor. rer. Hungar.*, 102 n. 1.
Scudéri, Frk. de, 10, 24.
Selbach, 125 n. 4.
Selmi, 99 n. 3.
Sénac de Meilhan, 56.
Senechal af Hennegau, Jean de Werchin, 197.
Sibylle d'Anjou, se Flandern.
Signe, 2, 3, 4, 10, 12, 20, 32, 52, 75.
Simler, 97 n. 6.
Simon Doria, Troub. 3, 33, 37, 76 n. 1.
Sordel, Troub., 9, 37, 38, 40 n. 1, 85 n. 3.
Sore d'amours, 175.
Spangenberg, 76 n. 3, 92 n. 3, 93 n. 3.
Spannheim, Grev Johan af, 178.
Ste.-Palaye, 18, 19, 20, 25, 40 n. 1, 53, 69 n. 2, 77, 83.
Stimming, *Der Troub. Jaufre Rudel*, 34 n. 2.
Suetonius, 108 n. 2.
Sundby, Th., 87, 98, 99 n. 1—3.

Digitized by Google

Tenson, 1, 2, 3, 9, 11, 13, 15, 17, 18, 21, 22, 31, 32, 33, 34, 35—44, 47, 48, 70, 75, 76, 78, 83, 89, 115, 160, 161, 198, 202, 204.
Thierry, Trouvère, 63 n. 2.
Thierry d'Alsace, Greve af Flandern, 74.
Thomas, A, 85 n. 3, 205 n. 1.
Thwrocz, *Chronica reg. Hungar.*, 102 n. 1.
Tiraboschi, 78.
Tissier, *Bibl. patr. cist.*, 122 n. 5, 171 n. 1.
Todd, 88 n. 1, 115 n. 3.
Tornabuoni, 76 n. 4.
Tornada, 32, 33, 37, 39, 40 n. 1, 42.
Torote, 107; Stamtavle F.
Tourangeau, *La Nature d'amour*, 69 n. 2.
Tractatus amoris, 73; se *De Arte amandi.*
Tristan, 117, 140.

Uc de Bacalaria, 11, 41, 202 n. 2.
Uc de Mataplana, 195—196, 203.
Uc de Saint-Circ, 29, 161.

Vaissete, 33 n. 4, 51 n. 1, 54 n. 3; Stamtavle A IV.
Valeran de Breteuil, 112; Stamtavle D.
Varillas, 14, 47.
Velutello, 7 n. 1.
Venerandus, 105.
Venus la déesse d'Amor, 50 n. 2, 125 n. 1.
Vilain d'Arras, Trouvère, 58.
Villaret, *Hist. de France* 23, 55 n. 2, 56 n. 1.
Villemarqué, 62 n. 4.
Vincentius Bellovacensis, 112 n. 4, 122 n. 5.
Viriville, 82—83, 97 n. 5, 171.
Vocabolario della Crusca, 72, 76 n. 4, 92 n. 1, 99 n. 4.
Von Hagen u. Büsching, *Grundrisz*, 92 n. 3.

Wace, 59.
Waitz, 125 n. 4, 182.
Waltherus de Fontanis, se Gautier des Fontaines.
Watriquet de Couvin, 200 n. 1.
Weinhold, 82, 89, 171, 177.
Wolff, 91 n. 2, 92 n. 1, 97 n. 5.

Yoland de Hainaut, 110.
Yvain, 65 n. 1; se *Løveridderen.*

Zeitschrift für deutsches Alterth., III, 177 n. 2; VII, 182 n. 2; IX, Neue Folge, 182 n. 2.
Zeitschrift für romanische Philol., 138.

Rettelser.

Side 10 og S. 24: Scuderi l. Scudéri.
— 36 Lin. 10 f. n.: 15 l. 16. — har en enkelt l. have to.
— 55: *Cour* l. Court.
— 83—87, 97, 98, 114, 116, 118, 128: Meray l. Méray.
— 105, n. 2: Brequigny l. Bréquigny.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

~~DUE AUG 13 '65~~

Digitized by Google

Fr 2030.13
Middelalderens Elskovshoffer :
Widener Library 003718538
3 2044 087 902 417

Google